

A MAGYAR HONVÉDSÉG
ÖSSZHADERŐNEMI PARANCSNOKSÁG
SZAKMAI-TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

SEREG SZEMLE

„FEGYVER, FEGYVER, FEGYVER KÉVÁNTATIK,
ÉS JÓ VITÉZI RESOLUTIO!”

(ZRÍNYI MIKLÓS)

Együttműködési megállapodást írt alá prof. dr. Patyi András, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem rektora, valamint Domján László vezérőrnagy, az MH Összhaderőnemi Parancsnokság parancsnoka 2012. október 9-én.

Fotó: Bödő Viktória

**AZ MH ÖSSZHADERŐNEMI PARANCSNOKSÁG
SZAKMAI-TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA**

**AZ MH ÖSSZHADERŐNEMI
PARANCSNOKSÁG
SZAKMAI-TUDOMÁNYOS
FOLYÓIRATA**

AZ MH ÖSSZHADERŐNEMI PARANCSNOKSÁG SZAKMAI-TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

Megjelenik negyedévente
X. évfolyam, 4. szám, 2012. október-december

Felelős kiadó:

Domján László vezérőrnagy
az MH Összhaderőnemi Parancsnokság
parancsnoka

Szerkesztőség:

Postacím: 8000 Székesfehérvár,
Zámolyi út 2-6, 8001. Pf 151
Telefon: 22-542-811
Fax: 22-542-836
E-mail: drfoldesi.ferenc@mil.hu
A lap elektronikus változata megtekinthető a
www.honvedelem.hu/cikk/28301/
seregszemle-kiadvanyok-gyujtemenye linken

Szerkesztőbizottság:

Elnök: Huszár János dandártábornok
Elnökhelyettes: Garas László ezredes

Lapzártá: 2012. november 05.

HU ISSN: 2060-3924
Készült: 500 példányban

Tagok:

Dr. Böröndi Gábor dandártábornok
Oláh József ezredes
Mucsi István ezredes
Bárány Zoltán ezredes
Topor István ezredes
Dr. Révész Gyula mk. ezredes
Dr. Horváth Zoltán mk. ezredes
Rózsa Tibor ezredes
Koller József ezredes
Dr. habil Horváth Tibor mk alezredes
Szakácsi István mk. alezredes
Sári Gábor alezredes
Dr. Parragh Csaba közalkalmazott

Szerkesztőségi titkár:

Gyöngyösi Gáborné közalkalmazott

Szerkesztőség:

Felelős szerkesztő: Dr. Földesi Ferenc

Nyomdai előkészítés, nyomás:

OOK-Press Kft., Veszprém
Fv.: Szathmáry Attila

A folyóirat az MH ÖHP alaprendeltetéséből adódó kérdések katonai-szakmai fóruma. A szerzők szakmai véleményét a lap hűen közli, azok tartalmáért a szerző felel! A szerkesztőség azonban fenntartja magának a jogot a cikkek rövidítésére, a szükséges nyelvi és formai javítások végrehajtására. Kéziratokat a szerkesztőség nem őrizz meg és nem küld vissza. A megrendelés nélkül beküldött kéziratokat a lehetőségeink szerint gondozzuk.

A közölt tanulmányokban megjelenő vélemények nem feltétlenül azonosak az MH Összhaderőnemi Parancsnokság hivatalos véleményével, de az egyéni gondolatokat tiszteletben tartva, a tudományos gondolkodás fejlődése érdekében azokat megjelentetjük!

TARTALOM

KOÓS GÁBOR – SZTERNÁK GYÖRGY:

A katonai műveletek megvívásának jellemzői napjainkban és a jövőben 5

DR. SZABÓ TIBOR ALEZREDES:

A tüzérségi löszerek fejlesztésének eredményei a 90-es évek közepétől napjainkig..... 18

SZABÓ LÁSZLÓ DANDÁRTÁBORNOK –**DR. JOBBÁGY ZOLTÁN ALEZREDES:**

Törzsmunka az ISAF Északi Régió Parancsnokságon 31

GULYÁS ATTILA OKL. MK. SZÁZADOS:

Gondolatok a harcászati hang és adatátvitel megvalósításáról 38

GYÓRY-BARCSA ANDREA:

A NATO és a tömegpusztító fegyverek jelentette fenyegetés..... 50

ÖRDÖGH LÁSZLÓ:

Fenyítések és büntetések, valamint végrehajtásuk módja a Horthy-hadseregben 67

DR. LÖCHER ZSUZSANNA O. ŐRNAGY:

Paederus dermatitis előfordulása a magyar Tartományi Újjáépítési Csoportban,
Afganisztánban, avagy: Vigyázat, nyenyec! 73

KISS ROLAND:

AirSea Battle - Amerika válasza a kínai aszimmetrikus kihívásra 79

FORGÁCS BALÁZS:

Gerillák a városokban – Carlos Marighella és „A városi gerilla kis kézikönyve”..... 99

IFJ. MOLNÁR ERIK – DR. BESENYŐ JÁNOS ALEZREDES:

A namíbiai viharsarok: a caprivi-sáv 111

FÁBIÁN ÉVA:

Tunézia és Marokkó függetlenné válásának története 121

MAYER ÁDÁM:

A Boko Haram mint biztonságpolitikai veszélyforrás és mint társadalmi jelenség..... 132

SIPOSNÉ PROF. DR. KECSKEMÉTHY KLÁRA EZREDES:

Felkészülés és megmérettetés - Damó Elemér élete 143

HORVÁTH CSABA ALEZREDES

Összfegyvernemi harcászat az első világháborúban..... 157

DÁVID FERENC:

A magyar katonai hírszerzés és elhárítás második világháborút követő megszervezésének körülményei..... 175

SŐREGI ZOLTÁN:

Adalékok a Budapest ostromában harcoló csendőralakulatok történetéhez..... 189

TÚLÉLNI A MINDENNAPOKAT

Recenzió Horváth Sándor Túlélés című könyvéről 201

KOÓS GÁBOR – SZTERNÁK GYÖRGY: A KATONAI MŰVELETEK MEGVÍVÁSÁNAK JELLEMZŐI NAPJAINKBAN ÉS A JÖVŐBEN

(Hozzászólás az Összhaderőnemi Parancsnokság konferenciájának anyagához)

Az Összhaderőnemi Parancsnokság konferenciája egy évek óta meglévő hiányt igyekezett pótolni, véleményünk szerint sikerrel. Ez a megállapításunk akkor is igaz, ha az elhangzott előadások nagy száma miatt csak korlátozottan volt lehetőség a szakmai megbeszélésre, vitára. Mindenképpen elismerés illeti a szervezőket és a konferencia előadóit, mert felvállalták a fegyveres küzdelem, ezen belül az összhaderőnemi katonai műveletek jellemzőinek vizsgálatát; a műveletek megvívása elméleti és gyakorlati kérdéseinek tisztázását; a jövő összhaderőnemi katonai műveleteiben a nemzeti szerepvállalás lehetőségeinek elemzését; bemutatták a jelenleg meglévő korlátokat a katonai képességekben.

Különösen hasznos volt számunkra, katonai oktatók számára, hogy az előadók többsége gyakorlati példákkal igazolta előadásának mondanívóját. Bizonyították, hogy a meglévő problémák ellenére, a szakemberek, a hadtudomány

kutatói fontos feladatuknak tekintik a katonai műveletekben az összhaderőnemi feladat végrehajtás tartalmi és formai jellemzőinek vizsgálatát.

Hozzászólásunkban a katonai műveletek megvívása jellemzőivel összefüggő kérdé-

sekre keressük a választ, azzal a céllal, hogy megfogalmazzuk a katonai konfliktusokra, a fegyveres erők fejlesztésének irányaira ható legfontosabb jellemzőket. Továbbá, kísérletet teszünk arra, hogy a vizsgálatunk következtetési alapján, megválaszoljuk: *melyek lehetnek a hadtudományi kutatás legfontosabb irányai az elkövetkezendő években.*

A hozzászólást azért is vállaltuk fel, mert elfogadjuk az Összhaderőnemi Parancsnokság 2012. június 5-én tartott konferenciáján elhangzott kérést: *kutatómunkánkkal segítsük fel fedni a jövő katonai műveletei megvívásának legfontosabb jellemzőit, segítve ezzel a parancsnokok, a kutatók és a témával foglalkozó szakemberek munkáját.*¹

A konferencián több előadó említette a fegyveres közdelem megvívása körülményeinek változását. A jól hasznosítható korábbi tapasztalatainkat megtartva, erre különösen figyelemmel kell lennünk. A hozzászólásunknak ebben a részében, a teljesség igénye nél-

¹ Az összhaderőnemi gondolkodás látásmód, mint a jövő hadviselésének általános és egyöntetű mintázatának elemzése c. konferencia, Székesfehérvár, 2012. június 5. A Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság szakmai tudományos folyóirata. Sereg Szemle Különszám 2012.

kül, ismertetjük kutatásaink néhány szerény eredményét az aszimmetria, a nem „európai” hadszíntér, a technikai eszközök hatásairól.

A Varsói Szerződés megszűnte és a Szovjetunió felbomlása után a katonai műveletek megvívásával kapcsolatos elméletekben és a gyakorlati végrehajtásban alapvető változások álltak be. A katonai szembenállás befejezését követő néhány évben mind a nyugati, mind a keleti szakértők részéről általános volt az a megállapítás, hogy a katonai erő szerepe és jelentősége csökkenni fog, a biztonsági kihívásokat elsősorban politikai, diplomáciai eszközökkel kell és lehet kezelni. Ezt a megállapítást az elmúlt 20-25 év katonai konfliktusainak tapasztalatai csak részben igazolták.

A katonai konfliktusokban megjelentek az aszimmetrikus összecsapások, amelyek jellemzői gyökeresen eltérnek a korábban vívott szimmetrikus (hagyományos) hadműveletektől. A feldolgozott tapasztalatok alapján bebizonyosodott, hogy az aszimmetrikus konfliktusokban más politikai és katonai célokat kell megfogalmazni, a tervezéshez más modelleket kell kidolgozni és a művelet megvívása során is más módszereket kell alkalmazni. Mindez eltérő katonai gondolkodásmódot követelt és követel mind a politikai, mind a katonai vezetőktől.²

Napjainkban a nyugati, és a keleti hadtudományi kutatások középpontjában ezek a változások kerültek, mint kutatási témák és válaszra váró kérdések.

A katonai műveletek tartalmi és formai átalakulására hatással voltak és vannak nem csupán a fegyveres küzdelem törvényeiben és törvényszerűségeiben bekövetkezett változások, hanem a világpolitikai-, a biztonsági-, a gazdasági-, a katonai- és más események, hatások is.

A hadtudomány kutatói és a katonai kérdésekkel foglalkozó szakemberek véleménye szerint az 1990-es évektől kezdve a világon egy sor váratlan esemény következett be, amelyek hatásai sokkal tartósabbak, mint azt gondoltuk. Ezek közé sorolható a biztonság összetevőinek változása; a terrorcselekmények növekvő száma; az új katonai konfliktusok, amelyek nagyon változatos tartalommal és formával jelentek, jelennek meg.³

A fegyveres konfliktusok tapasztalatait elemezve megállapítható, hogy az utóbbi évek háborús és nem háborús katonai műveletei nem a hagyományos keretek- és hadszíntéri körülmények között zajlottak. Növekedett azoknak a katonai műveleteknek a

2 Porkoláb Imre: Katonai műveletek aszimmetrikus konfliktusokban. Kard és toll 2006. évi 1. száma 24-31. oldalak. (Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem kiadványa)

3 Szenes Zoltán: Katonai kihívások a 21. század elején. Hadtudomány 2005./4. száma, 25-30. oldalak.
www.zmne.hu/kulso/
mhht/.../2005/4/2005_4_5.html 2012. 09. 07.

száma, amelyekben a fegyveres erő válságokat kezelt, vagy a békeműveletek valamelyik fajtáját hajtotta végre; nagyon változatos, az európai körülményektől teljesen eltérő társadalmi és természeti viszonyok között. A hagyományostól eltérő hadszíntéri körülmények a fegyveres küzdelem új formáinak és módszereinek kutatását követelték, követelik a hadtudomány művelőitől.

Valószínű, hogy a jövő katonai műveletei kimenetelére még nagyobb hatással lesznek a politikai és stratégiai körülmények. A korszerű technikai eszközök alkalmazása meghatározó eleme lesz a műveletek megvívása formájában, módjában. Ez a hatás pedig azt vonja maga után, hogy a katonai műveletek megváltozott formáinak, módjainak mind az elméleti ismerete, mind a gyakorlatban történő alkalmazásuk magas követelményt támaszt a parancsnokokkal és a törzsekkel szemben.

A hatásalapú és a hálózatközpontú katonai művelet (mint a hadművelet megvívásának formája) megteremtette az egyidejű csapások, a nagy kiterjedésű meglepetések illetve a harctér valamennyi kiterjedésének (dimenziójának) felhasználását az összhaderőnemi műveletek végrehajtásakor.

A tapasztalatok azt igazolják, hogy a katonai konfliktusok egyre váratlanabban robban ki, gyors lefolyásúak és nem csupán katonai szereplői vannak. Az ENSZ által felkért válságkezelő erők mind gyakrabban találják szembe magukat félkatonai erőkkel, a polgári lakossággal, szélsőséges szervezetekkel,

akik a hagyományos fegyverektől kezdve a legkorszerűbb katonai eszközökkel vannak felszerelve.

A hozzászólás további részében próbáljuk megválaszolni az említett változásokra milyen válaszokat lehet és szükséges adni, az összhaderőnemi műveletek sikeres végrehajtása érdekében.

A közelmúlt fegyveres küzdelmeinek tapasztalatait elemezve általánosságban megállapítható, hogy a 21. század katonai műveleteiben továbbra is a jól felkészült katonák és parancsnokoké lesz a főszerep. Ugyanakkor, a katona-technikai eszközök gyors fejlődése lehetővé tette az információ megszerzés-, a döntés meghozatala- és a csapás kiváltása idejének lerövidítését, amely megváltoztatta a katonai műveletek tervezése és vezetése parancsnoki munkamódszerét, végrehajtás módját és felgyorsította azok ütemét, elsősorban a célpusztítás tükrében.

Másképpen kifejezve, a technikai eszközök fejlődésének következtében folyamatosan növekszik a hadszíntéri (műveleti) parancsnokok lehetősége az információ mennyisége, a csapásmérés pontossága és a döntéshez szükséges idő rövidítése területén. A parancsnoki munkavégzésnek ez a körülménye és tartalma ugyanakkor együttműködésre képes, fegyelmezett törzset és törzsmunkát is feltételez a katonai művelet teljes időtartamában.

Elmondható, hogy a teljesség igénye nélkül felsorolt katonai jellegű változások bonyolultak, nehéz tudományos igényességgel

lefolytatott kutatások nélkül megmagyarázni őket.

Ugyanakkor napjainkra bebizonyosodott, hogy az összhaderőnemi művelet, valamint a harc szintjén a haderőnemek, a csapatok, a katonák, a tüzérő — a megerősített harccsoportok — szerepe nem csökkent, sőt inkább növekedett, és még jelentősebb lesz a jövőben.

A hazai és a nemzetközi szakértők véleményét alapul véve, napjaink és a jövő katonai műveletei számos hadtudományi kérdést vetnek fel, amelyekre a hadtörténészek, a katonai szakértők és a kutatók keresik a választ. Többek között: *milyen lehet a jövő háborúja, hogyan fogják megvívni a jövő katonai konfliktusait, milyen jellemzői lesznek a katonai műveleteknek?*⁴

A konferencián érdekes előadást hallottunk a légtér jövőbeni jelentőségéről, a légierő haderőnemi műveleteiről, a légvédelmi műveletek fontosságáról az össz-haderőnemi műveletek megvívása tükrében. Az Egyesült Államok, a Szövetség és az Oroszországi Föderáció kutatási eredményeinek, jövőre vonatkozó terveiknek az ismerete tükrében elmondhatók a következők:

Az űr, és a földközeli kozmikus tér, mint a lehetséges katonai műveletek egyik meghatározó dimenziója már közel száz éve foglalkoztatja a katonai vezetőket és szakértőket. A kozmikus tér határtalan kiterjedése, látszólag óriási szabadságot nyújt a különböző jellegű (támadó, védelmi és egyéb) katonai műveletekhez. Ennek megvalósulása azonban, napjainkban és feltehetően még néhány évtizedig, rendkívül komoly akadályokba ütközik. Ezek közül az első helyre tehetők az űrfegyverek előállításának költségei, melyek ezermilliókat jelentenek. De nem kisebbek azok a technikai nehézségek sem, amelyek a megfelelő eszközök előállításával összefüggő beruházások megépítésével járnak.

Az amerikai és orosz űrhadviselési erők és eszközök kísérletei mellett, egyre gyakrabban szerepelnek a nemzetközi hírekben azok az államok, amelyek jelentős erőfeszítéseket tesznek saját űrhadviselési képességeik kifejlesztése érdekében. Ezek közül elsőként kiemelendő *Kína*, amely már személyzettel ellátott űrhajót is feljuttatott az űrbe, interkontinentális ballisztikus rakétákkal (DF-31 és DF-41) és különböző feladatú műholdakkal is rendelkezik.

Figyelembe véve a témához kapcsolódó szakirodalomban megjelent kutatási eredményeket, csaknem minden tanulmányban fellelhető, hogy az ellenség interkontinentális ballisztikus rakétáinak és robbanófejeinek megsemmisítését a lehető legkorábban kell végrehajtani, a röppálya ismeretének függvényében úgy, hogy az a lehető legkisebb szenny-

4 A korszerű katonai műveletek jellemzőivel hazánkban is számos kutató foglalkozott már, többek között: Deák János, *Hadtudomány*, XV. évfolyam 2005. 4. szám 31-34. oldalak. Szenes Zoltán, *Hadtudomány*, XV. évfolyam 2005. 4. szám 19-30. oldalak.

nyeződést okozza a saját területen is. Más szóval, az interkontinentális ballisztikus rakéták döntő hányadát pályára állás előtt, a működő hajtóművel való repülés szakaszán semmisítenék meg

a jelenleg rendszerben lévő és a kifejlesztés alatt álló pusztító eszközökkel. A szembenálló felek ennek megfelelően valószínű, hogy a műholdakon elhelyezett lézer-, plazma- és részecske fegyvereket fogják alkalmazni a katonai műveletek megkezdése előtt, vagy azzal egy időben az ilyen képességekkel rendelkező államok.

A légi-koszmikus térben zajló katonai műveletekkel foglalkozó szakirodalom tanulmányozásából levonható következtetés, hogy hiperszonikus repülőeszközök pusztítására csak korlátozottan van lehetőség napjainkban a légvédelem eszközeivel, sőt egyes esetekben ez a képesség még hiányzik a legtöbb országban.

Más szóval, a meglévő rakétavédelmi rendszerek lokátorai, előrejelző rendszerei képesek ugyan a hiperszonikus repülőeszközök felderítésére, de a felderítő szoftverek csak korlátozottan képesek a helymeghatározás és a sebességi mutatók adatainak feldolgozására. A szakemberek véleménye szerint, a rakétavédelmi rendszerek tűzeszközei korlátozott hatékonysággal képesek (35 km magasságig és $Ma=5-6$ sebességig) pusztítani a légi-koszmikus objektumokat, a már most is oltalmazott területeken kívül.⁵

Természetesen a probléma sokkal összetettebb, így annak bővebb magyarázata túlmutat egy hozzászólás terjedelmén.

Két szerző kutatási eredményeit felhasználva né-

hány gondolat a katonai műveletek jellemzőiről:

A katonai műveletek száma ugyan növekvő tendenciát mutat, az elmúlt évtizedekben, de az államok közötti, hagyományos erővel vívott háborúk száma egyre kevesebb. A második világháborút követő évtizedekben a katonai műveletek több mint kétharmadát a nemzeti felszabadító mozgalmak, az etnikai és vallási alapon szembenálló csoportok harcainak jellemezték.⁶ Kiss Á. Péter szerint a fegyveres küzdelem fejlődése folyamatként fogható fel, amelyben felismerhetők a szervezeti, technikai változások, valamint azok hatása a katonák, alegységek, egységek felkészítésére és kiképzésre. Ugyanakkor a fegyveres küzdelem változásai nem önállóak, háttérükben

Ballistic Missile Defence Review.

<http://www.defense.gov/bmdr/docs/2012.02.04>.

Russia to Build Effective Shield against NATO Missile Threat – Rogozin.

<http://en.rian.ru/russia/20120205/171154536.html> 2012. 02. 06.

ЕвроПРО – это установка на первый ядерный удар.

http://nvo.ng.ru/concepts/2012-01-27/1_europro.html?insidedoc 2012. 02. 06.

5 NATO: Missile shield plans proceed despite Russia.

<http://fremonttribune.com/news/world/europe/nato-missile-shield-plans-proceed-despite-russia.html> 2012. 02. 05.

6 Kiss Álmos Péter: Generációk a hadviselésben – a negyedik generáció. Hadtudományi Szemle, 2009. évi 2. száma Budapest. Elektronikus kiadás 10-19. oldalak.

<http://www.hadtudomanyiszemle.zmne.hu> 2012. 09. 08.

a társadalmi változások és az állandó technológiai fejlődés is megtalálható. Mindezek együttesen hatással vannak a hadtudományi területek kutatására és a hadtudomány fejlődésére, egyes tételeinek változására, megújulására, állítja a szerző, amely teljes mértékben elfogadható.

Érdeemes közzétennünk egy másik megállapítást a katonai műveletek változásával összefüggésben. Deák János szerint a katonai erő szerepéről és jelentőségéről az utóbbi másfél évtized tapasztalata alapján kimondhatjuk, hogy nem csökkent, legfeljebb más módon és formában – elsősorban a válságreakgáló műveletekben – nyilvánul meg; az államok, szövetségek politikájának katonai erővel történő megvalósításának egyik legfontosabb eszköze maradt. (A szerző e gondolatának igazolása további tudományos igényű kutatást feltételez.) Ezzel szemben a fegyveres erők nem képesek politikai, gazdasági, etnikai és más jellegű válságokat önállóan eredményesen kezelni. Ugyanakkor a válságkezelésben a politikai és más jellegű kudarcokért a katonákat nem lehet felelőssé tenni, csak a katonai hibákért.

A katonai műveletek jellemzői között ma is kiemelten foglalkozunk az aszimmetrikus jelleggel, írja a szerző. Kevesebb figyelmet fordítunk az összevethető erők közötti fegyveres küzdelem tanulmányozására. Igaz, az utóbbi években ilyen konfliktus nem fordult elő, tehát tapasztalat sem áll a rendelkezésünkre. Szeretnénk azonban felhívni a figyelmet, hogy nem

szabad elhanyagolni az összemérhető erejű, a hasonló technológiai és kiképzettségi szinten álló haderők közötti fegyveres küzdelem vizsgálatát még regionális szinten sem.

A lehetséges és várható műveleti formákat és módokat célszerű és érdemes tudományos igényvel vizsgálni, különös tekintettel a haderőnemek, fegyvernemek és más csapatok alkalmazásának arányaira, formáira és módjaira, leginkább pedig a legfejlettebb technológiák katonai célú felhasználhatóságára, a legutóbbi időszakban kifejlesztett, illetve a fegyveres konfliktusokban már alkalmazott haditechnikai eszközök, fegyverrendszerek jellemzőire, hatótávolságára, hatékonyságára.⁷

Elfogadva az idézett szerzők megállapításait, véleményünk szerint a tudományos kutatás középpontjába került a jövő katonai műveleti környezetének, hadműveleti- és harci jellemzőinek a vizsgálata; az összhaderőnemi működést támogató szemlélet és gondolkodási mód fejlesztése; a kiskötelékek, kislegeységek és az alkalmi harci kötelékek, a harccsoportok kialakításának, felkészítésének, alkalmazásának és vezetésének kérdése. Továbbá, a képességfejlesztés lehetőségének a kutatása a szövetségi rendszerben való hatékony működés és együttműködés biztosítása-, a meghatározott küldetés és feladatok végrehajtása érdekében. Az említett kérdések hadtudományi kutatása és vizsgálata nem csak a tagállamokban, hanem a Szövetség politikai és katonai felsőszintjén is fontos helyet kapott.

Az előadások sorában fontos ismereteket kaptunk az információ, a felderítési adatok és a számítógépes rendszerek védelme jelentőségéről az összhaderőnemi műveletekben.

Figyelembe véve napjaink katonai konfliktusainak tapasztalatait, megállapítható, hogy

7 Deák János: A katonai műveletek hadászati jellemzői napjainkban. http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/4/2005_4_6.html 2012. 09. 12.

a katonai műveletek a valamennyi dimenzióban kerülnek megvívásra. Nagy valószínűséggel a légi-koszmikus térben kezdődnek, és a katonai műveletek előtt már jóval korábban a szembenálló felek egymás számítógépes hálózatát, rendszerét is támadni fogják és működésképtelenné tehetik.

A szembenálló felek pontosan tudják, hogy a fejlett társadalom és annak védelmi rendszere olyan számítógép-hálózatokkal átszőtt hálózatos rendszerek együttese, amelyben a rendszerek biztonságos működése kölcsönösen függ a többi rendszer működésétől.

Ennek következtében a rendszer bármelyik súlyponti elemének információs támadása, vagy védelme nemzetbiztonsági kérdés, amely védelmi síkon kihat az egész társadalomra, közvetett vagy közvetlen hatással van a Szövetség parancsnokságaira és a tagállamaira. Különösen igaz ez az állítás katonai konfliktusok veszélye esetén.

Mind a nyugati, mind a keleti szakértők egybehangzó véleménye a következő: elegendő egy kiválasztott, a társadalom gazdasági élete, vagy a közlekedés szempontjából fontos infrastruktúrát információs támadással működésképtelenné tenni vagy működésében korlátozni. Az éppen a hálózatoknak köszönhetően negatívan befolyásolja más hasonló fontossággal bíró elemek működőképességét is. A Szövetség ezt a veszélyt kívánja elhárítani a jövőben mind a parancsnokságokon, mind a tagállamokban.

Úgy gondoljuk, hogy fenntartás nélkül elfogadhatjuk a következő véleményt a számítógépes rendszerek, vezetési és irányítási központok elleni támadással kapcsolatban:

Borisz Fedorovics Cselcov vezérezredes véleménye szerint az ilyen katonai támadási forma lényege az információ feldolgozás teljes körű kiszélesítése, a szövetségi erőknél az információhoz való hozzáférése, a teljes ellenőrzés a feladat végrehajtás felett. Más szóval, politikai és katonai ellenőrzés a művelet végrehajtásának teljes időtartama alatt. Az így létrehozott „hálózat” egy új dimenziót nyit meg a korszerű katonai műveletben. *Nevezetesen, ebben a hálózatban a stratégiai elemek mellett megjelennek a politikai, hírszerzői, diplomáciai, gazdasági, műszaki-technikai és a média elemek is. A hadműveletek ebben a hálózatban csak, mint a „hálózati folyamat egyik eleme” jelennek meg. A korszerű katonai művelet mind katonai, mind polgári (politikai, gazdasági stb.) elemei egy rendszerben (hálózatban) integrálódnak – fogalmazott Cselcov vezérezredes.*⁸

A katonai művelet sikere szempontjából döntő jelentősége lehet a felderítő és kommunikációs rendszerek folyamatos működésének biztosítása, a légi uralom megszerzése és megtartása, a rakéta- és tűzcsapások ered-

⁸ A számítógépes rendszerek- és az információk védelmével, valamint a kommunikációs rendszerek hatékony működtetésével kapcsolatban kérdések más államok szakértőit is foglalkoztatják. Egy példa: Borisz Fedorovics Cselcov: Utocsnyenye podhodov k szozdanyiju szisztemi vozdušno-koszmicseszkoj oboroni goszudarsztva v uszlovijah szetecentricsnih vojn budusego. Vojennaja Müszl 2008. szeptember. 3-8. oldalak, orosz nyelven. A szerző a hadtudomány doktora, jelenleg Moszkvában a vezetéstudomány kutatásával foglalkozó automatizált műszertechnikai intézet igazgatójának első helyettese.

ményes végrehajtása és az összhaderőnemi együttműködés folyamatossága.

Ugyanakkor biztosan állítható, hogy a Szövetség által felvállalt válságkezelésben nem elegendő csak a katonai erő. A katonai művelet sikere érdekében szükséges együttműködni a politikai-, gazdasági-, közigazgatási- és nem kormányzati erőkkel a hadművelleti területen.

A hozzászólásunk második részében mind a tagállamok, mind a nemzetek szintjén folyamatosan vizsgált kérdésről kívánunk szólni. Nevezetesen a meglévő és fejlesztendő katonai képességekről; a katonai művelet sikere és a képességtartalmú felajánlás összefüggéséről; egyáltalán a képesség tartalmáról.

Meggyőződésünk ugyanis, hogy sok más összetevőt nem figyelmen kívül hagyva, az összhaderőnemi műveletek sikeres végrehajtásának-, benne a nemzeti haderők művelési tevékenységének alapja a meglévő képességek teljes felhasználása.

Az új stratégiai koncepció figyelembe vette a világban és az európai kontinensen bekövetkezett geopolitikai és geostratégiai változásokat, amelyek hatással vannak és lehetnek a NATO jövőjére. Az állam- és kormányfők csúcstalálkozóján megerősítést nyert a kollektív védelem elve. Ugyanakkor a Szövetség

a különböző nemzetközi szervezetekkel, elsősorban az Egyesült Nemzetek Szervezetével, az Európai Unióval és az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezettel történő együttműködésre helyezte a hangsúlyt a lehetséges válságkezelő műveletek végrehajtása során. *A tagállamok kollektív védelme melletti elkötelezettsége továbbra is határozott és kötelező érvényű.*

A kollektív védelem alapja maradt a Szövetség teljes képességalapú, nukleáris- és hagyományos katonai ereje, amely elsősorban a lehetséges támadó elrettentésére hivatott.

Ugyanakkor a stratégiai koncepció továbbra sem fogalmazta meg, hogy a NATO-tagállamok a lehetséges támadásra milyen választ fognak adni? Más szóval, a Szövetség megőrizte a kollektív védelem és a stratégiai elrettentés elvét, beleértve a nukleáris képességet is. A stratégiai koncepció nem változtatott a hadászati műveletek, hadműveletek, harctevékenységek fajtáira, formáira és módjaira vonatkozó, korábban elfogadott elméleten és gyakorlaton.

A tagállamok feladatául szabja: tovább kell fejleszteni a tagállamok képességeit a tömegpusztító fegyverek elleni védelemben, és a számítógépes támadások elkövetőinek felderítésében. Fokozni kell a képességet a terrorveszélyek felderítése, a terrorcselekmények megakadályozása érdekében, együttműködve a hasonló elveket valló államokkal és szervezetekkel.

A Szövetség a képességei alapján járuljon hozzá az energiabiztonsághoz, az energia biztonságos szállításához, eredményesen védje meg a tagállamok energiabiztonságához kapcsolódó rendszereket illetve létesítményeket. *A tagállamok biztosítják a képességek további fejlesztéséhez szükséges anyagi, technikai és pénzügyi eszközöket, forrásokat állapotuk meg az állam- és kormányfők a csúcstalálkozón.*

A válságkezelés hatékony végrehajtása érdekében a Szövetség a következőket fogalmazta meg az új stratégiai koncepcióban:

a) Politikai, társadalmi és katonai szempontokat egyaránt figyelembevevő, átfogó megközelítést kell alkalmazni a válságkezelés során.

b) A válságok megelőzése érdekében a Szövetség folyamatosan figyeli, elemezi és feldolgozza a lehetséges válságkörzetek eseményeit. Más szóval, javítani kell a Situation Center szervezetben folyó munka minőségét.

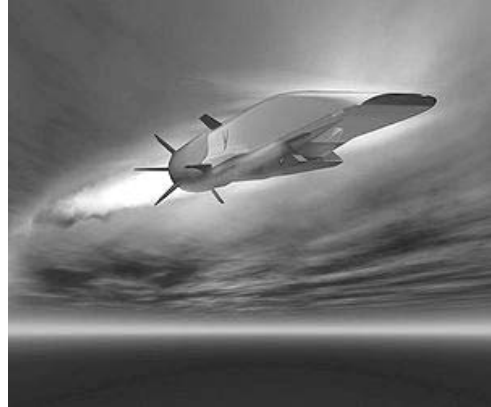
c) A válságkezelés hatékonyabbá tétele érdekében továbbra is a katonai erő igénybevételel kell számolni, tervezni, amennyiben az szükséges. Továbbá elhúzódó válságkezelésre kell felkészülni, együttműködve más erőkkel a stabilizáció és a sikeres újjáépítés érdekében.

d) Hatékonyabbá kell tenni a felderítést, a hírszerzést és az információcserét a válságok pontosabb előrejelzése érdekében.

e) Új műveleti doktrínákat kell kidolgozni a felkelés elleni műveletek és az újjáépítés feladatainak hatékonyabbá tételéért.

f) Növelni kell a Szövetség civil képességeit a hatékonyabb tervezés; polgáriak felkészítése, kiképzése és a partnerekkel való együttműködés jobb megszervezésével.⁹

A fegyveres erő képessége fejlesztése szempontjából nem hagyható figyelmen kívül a következő: a hazai és a külföldi (mind a nyugati, mind a keleti) szerzők véleménye alapján a fegyveres küzdelmet, az összhaderőnemi műveleteket a következők jellemezhetik: *elsőször*; a légi uralom kivívása, valamint a rakéta- és tüzcsapások eredményes végrehajtása döntő hatással lesz a fegyveres küzdelem sikerére, de ezek mellett megmarad

az összhaderőnemi műveletek fontossága és szükségessége.

Másodsor; a műveleti feladatok végrehajtása szempontjából folyamatosan korszerűsödik, minőségileg javul a hadászat, hadművelet és a harcászat közötti kapcsolat. Az összetartozó, összefüggő (koherens) kapcsolat alapján a fegyveres küzdelem hadászati sikerének függvénye a hadműveleti, harcászati sikereken nyugszik, mind a háborús-, mind a nem háborús katonai műveletekben.

Harmadszor; a fegyveres küzdelem minden dimenzióban zajlik majd, minden haderőnem, fegyvernem, szakcsoport valamint a polgári erők bevonásával, a legkorszerűbb eszközök alkalmazásával.

Negyedszer; az egyre pontosabb és hatékonyabb csapás következtében megnövekszik az erők, eszközök széttagolásának, megóvásának és védelmének a jelentősége.

Ötödször; tovább fog növekedni a csapások hatótávolsága továbbá pontossága, valamint pusztító ereje. Ezzel lehetővé válik a hadászati szintű támadó műveletek megszakítás nélküli folytatása.

Hatodszor; a csapások azonos időben fogják pusztítani az ellenség politikai, gazdasági, vezetési, infrastrukturális és katonai objektumait.

Hetedszer; az előző jellemzők alapján döntő jelentőséggel bír majd – de már napjaink

9 Aktív szerepvállalás, modern védelem. Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének stratégiai koncepciója tagállamainak védelméről és biztonságáról.

http://www.biztonsagpolitika.hu/documents/1291766875_NATO_Strat_Koncepcio_2010_hun_BSZK.pdf 2012. 09. 08.

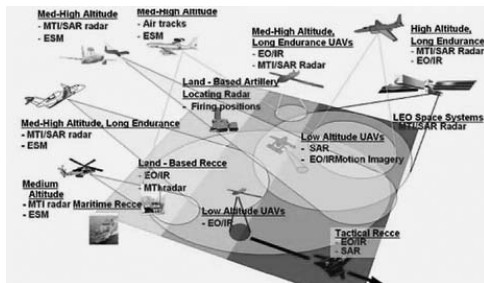
ban is így van – a hatékony, védett rakéta- és légvédelem, amely az ellenség minden pusztító eszközével képes felvenni a harcot.

Nyolcadszor, tovább fog növekedni a felderítés, hírszerzés szerepe az ellenség szándékai felfedése érdekében, valamint a dezinformáció megghiúsításáért.

Kilencedszer, a nagy hatótávolságú- és nagy pontosságú fegyverek alkalmazása folyamatosan veszélyezteti a csapatok előrevonását, összpontosítását. Ezt a tevékenységet rakéta- és tüzcsapással hajtják végre, valamint haderőnem bevonásával.¹⁰

A katonai képességekkel összefüggésben, az idézett tanulmányokon kívül, még számos tanulmány jelent meg az elmúlt időszakban. A szerzők figyelembe vették napjaink katonai műveletei végrehajtásának tapasztalatait és fogalmaztak meg elvárásokat.

Véleményünk szerint a fegyveres erő képessége, harcképessége magában foglalja a katonai és nem katonai műveletek sikeres végrehajtására való alkalmasságot, a haderőnemek együttműködését, melynek elméleti valamint gyakorlati elemei vannak. A fogalmakhoz néhány megjegyzést célszerű tennünk: *először*, az ismerethez szorosan hozzátartozik a tudás fogalma, amely magában foglalja az ismeretek logikai összefüggéseken alapuló rendszerének teljes elsajátítását.

Másodszer, a jártasság szintjén a katonák (alegységek) már viszonylag könnyen képesek a meglévő ismereteiket új feladatok során alkalmazni.

Harmadszer, a jártasságok és a készségek többnyire bonyolult kölcsönhatásban vannak egymással, többszörösen egymásra épülnek.

Negyedszer, a jártasság és a készség, gyakorlás (kiképzés) hiánya miatt, viszonylag hamar „megkopik”, a képesség, ha kifejlődik, akkor tartósan megmarad. Tehát, a jártasság és a készség tanítható, tanulható, a képesség fejleszthető.

A fogalmak tartalmi jellemzői feltételezik, hogy a képesség tanulással és a valóságos helyzetet megközelítő gyakorlással sajátítható el. Napjainkban a képesség kibővült azzal, hogy a fegyveres erőnek együtt kell működnie polgári-, nem kormányzati- és más szervezetekkel a nem háborús katonai műveletekben.

Az elmélethez sorolható: a társadalmi elfogadottság, a nemzeti katonai stratégia, az összhaderőnem-, a haderőnemek és fegyvernemek-, szakcsapatok doktrínája, a szabályzatok, a műveleti utasítások és a vezetés színvonala. *A gyakorlati elemhez sorolható*: a fegyveres küzdelem megívására szükséges szervezetek, technikai eszközök, a logisztikai támogatás, a készenlét fokozatai, tartalma és a tartalékos állomány felkészültsége, valamint az állomány képzése, kiképzése és a védelmi szektor felkészítése.

A harcképesség más megközelítésben magában foglalja a *foglalmi, erkölcsi és a fizikai összetevőket is*. A képességen alapuló fegy-

10 Pirtyi Sándor: Barangolás a „sebezhetőség” fogalma körül. Új Honvédségi Szemle LIX. Évfolyam, 2005/12. szám, 45-61. oldalak.

Hajma Lajos: A háborúval kapcsolatos elméletek változásai. Hadtudomány 2005. 2. szám. Hadviselés és békeműveletek. Igazi katonák-e a nem háborús jellegű katonai tevékenységek végrehajtói? Joint Force Quarterly 1997. 14. szám. 111-116. oldalak, fordította: Szabó Ferenc.

AJP 3.4 Non-Article 5 Crisis Response Operations.

MC 237/2 NATO Military Policy for Crisis Response Operations.

veres erő szempontjából kiemelkedő szerepe lesz az olyan fogalmi összetevőknek, mint az összhaderőnemi, haderőnemi doktrínák és a haderőfejlesztés elmélete, valamint a többnemzeti keretben történő tevékenység.¹¹

A teljes képességalapú fegyveres erő kialakítása valamennyi tagállamban a politikai célkitűzés és a gazdasági lehetőség függvénye marad a jövőben is. A Magyar Honvédség képességének fejlesztése érdekében nem lehet pontos képet felrajzolni, csupán változatokat és fejlesztési irányokat fogalmazhatunk meg. Ugyanakkor már ma látható, hogy

11 Ismeret: a valóságra, illetve ennek valamely területére vonatkozó tapasztalatok, fogalmak összessége. Valaminek az ismerete: tájékozottság valamiben. Tanulással megszerzett tudás. Ismeret: a megismerő tevékenység eredményeként létrejött, az objektív valóság (a világ) tényeit és absztrakcióit (a leglényegesebb tulajdonságok kiemelését és általánosítását) különböző szinten tükröző tudattartalom.

Jártasság: valamit jól ismerő, tapasztalt, valamiben gyakorlott. Valamiben való gyakorlottság, tájékozottság.

Jártasság: az elsajátított ismeretek alkotó, kombinatív felhasználása, teljesen új helyzetben történő alkalmazása.

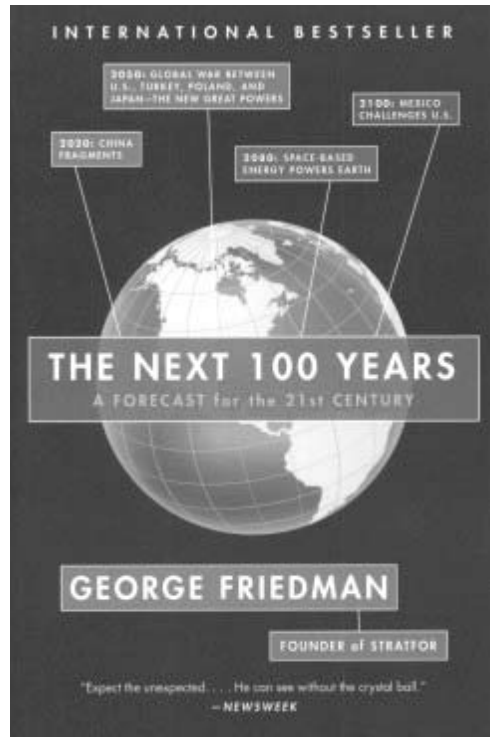
Készség: valaminek a megtételére való hajlandóság, szándék. Gyakorlattal, gyakorlással kifejlesztett képesség, ügyesség. A pszichikai funkciók cselekvés céljára, lényegére irányulnak.

Készség: a tudatos tevékenység automatizált komponense, amely a tevékenység többszöri ismétlése, gyakorlása során fejlődik ki.

Képesség: valamely tevékenységre, teljesítményre való testi-lelki adottság, alkalmasság, tehetség. Olyan pszichikus funkció, illetve funkciók rendszere, amely egy bizonyos tevékenység végrehajtását teszi lehetővé.

Képesség: azoknak az egyéni tulajdonságoknak az összessége, amelyek valamilyen cselekvés elvégzésének lehetőségeit, feltételeit teremtik meg.

Magyar Larousse Enciklopédia 2. Akadémiai Kiadó, Budapest 1992.

a két haderőnem közötti jelenlegi arányokat célszerű megváltoztatni a szállító- és harci helikopterek, valamint a légvédelmi csapatok javára. A jövőben nem zárható ki az sem, hogy a haderőnemek egyes részei vagy fegyvernemek egybekapcsolódnak, esetleg új fegyvernem jelenik meg a képességfejlesztés érdekében. Harcászati szinten a rugalmasság, a sokoldalúság követelmény teljesítése érdekében további harccsoportok kialakítására lesz szükség.

Az elmúlt évek katonai műveleteinek tapasztalatait összegezve, különös jelentősége van az alkalmazásra vonatkozó követelmények meghatározásának:

a) az állomány a kiképzés során begyakorolta a készenlét fokozása-, a menet-, a szállítás- és a körlet elfoglalás különböző feladatainak végrehajtását;

b) rendelkeznek a harcképesség megőrzését biztosító valamennyi rendszabályt magá-

ban foglaló tervvel, és ennek végrehajtását begyakorolták. Kiemelten fontos a közvetlen támadások elhárítására való készenlét, az állomány és a technikai eszközök megóvása szempontjából;

c) képesek az ellenség felderítése hatékonyságát a minimálisra csökkenteni az álcázási módszerek és eszközök alkalmazásával, a kommunikációs rendszabályok betartásával.

d) Ismerik az állomány megóvását elősegítő műszaki berendezések, létesítmények alkalmazásának, elkészítésének módját és gyakorlati fogásait;

e) a parancsnoki állomány ismeri a vezetési eszközök alkalmazását, képes a vezetési pontokon folyó munka irányítására és az okmányok vezetésére, begyakorolta a feladatok végrehajtásának rendjét;

f) az állomány rendelkezik a tömegpusztító fegyverek elleni védelemhez szükséges védőeszközökkel, azok használatát ismerik, a legfontosabb fogásokat begyakorolták;

g) az állomány felkészült a tömegpusztító fegyverek alkalmazása esetén a következmények szakszerű felszámolására, más alegység megsegítésére;

h) az állomány – a feladatok ismeretében – kész azok maradéktalan végrehajtására, ismeri az alegységre vonatkozó harc-, tűzvezetés-, együttműködés elméletét és gyakorlatát. Ismerik és begyakorolták a harctámogatással összefüggő feladatok végrehajtását. A készenlét-, képesség- és alkalmazás itt felsorolt követelményei változhatnak, bővíülhetnek a kapott feladattól függően.¹²

12 A fegyveres erő készenlétéről, felkészültségéről és képességeiről bővebben olvashatunk még: Padányi József: New challenges in the field of Engineer Support, ACADEMIC AND APPLIED RESEARCH IN MILITARY SCIENCE 1: pp. 43-50. című tanulmányban, és Szenes Zoltán: Katonai kihívások a 21. század elején c. írásában. Hadtudomány 2005./4. száma, 25-30. oldalak.

Összefoglalva, érdekes és rendkívül hasznos konferencián vettünk részt, ahol az előadók, többek között megállapították: mind a nyugati, mind a keleti katonai szakirodalmat tanulmányozva valószínűsíthető, hogy a jövő katonai műveleteiben nem elsősorban az ellenség megsemmisítése, az ország elpusztítása lesz a fegyveres erőt felügyelő politika célja, hanem a szembenálló félnek a szándékától történő eltérése, a válság megszüntetése, a béke és a biztonság megőrzése az összhaderőnemi műveleti területen. Továbbá, a régi (hagyományos) és az új hadviselési formák, módok együtt lesznek jelen az összhaderőnemi műveletekben. Valószínű, hogy az összhaderőnemi műveletekben mind gyakrabban kerül sor aszimmetrikus műveletekre a világ bármelyik térségében a válságkezelés során, a hadszíntéren.

A konferencián elhangzottak alapján, valószínűsíthető, hogy a jövő katonai műveleteiben a mennyiségnek és a minőségnek új arányai alakulnak ki a művelet megvívásának valamennyi területén. Más szóval, a most még esetenként meglévő mennyiségi szemléletet fel fogja váltani a minőségi megközelítés valamennyi parancsnoknál és katonánál az összhaderőnemi műveletekben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Anna Politkovszkaja: A második csecsen háború GABO Könyvkiadó, Budapest 2003.

Президент России официальный сайт Военная доктрина Российской Федерации. 5 февраля 2010 года. Утверждена Указом Президента Российской Федерации.

<http://www.rian.ru> 2012. 04. 05.

Kiss Álmos Péter: Felderítés és negyedik generációs hadviselés. Felderítő Szemle VIII. évfolyam 4. szám 65-79. oldalak.

Várhegyi István – Vass Sándor: Haditechnikai eszközök fejlesztési trendjei a 2010-2030-as időszakra. Előadás a Robothadvisé-

lés 7. Tudományos Szakmai Konferencián 2007.

www.zmne.hu/.../varhegyi_rw7.html 2012. 05. 16.

NATO-2020 Assured Security, Dinamic Engagement Analysis and Recommendations of the Group of Experts on a New Strategic Concept for NATO

<http://www.nato.int/strategic-concept/expertsreport.pdf> 2012. 05. 17.

Будущее сетцентрических войн. Информатизация вооруженной борьбы как революция в военном деле. Александр Евгеньевич Кондратьев - кандидат военных наук, профессор АВН

http://nvo.ng.ru/concepts/2012-09-07/1_web_war.html 2012. 09. 08.

Сергей Коновалов: Войска готовятся к боевым операциям на Северном Кавказе Для уничтожения бандформирований опять планируется задействовать армейские подразделения.

http://www.ng.ru/nvo/2012-09-05/1_kavkaz.html 2012. 09. 08.

Задача – обеспечить стратегическую мобильность. О развитии оперативных форм и способов действий войск (сил) при решении задач ВКО на современном этапе.

<http://www.vko.ru/DesktopModules/Articles/ArticlesView.aspx?tabID=320&ItemID=501&mid=2869&wvversion=Staging> 2012. 09. 08.

К какой войне готовиться? Первоочередная задача ВКО - прикрыть стратегические ядерные силы России.

<http://www.vko.ru/DesktopModules/Articles/ArticlesView.aspx?tabID=320&ItemID=130&mid=2893&wvversion=Staging> 2012. 09. 08.

Геополитика и стратегия: Восстановление контроля за северным воздушно-космическим направлением - важная задача России.

<http://www.modernarmy.ru/article/183> 2012. 09. 08.

Rob Johnson, Michael Withby, John France: Útmutató a győzelemhez. Athenaeum Kiadó 2011.

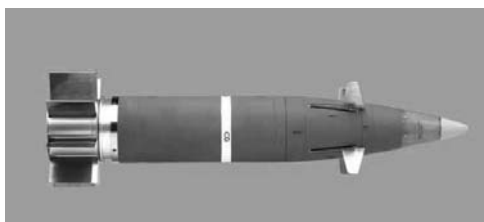
DR. SZABÓ TIBOR ALEZREDES: A TÜZÉRSÉGI LŐSZEREK FEJLESZTÉSÉNEK EREDMÉNYEI A 90-ES ÉVEK KÖZEPÉTŐL NAPJAINKIG

A tüzérségi löszerek fejlesztésének eredményei a 90-es évek közepétől napjainkig

A XX. század utolsó harminc évében a tüzérségi löszerek és lövedékek fejlesztése terén végbement fejlesztési irányokat és tendenciákat a 2000-ben megvédett PhD doktori értekezésemben vázoltam fel.¹ A doktori értekezés összeállítása időszakában tett következtetésem a XXI. század elejének löszerek fejlesztési irányait tekintve, továbbra is helytállóak. Ezek a következők:

A lőtávolság, valamint a lövedékek pusztító hatásának (vagy egyéb hatásának) növelését a kutatók a következő fejlesztési és korszerűsítési eljárások keretében oldják meg:

- A lőtávolság növelése a lövedék ballisztikai tulajdonságának és a hajtótöltet (rakétahajtómű) minőségi összetételének javításával;
- A hagyományos repesz-romboló tüzérségi lövedékek célban kifejtett pusztító hatásának növelésével ;
- A pusztító hatás növelése több allövedék befogadására alkalmas löszertest (kazettás löszerek) kialakításával ;
- A különleges löszerek hatásának fokozása a ködképző anyag, világítóelegy stb. minőségének javításával;
- A végfázisban önirányított, a páncélozott célok megosztott irányzással történő pusztítására alkalmas kumulatív (magnóvált hatóerejű repesz-romboló) gránátok kifejlesztésével.

A lőtávolság növelése a lövedék ballisztikai tulajdonságának és a hajtótöltet (rakétahajtómű) minőségi összetételének javításával

A javított ballisztikai tulajdonságú löszereket (ERFB – Extended Range Full Bore) napjainkra már minden nagyobb löszergyártó vállalat kifejlesztette. Ezen löszerek alkalmazásával a légellenállás ún. homlokellenállás összetevőjének fékező hatását nagyrészt sikerült kiküszöbölni. A lövedékfenék szívóhatásának semlegesítésére az eddig legjobban bevált technikai újítást a svéd kutatók dolgozták ki. Ehhez a lövedék fenékrészét üregesen alakították ki, és ebbe egy *gázgenerátort* helyeztek el. A gázgenerátorban lévő pirotechnikai anyag égésterméké mintegy 70–80%-al csökkenti a fenék szívóhatás kialakulását. A nyugati katonai terminológiában ezen pirotechnikai anyaggal szerelt löszereket *Base-Bleed*, vagy *Base-Burn* (BB) löszereknek (*1.kép*) nevezik. A lőtávolság növelése olyan módon is elérhető, hogy a lövedéket a röppályán lőporos, vagy folyékony anyaggal működtetett hajtóművel gyorsítják. A nemzetköz-

1 Szabó Tibor őrnagy – A tábori tüzérség technikai fejlesztésének tendenciái, illetve azok megvalósíthatóságának lehetőségei a Magyar Honvédségben, 2000, ZMNE, PhD doktori értekezés

zi szakirodalom ezeket *RAP (Rocket Assisted Projectile)* lőszereknek nevezi. Magyar szóhasználatban a *rakéta póthajtásos* lövedék elnevezés a legismertebb.

1. kép: A lövedékfenékebe beszerelhető (Base Bleed) gázgenerátor

A javított ballisztikai tulajdonságú, gázgenerátorral, vagy rakéta póthajtással szerelt lövedékek lőtávolság növelő hatását elemezve a következő megállapítások tehetők. A lőtávolság javított ballisztikai tulajdonságú lövedékek alkalmazásával 8–10%-al, gázgenerátor, vagy rakéta póthajtással szerelt lövedékek esetében 29–33%-al, javított ballisztikai tulajdonságú lövedékek gázgenerátor és rakéta póthajtás együttes alkalmazásával 42–64%-al növekszik.

A 80-as és 90-es évek elején a NATO tagállamok tűzértségénél rendszeresített többféle – különböző kezdősebességet és lőtávolságot biztosító – osztott lőporzacsós töltetek nem tették lehetővé a tűzgyorsaság növelését. Ezért olyan, könnyen kezelhető hajtótöltet kifejlesztése vált szükségessé, amely mind kézi töltés esetén, mind automata töltőberendezés alkalmazása mellett gyorsan és egyszerűen kezelhető. A szakemberek ennek a problémának a megoldását az ún. *moduláris töltetrendszer* kifejlesztésében látták. A kutatók 39 kaliber csőhosszúságú lövegek részére 5, az 52 kaliberes lövegek részére 6 modul-

ból álló töltetrendszert fejlesztettek ki. A betöltendő modulok mennyisége a pusztítandó célok lőtávolsága alapján határozható meg. Az egyes modulokkal elérhető lőtávolság tartományok körülbelül 25–35 százalékosan fedik egymást. A részmodulok külső burkolatát speciálisan kezelt – nedvesség és korrózió elleni védőanyaggal impregnált – papír képezi. A moduláris töltetrendszer alkalmazásának előnyei kézzel foghatók. A töltet tömege lényegesen kisebb, mint az acél-, vagy rézhüvely alkalmazása esetén. Lövészet előtt nem kell a töltet állításával foglalkozni, a lövészet után nem kell a lövegből a hüvelyt eltávolítani. Az elégő hüvely sokkal alacsonyabb hőfokon gyullad, így a cső élettartama is növekszik. A lövészet során fel nem használt töltet modulok bármikor újra felhasználhatók. Az új típusú töltet rendszer fejlesztése során a NATO Egységes Ballisztikai Memorandum (Szabvány) 5 és 6 töltetmodulos előírásai a meghatározók. Napjainkban a fejlett lőszergyártással rendelkező országok többsége (Dél-Afrikai Köztársaság, Franciaország, Kína, Németország, Svédország, Szingapúr, USA stb.) már kifejlesztette, és korszerűsítette saját moduláris töltetrendszerét (2. kép).

2. kép: Német fejlesztésű (DM72, DM82) moduláris töltetek

A moduláris tölterendszer extrém körülmények közötti (Irak, Afganisztán) alkalmazása azonban megjelenítette ezen töltet típusok alkalmazásának un. „gyermek betegségeit” is. A hollandok afganisztáni misszióban résztvevő PzH2000 önjáró lövegeinek lövedékei nagy távolságon többször is jelentős távolságra csapódtak a céltől. A tüzeszköz gránátjai 22 km-es lőtávolságig viszonylag nagy pontossággal csapódtak a célterületre, azonban 32 km-es lőtávolság esetén a hiba többször az *1 kilométert* is meghaladta.² Az MHTT Tüzér Szakosztály ideiglenesen megjelenő folyóiratában, a „*Tüzér Figyelő*” 2009. 1-2. számában megjelenő főszerkesztői jegyzetben (18-19. oldal) a lehetséges okokat a ballisztikai és meteorológiai előkészítés problémáira vezettük vissza. Ezt a feltételezésünket támasztja alá a Jane’s IDR 2010. júniusi számában³ megjelentetett szakkikk is, ahol a német Rheinmetall Nitrochemie Aschau vállalat szakemberei bemutatják a külső hőmérsékleti hatásoknak jobban ellenálló, újonnan kifejlesztett *DM92 típusjelű* töltetmodulok fejlesztési eredményeit.

A hagyományos repesz-romboló lövedékek pusztító hatásának növelése

A hagyományos tüzérségi lövedékek pusztító hatását a szakemberek különböző módon igyekeztek növelni. Megítélésük szerint ezen hatás a speciális lövedékforma kialakításával, a robbanóanyag minőségi összetételének javításával, a hatásos repeszdarabok számának és repülési sebességének növelésével fokozható. A hatvanas, valamint a hetvenes években a kutatások alapvetően a hagyományos repesz-romboló gránátok *repesz-és*

rombolóhatásának növelésére irányultak. Az elmúlt évtizedekben ezen a területen a következő fejlesztési tendenciák érvényesültek:

1.2.1. A lövedékek pusztító hatásának növelése a robbanóanyagok hatóerejének és mennyiségének növelésével;

1.2.2. A lövedékek repeszhatásának növelése a lövedékfal speciális megmunkálása és kész repeszelemek beépítése révén;

1.2.3. A repeszek pusztítási körzetének növelése és eloszlásának egyenletesebbé tétele a lövedékek optimális becsapódó szögének biztosításával.

A konferencia előadásomban csak a lövedékek pusztító hatásának növelése a robbanóanyagok hatóerejének és mennyiségének növelésével, fejlesztési eredménnyel foglalkozom.

A ROBBANÓANYAGOK HATÓEREJÉNEK ÉS MENNYISÉGÉNEK NÖVELÉSE

A) Megnövelt robbanóerejű gránát

Napjaink korszerű lőszerai esetében a robbanóanyag tömegét a lövedékbe beépített – a lőtávolságot és a pontosságot növelő – eszközök (BB gázgenerátor, RAP hajtómű, GPS elemek) lényegesen csökkentik. Ennek következtében a lövedékek pusztító hatása is csökken. Az intenzívebb robbanási energiával rendelkező robbanóanyagok alkalmazásával viszont ezen hatás lényegesen növelhető. A robbanási energia növelése az alap robbanóanyagnak számító trotil, és egy hevesebb robbanási reakcióval bíró – általában hexogén – keverékével érhető el. *A fokozott érzékenységgű* robbanóanyaggal töltött gránátok kezelése igen szigorú biztonsági előírásokat követel. A szállítás, mozgatás és töltés közben fellépő erős mechanikai hatások a gránátok önrobbanását idézhetik elő. Ezen problémák kiküszöbölésére a konstruktőrök a hexogént alumíniumpor adalékolásával flegmatizálják, vagyis növelik a robbanóanyag ütészállóságát.

2 Ruppert Pengelley – Netherlands plans fresh firing trials to improve accuracy of PzH2000 – Jane’s IDR, 2009. májusi szám, 18. oldal

3 Rupert Pengelley – All-season artillery charge systems developed in Aschau – Jane’s IDR, 2010. júniusi szám, 56–57. oldalak

A vékonyfalú löszerek, a javított ballisztikai tulajdonságú gránáttest lehetővé teszi, hogy a korszerű tűzérési lövedékek és aknagránátok lövedéktestébe nagyobb mennyiségű robbanóanyagot lehessen bepréselni, illetve a nagyobb robbanási feszítőerővel bíró robbanóanyag adalékolásával a lövedékek pusztító (repsz-) hatásának területe lényegesen növekedjen. Ezen fejlesztési irány eredményeinek érzékelésére a 82 mm-es aknagránát robbanóanyag mennyiségét, összetételét és a korszerű 60 és 81 mm-es aknagránátokéval vetettem össze. Az eredményeket a 1. táblázat tartalmazza.

A 60 mm, a 81 mm-es és a 82-mm-es aknagránátok robbanóanyag mennyisége és a robbanóanyag típusa

1. táblázat

82 mm R-832D aknagránát robbanóanyag mennyisége: TNT (trotil) 436 gramm	
81 mm-es változatok robbanóanyag mennyisége (gr.)	60 mm-es változatok robbanóanyag mennyisége (gr.)
750 -800 gramm RDX/TNT 60%/40%	350-400 gramm RDX/TNT 60%/40%
RDX – flegmatizált hexogén	

A Jane's Ammunition Handbook 2007–2008 kiadás adatai alapján

A táblázat alapján azonnal érthetővé válik a fegyvergyártó vállalatok termékajánló prospectusaiban megjelentetett állítások, amelyek szerint a korszerűsített 60 mm-es aknagránátok pusztító (repsz-) hatásának területe *megmeggyezik, vagy meghaladja* a hagyományos 82 mm-es aknagránátét. Azonban azt is meg kell jegyezni, hogy a korszerűsített 81 mm-es aknagránátok pusztító (repsz-) hatásának területe *30–60%-al nagyobb*, mint a 82 mm-es hagyományos fejlesztésű aknagránátoké!

A KAZETTÁS LŐSZEREK

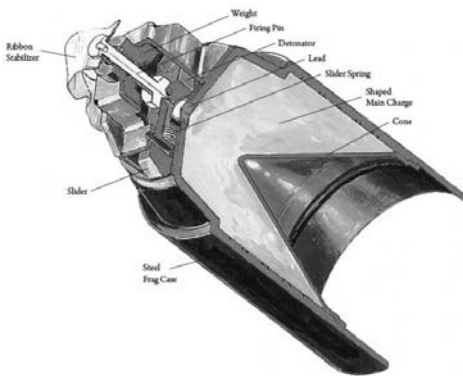
A kazettás löszerek fejlesztése a 80-as évek közepétől vett hatalmas lendületet. Az elmúlt évtizedek során a fejlesztők a kazettás löszerek következő típusait kísérletezték ki:

- ◆ Repeszhatású harci elemekkel szerelt ;
- ◆ Kettős- (repsz-kumulatív) hatású harci elemekkel szerelt ;
- ◆ Gyalogsági aknákkal szerelt;
- ◆ Harckocsi elleni aknákkal szerelt;
- ◆ Harckocsi elleni aknákat és gyalogsági aknákat vegyesen tartalmazó;
- ◆ Különleges (vegyi-, köd-, világító és egyéb) allövedékekkel szerelt kazettás löszerek;
- ◆ A páncélozott célt felderítő és megsemmisítő allövedékekkel szerelt kazettás, intelligens löszerek.

Előadásomban a kazettás löszerek egyik típusa – a jelenleg kazettás löszerkészlet legnagyobb hányadát kitevő – kettőshatású (repsz-kumulatív) harci elemekkel (3. kép) szerelt löszerek alkalmazási problémáit ismertettem. A 80-as évek közepétől kifejlesztett kazettás löszerek az Öböl háború és az „Iraki Szabadság” hadműveletekben szinte elsöpörték az iraki erők könnyű páncélzattal ellátott céljait, jelentős pusztítást okoztak a nehéz harci technikával ellátott csapatoknak is. Ezt követően különösen sok szakcikk méltatta a kettőshatású (repsz és kumulatív) harci elemekkel szerelt tűzérési lövedékek hatásadatait. A kettőshatású harci elemekkel szerelt kazettás löszerek mint a könnyű páncélzatú harceszközök, mint a nyíltan lévő élőerő ellen sikeresen alkalmazhatók. A harci elemek a páncélzatra, vagy talajfelszínre csapódáskor robbannak. A robbanás hatására, a harci elem belső falába beépített kumulatív tölcse segítségével 70–110 mm-es homogén páncélzat átütésére képes kumulatív sugár alakulni. A robbanóanyag feszítőerejének másodlagos hatásaként a kazetta falát kis szilánkokra szakítja szét, amelyek szétrepüléskor 7–9 m

sugarú körben pusztítják az élőerőt és rombolják a technikai eszközöket.

Ezen kettőshatású harci elemek alkalmazásának problémái az „Iraki Szabadság” és Izrael államnak, a libanoni Hezbollah erőik elleni műveleteit követően kerültek felszínre. Az elsőgenerációs kettőshatású harci elemek csak tehetetlenségi (csapódó) gyújtóval vannak ellátva. A sűrű aljnövényzetbe, mocsaras talajba csapódott, vagy a fák koronájában elakadt harci elemek gyújtói élesítődnek, és a továbbiakban már, *mint gyalogsági akna* funkcionálnak⁴. Az harci elemek zuhanás közbeni stabilizálásra színes stabilizátor szalagok szolgálnak. A műveleti alkalmazás területén maradt, a sivatag homokjában félig eltemetett, a földön heverő színes szalagok a polgári lakosság, elsősorban a gyerekek közül szedi áldozatait.

3. kép: M77 kettőshatású harci elem metszete

Az izraeli szakemberek, a saját csapatok és a járulékos veszteségek kiküszöbölésére, minden egyes harci elembe 14 másodperces késleltetésű, *időzíthető löporkorongos* önmegsemmisítő szerkezetet építettek be. Ezt a

harci elem típust a németek és a britek is megvásárolták. A szakemberek úgy számvetettek, hogy ennek következtében már az oldalukra eső harci elemek is a földön felrobbannak.

A szakcikk szerint az Öböl háborúban a sivatag homokjában befulladás allövedékek mennyisége megközelíti a 25–30%-ot. A brit haderő által az „Iraki Szabadság” hadműveletben alkalmazott, M85 harci elemekkel szerelt kazettás tűzérési allövedékeinek (harci elemeinek) *10%-a maradt* élesítődve a sivatag homokjában. A 2006-os libanoni háborúban az izraeli tűzérési több száz kazettás löszert lőtt ki a Hezbollah feltételezett állásaira. A megbízható működésűnek tartott – löporkorongos önmegsemmisítővel ellátott – M85 harci elemekkel szerelt löszerek nagy része nem robbant fel, ennek következtében a már gyalogsági aknaként funkcionáló harci elemek több száz civilt sebesítettek meg, köztük mintegy 200 ember bele is halt sérüléseibe.⁵ (4. kép)

Ezek a járulékos veszteségek a nemzetközi szervezetek erélyes tiltakozását váltották ki. A hagyományos és a kazettás lövedékek alkalmazásáról szóló egyezményt 2008. május 30-án *Dublinban*, fogadták el, majd 2008.12.03-án Oslóban 109 nemzet képviselője írta alá. Az egyezmény értelmében a nem biztonságos (a fel nem robbant harci elemek mennyisége nem haladhatja meg az összes részlövedék 1%-át) önmegsemmisítővel szerelt kazettás lövedékeket 9 éven belül vagy meg kell semmisíteni, vagy majdnem 100%-os biztonságú önmegsemmisítő szerkezettel kell ellátni. Az egyezmény korlátozná az újonnan kifejlesztendő lövedékek allövedékek mennyiségét (nem több mint 10 db), és az allövedékek tömegét is (minimum

4 Szabó Tibor – A tűzérési löszerek fejlesztésének irányai napjainkban – ZMNE – 1998, tanulmány, 30. oldal

5 Yaakov Katz – Israel ponders submunition bomblet acquisition – Jane’s IDR, 2010. augusztusi szám, 8. oldal

4 kg).⁶ 2010 novemberére az egyezményt aláíró nemzetek közül 43 ország kormánya már ratifikálta is az egyezményt. Az egyezményt több – elsősorban a kazettás lőszerket gyártó és azokat tömegesen hadrendbe tartó – ország (Brazília, India, Izrael, Kína, Oroszország, Pakisztán, USA) nem írta alá. Hogy micsoda veszteséget jelent a lőszer megsemmisítése a lőszer rendszerben tartó országoknak, ahhoz az szolgál adalékot, hogy az oslói egyezményt aláírt két ország közül Németország mintegy 50 millió, az Egyesült Királyság kb. 39 millió harci elemmel szerelt lőszerkészlettel rendelkezik.⁷

4. kép: Fel nem robbant, de élesítődött harci elem

Ennek fényében a jövőben nagy valószínűséggel át kell gondolni a sorozatvetők ezen belül az MLRS sorozatvető alkalmazási lehetőségeit, különös tekintettel, hogy a tűzeszközhöz nagy mennyiségben rendszeresített, amerikai fejlesztésű *M26 típusjelű rakéta* – amely 644 db, *M77 típusjelű harci elemet*

tartalmaz – nem rendelkezik megbízható önmegsemmisítő szerkezettel.

AZ IRÁNYÍTOTT TÜZÉRSÉGI LÖVEDÉKEK ÉS RAKÉTÁK

A csöves tüzérség lövedékei és a sorozatvetők lőszerei a röppályán való irányíthatóság szempontjából a következőképpen osztályozhatók:

A) A röppálya leszállóágában irányított lövedékek és rakéták ;

B) A röppálya leszállóágának végső szakaszában (végfázisban) irányított lövedékek és rakéták;

C) A röppálya teljes szakaszán irányított lövedékek és rakéták.

A tüzérségi lövedékek és rakéták a röppályán különböző módokon irányíthatók. Az alkalmazott irányító rendszerek szerint ⁸ a következő kategorizálás lehetséges:

- ◆ *Autonóm irányítás*, melynek az a lényege, hogy a fedélzeti program berendezés előre meghatározott sorrendben és időpontban indítja a szükséges irányítási műveleteket;
- ◆ *Távirányítás*, amely esetben a repülőtest részére egy meghatározott irányító központból kisebb-nagyobb távolságból érkeznek a parancsjelek;
- ◆ *Önirányítás*, ahol az érzékelők a céltárgy által kibocsátott, vagy arról visszavert különböző hullámtartományú jelek hatására működnek.

A röppálya leszállóágának végső szakaszában (végfázisban) *önirányított* lövedékek és rakéták – azon belül a félaktív és aktív önirányítású lövedékek és rakéták – fejlesztési eredményeit a doktori értekezésben részlete-

6 Ben Goodlad –Cluster munitions treaty poses though questions for MLRS users –JDW, 2008. június 4. szám, 5. oldal

7 Melanie Roverly –Report tracks first year of cluster munition destruction activity –Jane’s IDR, 2010. decemberi szám, 8. oldal

8 Irányító rendszerek az irányított rakéták, a pilóta nélküli repülőeszközök, az irányított bombák, valamint a torpedók célba vezetésére szolgáló berendezések összessége. - Hadtudományi lexikon - A MHTT kiadványa -1995 - Budapest - 600.old.

sen elemeztem. Előadásomban csak a röppálya leszállóágában (vagy a teljes röppályán) irányított, vagy más néven *változtatható röppályájú* lövedékek fejlesztési eredményeit elemzem.

A RÖPPÁLYA LESZÁLLÓÁGÁBAN IRÁNYÍTOTT TŰZÉRSÉGI LÖVEDÉKEK

A tűzéségi lövegek megnövekedett lőtávolságával arányosan – a löelemek előkészítési hibájából és a lövedékszórásból adóan – a lövedékek oldal és távolság eltérése jelentősen növekszik, tehát a lövészet pontossága lényegesen csökken. Az igen drága kazettás és irányított löszerek – amennyiben az oldal és távolsághibájuk a letapogatandó területet, vagy a kazetták kiszóródási területét meghaladja – hatástalanná válnak. Ezen hibák csökkentésére a fejlett ipari háttérrel rendelkező országok a *globális helymeghatározó rendszer* (GPS) adatainak vételére alkalmas löszereket fejlesztettek ki. A mikroelektronika hatalmas méretű fejlődése révén napjainkban a vevőegység beilleszthető egy szabvány gyújtó *150 cm³-es* kupakjába. A röppályán repülő lövedék a mindenkori helyzetéről – a műholdak adatai alapján – ezen rendszer segítségével három dimenziós (X, Y, Z) koordinátákat szolgáltat a földi tűzvezető központ, vagy a lövedék orrészébe (újabbban a komplett gyújtóba) telepített feldolgozóegység részére. A lövedék röppályája ezen adatok figyelembevételével korrigálható, ezáltal a pontosság lényegesen javítható. A nemzetközi szakirodalom tanulmányozásakor egyes cikkfordításokban TCM (Trajectory Correctable Munitions), a magyar szakterminológiában *változtatható röppályájú lövedékek*, vagy *röppálya korrekciós lövedékek* kifejezéssel is találkozhatunk.

A külföldön folyó kutatás-fejlesztési irányzatok tanulmányozása során három jól elkülöníthető megoldási mód különböztethető meg.

Az *első módszer* lényege az, hogy az adott tűzeszközzel a pusztítandó célra – a meteorológiai és ballisztikai javítások figyelembevételével – a kiszámított löelemekkel leadnak egy lövést. A röppályán repülő lövedék a mindenkori helyzetéről – a műholdak adatai alapján – adatokat szolgáltat a földi tűzvezető központ részére. A lövedék mindenkori térbeni elhelyezkedése alapján a lövedék röppályája és a találati pont kiszámítható. Ezek alapján a szükséges oldal-és távolságeltérések kiszámíthatóak és, a következő lövés (tűzcsapás) löelemei a javított elemekkel módosíthatók. Ez a módszer valójában nem más, mint egy *igen drága löszerral végrehajtott belövés*. A jobb megértés kedvéért ezen löszerek 30–50 km-es lőtávolság elérésére képes, rakéta póthajtással és gázgenerátorral szerelt lövedékek. Ezen lőtávolságon a jelenleg rendszerben lévő röppálya-felderítő lokátorok már nem képesek megbízható oldal- és távolságjavítások megállapítására. Ezt a módszert a kutatási projekteknél részt vevő vállalatok napjainkban már nem alkalmazzák.

A *második módszer* lényege abban áll, hogy a levegőben repülő lövedékek lőtávolsága az *aerodinamikai felület* növelésével, vagy csökkentésével megváltoztatható. A cél pusztításához szükséges röppálya és a lövedék valószínű helyzetének ismeretében a találati pont meghatározható. A lövedéktestbe épített szárnyak nyitása, vagy zárása segítségével a *lőtávolság korrigálható*, így a lövedék mintegy „*rejtő*” a célra.

A *harmadik kutatási irányzat* a *lőtávolság és az oldaljavítás* megoldását tűzte ki célul. A távolságjavítást az előbb említett módszerrel, az oldaljavítást a lövedék súlypontjában elhelyezett fűvókák működtetésével oldható meg. A svéd *Bofors* cég kutatói ezen löszertípus kifejlesztésében már a 90-es évek közepén is előrehaladott kutatási és gyakorlati eredménnyel rendelkeztek. Az 1994-ben végrehajtott kísérleti lövészetben 17, 5 km-es lőtá-

volság mellett kilőtt lövedékek eltérése nem haladta meg a 100 m-t. A kutatók akkori megítélése szerint a röppálya módosító és követő rendszerek továbbfejlesztésével a XXI. század elejére 40 km-es lőtávolság mellett 60 m átmérőjű szóráskép is elérhető. (A becslést értéknél napjaink fejlesztési eredményei lényegesen jobb eredményt mutatnak – a szerző).

A változtatható röppályájú lövedékek eklatáns képviselője, az USA haderejében már rendszeresített, a csúcstechnológia szintre minden eredményét képviselő 155 mm-es *M982 Excalibur* lőszer család. Az *M982* széria (5. kép) kazettás lövedékei a kettős hatású harci elemekkel szerelt, az ún. SADARM allövedékeket és a megnövelt robbanóerejű betonromboló allövedékeket foglalja magába. A szakemberek a kísérleti lövészetek során a 39 kaliber csőhosszúságú *M198* típusjelű, vontatott 155 mm-es löveggel, moduláris töltetrendszer alkalmazásával 40,7 km-es lőtávolságot értek el. A rakéta póthajtással (RAP) ellátott Saber elnevezésű lövedékkel a lőtávolságot 48 km-re növelték. A Saber lövedéket a svéd haderő 52 kaliberes 155 mm-es *Archer* típusjelű kerek alvázú önjáró löveggel is tesztelte, a svédek a hat töltetből álló moduláris töltetrendszerrel 55 km-es lőtávolságot értek el. Az amerikai és a svéd szakemberek szerint rövidesen akár a 60 km-es lőtávolság is elérhetővé válik.⁹

5. kép: Amerikai fejlesztésű *M982 Excalibur* lövedék

Az MLRS és a HIMARS sorozatvetőhöz rendszeresített *M31 (GMLRS)* – GPS és tehetetlenségi navigációs irányítási rendszerrel felszerelt – sorozatvető rakétákkal 70 km-es lőtávolság esetén 3–10 méteres körkörös hiba érhető el. Az USA hadereje 2009 márciusáig a hadszíntereken lévő 39 db *M270B1 (MLRS)* és az *M412 (HIMARS)* sorozatvetőkkel 1124 db *M31* típusjelű rakétát lőtt ki iraki és afganisztáni célpontokra. A brit haderő csak 4 db *M270B1 MLRS*-t állomásoztat a térségben, de a célokra ők is 449 db *GMLRS* rakétát indítottak. A jelenleg rendszerben lévő *M31* rakéta továbbfejlesztett prototípus változata is elkészült (*GMLRS 2*), mellyel 100 kilométeres lőtávolság is elérhető.¹⁰

A Holland Királyi Hadsereg még ebben az évben kísérleti lövészetet hajt végre a dél-afrikai Alkatpan körzetében. A kísérleti lövészetet az teszi szükségessé, hogy a hollandok Afganisztánban állomásozó erői a *PZH2000* önjáró löveggel, *RH40 ERFB BB* lőszerrel nagy lőtávolságra (30–40 km) végrehajtott tűzfeladatok közben jelentős távolság és oldaleltérések adódtak. A holland szakemberek a kísérleti lövészetet *Spacido* típusjelű változtatható röppályájú gyújtóval¹¹, a francia Caesar önjáró lövegnél alkalmazott *RDB Mk3* típusjelű lövedék kezdősebesség megállapító lokátorral kívánják végrehajtani. A röppálya korrekció lényege a következő: A lőtáblában megállapított optimális röppálya a gyújtót vezérlő berendezés memóriájába betáplálható. A lokátor által megállapított torkolati és a tetőpontig folyamatosan mért kezdősebesség folyamatosan mérhető. A lőtáblázati és a mért

9 Rupert Pengelley – ATK, Raytheon go head to head on US Army's Block 1B Excalibur – JANE'S IDR, 2008. decemberi szám, 14. oldal

10 Rupert Pengelley – Artillery, rockets and mortars answer the call for precision 2– Jane's IDR, 2009. novemberi szám, 48-52. oldalak

11 Maga a megnevezés nem szerencsés, mert a gyújtóban elhelyezett kifordítható szárnyak, vagy laposcskák segítségével magának a lövedéknek a röppályája változik. (A szerző)

kezdősebesség közötti eltérés meghatározását követően a távolság és az oldaljavítások megállapíthatóak. A gyújtótestben lévő kifordítható szárnyak mozgatásával a szükséges helyesbítések végre hajthatóak.

6. kép: Spacido gyújtó

A jelenlegi fejlesztések másik irányát az irányítórendszerek *kombinált gyújtóba* helyezése képezi. A gyújtó fejrészében lévő speciális szárnyak a feldolgozóegység röppálya módosításra adott parancs jeleknek megfelelően nyílnak illetve záródnak. Az izraeli Israel Aerospace Industries (IAI) is ezen az elven működő, a 155 mm-es irányított tüzérségi lövedékekhez kifejlesztett gyújtót teszlet. A speciális gyújtó segítségével a lövedék röppályája távolságban és oldalban változtatható. A nemzetközi szakirodalom ezen képességet 2-D megnevezéssel jelöli. A szakemberek szerint az irányított lövedék körkörös hibája maximális lőtávolságnál sem

haladja meg a 20 métert. A 100 mm átmérőjű, 140 mm hosszú, 3 kg tömegű gyújtóegység a GPS vevőket, a manőveregységet, a stabilizáló szárnyacskákat és magát a többfunkciós (tehetetlenségi, időzíthető) gyújtót tartalmazza. Az izraeli fejlesztők az irányított lövedéket úgy tervezték, hogy 20 000 G gyorsulási erő mellett is megbízhatóan működjenek. A kifejlesztett gyújtó várható forgalmazási értéke 10000 – 20000 USD !!¹².

A változtatható röppályájú lövedékek kifejlesztésében a francia Naxter vállalat is előrehaladott kísérletekkel rendelkezik. A *SPACIDO* (System with Accuracy Improved by Doppler Cinemometer, 6. kép) gyújtót több lőszergyártó cég is teszletli.

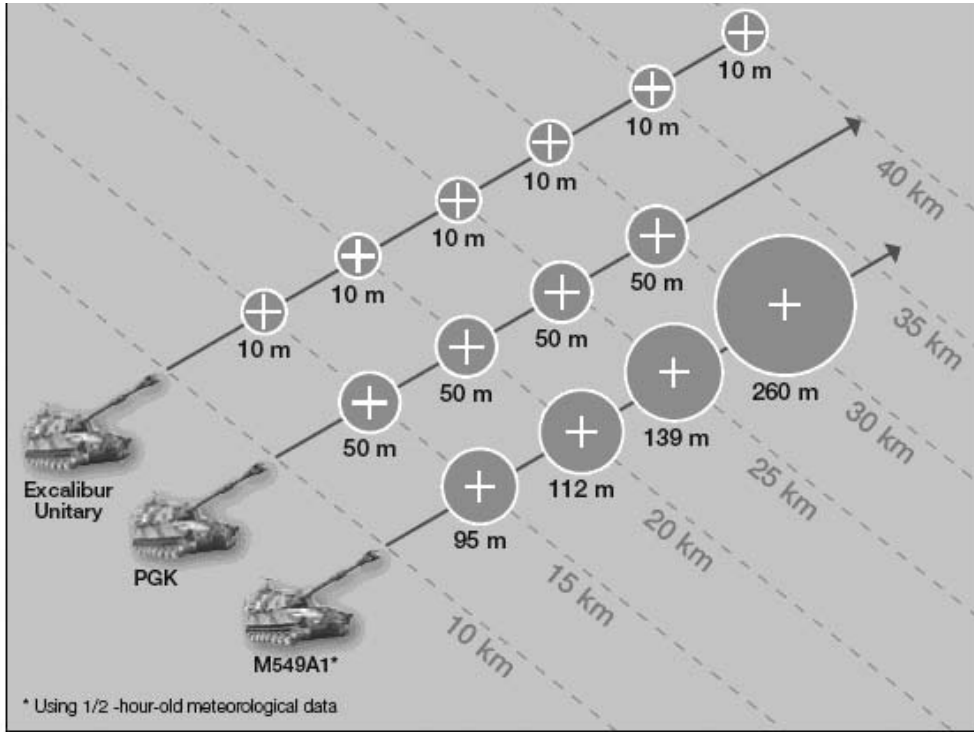
Az irányított lőszer pontosságát jelző ún. körkörös hibaértékek az 1. ábrán láthatók. Az 1. ábra jól kifejezi az irányított tüzérségi lőszer pontossági normáit. Az ábra az amerikai M459A1 típusjelű, rakéta póthajtással szerelt a hagyományos tüzérségi lövedék teljes előkészítés (TEK) pontosságát jellemző közepes távolsági hibaértékét (E_{TEK}) jeleníti meg, és hasonlítja össze, egyrészt az alapvetően távolsági korrekciót (Precision Guidance KIT), másrészt távolsági és oldal korrekciót egy időben végrehajtani képes (Excalibur) változtatható röppályájú lövedékek

A hagyományos és az röppálya korrekciós lőszer pontossági normái

körkörös hiba (CEP –Circular Error Probable) rendszerével. A hagyományos lövedékek esetén a meteorológiai előkészítés közepes távolsági hibaértéke (ET_{MET}) pontossági normái azt a helyzetet tükrözik, amikor a METCM, (METB)¹³ időjárás-jelentés össze-

12 Ruppert Pengelley – AIA plans course-correcting Topgun fuze test–Jane’s IDR, 2010. szeptemberi szám, 12. oldal

13 A Nemzetközi Szabvány Légkör (ISO 2533) által összeállított NATO STANAG időjárás-jelentések.

This figure compares 155-mm circular error probable (CEP) and range for a conventional “dumb” round (M549A1, a high-explosive rocket-assisted, or HERA, projectile), a round with a precision guidance kit (PGK) and Excalibur Unity. Note that the conventional 155-mm round’s CEP gets larger as the range increases.

Az ábra alapját a www.globalsecurity.org. internetes oldalon található anyag képezi.

állítására óta fél óra már eltelt. A hagyományos ballisztikai pályát leíró tüzérségi lövedék esetében az teljes előkészítés amerikai utasításokban leírt pontosságát jellemző távolsági közepes hiba ($E_{TEK} 0,15 - 0,25\% \text{ lőtávolság}$) méterben kifejezett értéke, a lőtávolság növelésével arányosan növekszik. Az irányított lövedékek pontosságát jellemző körkörös hiba az adott lőtávolságokon állandó értékeket mutat.

Az 1. ábra jól szemlélteti a tüzérség rendszerszerű fejlesztésének szükségességét. A teljes előkészítés (TEK) pontosságát jellemző közepes távolsági hibaérték

(E_{TEK}) nagyságát a lövészet és tűzvezetés előkészítése során alkalmazott technikai eszközök mérési pontossága, illetve az alkalmazott eljárások pontossági értékei determinálják. A Magyar Honvédség tüzérségénél a teljes előkészítés pontosságát jellemző közepes távolsági hibaérték nagyságát a szabályzatok ($E_{TEK} 0,7 - 0,9\% \text{ lőtávolság}$) rögzítik. Ugyanakkor, ha a lövedék összegezett kezdősebesség eltérését nem tudjuk pontosan meghatározni, hanem a teljes előkészítés ún. speciális esetét alkalmazzuk ($\Delta V_{\text{valószínű}}$), a hibaérték a lőtávolság akár 1,1%-ig is terjedhet.

A laikusok azt gondolnák, hogy a MH tábori tüzer tűztámogatás jelenlegi problémája a nagy lőtávolságú (30–40 km) lövegek beszerzésével *teljesen megoldható*. Ennek cáfolatát a 2. táblázat adatai tartalmazzák. A 4. táblázat azon feltételezés szerint lett összeállítva, hogy korszerű, nagy lőtávolságú tűzszköz beszerzése esetén – különösen ha a beszerzett löveganyag nem rendelkezik a lövedék összegzett kezdősebességet meghatározó lokátorral – a szabályzatainkban rögzített hibaértékek mellett lőirányban mekkora távolsági hibák jelentkezhetnek. Természetesen a teljes előkészítés hibarendszere oldalirányban is jelentkezik ($E_{\text{OTEK}} 0-03 -0-05$ vonás), de ezen hibarendszer hatását jelenleg nem vizsgálom.

A teljes előkészítés lőirányú hibájának nagysága a lőtávolság függvényében

2. táblázat

Lőtáv. (km)	$E_{\text{tek}} 0,7 - 0,9 \% \text{ lőtávolság}$				TEK speciális este $\Delta V_{\text{valószínű}} 1,1\%$			
	1 E_{tek}	2 E_{tek}	3 E_{tek}	4 E_{tek}	1 E_{tek}	2 E_{tek}	3 E_{tek}	4 E_{tek}
20	160 m	320 m	480 m	540	220 m	440 m	660 m	880 m
25	200 m	400 m	600 m	800	275 m	550 m	825 m	1100 m
30	240 m	480 m	720 m	960	330 m	660 m	990 m	1320 m
35	280 m	560 m	840 m	1120	385 m	770 m	1155 m	1540 m
40	320 m	640 m	960 m	1280	440 m	880 m	1320 m	1760 m

A táblázatból jól kivethető, hogy pld. 35 kilométeres lőtávolság esetén az 1 E_{TEK} értéke 280 m. Ez azt jelenti, hogy a tűzcsapásban a célra kilőtt löszerek 50%-a találati közepponthoz képest ± 280 méterre csapódnak be a terepen. Extrém esetben (4 E_{TEK}) az eltérés nagysága ± 1120 méterre növekedhet. Amennyiben a hatástüzelemeket a teljes előkészítés speciális esete alapján állapítjuk meg, ugyanezen a lőtávolságon 1 E_{TEK} értéke ± 385 m, a 4 E_{TEK} hiba már ± 1540 méteres távolság eltérést jelent!! Nagy lőtávolságon így a tüzelés célkitűzése már általában nem teljesíthető. Ezért célszerű lenne, ha a korszerű löveganyag beszerzéssel párhuzamosan a

ballisztikai és meteorológiai előkészítés végrehajtásánál alkalmazott műszerzet is egyidejűleg beszerzésre kerülne.

ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK

1. A repesz-romboló gránátok a tűzösszpontosítások és a tüzeosztályok összpontosított tüzeinek alaplöszerezét képezik. A támadó és védelmi harctevékenységek megvívása során az előbb említett tűznek lövésének szükségessége napjainkban és a jövőben sem kérdőjelezhető meg. A fejlesztés fő irányát a javított ballisztikai tulajdonságú, gázgenerátorral, vagy rakéta póthajtással ellátott (ERFB BB, RAP), fokozott robbanóerejű RRO lövedékek kifejlesztése jellemzi. Megítélésem szerint a repesz-romboló gránátok élőerőre gyakorolt pusztító és pszichés hatása intelligens löszerekkel nem pótolható.

2. A nyugati szakértők értékelése szerint a 90-es évek közepétől az USA és fejlett NATO tagállamok (Németország, Nagy-Britannia, Franciaország stb.) tűzérési löszereinek 50-60%-át a kazettás löszerek alkotják. A nagy kihívást az jelenti, hogy XXI. század első két évtizedében a ketős hatású kazettás löszerek harci elemeit sikerül-e a fejlesztőknek biztonságos működésű önmegsemmisítővel ellátni.

3. Az önirányított félintelligens és intelligens löszerek az ellenség nagy értékű, páncélozott céljainak pusztítása során egyre nagyobb szerepet töltenek be. Az elkövetkező egy-két évtizedben a fejlesztések az

érzékelők szelektáló hatásának tökéletesítésére, a letapogatandó terület méretének növelésére, valamint a páncélatűrő képesség és a találati valószínűség növelésére irányulnak. Az elkövetkező évtizedek kutatási irányait egyrészt ezen löszerek hatásának fokozása, másrészt az alkalmazásuk zavarására kifejlesztett löszerek és eljárások versengése fogja jellemezni. A nemzetközi löszerfejlesztés tendenciáit figyelembe véve megállapítható, hogy a jövőben a kisebb lőtávolságú tűzérési eszközök (aknavetők) számára a félintelligens és intelligens, a nagy lőtávolságú lövegek és sorozatvetők részére az intelligens löszerek további fejlesztése várható.

4. Az elkövetkezendő egy-két évtizedben a változtatható röppályájú löszerek szerepe, a lövedékek nagy pontossága következtében ugrásszerűen megnövekszik. Azt is meg kell jegyezni, hogy ebben az évtizedben ezt az igen drága löszertípust, csak a gazdaságilag fejlett országok (USA, Nagy-Britannia, Franciaország, Németország, Svédország stb). tudják beszerezni.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

I. Tudományos tanulmányok:

1. Szabó Tibor őrnagy – A tűzérési löszerek fejlesztésének irányai napjainkban – ZMNE – 1998, tanulmány;
2. Szabó Tibor őrnagy – A tábori tűzérési technikai fejlesztésének tendenciái, illetve azok megvalósíthatóságának lehetőségei a Magyar Honvédségben, 2000, ZMNE, PhD doktori értekezés.

II. Évkönyvek, lexikonok:

1. Hadtudományi lexikon - A MHTT kiadványa -1995 - Budapest;
2. Szerk. Christopher F Foss – ;Jane's Armour and Artillery 2009-2010 évkönyv – Couldson;

3. Jane's Ammunition Handbook 2007–2008 kiadás (Löszerek kézikönyve).

III. Idegen nyelvű szakcikkek:

1. A.V. Karpenko, Sz. M. Ganin - Otecsesztvennűje bombamjótü i minamjótü - Szentpétervár, Nyevszkij Basztyion kiadó, 1997;
2. Ripley.T.- Biass E. H.- Aknavetők a 21.századra – Armada International -1998. 5. szám;
3. Ian Bostock Archer system targets Australian Army project Jane's Defence Weekly (JDW), 2005. 07. 20. szám;
4. Christopher F Foss – Spain to order long-range artillery systems – JDW, 2005. 07. 20. szám;
5. Shaun Connors –Renault Sherpa chassis for CAESAR – JDW, 2005. 07. 27. szám
6. Rupert Pengelley – PzH2000, G6 break range records with V-LAP– Jane's International Defence Review (IDR), 2006. júniusi szám;
7. Christopher F Foss – CAESAR production starts - Jane's Defence Weekly, 2006. 06. 14. szám;
8. Correy B. Chassé őrgy.– PIM: The next generation Paladin –The Artillery Journal 2008. január-februári szám;
9. Mohammed Ahmedullah – Indian Artillery-heading where? –Military Tecnology, 2008.12. szám;
10. Rupert Pengelley –ATK, Raytheon go head to head on US Army's Block 1B Excalibur –JANE'S IDR, 2008. decemberi szám;
11. Christopher F Foss – Keeping it wheeled Jane's IDR, 2008. december 3. szám ;
12. Daniel Wasserbly –US and Canada spend \$118m on more howitzers – JDW, 2009. június 3. szám;

13. Ruppert Pengelley – AIA plans course-correcting Topgun fuze test–Jane’s IDR, 2010. szeptemberi szám;
14. Rupert Pengelley – Artillery, rockets and mortars answer the call for precision 2– Jane’s IDR, 2009. novemberi szám;
15. Ben Goodlad –Cluster munitions treaty poses though questions for MLRS users – Jane’s Defence Weekly, 2008. június 4. szám;
16. Ruppert Pengelley – Netherlands plans fresh firing trials to improve accuracy of PzH2000 –Jane’s IDR, 2009. májusi szám;
17. Christopher F Foss –China expands tube artillery capabillity – Jane’s IDR, 2009. májusi szám;
18. Andrew White – First of French CAESARs arrive in Afganistan – JDW, 2009. 08. 12. szám;
19. Christopher F Foss –Slovenia awaits first AMV mortar vehicle in evolving NEMO family –Jane’s IDR, 2009. novemberi szám;
20. Paulo Valpolini – Artillery needs A1 mobility – Armada International 1/2010. szám;
21. Rahul Bedi – Indian Army finally hopes to get howitzer trial under way –JDW, 2010. 02. 24. szám;
22. Daniel Wasserbly and Christopher F Foss – Artillery champion: folowing the US Army’s Paladin and M109 family –Jane’s IDR, 2010. májusi szám;
23. Rupert Pengelley – All-season artillery charge systems developed in Aschau – Jane’s IDR, 2010. júniusi szám;
24. Miroslav Gyürösi – Slovak Zuzana design changes revealed – Jane’s IDR, 2010. júniusi szám;

25. Gerard Turbe – The changing World of Artillery – Military Technology, 2010. 6. szám;
26. Christopher F Foss – Mortars on the move – JDW, 2010. szeptember 8. szám;
27. Yaakov Katz – Israel ponders submunition bomblet acquisition – Jane’s IDR, 2010. augusztusi szám
28. Ruppert Pengelley –Nexter to offer Caesar forPolish Army requirements –Jane’s IDR, 2010. szeptemberi szám;
29. Grzegorz Holdanowicz – Rosomak rolls out with Polish 120 mortar – Jane’s IDR, 2010. novemberi szám;
30. Melanie Roverly –Report tracks first year of cluster munition destruction activity –Jane’s IDR, 2010. decemberi szám.

SZABÓ LÁSZLÓ DANDÁRTÁBORNOK – DR. JOBBÁGY ZOLTÁN ALEZREDES: TÖRZSMUNKA AZ ISAF ÉSZAKI RÉGIÓ PARANCSNOKSÁGON

Az afganisztáni szerepvállalás szinte minden NATO-nemzet legfontosabb missziója. Jelenleg mintegy 500 magyar katona szolgál Afganisztánban. Zömük az Északi Régióban a Tartományi Újjáépítési Csoportban, az Északi Régió Parancsnokságon, a Műveleti Mentoráló és Összekötő Csoportban, valamint a Nemzeti Támogató Elelemnél szolgál. Sokan szolgálnak még Kabulban az ISAF Összhaderőnemi Parancsnokságán, az Afgán Nemzeti Hadsereg Harci Támogató és Kiszolgáló Iskolájában, valamint a NATO Afganisztáni Kiképző Missziójában és egyéb helyeken. A szerzők 2011/12-ben hét hónapot szolgáltak Mazar-e Sharif-ban az Északi Régió Parancsnokságon és az ott szerzett tapasztalataikat osztják meg az olvasóval

BEVEZETŐ

Szabó László dandártábornok törzsfőnöként felelős volt minden, a régióban végrehajtandó műveleti, művelettámogató és kiszolgáló tevékenység tervezéséért, szervezéséért és azok végrehajtásának felügyeletéért. Dr. Jobbágy Zoltán alezredesnek, mint a törzsfőnök segítőjének feladata volt az ehhez szükséges különböző elemző, értékelő és előkészítő munkák összehangolása, rendszerezése és döntéshozatalra való előkészítése.

A beosztások sikeres ellátásához nélkülözhetetlen volt a megfelelő, helyi nyelvre is tolmácsolható angol nyelvtudás, valamint a német nyelv ismerete. A szövetségesekkel és koalíciós partnerekkel való együttműködéshez kellett diplomáciai érzék még akkor is, ha a kultúrát, a gondolkodást és a mentalitást tekintve a misszióhoz csapatokkal hozzájáruló nemzetek között nagy volt a hasonlóság. Az afgán partnerek esetében – mivel itt minden tekintetben nagyobbak voltak a különbségek – fontos volt a történelmi, kulturális, vallási, etnikai, valamint viselkedésbeli ismeretek megléte.

A cikk első részében a hazai és nemzetközi szabályzatokra támaszkodva bemutatjuk a törzsszolgálatra vonatkozó általános alapelveket. A cikk második részében részletesen kitérünk az afganisztáni sajátosságokra, az ISAF Északi Régió Parancsnokságon folyó törzsszolgálat irányítása során tapasztaltak bemutatására.

A TÖRZSEK SZEREPE AFGANISZTÁNBAN

A New Yorkot ért terrortámadásra válaszként 2001. október elején megindított Tartós Béke (*Enduring Freedom*) hadműveletben résztvevő amerikai erők, valamint a 2001. decemberben az ENSZ Biztonsági Tanácsa által létrehozott és 2003. augusztus óta NATO parancsnokság alatt működő Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő (*International Security Assistance Force – ISAF*) mára egy sokak szerint nehezen megnyerhető, alacsony intenzitású, aszimmetrikus háborút folytat az ellenállók ellen. A háború megvívása, az ISAF csapatok sokrétű feladatainak összehangolása elképzelhetetlen a különböző

vezetési szinteken szolgáló törzsek munkája nélkül.

Minden háborúban, így Afganisztánban is a parancsnokok és a munkájukat támogató törzsek feladata, hogy a harctéri folyamatokat felismerve és lehetőleg előrelátva, a szembenálló félnél gyorsabban hozzanak meg döntéseket és hajtsanak végre feladatokat. A törzsek felépítése és az alkalmazott munkafolyamat célja, hogy a nagy mennyiségben rendelkezésre álló információt a parancsnokok számára rendszerezzék, elemezzék, és értékeljék. A törzsek segítsége kell ahhoz, hogy a parancsnokok a harctérre vonatkozó információt a szembenálló félnél gyorsabban alakítsa át harctérre vonatkozó ismeretté, *situációs tudattá*. A parancsnok döntését követően a törzs felelőssége, hogy a döntésről parancs/feladatszabás formájában az alárendeltek a lehető leggyorsabban tájékoztassa. Csak így érhető el, hogy a szükséges képességek a parancsnok számára a megfelelő helyen és időben rendelkezésre álljanak.

A törzsek munkájának legfontosabb, elsődleges terméke tehát a parancsnoki döntéshozatal alapját képező situációs tudat. Ehhez képest minden más termék másodlagos jelentőséggel bír. A situációs tudat kiterjed a saját helyzet részletes ismeretére, a szembenálló félre vonatkozó átfogó és pontos ismeretekre, valamint a műveletek végrehajtását befolyásoló terepre és a tágabb környezetre vonatkozó ismeretek meglétére. A parancsnoki döntést követően a törzs feladata, hogy a végrehajtáshoz szükséges összes információt az alárendeltek számára biztosítsák. Ez történhet különböző következtetések levonásával, ajánlások és szándékok megfogalmazásával, irányelvek összeállításával, fogalmak meghatározásával, valamint parancsok kiadásával.

Nincs két egyforma parancsnok, ezért a törzsek munkája akár azonos vezetési szinteken is nagyon eltérő lehet. A törzsekkel szemben támasztott követelmény azonban minden

esetben ugyanaz: a parancsnoki döntéshozatal maximális támogatása és a rendelkezésre álló képességek felhasználásával a saját akarat döntő-módon való rákényszerítése a szemben álló félre. A műveletek összetettsége és a feldolgozandó információ mennyisége nem teszi lehetővé, hogy a törzsben szolgáló állomány tagja vagy akár egyes részlegek a munkájukat a többiektől elszigetelve végezzék. Afganisztánban is nyilvánvalóvá vált, hogy a törzsszolgálat személyes kapcsolatok nélküli mechanikus végrehajtása, bármennyire is hibátlanak tűnhet első ránézésre, a parancsnok számára használhatatlan.

A törzsre támaszkodva minden parancsnoknak döntéseket kell hoznia a saját csapatok elhelyezkedésére, feladatára, alkalmazására, valamint azok erőforrásokkal való ellátására. Munkája megkönnyítése érdekében a parancsnok egyes rutin döntések meghozatalát rábízhatja a törzsfőnök vezetésével dolgozó törzssre. A parancsnok felelőssége azonban, hogy a törzset alkotó személyi állományt egy olajozottan működő és hatékony szervezetté kovácsolja, amelyik képes számára, a folyó műveletek eredményeire támaszkodva a különböző dokumentumokban leírtakkal összhangban, előrelátó módon opciókat generálni.

TÖRZSEK ÉS A TÖRZSMUNKA AFGANISZTÁNBAN

Afganisztánban a katonai szervezetek zászlóaljtól felfelé a békevezetési törzsektől eltérő, összetettebb, nagyobb törzsekkel rendelkeznek. A törzsek struktúrája és szervezeti felépítése összhangban van a különböző utasításokban és szabályzatokban leírtakkal, megfelel a jogi előírásoknak és tükrözi a műveleti követelményeket, valamint a műveletek és egyéb feladatok végrehajtása során szerzett tapasztalatokat. A régiókat tekintve ugyan voltak eltérések a különböző törzsek

felépítése között, de mindenhol a NATO haderőkben található J/S/G tagozódás a jellemző. Ez a lényegében szabványos felépítés teszi lehetővé a régiók és a vezetési szintek közötti zökkenőmentes együttműködést, a hatáskörök és a felelőségek szervezeti elemekhez és személyekhez kötését.

Szaktudására és szakmai tapasztalatára támaszkodva minden régió parancsnoka megpróbálta a törzsét a maga elképzelése szerint hatékonyan és hatásosan működtetni. Az eltérések a különböző régiókban található törzsek esetenként különböző feladataiból, az alkalmazott munkamódszerekből, illetve a régiókban vezető szerepet játszó és csapatokkal hozzájáruló nemzetek nemzeti korlátozásából fakadtak. A hagyományos értelemben vett katonai műveleti jelleg erősebben jelent meg a Keleti, a Déli és a Délnyugati Régióban, míg az Északi, a Központi és a Nyugati Régióban az újjáépítés, a gazdasági fejlesztés dominált.

Összességében a törzsek működése közötti eltérések okai között szerepelt a feladatok és az abból adódó terhelések eltérő jellege, az otthoni politikai elvárásoknak való megfelelés okozta nyomás, a helyi és egyedi sajátosságok figyelembe vétele, a feldolgozandó információ mennyiségében és minőségében fennálló különbségek, valamint a koalíciós szerepvállalásból adódóan a törzset alkotó személyi állomány homogén illetve heterogén jellege.

Bár a régióparancsnokságok törzseinek mérete és felépítése között volt különbség, hasonlóság volt abban, hogy mindenhol volt törzsfőnök, valamint parancsnokságokként eltérő létszámban jelenlévő koordináló, különleges és személyes feladatokat ellátó szervezeti elemek, személyek. A törzsfőnök mindenhol a parancsnok első törzstisztje volt, aki irányította a törzsmunkát, koordinálta a törzs tevékenységét és felelős volt a hatékony és gyors munkavégzésért.

AZ ISAF ÉSZAKI RÉGIÓ PARANCSNOKSÁG BEMUTATÁSA

A Magyarországnál nagyjából kétszer nagyobb Északi Régió törzsfőnöki (*Chief of Staff – COS*) posztja a német parancsnok és amerikai helyettese után a harmadik legmagasabb katonai beosztás. A régióban állomásozó Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erők csapatainak létszáma hadosztály plusz / hadtest mínusz szintű katonai szervezetnek felelt meg.

Az Északi Régió európai mércével mérve nagy terület. Legnagyobb hosszúsága meghaladja az 1400, legnagyobb szélessége a 400 kilométert. A régióban Afganisztán szinte összes nemzetisége megtalálható. Lakossága folyamatosan növekszik, a becslések szerint 7-10 millió fő körül mozog. Közigazgatásilag 9 tartományra és 123 körzetre oszlik. Domborzata változatos, vízben viszonylag, nyersanyagkincsekben kifejezetten gazdag. A régió középső és keleti részeiben találhatók Afganisztán legjobb termőterületei, ezért a mezőgazdaság és az állattartás komoly bevételi forrás az itt élőknek.

A régióban állomásozó ISAF-erőket majdnem 20 nemzet adta. A régióban szolgáló több mint 10 ezer katona tevékenysége nagyon összetett volt. Szerepet kaptak a tartományi újjáépítési csoportokban, a különböző harccsoportokban, az angol rövidítése miatt (OMLT) „omletteknek” becézett műveleti mentoráló és összekötő csoportokban, valamint a különleges erőkben. Természetesen együtt kellett még működniük a szintén itt dolgozó különböző nemzeti és nemzetközi segélyszervezetekkel, valamint nem kormányzati szervezetekkel. Az afgán partnerekkel, különösen a régióban mintegy 30 000 fővel jelenlévő Afgán Nemzeti Biztonsági Erőkkel (*Afghan National Security Forces – ANSF*) – a hadsereg, a rendőrség és a határőrség – való együttműködés folyamatos volt,

és ebben egyre nagyobb teret kapott a vezető szerep fokozatos és következetes átadása.

Az Északi Régió az ország egyik legnyugodtabb régiója. Általánosságban elmondható, hogy az emberek megélhetése nagyban befolyásolja a biztonsági helyzetet. A biztonsági helyzet stabilizálása előfeltétele egy működő közigazgatásnak, amely nemcsak a katonai műveletek sikeres befejezését jelenti, hanem tartalmazza a régió infrastruktúrájának fejlesztését, munkahelyek teremtését, az egészségügyi ellátás színvonalának emelését, az iskolahálózat bővítését és még sok minden mást. A biztonsági helyzet stabilizálása szempontjából nagyon fontos az Afgán Nemzeti Biztonsági Erők folyamatos fejlesztése. Az országot és benne az Északi Régiót fel kell készíteni arra a nem is olyan távoli jövőre, amikor már nem állomásoznak nagy számban külföldi csapatok Afganisztánban.

AZ ISAF ÉSZAKI RÉGIÓ PARANCSNOKSÁG TÖRZSE

Az ISAF Északi Régió Parancsnokságot azért hozták létre, hogy az Afgán Nemzeti Biztonsági Erők mellett koordináló és együttműködő szerepkörben növelje a régióban a lakosság biztonságát, biztosítsa a főbb útvonalakat, támogassa az afgán határőrség által végrehajtott műveleteket annak érdekében, hogy megfelelő feltételek jöjjenek létre a gazdasági, a társadalmi és kulturális újjáépítéshez a kulcsfontosságú körzetekben. Az Északi Régió Parancsnokságon folyó törzsmunkát több szempontot figyelembe véve kellett megszervezni és irányítani, amelyek közül kiemelt fontossággal bírt a feladatoknak keretet adó küldetés (*mission*) mindenkori szem előtt tartása.

A 2014-es kivonulást, valamint az ehhez keretet biztosító néhány éves átmeneti időszakot, különösen a misszió gerincét képező és a képességek nagy részét biztosító amerikai erők drasztikus csökkentését (*Transition/*

Inteqal) szem előtt tartva központi szerepet játszott az afgán partnerekkel való együttműködés erősítése, az Afgán Nemzeti Biztonsági Erők személyi állományának felkészítése az ISAF főbb harcoló erőinek kivonulása utáni időkre. Fontos volt még a parancsnokság küldetésével összhangban lévő parancsnoki szándék megismertetése a törzs állományával. Bár a törzs szervezeti felépítése, a személyi állomány mennyisége és minősége összhangban volt a bejövő nagy mennyiségű információval, a sikeres törzsmunka nem volt elképzelhető a szervezeti elemek és a személyek közötti informális és horizontális együttműködés bátorítása nélkül.

Tekintettel az afganisztáni helyzet gyors és hirtelen változására, fontos volt a törzsmunkában a kezdeményező képesség támogatása, akár a közben véletlenszerűen és nem szándékosan elkövetett hibák tudomásul vétele árán is. Fontos volt még, hogy mindenki a lehető leggyorsabban vegye fel a munkatempót és szokjon hozzá az állandó készenléthez, a napi 10-14 órás munkavégzés jelentette kihíváshoz. A törzsmunka elengedhetetlen feltétele volt még a folyamatos tanulás iránti igény megléte, a meglévő szaktudás helyi viszonyokhoz való igazításának, valamint a multikulturális környezethez való alkalmazkodásnak a képessége.

A TÖRZSMUNKA ÉS A TÖRZSSZOLGÁLAT

A törzs egy nagy létszámú és sok nemzet katonájával feltöltött, módosított J-szervezet volt, amelyben a hagyományos tagozódást kiegészítette a törzsfőnök alatt közvetlenül megjelenő dandártábornoki, illetve ezredesi rendfokozatot viselő öt helyettes (*Deputy COS – DCOS – szint: Support, Security, Stability, Communications, Base Commander*). A törzsfőnök-helyettesek és a szolgálati ágak között elhelyezkedő, a törzsigazgatóval (*Director of Staff – DOS*) egy szinten lévő, de tőle eltérő

feladatokat ellátó ezredesi rendfokozatot viselő igazgatók (*Director szint: Operations, Theatre Information, ANSF Development*) szintén új szintet jelentettek.

A törzs alapvető feladata volt, hogy támogatssa a parancsnokot az alárendeltekkel kapcsolatos vezetési-irányítási tevékenységében, valamint koordinálja az egyéb – afgán, nemzetközi, civil, katonai – partnerekkel kapcsolatos feladatait és kötelezettségeit. Ennek megfelelően a törzs a parancsnok számára alapvetően információs és tanácsadói szerepet töltött be, amelyhez a keretet a NATO Átfogó Műveleti Tervezési Irányelve (*NATO Comprehensive Operations Planning Directive – COPD*), valamint a Katonai Döntéshozatali Folyamat (*Military Decision Making Process – MDMP*) biztosította.

A két dokumentum által meghatározott munkafolyamatok tették lehetővé, hogy a parancsnok az alárendeltek irányába egyértelmű parancsokat és utasításokat adjon ki, valamint az előljáró ISAF Összhaderőnemi Parancsnokságtól (*ISAF Joint Command – IJC*) hasonló parancsokat és utasításokat kapjon. A két dokumentum által meghatározott munkafolyamatokat alkalmazták még a partnerekkel, úgymint az Afgán Nemzeti Biztonsági Erők parancsnokaival, az Afganisztáni Iszlám Köztársaság Kormánya hivatalnokaival (*Government of the Islamic Republic of Afghanistan – GIROA*), valamint az országban és a régióban különböző feladatokat ellátó nemzetközi közösség képviselőivel (*International Community – IC*) történő együttműködés során is.

A törzsfőnök irányítása alatt a törzs feladata volt különböző tervek kidolgozása, parancsok összeállítása, jelentések megírása, értékelése és elemzése, az alárendeltektől – tartományi újjáépítési csoportoktól, alkalmi harci kötelékektől, műveleti mentoráló és összekötő csoportoktól, stb. – beérkező jelentések feldolgozása és összegzése, valamint

a parancsok végrehajtásának felügyelete és ellenőrzése. A törzsmunka folyamatosságát segítette az érvényben lévő munkarend (*Battle Rhythm*), amely a parancsnokságon lefolytatott számtalan megbeszélést, értekezletet és egyéb munkacsoport-ülést terelt egységes mederbe. A munkarendnek megfelelően a megbeszélések, értekezletek és ülések nagy része szolgálati ágak feletti volt, amely elősegítette az információ áramlását és a feladatok megoldásának átfogó, összetett módon való megközelítését. A munkarend – legalább is elviekben – biztosította, hogy a törzs állományának megfelelő ideje legyen a kapott feladatok végrehajtására, a parancsnoknak pedig azok jóváhagyására. A heti munkarendben központi szerepet töltött be a hétfői kibővített törzsfőnöki értekezlet, amely mindig elemezte és értékelte az elmúlt héten történeteket, valamint feladatot szabott a következő hét eseményeit illetően. A munkarendet csak a törzsfőnök változtathatta meg.

Műveleti szempontból a törzs munkavégzését három plusz egy időhorizont határozta meg. A legnagyobb időtávot a hatvan napnál hosszabb időszakra vonatkozó hosszú-távú tervezés jelentette, ezt követte a hatvan nap és 72 óra közötti időszakra vonatkozó közép-távú tervezés, valamint a 72 óránál rövidebb időszakra vonatkozó rövid-távú tervezés. A hosszú-távú tervezés a CJ5 (*Combined Joint 5*), a közép-távú tervezés a CJ3 (*Combined Joint 3*), a rövid-távú tervezés a CJOC (*Combined Joint Operations Centre*) feladata volt. A szintén tervező feladatot ellátó Előre Tervező Részleg (*Forward Planning Cell – FPC*) feladata volt az afgán partnerekkel végrehajtandó közös műveletek közép- és hosszú-távú megtervezése. A CJ elemek feladata volt az előljáró parancsnoksággal és az alárendeltekkel való együttműködés fenntartása, míg az FPC csak és kizárólag az afgán partnerekkel működött együtt. Mindegyik szervezeti elem a *Director Operations* alárendeltségé-

ben dolgozott, aki a törzsfőnöknek alárendelt, hadműveletekért felelős *DCOS Security*-nak volt közvetlenül alárendelve.

A törzsfőnök hagyta jóvá a törzsigazgató felügyeletével rendszeresen felülvizsgált és megújított, a törzs egésze, illetve a szolgálati ágak munkavégzése szempontjából meghatározó hatályos műveleti folyamatokat (*Standing Operating Procedure – SOP*). A munkavégzés alapvetően elektronikus volt, mind a bejövő, mind a kimenő dokumentumok titkosított (*ISAF Secret*) hálózaton mozogtak. A be- és kimenő dokumentum forgalom felügyeletét, a dokumentumok szétosztását és a határidők betartását a törzsfőnöknek alárendelt törzsigazgató és a beosztottja felügyelte. Tekintettel az elektronikus adatforgalomra, a használt feladatkövető szoftverre (*Microsoft Tasker Tracking System*), hagyományos értelemben vett ügyvitel nem létezett a parancsnokságon.

MEGÁLLAPÍTÁSOK, ÉSZREVÉTELEK

Természetesen egy ilyen nagy törzs vezetése, a sokrétű feladatok irányítása, a törzset alkotó nemzetek eltérő jellege nem ment minden probléma nélkül, amelyeket a szerzők az alábbiak szerint csoportosítottak:

- *eltérő munkafolyamatok, ügyviteli rutin* – ugyan a munkavégzés elvi keretét meghatározó két dokumentum (*COPD, MDMP*) valamint a munkafolyamatot szabályozó egyéb dokumentumok (*SOP*) általánosan ismertek és kifejezetten a parancsnokság törzsére szabottak voltak, az ez alatti szinten lévő gyakorlati munka szempontjából fontos munkakapcsolatok a parancsnokság vezető nemzetének túlsúlya miatt német rendszer szerint lettek kialakítva, amibe a nem németeknek bele kellett szokniuk (esetenként törniük);
- *eltérő munkastílus, különböző mentalitás* – a törzset alkotó majdnem 20 NATO

nemzet eltérő mentalitást és munkastílust képviselt, ami nagyban meghatározta a munkához való hozzáállást, az általános pontosságot, a határidők betartását, a munkahelyen való megjelenést és az öltözet igényességét, valamint azt, hogy alapvetően ki mit tekintett fontosnak és mit nem: ugyanazt a feladatot az eltérő nemzetek eltérő módon oldották meg és a különbség akár jelentős is lehetett;

- *eltérő angol nyelvhasználat, változó nyelvismeret* – a törzs munkanyelve ugyan az angol volt és általánosságban elmondható, hogy szinte mindenki magas szintű nyelvtudással bírt, de az eltérő anyanyelvi alap esetenként félreértésekhez, elértékekhez vezetett, amely személyek közötti feszültséget tudott szülni, mivel mindenki érzékeny (értsd büszke) volt a nyelvtudására;
- *rendfokozati ellentmondások* – a viszonylag nagy törzs és a sok vezetési szint azt eredményezte, hogy a rendfokozatok által meghatározott alá- és fölérendeltség nem mindig érvényesült: esetenként a főnök és a helyettese (néha a beosztottja is) azonos rendfokozatú, bár eltérő nemzetiségű volt, de az is előfordult, hogy az egyik német igazgatónak alacsonyabb rendfokozata volt amerikai beosztottjánál;
- *személytelen ügyviteli rendszer* – minden előnye mellett az alkalmazott elektronikus feladatkövető rendszer egy komoly hiányossággal bírt: a munkakapcsolatokat személytelenné, az annak alapját képező emberi kapcsolatokat pedig üressé tette, amelyet a munkarendben rögzített szolgálati ágak feletti megbeszélések, értekezletek és ülések is csak tompítani tudtak;
- *24/7 munkarend, leterheltség* – a műveleti helyzet esetenkénti hirtelen változása megkövetelte, hogy a törzs személyi állományának elérhetőnek kellett lennie a hét bármely napján, minden órában: ez a napi 10-14 órás munkavégzés mellett járulékos fizikai és mentális terhelést jelen-

tett a személyi állomány számára, amin a heti egyszeri „majdnem” pihenőnap (*Low Operation Day – Low Ops*) péntekenként csak tompítani tudott;

- *vezető nemzet, csapatokkal hozzájáruló nemzetek* – a német fél részéről a törzs személyi állományának bázisát két váltás erejéig a Hannoverben állomásozó 1. Harckocsi Hadosztály adta, ami magával vonta, hogy a német katonák az informális kapcsolatok meglétét illetően előnyben voltak a misszióhoz csapatokkal hozzájáruló kisebb nemzetek katonáival szemben;
- *változó kihívások, tartós szervezeti felépítés* – az afganisztáni misszió folyamatosan változik, amit a parancsnokság törzsfelépítése csak némi késéssel tud lekövetni: nyilvánvalóvá vált, hogy a 2014-es csapatkivonást és az amerikai erők drasztikus csökkentése figyelembe véve a törzs műveleti jellege túl erős, a benne szolgáló katonák száma pedig túl magas, mivel az átmeneti folyamat miatt indokoltabb lett volna az ezzel foglalkozó *DCOS Stability* alatti szervezetek megerősítése;
- *vezetési szintek megemelt száma* – a parancsnokság törzse nemcsak viszonylag nagy létszámmal működött, de a törzsfőnök és az általa vezetett törzs (szolgálati ágak főnökei) közé beékelt törzsfőnök-helyettesi és igazgatói szintek sok esetben inkább bonyolították a munkavégzést, mint sem segítették;
- *missziós rutin, meglévő tapasztalat* – minden nemzet esetében elmondható, hogy nagyon sok olyan katona szolgált a törzsben, akik már kellő nemzetközi rutinnal rendelkeztek és korábbi missziós tapasztalataikat felhasználva képesek volt a fenti problémákat orvosolva dolgozni és segítségére voltak azon társaiknak, kiknek ez volt az első missziója.

Összességében elmondható, hogy a fent említett problémák ellenére a héthónapos törzsszolgálat érdekes, szakmailag sokat

nyújtó és maradandó emléket adó misszió volt. A megszerzett katonai tapasztalat pedig jó alapot nyújt a szakmai továbblépésre.

A tanulmány a TÁMOP-4.2.1.B-11/2/KMR-2011-0001 számú „Kritikus infrastruktúra védelmi kutatások” című pályázat keretében: A „Civil-katonai partnerség” alprogram „Humánvédelem- békeműveleti és vészhelyzet-kezelési eljárások fejlesztése, kiemelt kutatási terület (KKT) támogatásával készült

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Field Manual 101-5 Staff Organisation and Operations, Headquarters, Department of the Army, Washington, DC, 31 May 1997, Internet, letöltve 2012. június 12, elérhető http://www.dtic.mil/doctrine/jel/service_pubs/101_5.pdf

Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrinája 2. kiadás, Magyar Honvédség, 2007

RC N Master Brief as of 20 January 2012
Remarks by the President in Address to the Nation on the Way Forward in Afghanistan and Pakistan on December 01, 2009, Internet, letöltve 2012. szeptember 18, elérhető <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-address-nation-way-forward-afghanistan-and-pakistan>

SOP 001 Staff Organisation and Processes, HQ RC North, 01 September 2011

SOP 002 Mission Critical Information, HQ RC North, 16 October 2010

Szövetségeseink értékeli a Magyar Honvédség afganisztáni szerepvállalását, beszélgetés Szabó László dandártábornokkal, az ISAF Északi Régió Parancsnokság törzsfőnökével, Honvédségi Szemle, 65. évfolyam, 5. szám, 2011. szeptember, p. 64

Törzsszolgálat tankönyv, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Gréger Média Kft, 2000

GULYÁS ATTILA OKL. MK. SZÁZADOS: GONDOLATOK A HARCÁSZATI HANG ÉS ADATÁTVITEL MEGVALÓSÍTÁSÁRÓL

BEVEZETŐ

A NATO¹ és a nemzeti hagyományos erők által a harcászati-hadműveleti szinten alkalmazott, rövidhullámú és ultrarövidhullámú (HF², VHF³ és UHF⁴ rádiófrekvenciás tartomány) frekvenciatartományban üzemelő szoftvervezérelt rádióterminálok átlagos csatorna-sávszélessége 3/5/25 kHz, míg az átviteli adatsebesség átlagosan vett legnagyobb értéke 16 kbit/s. A rendelkezésre álló, a rádióterminálokot vezérlő szoftverek fejlesztésével lehetőség nyílik, hogy mind a sávszélesség, mind az adatátviteli sebesség tekintetében túllépjük ezeket a rögzített határokat. A szoftvervezérelt⁵ rendszerek előnye, hogy szabványosított architektúrákat alkalmazva széles frekvenciasávban képesek üzemelni, valamint az Internet Protokoll (IP) alapú digitális hullámformákat alkalmazva akár a megabit/s adatátviteli sebesség is elérhető. Az IP-alapú harctéri hálózatok kialakítását és pontos rendszerleírását nemzetközi katonai szabványok (NATO STANAG⁶)

szabályozzák, amelyek alapjául szolgálnak az ilyen és kapcsolódó (IP-alapon szervezett hálózatokra vonatkoztatott) kutatásoknak is [1]. A NATO STANAG 4637⁷ alapján szabályzásra kerül a harcászati-hadműveleti szintű kommunikációs rendszerek [2] együttműködési képessége is. Az alapvetően a modern, digitális szoftver-alapú rádiókat, mint platformokat figyelembe vevő taktikai rendszerek összekapcsolásával előállított rádiórendszer-hálózatokat meghatározott szempontoknak kell megfeleltetni. A hálózatba kapcsolt harcászati-hadműveleti híradó rendszerek:

- Szolgáltatás-alapú protokollokat alkalmaznak;
- Támogatják a végpont-végpont felhasználói rendszereket;
- Pontosan meghatározzák a kölcsönösen összekapcsolt és illesztett rendszerek szolgáltatásait és azok szintjeit;
- Hozzájárulnak az egyedileg kialakított, kölcsönösen összekapcsolt és illesztett harcászati hálózatok tervezőinek önállóságához hálózatuk helyi⁸, vagy nagyobb hálózati⁹ kialakításának támogatásával, kiemelve az adott hírhálózat üzemeltetőjének felelősségét a híradás szervezésében;
- Szabványosítják a kapcsolati protokollokat a hálózatok között;
- Lehetővé teszik az így kialakított harcászati hálózat átalakítását az előzetesen rögz-

1 NATO – North Atlantic Treaty Organization

2 HF – High Frequency, rövidhullámú frekvenciatartomány, 1,6 – 29,999 MHz között

3 VHF – Very High Frequency, ultrarövidhullámú frekvenciatartomány alsó szegmense, 30 – 225 MHz között

4 UHF – Ultra High Frequency, ultrarövidhullámú frekvenciatartomány felső szegmense, 225 – 512 MHz között

5 Szoftvervezérelt – Software Defined

6 STANAG – STANdardization AGreement

7 NATO STANAG 4637 Tactical Communications (TACOMs) Phase 1

8 Local Area Network (LAN)

9 Wide Area Network (WAN)

zített „szolgáltatási szint meghatározás”¹⁰ alapján;

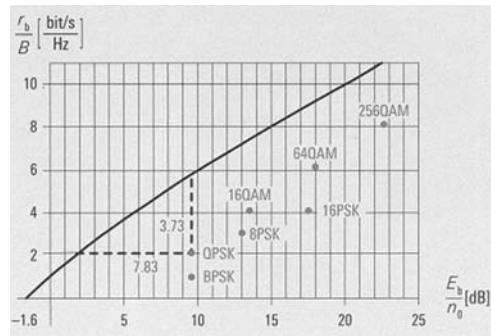
- Szabványosítják a külső hálózati lehetőségeket, lehetővé téve egyéb hálózatba kapcsolt struktúrák, akár (esetlegesen) a polgári hálózatok csatlakozását a meglévő harcászati hírendszerekhez.

A szoftverrendszerek tehát az előzetesen installált és konfigurált, a jól körülírható paraméterek figyelembe vételével alkalmazott rádióeszközökkel, rendszeremekkel együtt hatékonyak. A fizikai környezet (hardver) műszaki paramétereinek alapján kerülhet tervezésre a telepítendő szoftverrendszer, amely egyaránt tartalmazza a NATO STANAG 4637-ben rögzített, az IP-alapú kommunikációt lehetővé tévő szoftverparamétereket, valamint a kiegészítő szoftverelemeket, mint a GPS-vevő installációja, valamint a harctéri azonosítást megvalósító szoftververziók alkalmazása.

MODULÁCIÓ ÉS SÁVSZÉLESSÉG KAPCSOLATA

A nemzetközi harcászati rádiórendszerek által alkalmazott rádióterminálok alapvetően az ultrarövid hullámhossz-tartományú, a 30-88 MHz vagy a 30-512 MHz közötti frekvenciatartományokra kerülnek konfigurálásra. A 100-175 MHz közötti frekvenciatartomány értékei elsősorban a repülési hírközlés híradásszervezésében kerülnek alkalmazásra. A katonai rádiórendszerek kisebb részben amplitúdó modulációs (AM) eljárásokat alkalmaznak az analóg hang és adatátviteli rendszerekben. A frekvencia (fázis) modulációs (FM/PM¹¹) eljárásokkal kialakított átviteli rendszerekben az átviteli sávszélesség 3, 5 vagy 25 kHz, az adatátviteli sebesség

legnagyobb értéke 16 kbit/s. A fejlett digitális modulációs módokkal, mint a 8PSK¹², a 64QAM¹³ lehetőség nyílik az adatátviteli sebesség többszörözésére. E fejlett modulációs módok lehetővé teszik a 4 bit/Hz, vagy a 8 bit/Hz adatátviteli sebességet is, vagyis e modulációs módokkal elérhető akár a 100kbit/s rendszer-adatátviteli sebesség is a rögzített 25 kHz sávszélesség mellett. Az 1. ábrán figyelemmel követhetjük a modulációs módok és az adatátviteli sebesség közötti grafikus összefüggéseket.

1. ábra: A különböző modulációs módok hatékonysága [3]

Az 1. ábrán követhető, hogy az adatátviteli sebesség növelhető a fejlett modulációs módok alkalmazásával, és a megfelelő szín-

12 8PSK – Phase-Shift Keying, fázismodulációs eljárás, amely rögzített számú fázisállapot, és az általuk meghatározott (hozzárendelt) digitális jelsorozatnak az átviteli csatornán történő továbbításán alapul.

13 64QAM – 64 Quadrature Amplitude Modulation, mind az analóg, mind a digitális technikában alkalmazható modulációs mód. Két analóg jel vagy digitális jelsorozat egységnyi időtartam alatti változását hasonlítja össze. A modulált jelsorozat digitális modulációk esetén a fázismodulált (PSK), amplitúdó moduláció esetén az amplitúdó modulált jel kombinált formája.

10 Service Level Specification (SLS)

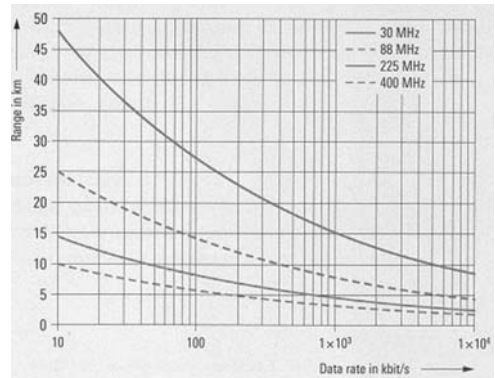
11 FM – Frekvencia moduláció, PM – Fázis moduláció

tű jel-zaj viszony¹⁴ biztosítható. Az alapvető összefüggés a magasabb rádiófrekvenciás tartomány alkalmazása és a nagyobb sávszélesség biztosítása között lehetővé teszi, hogy elsősorban az UHF frekvenciatartományban valósuljon meg a legalább 100 kbit/s adatátviteli sebesség. A fejlettebb modulációs módok alkalmazásával a szoftvervezérelt rádiók esetében elérhető akár a Mbit/s adatátviteli sebesség is. Az adatátviteli sebesség növelése együtt jár a rendelkezésre álló sávszélesség szükségszerű növekedésével is, így ebben az adatátviteli sebesség-tartományban megközelítőleg 2,5-5 MHz adatkapcsolati sávszélességgel indokolt számolnunk, így figyelembe kell vennünk, hogy további adatátviteli sebesség-növekedés az átviteli sávszélesség növelésének igényét is eredményezi.

ADATÁTVITELI SEBESSÉG ÉS A HATÓTÁVOLSÁG VISZONYA

A rádióterminál lefedettségi tartománya (hatótávolság) a hálózatok tervezése folyamán jelentős szerepet kap, lévén a harcászati rádiórendszer tervezőinek egyik tervezési szempontja a rádióterminál által lefedett területek, azaz a lefedettségi területen üzemelő rádióterminálok adás-vételi viszonyainak vizsgálata. A nemzeti tekintetben figyelembe vehető üzemeltetési kategória esetén, vagyis egy dandár vagy egy zászlóalj rádióhíradásának (hang és adatkapcsolatok) megtervezésekor a lefedettségi terület megközelítőleg 30 km² és a harcászati rádióterminálok közötti távolság az 5-10 (legfeljebb 20) km értékek közé esik. Ezt a lefedettségi tartományt, antennák közötti távolságot kell áthidalni a napi, a gyakorlati híradó feladatok tervezése folyamán. A 225-400 MHz rádiófrekvenciás tartományban az adatátviteli sebesség az 50-500 kbit/s értékek között változhat, a rádió-

eszközök műszaki paraméterei által meghatározottan. A 2. ábrán az adatátviteli sebesség és az alkalmazott frekvenciák közötti összefüggések követhetők figyelemmel.

2. ábra: Adatátviteli sebesség és a lefedettségi tartomány összefüggése [4]

Az ábrán követhető, hogy a nagyobb adatátviteli sebesség alkalmazása esetén a rádióterminál által lefedett rádiófrekvenciás tartomány (vételi távolság a sugárzó antennától) exponenciálisan csökken, az összefüggés az adatátviteli sebesség növelése és a lefedettségi tartomány csökkenése között kimutatható. Megfigyelhető még, hogy alacsonyabb frekvenciatartományokban (30-88 MHz, a VHF tartomány) a lefedettség még megfelelő szintű, azonban az adatátviteli sebesség már nem minden esetben elégti ki a jelen kor harcászati-hadműveleti igényeit¹⁵ és megmarad az egységesen előzetesen konfigurált 16-64 kbit/s értéken.

A kihívásokra adandó válaszok tehát a magasabb rendű modulációkra képes terminálok szoftverplatformjain jelentkeznek, amelyek kielégítik a megfelelő szintű jel-zaj arány követelményeit is.

14 Jel-zaj viszony – Signal to Noise Ratio SNR

15 Ezek az igények: rövid szöveges üzenetek küldése és fogadása fotók és térképszelvények csatolásával, video fájlok csatolása, stb.

ADATTÉVESZTÉS-MENTES KAPCSOLAT TERVEZÉSE

Az adattévesztés (bithiba) mentes adatkapcsolati rendszerek kialakítása a különböző, az erre a célra tervezett eljárások alkalmazásán alapulnak. Minden esetben figyelembe kell venni, hogy ezen eljárások bit-redundanciát okoznak, így az adott időegység alatt továbbítandó adatmennyiség megnövekedik. Számítható a különbség az átviteli közegen (rádiócsatorna) keresztül továbbított elektromágneses jelfolyam gyakorlatban mért adatátviteli sebesség-értéke és a tervezés folyamán előkalkulált sebességértékek között. A tervezett és a mért értékek különbségei az alábbiak alapján definiálhatóak, illetve szükséges a kalkulációjuk:

- Jel szinkronizáció;
- Csatorna kódolása (előzetes hibakorrekció¹⁶ FEC);
- Csatorna hozzáférési, csatlakozási eljárások, sémák;
- A frekvenciaváltási idők a frekvenciaugratásos eljárások alkalmazásakor;
- Az úgynevezett „várakozási idők” tényezői, amelyek a rádióterminálok közötti kapcsolat-felvételi időket kompenzálják;
- Az alkalmazási protokollok jelző (fej) részeinek szinkronizációja.

A különbségek felsorolásából kiemelendő a hibakorrekciós eljárások szükségszerűsége. A hibakorrekciós eljárás alkalmazása esetén bit redundancia alkalmazása szükséges a csatornán átvitelre tervezett jelfolyamnál. A speciális kódolási eljárást első alkalommal *Hamming* amerikai matematikus alkalmazta 1950-ben (Hamming kódolás). FEC alkalmazása esetén többnyire nem szükséges má-

sodlagos jelcsatorna kialakítása az átvitt bit-sorozat helyességének megállapítására, ezzel elkerülhető a többcsatornás (sávszélességet lefoglaló) adás-vétel. Hátránya, hogy a kódoláshoz szükséges redundáns bitek megnövelik az átvitelre tervezett adatmennyiséget. Természetesen minden esetben figyelembe kell venni az előny/hátrány kalkulációkat az adatátviteli rendszerek tervezésénél [5].

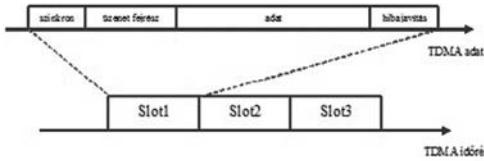
Bizonyítható tehát, hogy az átviteli utak speciális tényezőinek a figyelembe vétele, a tervezésben alkalmazott szinkronizációs és a kódolással összefüggő, valamint a zavarvédett csatornák (frekvenciaugratásos és a fázisugratásos üzemmódok) kialakítása, mint fő szempont jelentkezik a rádióösszeköttetések tervezésekor.

CSATORNAHOZZÁFÉRÉSI MÓDOK

Az elektromágneses hullámokkal a rádiófrekvenciás tartományban megvalósított összeköttetések egy része alapvetően az időosztás-alapú többszörös hozzáférés¹⁷ épül. Vizsgálatomban adott rádiófrekvenciás csatorna felhasználói üzeme időosztásos alapon valósul meg [6]. Az időrések (timeslots) felosztásra kerülnek a felhasználók, a felhasználói csoportok vagy az alkalmazások között az előzetesen rögzített prioritások alapján. Az időosztásos rendszer tehát alapvetően támaszkodik a rendszer és a felhasználók időben szinkronizált kapcsolatára. A 3. ábrán az időosztás-alapú rendszer struktúráját követhetjük figyelemmel.

16 Előzetes hibakorrekció – Forward Error Correction FEC

17 Időosztás-alapú többszörös hozzáférés – Time Division Multiple Access, az adott rádiócsatorna (rádiófrekvencia) időosztás-alapú felhasználására épülő csatorna felhasználási mód.

3. ábra: Időosztás-alapú rendszer¹⁸

Az ábrát követve látszik, hogy az időrésekbe integrálhatóan különböző módokon, megfelelő szinten támogathatunk szerteágazó funkciójú alkalmazásokat, mint például a harcászati hang és adatkapcsolati kommunikációt, vagy akár a saját erők harctéri elhelyezkedését digitális (szoftveresen előállított) térképen bemutató és a saját erők (egyes harcso, harcjárművek, csapatok, alegységek, egységek) követő rendszerét is. A polgári hírközlés gyakorlatában számos módon alkalmazzák e rendszert¹⁹, a katonai alkalmazásokat vizsgálva azonban az időosztásos módszer a következő előnyöket kínálja (a teljesség igénye nélkül):

- Ütközésmentes adatsomag-forgalom;
- Pontosán definiált idő-távolság (különbség) az adatsomagok között;
- Sorrendbe szervezett (priorizált) időrések (timeslots) alkalmazása²⁰;
- Közel azonos idejű hang és adatkapcsolat kialakítása;

18 Forrás: a szerző

19 Például a rádiótelefon (GSM – Global System for Mobile Communications) hálózatok tervezése esetén (1G, 2G, 3G-UMTS), de említhetnénk még a PDC – Personal Digital Cellular vagy a DECT – Digital Enhanced Cordless Telecommunications polgári alkalmazású rendszereket is.

20 A sorrendbe szervezett időrések, a rendszer hibahatárokra belüli működése adják a rendszer minőségi mutatóit (Quality of Service QoS)

- Közel teljes duplex²¹ kapcsolati mód.

Mint minden rendszernek, az időosztás alapú rendszereknek is van alkalmazási hátránya. Az időosztásos rendszerek minden esetben igénylik az időszinkronizációt, azaz a rendszer nagy pontossággal előállított órajele minden esetben szükséges. A pontos órajel hiányában az időosztásos rendszer elveszíti a rögzített időrések szervezéséből adódó korrelációját és a rendszer összeomlik, összeomolhat. Az időosztásos rendszerek zavarállósága a frekvenciaugratásos²² hang és adatátviteli eljárással növelhető. Ez esetben az időosztásos keretek adta lehetőségeken belül (timeslot), az adott időrésben valósul meg a rádiókommunikációs rendszer zavarvédeltségét biztosító, szoftveralgoritmussal előállított frekvenciaugratás. További rádiócsatorna-felhasználási lehetőség, ha az úgynevezett dinamikus időosztásos többszörös elérési rendszert alkalmazzuk (D-TDMA²³).

21 Duplex kapcsolat – az adó és a vevő terminálok (közel) azonos időben képesek a forgalmazásra. Elsősorban hangkapcsolati kommunikációban kiemelt terület, a rádióirányok és a rádióháló tervezésekor.

22 Frekvenciaugratásos eljárás az adott rádiócsatorna zavarvédeltségét biztosítja úgy, hogy egy adott frekvenciatartományon belül a vivőfrekvenciát az időkeretén belül akár több százszor, ezerszer is változtatja, „ugratja”. Ezáltal az adó jelszintje – a rövid adóperiódusokra tekintettel - alig emelkedik ki a csatorna statikus és egyéb zajaiból, így az adójelek felderítése, bemérése, rögzítése nagymértékben megnehezedik. A frekvenciaugratást szoftveresen előállított algoritmus határozza meg, amelynek installálása az adott rádióirányban, vagy a rádióhálóban üzemelő rádióterminálok esetén kulcsfontosságú.

23 D-TDMA (ANSI-136): Dinamic Time Division Multiple Access

A D-TDMA alapú rendszer szoftveresen vizsgálja az átvitel szempontjából használaton kívüli időréseket és ezeket - ideiglenesen - kihasználja a csatorna hang és adatátviteli kapacitásának növelésére. Az ideiglenes időrés-használatot (adattovábbítást) követően az időrés ismét rendelkezésre áll az előzetesen prioritált rendszerhasználatra.

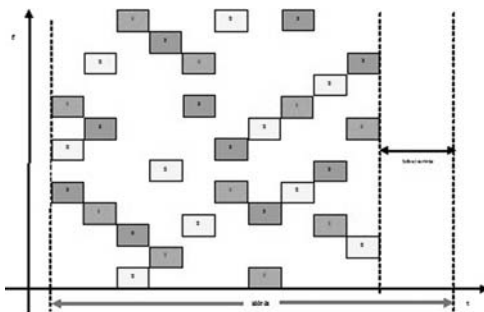
A ZAVARVÉDETTSÉG BIZTOSÍTÁSA

A megbízható vezetés és irányítási rendszerek alapvetően támaszkodnak a vezetés-irányítási funkciókat támogató híradó és informatikai rendszerekre²⁴. A rádiócsatorna zavarvédetségének megvalósítására több módszer is létezik. A korábban bemutatott, fejlett digitális modulációs módszerek nagymértékben igénylik a megbízható, zavarvédett átviteli csatornák kialakítását. A zavarvédett csatorna kialakításának hiányában az megbízható (hiteles, megfelelő időbeli és rejtett) összeköttetés tervezésekor - figyelembe véve az alkalmazott frekvenciákat - számolnunk kell a különböző atmoszférikus zavarok fellépésével, a több utas terjedés kihívásával, az esetlegesen kialakuló rádióinterferenciás problémákkal, valamint a 21. századi aszimmetrikus hadviselésben előszeretettel alkalmazott, a saját vagy az ellenséges erők által üzemeltetett rádiózavaró berendezések (jammer) alkalmazásával.

A gyakorlatban az egyik legtöbbet alkalmazott módszer a frekvenciaugratásos összeköttetés felvételi mód. A kis teljesítménnyel kisugárzott, az adott időegység folyamán, az előre rögzített frekvenciasávban több tízszer, vagy több százszor ugratott frekvenciaérték lehetővé teszi az ellenséges rádiófelderítő és a zavaró eszközökkel történő felderítés, lehallgatás és a zavarás hatá-

sainak csökkentését, megszüntetését. A frekvenciaugratásos rádiókapcsolati mód nem csak rádióirányokban, de rádióhálózatokban is alkalmazható.

A 4. ábrán bemutatom az adott időrésen belüli frekvenciaugratásos eljárás időbeli lefolyását.

4. ábra: Az időrések eloszlása a frekvenciaugratásos üzemmód alkalmazásával²⁵

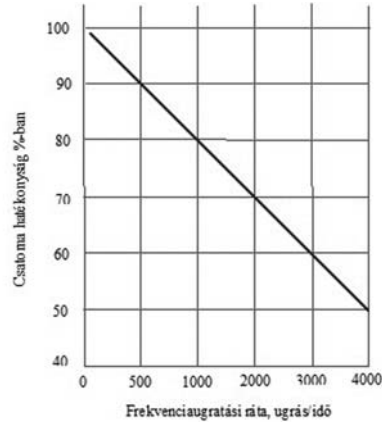
Az ábrán az ortogonális frekvenciaugratásos eljárás kerül bemutatásra. Az adott időrésen belül a csatornafrekvenciákat különböző (kék - 1. frekvencia, sárga - 2. frekvencia, lila - 3. frekvencia) színekkel jelöltem meg. Változtatva (léptetve/ugratva) a frekvenciát, az adott időrésen belül, jelentősen nő a csatorna zavarvédetsége. A frekvenciaugratásos módszerrel az adott időrés időkeletén belül néhány tíz-száz (lassú ugratás) ugrástól akár néhány száz-ezer ugrás/időrés eredmény is megvalósítható úgy, hogy az időrésen belül az adott csatornák frekvenciái nem ismétlődnek, nem kerülnek újbóli felhasználásra. Természetesen a megbízható összeköttetés feltétele a megbízható vagy a hálózatban üzemelő rádióterminálok azonos algoritmus alapján történő frekvencia programozása. Gyakorlati tapasztalat, hogy a rádiócsatorna frekvenciaugratásos üzeme nagyobb hatékonyságú (kisebb hibaszáza-

24 Híradó és Informatikai Rendszer – Communications and Information System CIS

25 Forrás: a szerző

lékkel kerülnek továbbításra az adatsomagok), ha alacsonyabb sebességű ugratást tervezünk. Növelve a frekvenciaugratás mértékét az időresein belül, megnő a csatorna átviteli bithiba-hibaaránya, valamint az esetlegesen - az időresein belüli a többszöri azonos frekvencia használata miatt - hatással van a rádiófrekvenciák felderíthetősége is. Ennek oka, hogy az adott időreseinben relatíve alacsony szintmértékű ugrások esetén lehetőség van a nagyobb frekvenciatávolságok tervezésére a hálózattervezés folyamán, így a rádiófrekvenciák között interferencia kisebb mértékű lehet, valamint az alkalmazott frekvenciák egymáshoz képest távolabbi elhelyezkedése jelentősen megnehezíti a rádiócsatorna felderíthetőségét. Nagyobb mértékű frekvenciaugratást programozva, az adott rádiófrekvenciák nagyobb arányú felhasználása miatt a csatornák (frekvenciák) közötti interferencia lehetősége jelentősen megnövekedik, valamint a rádiótechnikai eszközökkel történő zavarás lehetősége is növekszik. Továbbá figyelemre érdemes még a nagyobb frekvenciaugratási rátát ($500 \leq \text{ugrás/időresein}$) előállító rádió (elektronikai) rendszerek rendszertechnikája is, hiszen a szoftveresen előállított, nagysebességű ugratás csak az arra alkalmas, az adott rádiófrekvenciákat előállítani és nagy sebességgel változtatni képes rádió (hardver) eszközökön valósulhatnak meg. Nyilvánvaló tehát, hogy a megfelelő hardver (rádióterminál) és szoftver előre tervezett kombinációjával tervezhetőek a nagy ugratási rátával rendelkező rádióirányok és a rádióhálóok is. Az 5. ábrán grafikusán bemutatom a frekvenciaugratási ráta és a csatorna kihasználás (csatorna hatékonyság) kapcsolatát.

Az 5. ábrán követhető az adott rádiócsatorna kihasználtságának százalékos arányú csökkenése egy - átlagosan kalkulálható - 100 μ s ugrási időintervallumot figyelembe véve. A függvényből kiolvasható, hogy növelve az

5. ábra. Az átviteli csatorna hatékonyság-vizsgálata nagysebességű frekvenciaugratás esetén [7]

időegységen belüli ugrásszámokat, az adott időresein kihasználtsága lineárisan csökken, vagyis a nagy ugrásszámok esetén megnő a lehetősége az adott frekvencia újbóli felhasználásának és a bithibák előfordulásának. Az átviteli csatorna tervezőinek, valamint a frekvenciaugratásos hálózat szervezőinek figyelembe kell venni e tényeket a vezetési és irányítási rendszerek hatékony támogatásának igénye esetén.

AZ INTERNET PROTOKOLL ALAPÚ HANG ÉS ADATÁTVITEL

A modern, fejlett képességekkel rendelkező híradó és informatikai rendszerek alapvetően építenek az IP-alapú hang és adatátvitelre. A jelenlegi IPv4²⁶ rendszer a polgári alkalmazásokban egyre inkább átadja a helyét

26 Az IPv4 alapján a kiosztott IP-címek 32 bites számok, amelyeket 4 darab, 1 bájtos - 4x8 - (0-255 között), ponttal elválasztott decimális számokkal írunk le, pl.: 192.168.2.1.

az IPv6²⁷ rendszernek. Az IP-cím egyedi hálózati azonosító alkalmazható vezetékes és az elektromágneses hullámokkal létrehozott kapcsolatokban is, így minden, a hálózatban üzemelő terminál (számítógép vagy rádióterminál) pontosan determinálható. Az IP-címek kiosztása történhet előzetes tervezés alapján, vagy ad-hoc módon (random hálózati cím kiosztás). A katonai célú hálózatok alapvetően az előzetesen konfigurált IP-cím kiosztást preferálják, különösen a minősítéssel (információvédelemmel) rendelkező katonai hálózatok alkalmazása esetén. A katonai hálózatok tekintetében tehát nagy jelentősége van az IP-alapú harcászati terminál-címzéseknek. A nemzeti, a nemzetközi együttműködés fejlesztésével alapvető fontosságú az olyan hardverek (rádióterminálok) és szoftverek (vezetési-irányítási algoritmusok) alkalmazása, amely az IPv4-et használja fel. A jelen kori harcászati-hadművelti rádiórendszerek tekintetében - úgy vélem - elegendő az IPv4 32 bites hálózati azonosítójának használata, mivel az egy hálózatba kapcsolt rádióterminál-szám nem haladja meg azt a határértéket, ami esetében az IPv4 címek nem állnának elegendő számban a rendelkezésre a terminálok címzéséhez.

Fontos figyelembe venni, hogy az IP-címek - struktúrájuk alapján - alapvetően a vezetékes, a számítógépek és a számítógéprendszerek közötti kommunikáció igényeire kerültek fejlesztésre, ahol igen nagy mennyiségű adatbitet kell rövid időintervallumon belül továbbítani, amihez a vezetékes összekapcsolás kiváló keretet teremt. Az átviteli csatorna tehát közel veszteségmentes (leszámítva a réz/optikai közeg átviteli korlátait, melynek vizsgálata nem tartozik e tudomá-

nyos közlemény kereteibe). Belátható, hogy a szabad térrészekben terjedő elektromágneses hullámokkal történő összeköttetések tervezésénél nagymértékben figyelembe kell vennünk - többek között - az átviteli csatorna, mint közeg tulajdonságait, az alkalmazott frekvenciák hullámterjedési sajátosságait, a rádióirányban vagy rádióhálózatban üzemelő rádióterminálok geográfiai pozícióját, az adott rádiócsatorna csillapítási tényezőit valamint több olyan összetevőt, amelyek nagyban befolyásolják a nagy mennyiségű adatátvitel körülményeit az elektromágneses hullámokkal kialakított kapcsolatfelvétel folyamán.

A fentieket figyelembe véve tehát célszerű megvizsgálni a nagyfokú adat redundancia korlátozásának, rádióhullám-alapú átvitelhez történő optimalizálásának lehetőségét, hiszen a rádiókommunikációs rendszerekben az alkalmazott rádióterminálok átviteli sáv szélessége is nagymértékben korlátozott. A nemzetközi szervezetek által jelenleg nincs elfogadott, szabványosított keskenysávú hullámforma. Ez megnehezíti a rádióhálózatok tervezését, hiszen minden készülékgyártó a saját maga által fejlesztett hullámformát alkalmazza, ami - egy esetleges többnemzeti, interoperábilis művelet esetén, ahol több nemzet több típusú rádióterminálját alkalmazzák egy közös digitális (adatátviteli) rádióhálózatban - jelentősen megnehezíti az adatcsatorna tervezését és üzemeltetését. Természetesen katonai ajánlások, illetve a vezető nemzetek (USA, CAN, GBR, FR, NOR²⁸) által elfogadott nemzeti szabványok segítik a katonai rádióhálózatok tervezését, azonban a később csatlakozott, valamint a korlátozott anyagi (fejlesztési) forrásokkal rendelkező országok számára nehézségeket okoz a nemzetközi (koalíciós) híradó és informatikai

27 Az IPv6 kiterjeszti a 32 bites számsorozatot. Az IPv6 címei 128 bitesek, hexadecimális számokkal kerülnek definiálásra, 8x16 bites csoportokban, pl.: 1963:562:412:25:0:3:C100:1248.

28 USA – Amerikai Egyesült Államok, CAN – Kanada, GBR – Nagy-Britannia, FR – Franciaország, NOR – Norvégia

rendszerekhez történő kapcsolódás. Szabványok hiányában megoldást jelenthet, ha a nemzetek a NATO vezető nemzeteinek gyártói által a katonai piacra tervezett rádióterminál típusokat alkalmazza. Hazánk is ezen az úton halad a HARRIS, a KONGSBERG, a MOTOROLA, a Rohde&Schwartz és a THALES nemzetközi tervező és forgalmazó társaságok rádiótermináljait vásárolva és alkalmazva a műveletei (hazai és nemzetközi, pl. EUFOR²⁹, KFOR³⁰ és ISAF³¹ műveletek) tervezése és végrehajtása folyamán. A rádiócsatornák optimalizálását tehát - a teljesség igénye nélkül - az alábbi eljárásokkal, műveletekkel valósíthatjuk meg:

- Az adatátviteli protokollok szabványosítása, a csatornán átvendő adathalmazok rendszerteknikai szempontból történő méretszabályozása/optimalizálása;
- Az alkalmazási protokollok (TCP³²) optimalizálása a vezeték nélküli átvitel esetén tapasztalt, meglehetősen stabil átviteli közeg tervezésének tapasztalatainak előnyei és a rádióhullámok útján történő adatátvitel közeg-sajátosságainak figyelembe vételével [8];
- Hatékony jelátalakítás lehetősége a digitális telefónia adatsomagjainak konvertálása érdekében. Ez esetben igényként merül fel nem csak az adatkommunikáció, de a

digitális telefónia jeleinek (Voice over IP VoIP) átvitele, azok beillesztése az adatforgalomba;

- Az adatbitek kódolásának és dekódolásának megvalósítása a rádiócsatornák átviteli sávzélességének jobb kihasználása érdekében. A jelenlegi harcászati rádiók legfeljebb 112,5 kbit/s aszimmetrikus átviteli sebességgel üzemelnek. Az átviteli sávba be kell illeszteni a csatornán átvitelre tervezett bitsorozatot, tekintet nélkül, hogy hang vagy az adatátviteli rendszerekben került előállításra a jelsorozat;
- A TDMA időrésének optimális kihasználása az alkalmazott frekvenciák (frekvenciaugratás esetén) és a sávzélességek optimalizálása az adott, egységnyi időrésbe.

A FEJLESZTÉS IRÁNYAI, SZABVÁNYOK

A rádiórendszerek, rádióterminálok hardver és szoftverfejlesztésében élenjáró nemzetközi gazdasági vállalkozások jelentős erőfeszítéseket tesznek - a saját technikai eszközeik fejlesztése tekintetében - olyan egységes, az adott vállalkozásra jellemző hullámformák tervezésére, amelyek az adott termékeknek vásárlói prioritást biztosítanak, előnyben részesíthetőek a piac más szereplőivel szemben. Gazdasági és technikai (anyag és humán erőforrások) erőfőlényüket felhasználva képesek az önállóan tervezett hullámformák, hang és adatátviteli rendszerek tekintetében kialakított rendszereik és eljárásaik nemzetközi elfogadtatására. Az USA Védelmi Hivatalának (*Department of Defence DoD*) szabványosítási ügyekkel foglalkozó hivatala, a *Government Accountability Office GAO* által gondozott nemzeti szabványok biztosítják a keretet az amerikai vállalkozások technikai eszköz tervezéséhez, a fejlesztések irányvonalának kitűzéséhez. Az USA gazdasági potenciáljával vezető a NATO nemzetek hadiipari fejleszté-

29 EUFOR – European Forces

30 KFOR – Kosovo Forces

31 ISAF – International Security Assistance Forces

32 TCP – Transmission Control Protocol. Hálózatszervezési eljárás, amely a szabványosított rendszeren alapul (OSI – Open Source Interconnections). Több felosztás ismert a rétegek tekintetében, a legfontosabbak: Fizikai réteg, Adatkapcsolati réteg, Hálózati réteg, Szállítási réteg, Viszonylati réteg, Megjelenítési réteg, Alkalmazási réteg.

sei területén is. Nem meglepő, hogy a DoD által kimunkált USA nemzeti szabványok, a MIL-STD (Military Standard)-ok, valamint az USA vállalkozások által gyártott ipari termékek (legyen szó a haditechnikai eszközökön belül a harcjármű-gyártásról, a felderítő légi járművek fejlesztéséről, vagy akár a digitális hang és adatátvitel eszközeinek ipari méretekben történő gyártásáról) nagy számban kerülnek felhasználásra az USA, a NATO és a csatlakozni kívánó egyéb nemzetek művelési alkalmazásaiban is. A technikai eszközök alkalmazása tehát ismertté és elismertté teszi az adott MIL-STD-t alkalmazását, a technikai eszközök kompatibilitása azonban kérdéseket vet fel. Megfigyelhető egy egységesítési erőfeszítés a nemzetközi, piacvezető gyártók között, amely arra irányul, hogy az adott vertikumba tartozó (pl. híradó eszközök) gyártók termékei egymással kompatibilisek (azonos frekvenciasáv, azonos adatátviteli sebesség, lefedettségi tartomány) legyenek

A NATO Szabványosítási Hivatala³³ megpróbál egységes kereteket biztosítani a NATO tagállamok számára, figyelembe véve a MIL-STD-eket, a kisebb gyártók termékeinek (üzemmódok, művelési alkalmazások) közös szempontjait. A brüsszeli NATO Központban (*NATO Headquarters NATO HQ*) évente több munkacsoport-ülést is tartanak a szabványosításért felelős bizottságok, munkacsoportok, szakmai közösségek egy adott feladat, követelmény szabványosítására tett javaslat megfogalmazása érdekében.

A digitális adatátvitel különböző üzemmódokban és átviteli sebességgel történő megvalósítása több szabványban is rögzített [9][10][11][12]. Ezek között vegyessen találhatunk amerikai és NATO szabványokat. A MIL-STD-188-110C, mint e tekintetben legújabb USA szabvány, 2011. szeptember

23-án került kihirdetésre [13]. A szabvány alapvetően a szélessávú adatátvitel paramétereit hivatott rögzíteni, amely lehetővé teszi - a speciálisan tervezett hullámformát alkalmazva - akár a 120 kbit/s adatátviteli sebességet is a rövidhullámú tartományban. A szabványnak történő megfelelés jegyében a HARRIS és a Rockwell&Collins (R&C) vállalkozás kezdte meg a hullámformát előállítani képes rádióterminálok (hardver és szoftver) tervezését és gyártását. Míg a R&C alapvetően a tengerészeti (vízijármű-vízijármű, illetve vízijármű-szárazföld) alkalmazásokra tervez, addig a HARRIS a szárazföldi harcászati-hadművelési, szélessávú rövidhullámú híradást (Wideband High Frequency WBHF) próbálja fejleszteni ezen új szabványrendszernek megfelelő hullámformákon kommunikálni képes rádióterminálok tervezésével és gyártásával [14]. Áttekintve korábbi szabványokat, a MIL-STD-188-110B alapszabványban a rendelkezésre álló 3 KHz sáv szélesség felhasználásával 75 bit/s - 2,4 kbit/s átviteli sebesség kalkulálható. A szabvány „C” kiegészítésében a 3 kHz sáv szélesség megőrzése mellett az átviteli adatsebesség megnövekedett 3,2-9,6 kbit/s közötti értékekre. A szabvány „F” kiegészítése - függetlenül az oldalsávok használatától - a 2x3 kHz sáv szélesség mellett 9,6-19,2 kbit/s adatátviteli sebesség-tartomány használatát rögzíti. Figyelemmel követhető tehát, hogy az ipari méretű hardver-előállítási folyamatok gyorsulásával és a technikai feltételek fejlődésével lehetőség nyílt az adatátviteli sebesség növelésére is. A tavalyi évre (2011) datált MIL-STD-188-110C szabvány alapvetően épít a korábbi szabványok adta lehetőségekre. A szabványban rögzített WBHF rendelkezik az alábbi paraméterekkel:

- Nyolc különböző hullámforma nyolc rövidhullámú frekvenciára;
- 3-tól 24 kHz-ig a rendelkezésre álló sáv szélesség-változtatás lehetősége (3 kHz-ként növekedve);

33 NATO Standardization Agency <http://nsa.nato.int/nsa/>

– Adatátviteli sebesség 75 bit/s és 120 kbit/s között;

Mivel a szabványban rögzített hullámforma alapvetően a harcászati és a hadműveleti, rövidhullámú kommunikáció igényeire tervezett, a későbbiekben érdemes vizsgálni nem csak az általános pont-pont és pont-multipont kapcsolatok nagysebességű adatátvitelének lehetőségeit, hanem a nemzeti és a nemzetközi különleges műveleti alkalmazásokban az elsődleges kommunikációs csatornáknak tervezett műhold-alapú kommunikációs megoldásokban alkalmazott nagysebességű adatátvitel fejlesztési lehetőségeit is.

Létezik tehát az első olyan irányadó ügyszer, ami alapján tervezhető egy szélessávú átviteli csatorna, jóllehet ez a szabvány még nem került a NATO Szabványosítási Hivatala által akkreditációra. Az amerikai elfogadás az első lépés azon a szabványosítási úton, amely alapján a szabvány a nemzetközi rendszerek között is elfogadottá válik.

Továbbra is függőben van a NATO által is vizsgált keskenysávú hullámforma (Narrowband Waveform NBWF) szabványosításának közös álláspontjának kialakítása, illetve a szabvány bevezetésének ideje. Az NBWF szabványosítása lehetőséget biztosíthat az ultrarövid-hullámhossztartományban üzemeltetett rádióterminálok esetében az egységes jelforma kialakítására és hasznosítására. Megannyi gyártó a vonatkozó STANAG-ra várakozik, hogy a meglévő platform rendszerére (rádióterminálok) kiadja, elkészítse a majdani NBWF-nak megfelelő hullámforma modellt, amely a hang és adatkommunikációs követelményeken, továbbá a rádióterminálok egyéni azonosítását túl egyéb harcászati-hadműveleti információkat is képesek lesznek továbbítani a hasznos információtovábbítás időrés-szünetekben.

ÖSSZEFOGLALÁS

Figyelembe véve a rádióterminálok hardver és szoftverösszetevőit, a csatorna üzemmódoknak képesnek kell lenniük a különböző szintű, a laboratóriumi, teszt helyszínektől eltérő helyen, időben és üzemi körülmények közötti kapcsolatok létesítésére. A gyakorlati tapasztalatok alapján kijelenthető, a magasabb frekvenciartomány és a szélesebb átviteli sávok használata lehetővé teszi a nagy adatátviteli sebességű digitális hálózatok telepítését, ezzel arányosan a rádióterminálok lefedettségi tartománya, a rádió-rádió közötti távolság egyre csökken. Alapvetésem alapján három fő műszaki paraméter biztosítása elengedhetetlen a digitális rádiócsatornák tervezésénél. Az adatátviteli sebesség alapvetően meghatározza a csatorna üzemének hatékonyságát, a csatorna zavarvédelme, a zavarvédett üzemmódok (pl. a frekvenciaugratás) alkalmazása nagyban hozzájárul az átviteli biztonság fejlesztéséhez, valamint az adott kimenő teljesítmény által behatárolt csatorna hatótávolság (lefedettségi tartomány) optimális megválasztásával egyrészt növelhető a rádióhálózatba szervezett vagy később belépni szándékozó terminálok száma, valamint csökkenthető a hordozható rádióterminálok tápegységeinek (akkumulátorainak) terhelése is.

Jelenleg a NATO által is jóváhagyott, elfogadott, szabványosított keskenysávú hullámforma még nem került elfogadásra, így a rádióhálózatok tervezése, a csatornák optimalizálása - nemzetközi feladatok végrehajtása esetén kiemelkedően - meglehetősen komplikált szakfeladat. Figyelembe kell vennünk azonban, hogy egy minden igényt kielégítő, minden elvárásra válaszokat biztosító, egységes és szabványosított hullámforma sem jelenleg, sem a későbbiekben nem fog létezni, tehát a tervező mérnökök leleményességére mindig nagy szükség lesz.

A hullámformák tervezésénél élenjáróak a nemzetközi, alapvetően kereskedelmi termelésre, gyártásra hivatott vállalkozások, azonban - felismerve a katonai alkalmazásokban rejlő lehetőségeket, és nem ritkán a profitot mérlegelve - egyre inkább teret nyer a katonai applikációk tervezése, a katonai kivitelű rádióeszközök tervezése és gyártása is. A NATO szinten egységes keskenysávú, vagy szélessávú hullámforma hiányában³⁴ e vállalkozások - anyagi, pénzügyi erejüktől és humán lehetőségeik, erőforrásaik függvényében - tervezik a saját speciális hullámformáikat a mind nagyobb arányú katonai piacon történő részesezés megszerzéséért. Csak remélni lehet, hogy a mind újabb szoftvertermékek előállításának folyamán - a vállalkozások egymással is együttműködve - a rendelkezésre áll majd egy olyan, a gyakorlatban is beváló hullámforma, amely kielégíti az átlagos harcászati rádiócsatornák, a digitális információ átvitel rádiócsatornára szabott követelményeit és amely alkalmazását később a szabványosítás követi.

FELHASZNÁLT IRODALOM

[1] Matt Holdrege: Supporting lawful intercept in IP-based networks, IEEE Homeland Defense Series, 2002. március, pp. 8-9.

[2] NATO STANAG 4637 Tactical Communications (TACOMs) Edition 01, 18 June 2010. p.11.

[3] Carsten Roppel: Grundlagen der digitalen Kommunikationstechnik, Carl Hansen Verlag 2006 Fig. 7-8, p. 238.

[4] L. Curver, D. Bradley: On the relationship between signal bandwidth and frequency correlation for surface

forward scattered signals, Applied Research Laboratory and Graduate Program in acoustics, Pennsylvania State University 2002, pp. 5-6.

[5] S. Marx: Forward Error Corrections, CSC457 2001. április 12, <http://www.cs.rochester.edu>, dia 4-6.

[6] Falconer, Adachi, Gudmundson: TDMA methods for wireless personal communications, IEEE Communications magazine 1995. január, http://www.cs.yale.edu/homes/yry/readings/wireless/wireless_readings/article1.pdf pp. 51-52.

[7] Shober, Hackl: High-data-rate, IP-based waveforms, Rohde&Schwarz MILnews 13 Electronics for security and defense, p.27.

[8] Petrényi József: TCP/IP alapok, Windows Server 2008. I. kötet, v.2.0 <http://mek.oszk.hu/08300/08374/pdf/tcpip1.pdf> pp.12-16.

[9] MIL-STD-188-110A, Interoperability and Performance Standards for Data modems, 30 September 1991

[10] NATO STANAG 4285, Characteristic of 1200/2400/3600 bits per second single tone modulators/demodulators for HF radio links, Brussels, Belgium, Edition 1, 17 February 1989

[11] MIL-STD-188-110B, Interoperability and Performance Standards for Data modems, 27 April 2000

[12] NATO STANAG 4415, Characteristics of a robust, non-hopping, serial-tone modulator/demodulator for severely degraded HF radio links, Edition 1, 21 June 1999

[13] MIL-STD-188-110C, Interoperability and Performance Standards for Data modems, 23 September 2011

[14] IHS Jane's International defence Review, Vol 45. (August 2012) <http://www.janes.com/products/janes/> p. 21.

34 A MIL-STD-188-110C alapvetően USA szabvány, a NATO általi akkreditációja folyamatban van, de ennek a folyamata még nem ért véget.

GYÓRY-BARCSA ANDREA: A NATO ÉS A TÖMEGPUSZTÍTÓ FEGYVEREK JELENTETTE FENYEGETÉS

A NATO legújabb kori történelmében is egy sor, a biztonságot fenyegető összetett kihívással kényszerült már szembenézni. A jelen és a jövő biztonsági kihívásai megkövetelik a Szövetségtől, hogy készen álljon megvédeni az új típusú fenyegetésekkel szemben az állami, és a nem állami szereplőket egyaránt. A kockázati tényezők között szerepelnek a tömegpusztító fegyverek, melyek elterjedése, valamint a terroristák általi alkalmazása egyre nagyobb veszélyt jelentenek, hiszen a 21. századi nemzetközi terrorizmus alapjaiban tér el „történelmi gyökereitől”, mind eszközeit és módszereit, mind ereje nagyságát tekintve. Ezért napjainkra a világpolitika prioritással kell, hogy kezelje a tömegpusztító fegyverek kérdését.

A téma aktualitását jól példázza, hogy az Európai Unió ez év augusztusában jelentette meg féléves beszámolóját¹ a tömegpusztító fegyverek elterjedése elleni EU-stratégia² végrehajtásában elért eredményeiről, illetve július 14-15-én hazánkban került megrendezésre az a NATO-konferencia, melynek témája a tömegpusztító fegyverek elterjedésének megakadályozása volt. A konferencia résztvevői hangsúlyozták a vegyi és biológiai fegyverek használatának kockázatát, hiszen előállításuk sokkal kisebb erőfeszítést igényel, mint amennyit a „késztermék” feletti kontroll gyakorlása. Kiemelt szerepet kapott

az iráni nukleáris program, mely fokozott fenyegetést jelent a nemzetközi béke és biztonság számára.³

A napokban merült fel annak kérdése is, hogy *Fenyeget-e szíriai vegyi fegyver?*⁴ Vajon a szokásos amerikai retorika, illetve Irakhoz hasonlóan ürügy keresése működik Szíriával kapcsolatban a tömegpusztító fegyverek fel- emlegetése vagy valós a fenyegetés? Washington aggódik, Moszkva „nem hisz a könnyeknek”. Az Egyesült Államok régiós szövetségese, Izrael szerint „a gázok és vegyszerek a raktárakban maradnak”⁵. Obama elnök álláspontja szerint a „Damaszkusz által bevallottan nagy mennyiségben birtokolt fegyverek⁶ ügye nem csupán Szíriát érinti ... „nem szabad olyan helyzetnek előállnia, amelyben vegyi vagy biológiai fegyverek nem megfelelő személyek kezébe kerülnek”⁷.

1 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:237:0001:002:0:HU:PDF>

2 2003.12.12.

3 [http://www.kormany.hu/hu/kulugyminiszterium/hirek/nemzetkozi-egyuttmukodes-kell-a-tomegpustitotofegyverek-visszaszoritasahoz; Letöltés ideje: 2012.08.15.](http://www.kormany.hu/hu/kulugyminiszterium/hirek/nemzetkozi-egyuttmukodes-kell-a-tomegpustitotofegyverek-visszaszoritasahoz;Letoltés_ideje:2012.08.15.)

4 http://www.magyarhirlap.hu/kulfold/fenyegete_a_sziriai_vegyi_fegyver_.html

5 http://www.magyarhirlap.hu/kulfold/fenyegete_a_sziriai_vegyi_fegyver_.html

6 Szíriának feltételezhetően szarin – a tokiói metrótámadásban használtak ilyet -, VX – a szarin tovább fejlesztett változata -, és tabun készletei vannak.

7 http://www.magyarhirlap.hu/kulfold/fenyegete_a_sziriai_vegyi_fegyver_.html

A biológiai és technológiai tudomány utóbbi években végbement rendkívüli fejlődése növelte az úgynevezett vegyi, illetve bio-terrorista fenyegetést mind a NATO-erők, mind a civil lakosság ellenében. A NATO új stratégiai koncepciója, valamint a 2010-es lisszaboni csúcstalálkozó megerősítette a Szövetség azon kötelezettségvállalását, hogy tovább kell fejleszteni képességeiket, melyek alkalmassá teszik a tömegpusztító fegyverek elleni eredményes küzdelemre.⁸

A tömegpusztító fegyverek⁹ (rövidítve TÖPFÉ vagy ABV fegyverek, azaz Atom -, Biológiai -, Vegyi-, radiológiai és nukleáris fegyverek) összetett hatásmechanizmusuk alapján képesek viszonylag rövid idő alatt, rendkívül nagymértékű pusztítást okozni az ellenséges csapatok személyi állományában, az ellenség polgári lakossága élőréjében, az állatállományában, illetve növényi kultúráiban, valamint technikai és anyagi eszközeiben.

A TÖMEGPUSZTÍTÓ FEGYVEREK ÉS A TERRORIZMUS

A tokiói metrón 1995. március 20-án, az „AUM Shinri Kyo”¹⁰ nevű szekta által végre-

hajtott *szarin* gáztámadás arra is rávilágított, hogy a tömegpusztító fegyvereket használók már nem csak katonai felhasználók köréből kerülnek ki. Egy egészen új típusú fenyegetés keletkezett, az úgynevezett „szuper terrorizmus”¹¹.

A 2001. szeptember 11-i New York-i és washingtoni terrortámadás az egyik legdöbbentesebb példája a modern technológia terrorista célú felhasználására, azaz hogyan lehet terrorista céllal eltérített polgári légi járműveket fegyverként alkalmazni. A pusztító szándék pedig már számtalan alkalommal bebizonyította, hogy a mobiltelefonoktól kezdve, a műtrágyakeverékeken keresztül képesek szinte bármiből pusztító, emberéletet kioltani képes eszközöket előállítani.

Donald Rumsfeld, egykori amerikai védelmi miniszter a szeptember 11-i terrortámadás évfordulóján a következőképpen nyilatkozott: „... A terrorizmus története hosszú. Nem új jelenség ... Csak az a szint új, amelyen a terroristák készek végrehajtani gyilkos merényleteiket. Így lehetnek biztosak abban, hogy a védtelenekre sújtó pusztítás minden eddigit felülmúlja. Újdonság továbbá az ..., hogy a terrorista szervezetek teljesen át tudják venni az irányítást egy országban. ...Új a kötelék a terroristahálózatok, a terrorista országok és tömegpusztító fegyvereik között, amely rakétatechnológiával ötvözve tekintélyes ellenfelekké tehet kicsi és szegény országokat vagy akár magánszemélyek kis csoportjait is. ... Ha nem cselekszünk, a terrorizmus eddig nem látott mértékben billenti ki egyensúlyából a világot ...”¹²

8 „A nukleáris fegyverek, más tömegpusztító fegyverek és célba juttató eszközeik proliferációja kiszámíthatatlan fenyegetést jelent a globális stabilitásra és jólétre. A következő évtized során a proliferáció jelenti majd a legnagyobb fenyegetést a világ több, leginkább instabil régiójában. ... tovább fejlesztjük a NATO vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris tömegpusztító fegyverek elleni védelmi képességét”
Letöltés helye: <http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=965&title=aktiv-szerepvallas-modern-vedelem-a-nato-uj-strategiai-koncepcioja-magyar-nyelven> Letöltés ideje: 2012.08.15.

9 Angol nyelvű meghatározása: WMD - weapons of mass destruction

10 Jelentése: Legfőbb Igazság

11 Dr. Resperger István: *A terrorizmus és a vallási terrorizmus jellemzői, az ellen való küzdelem lehetőségei*; Hallgatói Közlemények VI. évf., 1. szám, 2002., 25-38.

12 D. Rumsfeld: Szeptember 11. emléke és üzenete; Népszabadság, 2002. szeptember 12. p.6.

Az Atom-, Biológiai-, és Vegyi fegyverek már a megteremtésük pillanatától fenyegetést jelentenek az emberiség számára. Korábban a különféle leszerelési egyezmények és a nemzetközi diplomácia képes volt megakadályozni azok közvetlen katonai felhasználását, azonban nem hagyható figyelmen kívül az a tény, hogy ezeket az eszközöket kollektív fegyvereknek tervezték, melyek nem csak az ellenséges csapatok, hanem a lakosság ellen is irányulnak. Nem csupán a harctevékenység és a termelőmunka folytatását akadályozza meg, tömeges vagy kombinált alkalmazásuk esetén az élet minden lehetőségét kizárják, hiszen az ABV fegyverek sajátossága, hogy nagy területen fejtik ki pusztító hatásaikat, melyet hosszabb-rövidebb ideig meg is őriznek.

Az elmúlt évtizedben, bár felemás eredménnyel és sikerrel, - a nukleáris-fegyverek kivételével - már a vegyi és biológiai anyagokat is képesek voltak fegyverként használni a terroristák. Egy CIA-jelentés a hadászati tömegpusztító fegyverek bevetésére képes államok közé sorolja Oroszországot, Kínát, Észak-Koreát, Iránt és Irakot, amelyek az Egyesült Államok megtámadására is képesek.

A tömegpusztító fegyverek alkalmazásának következményeivel sok hasonlóságot mutatnak egyes ipari balesetek¹³, amelyek

súlyos katasztrófákat eredményezhetnek, rávilágítva a fenyegetés nagyságára. Ráadásul az ABV-fegyverek nem szabályozhatóak a nemzetközi jog eszközeivel, ezért csak egy magasabb szintű összefogás megteremtésével és annak fenntartásával lehet eredményesen felvenni vele a harcot.¹⁴

Estimates of the cancer burden in Europe from radioactive fallout from the Chernobyl accident, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/ijc.22037/pdf> ; Sajnálatos módon nemcsak múltbeli katasztrófák igyekeznek ébren tartani a veszélyérzetünket. 2011. március 11-én a földrengés és az azt követő szökőár – illetve az elmulasztott biztonsági intézkedések - következtében a Fukusima atomerőműben nukleáris üzemzavarok illetve balesetek sorozata indult meg és nagy mennyiségű radioaktív anyag került a levegőbe. Bár a levegőbe került sugárzóanyag mennyisége pusztán az ötöde a csernobili szennyeződésnek, hatása mégis túlmutat azon. Németország, amely Európa egyik legnagyobb áramexportőre, 2011. március végéig leállította a 7 legrégebbi atomerőmű blokkját és 2022-ig a fennmaradó 10 is leállításra kerül. Olaszországban a lakosság népszavazással döntött az atomenergia felhasználása ellen. http://www.reak.bme.hu/fileadmin/user_upload/felhasznalok/aszodi/letoltes/Japan/Aszodi_ObudaiEgyetem_20111004.pdf

13 Az 1986. április 26-i ukrajnai atomkatasztrófa az atomenergia felhasználásának történetében bekövetkezett egyik legsúlyosabb katasztrófája. A megfelelő védekezés hiánya, illetve az emberi mulasztás következtében a Szovjetunió nyugati, Európa és az Egyesült Államok keleti részeire radioaktív hulladék hullott. Bár a mai napig nem lehet pontosan megállapítani az áldoztok számát, a Nemzetközi Rákkutató Újság tanulmánya szerint 2065-ig kb. 16 000 pajzsmirigyrákos és 25 000 más típusú rákos megbetegedés róható fel a csernobili atomkatasztrófa számlájára.

14 2003. december 12-én Brüsszelben elfogadták a *tömegpusztító fegyverek elterjedése elleni stratégiát*. Az uniós stratégia hangsúlyozta a tömegpusztító fegyverek és a rakéták elterjedését célzó programok megakadályozását, illetve a már meg lévő fegyverek felszámolására tett erőfeszítés jelentőségét. Az EU stratégia még a katonai fellépést sem zárta ki a tömegpusztító fegyverek elleni harcban. A dokumentum külön hangsúlyozta, hogy ne lehessen hozzáférni olyan anyagokhoz, amelyek alkotóelemei lehetnek vegyi, biológiai vagy éppen radiológia fegyvereknek. Ezzel összhangban az Európai Parlament 2006. február 27-

Már az 1994-ben Washingtonban megrendezett NATO-csúcsértekezleten felmerült a tömegpusztító fegyverek proliferációjának kérdése, illetve ebből következően a Szövetség hatáskörének kiterjesztése az új típusú kockázat kiküszöbölésére. Ennek értelmében az Észak-atlanti Tanács feladatul kapta, hogy dolgozzon ki javaslatot egy olyan kezdeményezéshez, melynek célja, hogy a Szövetség olyan politikai és katonai képességekkel is rendelkezzen, melyek képesek az ABV-fegyverek és hordozóik okozta kihívásokra megfelelő hatékonysággal és gyorsasággal reagálni.

A hatékonyságot és a gyors reagálást nehezíti, hogy sem az akciót végrehajtók, sem azok támogatói, gyakran még a tragédia bekövetkeztét követően sem ismertek. A célország felderítése semmilyen ismerettel, adattal nem rendelkezik, az időközben megszerzett ismeretek többnyire mentesek a konkrétumoktól, miáltal alkalmatlanok a hatékony felderítésre, ill. a fenyegetés elhárítására. Még titkosszolgálati eszközökkel is csak nehezen kivitelezhető ezeket a terrorista szervezeteket felderíteni.

A támadások célpontjai tehát ismeretlenek, meglepetésszerűen, nem várt módon, nem várt időben és eszközökkel, nem várt helyen következnek be, miáltal teljes bizonytalanságban, állandó feszültségben tartják az érintetteket, azaz leendő áldozataikat. A

terroristák céljuk eléréséhez felhasználnak minden eszközt, beleértve a fegyveres támadásokat, megtévesztő valós és álinformációk terjesztését. Hatósugarukat képesek a médiumokon keresztül sugárzott fenyegetésekkel felerősíteni.¹⁵

Legfőbb szándékuk a szilárd társadalmi bázis fellazítása, az állampolgárok bizonytalanságban, állandó feszültségben tartása, a félelemérzet felerősítése, az állami intézményekbe vetett hit és bizalom megingatása. Mivel a civil lakosság a legkevésbé védhető, hiszen nem csak az áldozatok száma lehet óriási, képesek nyomást gyakorolni az adott ország kormányára, döntéshozatali rendszerére.¹⁶

Az Egyesült Államokban 2001. szeptember 11-én, ill. a 2004. március 11-én Madridban végrehajtott merényletek szervezett, komolyan és tervezetten előkészített akciókról tanúskodtak, gyökeresen eltértek a korábbi

15 Pl. Oszama bin Laden video üzenete, melyet nem csak az al-Dzsazíra arab hírtelevízió sugárzott 2004. október végén, melyben a terroristavezér nem csak bevallotta a szeptember 11-i merényletek elkövetését, hanem elég egyértelműen üzent az amerikaiaknak.

16 A 2004. 03. 11-én Madridban 4 vasútállomáson végrehajtott pokolgépes terrortámadás 200 áldozata és több mint 1400 sebesültje nemcsak a madridi parlamenti választásokat volt képes befolyásolni, hanem azt is eredményezték, hogy visszahívják a spanyol katonákat Irakból. Azaz, Clausewitzzel élve „A háború tehát erőszak alkalmazása, hogy ellenfelünket saját akaratunk teljesítésére kényszerítsük.” (Clausewitz: A háborúról I. kötet, p.37) Összességében a terroristáknak egyszer sikerült a politikai céljukat elérni, a madridi merénylet után, mikor a spanyol kormány csapatait kivonta Irakból. Tehát a nemzetközi terroristák politikai céljukat részben elérték, mert a koalíció egyik országa politikai téren meghátrált.

én elfogadta a *biológiai és toxinfegyverek betiltásáról szóló egyezményt*, továbbra is hangsúlyozva a közös fellépés jelentőségét, kiegészítve a transzatlanti fórumokkal való kapcsolatfelvételt. Már a 2003-as stratégia is elsődleges partnerként, illetve támogatóként nevesítette az Egyesült Államokat. Letöltés helye: http://europa.eu/legislation_summaries/foreign_and_security_policy/cfsp_and_esdp_implementation/133234_hu.htm; <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:314E:0327:0330:HU:PDF>

hadviselési elvektől. Olyan helyzetet teremtettek, melyre egyrészt általában a NATO tagországok, – Madrid, ill. London óta – az európai államok biztonsági szervei és a társadalmi korábban nem számítottak.

Ezért nem kis aggodalomra ad okot ezeknek a csoportoknak az érdeklődése a vegyi és biológiai fegyverek, valamint a radiológiai és nukleáris eszközök iránt. A terrorista szervezetek vezetői ugyanakkor már évekkel ezelőtt kinyilvánították szándékukat tömegpusztító fegyverek beszerzésére és alkalmazására. Ez nyilvánvalóan súlyos gondot és fenyegetést jelent minden nemzet számára.¹⁷

A VEGYI-TERRORIZMUSIG VEZETŐ ÚT

„Vess be pormérget a gályákon. Finomított arzén szulfidját, mésszel keverve, és porított rézrozsdát dobhatnak ellenséges hajók között kicsi hajítófák segítségével, és, mindazok kik belélegezik a port, a tüdőik megfojtottá fognak válni.”¹⁸

17 Szaddam Husszein ugyan nem terroristavezető, hanem Iraki korábbi diktátora volt, mégis elismerte, hogy országa korábban rendelkezett tömegpusztító fegyverekkel. Már a 60-as években megkezdődött Irak tömegpusztító fegyver előállítására irányuló programja, amely 1980-88 között, az Iránnal folytatott háború idején vett komolyabb lendületet, nem csekély amerikai támogatással a háttérben. Ez utóbbi szolgáltatott alapot az Egyesült Államoknak Irak megtámadására, noha a megbuktatott diktátor állítása szerint az iraki atom- és vegyi fegyverprogram már 1995-ben befejeződött. http://kitekinto.hu/islam/2008/02/05/a_cia_is_tudta_nincsenek_tomegpusztito_fegyverek_irakban/

18 Leonardo da Vinci, <http://hu.wikipedia.org/wiki/Vegyifegyver>

A vegyi fegyverek¹⁹ a legkorábban alkalmazott fegyverek egyike. A görögök és a spártaiak már ókorban használtak fojtó hatású - általában kéntartalmú anyagok elégetésével nyert - füstöket az ellenség elpusztítására, megzavarására, különböző mérgeket a kutak, élelmiszerek szennyezésére. A természeti népek a növényi mérgeket nyílhegyek, szűrőfegyverek bevonataként használják, ezt a módszert a középkori Európában is gyakran alkalmazták. Az első nagyhatású, harctéri körülmények között is bevetett ún. mérgező harcanyagot - a vegytiszta állapotú kécsavat, azaz a hidrogén-cianidot – a XVIII. század végén állították elő, melyet az idők során több, mérgező vegyület elkülönítése követte, például a foszgén, a kémmustár.

Az első világháború folyamán a vegyi fegyverek alkalmazásának következtében közel százezer ember halt meg, s a sérültek száma elérte a másfél milliót. Ennek hatására az 1925. évi genfi konferencia megtiltotta a mérgező harcanyagok katonai célú felhasználását. A genfi megállapodás azonban nem jelentette a vegyi hadviselés végét, hiszen számos ország nem csatlakozott hozzá. A tilalom ugyanis csak az ilyen típusú fegyverek bevetésére vonatkozott, azok fejlesztésre, felhalmozásra, általában a vegyi hadviselésre történő felkészülésre nem terjed ki. Nem véletlen, hogy sok országban ma is folyik vegyi anyagok raktározása, ill. kutatása.

19 Vegyi fegyvereknek nevezzük (szűkebb értelemben) a különböző mérgező harcanyagokat, ezek alkalmazási, illetve célba juttató eszközeit. (Bizonyos szerzők, tágabb értelemben a vegyi-fegyver alatt a mérgező harcanyagokat, a ködképző anyagokat, a gyújtóanyagokat és alkalmazási eszközeit értik). A vegyi-fegyverek pusztító hatása a mérgező harcanyagok toxikus tulajdonságain alapszik. - Kiss Sándor: *Alegységek vegyvédelmi támogatása, tűzvédelme*. Főiskolai jegyzet, 1. rész. ZMNE, Bolyai János Műszaki Főiskolai Kar, 2001, p. 45.

A XX. század elején ismerték fel és a francia rendőrség már 1910-ben eredményesen alkalmazta - vegyi kézigránatok tölteteként - azokat a halogén tartalmú anyagokat, melyek erősen ingerlő, könnyfakasztó tulajdonsággal bírtak. Ahogyan szélesedett a megismert mérgező harcanyagok palettája, úgy kezdték meg a harctéri alkalmazhatóságuknak kidolgozását. Az első világháború kezdeti időszakában ezek a kísérletek még nem jártak különösebb eredménnyel, amely még intenzívebb fejlesztésre ösztönözte a kutatókat. Az első, katonailag is jelentős eredményt, a belgiumi Ypern város közelében, 1915. április 22-én klórgázal végrehajtott vegyi-támadás jelentette.

Az első világháború közepére egyre tökéletesedtek a védőeszközök is, így már a klórnál lényegesen pusztítóbb fojtó mérgező harcanyagok (foszgén, difoszgén, klórpikrin) tömeges alkalmazása sem hozta meg az elvárt eredményt. Mivel a gázálarok többé-kevésébe védelmet nyújtottak az arc, a szem, és a légutak számára, ezért újabb módszert kellett kidolgozni. Eleinte az ún. „gázálarctörök” azaz, a gázálarok szűrőbetétét aktív szénrétegen áthatoló nagy részecskéjű ingerlő füstök, aeroszolok bevetésével próbálkoztak. Az erős ingerhatás miatt a megtámadottak gyakran letépték gázálarcaikat, s a korabeli ingerlő vegyületekkel²⁰ együtt alkalmazott fojtó mérgező harcanyagok végül is kiváltották az elvárt hatást. A két világháború között került kifejlesztésre az oxigénmustár és a nitrogénmustár, ún. *hólyaghúzó* mérgező harcanyagok, majd a második világháborút közvetlen megelőzően, illetve folyamán az *idegbénítő* mérgező harcanyagok klasszikusainak számító, DFP, a tabun, a szarin és a szomán.²¹

20 Adamzit, Klark-I, Klark-II

21 Ezek az anyagok folyékony halmazállapotúak közönséges hőmérsékleteken, ezért könnyen szétpermetezhetők, lövedékekben, bombákban felhasználhatók. Folyadék halmazállapotukból

Az ötvenes években született meg az *idegbénítők* legveszélyesebb csoportja, az ún. „V”²² anyagok, mint például a VX, mely a stabilis vegyi fegyverek csoportjába tartozik.²³ Később létrehozták a *növényzetpusztító*²⁴, a pszicho toxikus anyagok²⁵ egyik tagját a „BZ”-t.

A vegyi harcanyagokhoz való hozzájutást megkönnyíti, hogy különféle vegyi gyárakban - a kémiai folyamatok elősegítésére, mint pl. katalizátorként, - számos mérgező anyagot használnak fel.²⁶ Ilyen kis energiaigényű,

következik, hogy a terepet, a tereptárgyakat és a párolgás révén a levegőt is szennyezik. Az általuk okozott szennyeződés általános. A szarin mérgezőképességét viszonylag hamar elveszíti, ugyanakkor a szomán toxikus hatását tekintve felülmúlja a szarint. Kiss Sándor: *Alegységek vegyvédelmi támogatása, tűzvédelme*. Főiskolai jegyzet, 1. rész. ZMNE, Bólyai János Műszaki Főiskolai Kar, 2001, p. 46.

- 22 Ezek az anyagok mérgezőképességüket tekintve a szománnál is hatékonyabb, stabil vegyületek, melyek hosszú ideig képesem megőrizni pusztító erejüket. Kiss Sándor: *Alegységek vegyvédelmi támogatása, tűzvédelme*. Főiskolai jegyzet, 1. rész. ZMNE, Bólyai János Műszaki Főiskolai Kar, 2001, p
- 23 A 9,5 °C-nál hidegebb víz jobban oldja, mint a meleg.
- 24 A természetes növénytakaró elpusztítására irányult, miáltal a terep álcázó és védekező képességeit csökkentették
- 25 Célja az agyi idegközpontok ideiglenes bénítása, a szellemi és fizikai képességek átmeneti – néhány napig tartó – csökkentése. Az úgynevezett kemény kábítószerrehez (pl. LSD) hasonlítható a hatása. Kiss Sándor: *Alegységek vegyvédelmi támogatása, tűzvédelme*. Főiskolai jegyzet, 1. rész. ZMNE, Bólyai János Műszaki Főiskolai Kar, 2001, p. 45.
- 26 Például a növényvédő szerek bizonyos fajtáinak előállításához használatos technikai berendezések és kiindulási anyagok egy része,

két vagy több ártalmatlan anyagból pedig egy kisméretű, akár egy tehergépkocsi rakterében kialakított laboratóriumban is előállítható néhány mérgező anyagként használható vegyület. Ez az a tényező, ami jelentősen megnehezíti a védekezést, hiszen a terroristák könnyen tudják elrejtetni a vegyi fegyvereket, ill. titkolni szándékukat az alkalmazására. A világ vegyiparát, valamint a vegyi anyag-kereskedelmét nyilvánvalóan nem lehet betiltani, nem lehet megszüntetni az exportot és az importot, így az ellenőrzést könnyen ki lehet játszani.

A fentiek alapján egyértelműen következik, hogy elég korán felmerült az igény a vegyi fegyverek alkalmazása elleni nemzetközi összefogásra. E tekintetben az első komoly előrelépést a Németország és Franciaország között 1675-ben létrejött bilaterális egyezményt jelentette. Jóval később, csak 1874-ben született meg az a Brüsszeli Egyezmény, amely szabályozta a mérgekkel töltött fegyverek, gránátok, lövedékek használatát. Hágában 1899-ben aláírták a mérgező gázokkal töltött lövedékek alkalmazásának, majd 1917-ben a mérgező anyagokkal töltött fegyverek háborús körülmények közötti használatának tilalmát.²⁷

A Vegyi fegyver Tilalmi Egyezmény (A Vegyi fegyverek Gyártásának, Raktározásának és Használatának tilalmáról és a Megsemmisítésükről szóló Egyezmény) 1997 óta van érvényben, amelyet ez ideig több mint 150 államban ratifikáltak. Az egyezség betartását egy hágai székhelyű nemzetközi szervezet ellenőrzi. Összesen 250 ellenőr járja a világot, és azt vizsgálja, hogy betartják-e az

egyezményt, amely tiltja a vegyi fegyverek kutatását is és a meglévő készletek megsemmisítését pedig előírja. Az egyezményt alá nem író, ill. nem ratifikáló országok között szerepel néhány a Közel-Keleten, Észak-Afrikában, de Közép- és Délkelet-Ázsiában is, őket vegyi fegyver birtoklásával gyanúsítják.²⁸

A vegyi fegyverek előállítása, nem túlságosan bonyolult folyamat. A terrorcselekményekre alkalmas vegyi harcanyagok hagyományos rendeltetésű vegyipari üzemekben - mint műtrágya és mosószergyárakban - is előállíthatóak, ebből következően a vegyi fegyverek gyártását, ill. birtoklását sokkal nehezebb igazolni, mint pl. az atomfegyverekét. Napjainkban mintegy 15-20 országról tételzik fel, hogy vegyi fegyverekkel, valamint azok hordozó eszközeivel rendelkeznek. Bár vannak országok, amelyek bevallják ennek a tényét, de többségük tagadja. A rendelkezésre álló információk szerint a vegyi fegyverrel rendelkező országok: az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Oroszország, Irak, Irán, Egyiptom, Szíria, Líbia, Szerbia, Azerbajdzsán, Örményország, Mozambik, Angola, feltehetően Kína és Izrael is.

A letális hatású vegyi harcanyagok kutatásával párhuzamosan haladt a célba juttató eszközök kifejlesztése is. Egyes harcászati, harcászati-hadművelti és hadművelti rakétákhoz, és új, nagy lőtávolságú sorozatvetőkhöz már vegyi robbanófejeket is rendszeresítettek. Ma már a mérgező harcanyagokat az ellenség szárazföldi csapatai különböző grá-

illetve az alkalmazott technológia lehetővé teszi egyes mérgező harcanyagok előállítását.

27 Vásárhelyi Györgyi - Halász László: *A vegyi fegyver tilalmi egyezmény szerepe a vegyi fegyver elterjedésének megakadályozásában.* Hadmérnök, II. évf. 1. szám

28 Az országok, akik nem írták alá, ill. nem járultak hozzá az egyezmény aláírásához: Angola, Koreai Népi Demokratikus Köztársaság, Egyiptom, Irak, Libanon, Szomália, Szíria. Országok,, amelyek még nem ratifikálták az egyezményt: Bahamák, Kongó, Dominikai Köztársaság, Guinea-Bissau, Izrael, Myanmar (Burma) 2007. március 7-i adatok. (www.cwc.gov .Letöltés ideje: 2007.április 17.)

nátokkal (kézi-, puska-, akna-, ill. tüzérségi gránátokkal), reaktív sorozatvető lőszerekkel, rakéta-robbanófejekkel, továbbá hordozható, vagy gépjárműre épített aeroszol fejlesztő generátorokkal, és előre telepített aknákkal alkalmazhatja. A légi erő a légi bombákat, kazettákat, légi kiöntő készülékeket és az aeroszol-generátorokat használhat.

A számtalan tiltó rendelkezés, megállapodás ellenére - egy esetleges elkövetkező háborúban, vagy terrortámadás esetén - továbbra is számolni kell a vegyi fegyverek felbukkanásával. Ehhez viszont elengedhetetlenül szükséges a mérgező harcanyagok megismerése, hiszen ez lehet az első lépés az ellenük való védelemre való felkészülésre. A helyzetet tovább nehezíti az a tény, hogy a fejlesztés jelenleg új harcanyagok, mindenekelőtt olyan idegmérgek fejlesztésének irányába halad, melyek jelenleg nem esnek a nemzetközi korlátozó (megsemmisítést elrendelő) intézkedések hatálya alá.

A VEGYI FEGYVEREK ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI²⁹

A tömegpusztító fegyverek egyik megnyilvánulási formája a vegyi fegyver - azaz *mérgező harcanyagok* az élő szervezetekre gyakorolt káros hatásán alapuló fegyver -, mérgező harcanyagokból és az azt célba juttató eszközökből áll.³⁰

Mérgező harcanyagoknak azokat a vegyületeket nevezik, amelyek harci körülmények között is képesek az élő szervezetek károsí-

tására, pusztítására. A gáz, cseppfolyós, vagy szilárd halmazállapotú mérgező harcanyagok különböző harci állapotban - gáz, gőz, folyadék, aeroszol formában - szennyezik a légteret, a terepet, a harci-technikai eszközöket, a személyi állományt, ezáltal ideiglenes vagy végleges harcképtelenséget, munkaképtelenséget, halált okoznak. Elpusztítják a természetes növénytakarót és a növényi kultúrákat is.

A vegyi harcanyagok fegyverként való alkalmazása történhet illanó vagy maradó, azaz tapadó formában. Meg kell különböztetni egy komponensű - melyek már készen vannak - és kétkomponensű harcanyagokat. Ez utóbbi kész anyag egy viszonylag veszélytelen komponens vegyülése révén keletkezik. A mérgező harcanyagokat több szempont szerint csoportosíthatjuk, leggyakrabban a mérgező harcanyagok fizikai-kémiai tulajdonságai és az élő szervezetre gyakorolt hatása alapján történik:

- halmazállapot és harci állapot,
- állékonyság,
- toxikológiai hatása,
- csapáskörlet alapján.

A mérgező harcanyagok egyik legfontosabb sajátossága a mérgezőképesség, azaz *toxicitás*. A katonai gyakorlatban a mérgező harcanyagok toxicitásának jellemzésére a *halálos adag*, a *félhalálos adag*, valamint (a pszicho toxikus mérgező harcanyagok esetén) a pszichózikist kiváltó adag szolgál.

Halálos adag: adott mérgező harcanyagnak az a mennyisége, amely a hatásának kitett személyi állomány 100 %-ánál halált idéz elő. Mértékegysége: mg/testsúlykilogramm, mely alapján megállapítható, hogy egy néhány dkg vagy kg súlyú kísérleti állat és egy 70-80 kg-os felnőtt emberi szervezetet összehasonlítva eltérő mennyiségű mérgező harcanyag okoz halált. Ebből következik, hogy ha egy bizonyos mérgező harcanyag halálos adagja 0,5 mg/testsúlykilogramm, akkor ebből az anyagból kb. 35 mg szükséges egy 70

29 Kiss Sándor: *Alegységek vegyivédelmi támogatása, tűzvédelme*. Főiskolai jegyzet, 1. rész. ZMNE, Bólyai János Műszaki Főiskolai Kar, 2001, p. 48.

30 Dr. Szakács Ágnes orvos alezredes: *A tömegpusztító fegyverek nemzetközi ellenőrzésének főbb állomási, és lehetséges szakmai feladatai*. Letöltés helye: <http://www.zmne.hu/tanszekek/vegyi/forum.htm>. Letöltés: 2007. március 13.)

kilogramm testsúlyú ember elpusztításához.

Félhalálos adag: a mérgező harcanyag azon mennyisége, amely 50%-ban pusztítja el az érintett személyi állományt és 50 %-ánál pedig különböző fokú sérülést eredményez. Mértékegysége szintén: mg/testsúlykilogramm.

Pszichóizist kiváltó adag: olyan pszicho kémiai anyag mennyiség, amely az emberi szervezetbe jutva ideiglenes harcképtelenséget okoz.

A vegyi fegyverek újabb nemzedékének, az *idegmérgeknek* a kifejlesztése a mezőgazdasági célú kémiai kutatásoknak volt köszönhető. Az *idegmérgek* gáz, aeroszol, illetve folyadékformájukban belégzéssel vagy a bőrön keresztül juthatnak be a szervezetbe. A testbe való belépés határozza meg, hogy a mérgezés milyen gyorsan kezd hatni. A mérgezés természetesen akkor jelentkezik a leggyorsabban, ha a mérgező a légutakon át jutott be a szervezetbe. Mivel a tüdő felülete hatalmas, és kapillárisereinek kiterjedt hálózata révén intenzív keringést biztosít a gázcsere számára, az idegmérgező igen gyorsan be tud jutni a keringésbe és gyorsan eléri a célszervet. Ha a mérgező a bőrön keresztül jut be a szervezetbe, a mérgezési tünetek később jelentkeznek. Mivel az idegmérgek többé-kevésbé zsír oldhatók, ezért bár a bőr külső rétegein át tudnak hatolni, időbe telik, amíg a mérgező eléri a mélyebben fekvő véredényeket. Következésképpen az első tünetek csak 20-30 perccel a kezdeti expozíció után jelentkeznek. Ezt követően a mérgezési tünetei egyre határozottabban jelentkeznek. Ez azonban függ a mérgező erősségétől is.

Az *idegmérgek* prominens képviselői a szarin, szomán és a „V” anyagok. Ezek a gyorsan ható mérgező harcanyagok, a szervezet acetilkolin-esteráz enzimjét bénítják, megakadályozva ezzel az idegingerület (közvetítő anyag), az acetilkolin felbomlását. Az idegvégződésekben felhalmozódó elbontat-

lan acetilkolin az izomzatot görcsös állapotban tartja, és a szervezet általános bénulása következtében beáll a halál. Az idegbénító mérgező harcanyagok hatására kialakuló tünetek a sérülés súlyosságától függően különbözőek lehetnek. A szervezetbe jutott mérgező harcanyagok csak nehezen képesek kiürülni, lassan felhalmozódnak, s emiatt halálos vagy súlyos mérgezést váltanak ki, mely bekövetkezhet önmagukban veszélytelen adagok többszöri szervezetbe kerülésekor is.

Bár igen sok idegbénító harcanyag ismeretes, a vegyi fenyegetés eszközeként nagyobb valószínűséggel a *szarint* és a „V” anyagokat, valamint ezek kétkomponensű bináris változatait alkalmazzák.

A vegyi fegyverek fentebb említett típusai széles választási lehetőséget biztosítanak a terroristák számára mind a célpontok kiválasztásához mind a kívánt hatás eléréséhez. Talán az egyik legkézenfekvőbb alkalmazási terület a klíma berendezésekbe, valamint az ivóvíz rendszerbe bejuttatott idegmérgek. Először a nagy városokban egy helyen koncentrálódó ember tömeg ellen lehet leginkább alkalmazni. Ilyenek lehetnek például a felhőkarcoló, vagy egyéb terjedelmes épületek, melyek jellemzően magas, zárt nyílás szerkezetű, sokhelyeséges építmények, ahol egyszerre több ezer ember dolgozik, illetve él. Az ivóvízhálózatba, a különféle víztározókba, valamint uszodákba, strandokba is el lehet a vízben jól oldódó és nehezen hidrolizáló mérgező harcanyagokat juttatni.

A klíma berendezésbe bejuttatott idegmérgező rövid időn belül, csaknem egyszerre jut el szinte minden helységbe³¹. Mivel az ideg-

31 Igaz, hogy nem vegyi anyag, hanem egy baktérium okozta az 1976-ban több mint 30 veterán légiós halálát, de rávilágított a civilizált világ egyik Achilles sarkára. Elegendő volt néhány az átlagnál már gyengébb immunrendszerrel bíró szervezet, illetve a nem megfele-

méreg halálos adagja alacsony, néhány perces belégzés után a halál vagy a vegyi sérülés bekövetkezik. Mivel a liftek befogadó képessége és a lépcsők átértesztő képessége miatt az épületekből való kijutás és a mentés is körülményes, a tömeges sérülés illetve a halál bekövetkezte csaknem garantált e terrorcselekményt alkalmazók számára.

Hasonló helyzet alakulhat ki a metró hálózatokban, alagutakban, hiszen itt is biztosított az idegméreg hatása, bár a rendelkezésre álló terület nagysága egy irodaházéhoz képest jóval korlátozottabb. Ez utóbbihoz hasonlóan veszélyes hely lehet a zárt sportszarnokokban, színházakban rendezett esemény. Kisebb határfokkal lehet az idegmérgeket alkalmazni nyitott stadionokban is, bár ebben az esetben a mérgező harcanyagot a rendezvény alatt kell kiszórni, ami megnehezíti a kivitelezést.

Fentiek értelmében a megfelelő védekezést az információszerezés és az ellenőrzés jelentheti, azaz fel kell ismerni az alkalmazási szándékot, illetve a mérgező harcanyagok illegális gyártását. Ehhez viszont nemzetközi összefogásra van szükség, hogy növelni lehessen az információszerezés hatékonyságát és javítani az információk cseréjét.

Bármennyire veszélyeztetett a vegyi fegyvert alkalmazó ember élete is, számos öngyilkos terrorista merénylet igazolta, hogy számukra ez nem visszatartó erő. Őket ugyanis csak az érdekli, hogy az általunk kiválasztott tömeget a lehető legrövidebb időn belül, a lehető legnagyobb számban megsemmisítsék. Sok esetben nem feltétlenül a halál jelenti a célt, a betegség, elrettentés, fenyegetés, ijesztgetés, esetleg személyiségzavar okozás és növényzetpusztítás is eredményes lehet. Amennyiben a terroristák a kiindulási anya-

gokat be tudják szerezni, ill. rendelkeznek a megfelelő szakmai ismeretekkel, ill. szakemberekkel, akkor számukra a vegyi fegyver előállításának nincs akadálya.

BIO-TERRORIZMUS

„Megelőzni az elképzelhetetlent”

Míg néhány ével azelőtt az orvostudomány egyik legnagyobb sikereként könyvelte el a fertőző betegségek leküzdését és a védőoltások kifejlesztését, melynek köszönhetően az emberiség történelmének legrettegettebb betegségei³² már nem jelentenek komoly veszélyt, az elmúlt évek eseményei miatt mégsem érezhetjük teljességgel biztonságban magunkat, hiszen a világ egyes pontjain olyan terrorcsoportok tevékenykednek, akik a korábban leküzdött fertőző betegségek „újszerű” felhasználása iránt érdeklődnek.

A világ, háborús katonai műveletei során csaknem minden katonai vezető arra törekedett, hogy képes legyen a legkisebb saját veszteséggel, az ellenség minél nagyobb területén, a lehető legnagyobb pusztítást elérni. Az elképzelés, hogy különféle betegségeket hordozó eszközöket használjanak fel az ellenség pusztítására, nem modernkori találmány. Már az ókorban felismerték a háborúk idején felbukkanó járványok következményeit, így meg is kísérelték előidézni azokat. Gyakran alkalmazott eszköz volt az elhullott állatok és emberi tetemek az ellenség harcállásaiba juttatása, szennyezett nyílhegygel, a kutak megfertőzésével az ellenség megbetegítése, miáltal az a további harci cselekményekre képtelenné vált.

Az első világháború a biológiai harcanyagok számára még nem biztosított nagy áttörést. A vegyi fegyverrel ellentétben ugyanis ekkor még nem állt rendelkezésre megfelelő technológia, sem az előállítás, sem az alkal-

lően karbantartott légkondicionáló berendezés – mindkettőről elmondható, hogy napjainkban az előfordulásuk igen gyakori – és bekövetkezett a tragédia.

32 Himlő, pestis, kolera, tífusz

mazás tekintetében, illetve a hagyományos fegyverek is a megfelelő pusztító potenciált biztosították, így a biológiai anyagok diverziós célú alkalmazása nem jelentett nagy kihívást a kutatók számára.

A biológiai fegyver megszületésénél tulajdonképpen a japánok bábáskodtak 1932-ben, Mandzsúriában, amikor is tífusszal fertőzött élelmiszert hagytak hátra az éhező lakosság-nak. Fertőzött bolhák és rágcsálók tömegeit tenyésztették ki, illetve engedték szabadon. Rövidesen, 1935-36-ban, intenzív kutatásokba kezdtek és a megszállt Mandzsúria területén létrehozta egy a biológiai harcanyagok kutatására alkalmas laboratóriumot. Később a Kvantung-hadseregben szerveztek meg két speciális osztagot, amelyeket ilyen jellegű tudományos kutató laboratóriumokkal láttak el. Ezekhez az osztagokhoz termelő és kísérleti osztályokat is szerveztek, továbbá gondoskodtak a gyakorlati végrehajtásához megfelelően berendezett gyakorlóterekről is. Egy ilyen osztag egy hónap alatt 300 kg pestisbaktériumot, illetve 8-900 kg kiütéses tífusz kórokozót volt képes kitenyészteni. Az előállított anyagokat hadifoglyokon és a kínai lakosokon próbálták ki. Katonai alkalmazásukra 1939-ben került sor, kezdetben a kínai és mongol csapatok, majd később a békés kínai lakosság ellen vetették be. Repülőgépről permetezéssel, különleges bombákba helyezve, valamint vízforrások és legelők megfertőzése útján alkalmazták.³³

Az 1930-tól 1945-ig terjedő időszak már jelentősebb eredményeket tudott felmutatni a biológiai anyagok fegyverre alakítás folyamatában. A tudományos kutatóhelyek száma többszörösére emelkedett. A tömeges bevetés

érdekében sikerült több, emberre veszélyes kórokozót nagy mennyiségben kitenyészteni. A hatékony alkalmazási technika, az aeroszolos terjesztés, bombák és lövedékek ilyen anyagokkal való feltöltése komoly előrelépést jelentett. A kísérletek során a célba juttató eszközök nagy távolságokra, illetve hatásterületre lettek képesek eljuttatni a kórokozókat, bár a fertőzőképességet az időjárási viszonyok is nagyban befolyásolták. A szembenálló felek – minden eshetőségre felkészülve – jelentős készleteket halmoztak fel, s noha egyik fél sem vállalkozott a bevetésekre, mégis minden feltétel adott volt már a tömegpusztító fegyverként való alkalmazásra.³⁴

Megszületett tehát az az elképzelés, hogy mesterségesen járványokat idézzenek elő, amivel az ellenséges csapatok vagy annak civil lakossága körében óriási pusztítást hajtsanak végre. Ugyanakkor azzal is tisztában

34 Az Egyesült Államokban kísérleteztek a lépfene, tularémia, Q-láz és a sárgaláz alkalmazhatóságával. Nagy-Britanniában lépfenével fertőzött „tehén-kekszet” gyártottak, amellyel a tervek szerint a német szarvasmarha állományt tervezték kiirtani, Franciaországban – a német-francia viszony megromlását követően – kezdtek erőteljes fejlesztésbe a biológia fegyverek előállítására tekintetében. Németországban 1936-1940 között kezdődött a biológiai fegyverek fejlesztése, amelyet Hitler 1942-ig leállított (állítólag betegesen irtózott mindenféle baktériumtól). Ugyanakkor a német „biológiai-csodafegyverhez” minden a német kutatók kezében volt, hiszen kifejlesztették a bakteriális aeroszolt, az elektromágneses- aeroszol-generátort, az előállítás eszközeit, illetve a nagy belső nyomású üvegbombát, amely robbanással állította elő a robbanó aeroszolt. Dr. Faludi Gábor ny. orvos ezredes: *A biológiai fegyver és az ellene való védelem- biovédelem (orvosi kérdései)*. Letöltés helye: http://193.224.76.4/download/konyvtar/digitgy/phd/2011/faludi_gabor.pdf Letöltés ideje: 2012.08.15.

33 Grósz Zoltán- Juhász László: *A biológiai anyagok fegyverre fejlődésének folyamata*. Letöltés helye: <http://www.zmne.hu/tanszekek/vegyi/docs/fiatkut/Biocikk.htm> Letöltés ideje: 2012.08.15.

voltak, hogy milyen kockázat hordoz magában tevékenységük, hiszen a betegségek kiszámíthatatlan módon terjednek, miáltal a járványt előidéző fél védettsége sem garantált. Csak a tudományos - technikai fejlődés egy bizonyos szintjén vált reálissá a biológiai anyagok³⁵ valós fegyverként való felhasználása. Ezért ma már ismét számolnia kell annak veszélyével, hogy ezek a szabad szemmel nem látható élőlények, mint megannyi láthatatlan gyilkos, újra fenyegetést jelentenek az emberiség számára. Mivel a terroristák célja, hogy akcióikkal életet oltsanak ki, nem véletlen, hogy a halálos kimenetelű járványok előidézése fegyverarzenáljuk részévé vált. S mivel a célba vett lakosság sem megelőzni, sem védekezni nem képes ellene, a következmény a pánik, a betegség vagy halál. A bio-terrorizmusnak³⁶, mint általában a terrorcselekményeknek jellegzetessége, hogy meglepetésszerűen következik be. Mivel a beavatkozásra csak a tünetek megjelenése és a kórokozó azonosítása után van mód, általában a leggyorsabb reagálás is túl késő, hiszen a laboratóriumi körülmények között előállított vírusok ellen nincsenek hatékony gyógyszerek.

A biológiai fegyverek mennyiségéről, ill. az azok kutatási képességeit birtokló országokról nincsenek pontos adatok. Feltételezhetően: Amerikai Egyesült Államok, Oroszország, Egyiptom, Irak, Irán, Líbia, Szíria, India, Pakisztán, Tajvan, és Izrael rendelkeznek

a kutatás lehetőségével, viszont feltehetően közel 20 ország törekszik biológiai fegyverek megszerzésére.

A BIOLÓGIAI FEGYVEREK ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI

Az amerikai Betegségmegelőző és -ellenőrző központ (CDC) szakértői szerint - a terrorcselekmények szempontjából - három csoportba sorolhatók a kórokozók:

- Az „A” csoportba kerültek a könnyen terjedő, igen sok ember halálát okozó, nagy pánikot keltő, a társadalom, védekezési képességét nagymértékben igénybe vevő himlő, lépfene, pestis, a botulizmus³⁷, a tularémia³⁸, a lassavírus okozta láz és az ebolavírus előidézte vérzéses betegségeket.
- A „B” csoportba tartozik többek között, a kevésbé könnyen terjedő, kisebb halálozási arányú Q-lázat, a brucellózist és a B-típusú *Staphylococcus aureus* okozta fertőzést.
- A „C”-csoport tagjait alkotják a sárgaláz, a Nipah-, a hanta-vírusok keltette betegségek, a kullancs terjesztette vírus által okozott agyvelőgyulladás, valamint a sokféle antibiotikumnak ellenálló tétécé-bacilus keltette gümőkör.

Az utóbbi betegségek kórokozói az „A”-csoport tagjaihoz hasonlóan könnyen terjednek, s meglehetősen magas a halálozási

35 A kórokozó mikrobák - méreteitől és biológiai sajátosságaitól függően - lehetnek vírusok, rickettsiák, baktériumok, vagy belső szervi gombák, melyek az emberi, vagy állati szervezetbe kerülve, azok különböző fertőző megbetegedését idézik elő.

36 A bio-terrorizmus, a nemzetközi terrorizmus azon formája, amely cselekményeihez a biológiai fegyverek valamelyikét használja fel az elrettentés eszközeként.

37 A botulizmus egy ritka, de komoly bénulásos betegség. A botulin nevű idegméreg okozza, amelyet a *Clostridium botulinum* nevű baktérium termel. A botulin a legmérgezőbb ismert toxin. Blokkolja az idegrendszert, a légzés és a mozgatóizmok bénulását okozza. (<http://hu.wikipedia.org/wiki/Botulizmus>. Letöltés: 2007. március 30.)

38 Ritka fertőző betegség, amely a bőrt, szemet és a tüdőt támadja meg. Rágcsálókban, mezei nyúlban jellemző, emberre is átterjedő betegség.

arányuk. A szakemberek a felsoroltak közül a *himlő* vírust tartják a legveszedelmesebbnek, mivel a himlő az 1970-es évek végén eltűnt a világból, s ezért az ellene való védőoltással, illetve a nagyobb mennyiségű oltóanyag tárolásával is felhagytak. Egyértelműen magas rizikófaktort jelentene a vírus újbóli felbukkanása. A betegség legveszedelmesebb formája a *tüdőpestis*, amely kezelés nélkül gyakorlatilag százszázalékos halálozással jár. Az Egészségügyi Világszervezet 1970-es jelentése szerint legalább harminchatezer halottra és mintegy százezer kórházi betegre lehetne számítani egy ötmillió lakosú területen, amely fölött 50 kilogrammnyi pestisbaktériumot permeteznének szét. Nem véletlen, hogy bio-terrorizmus céljára ez a betegségi forma a legigéretesebb.

Szakértők véleménye szerint különös fenyegetettséget jelenthet az a tény, hogy az Egyesült Államok és Oroszország bizonyos laboratóriumaiban föllelhető ez a vírus, s bármennyire szigorú biztonsági előírások szerint is őrzik ezeket - a terroristák számára esetleg hozzáférhetőkké válhatnak.

A BIOLÓGIAI FEGYVER TERRORISTÁK ÁLTALI ALKALMAZÁSÁNAK CÉLPONTJAI

A bakteriológiai harcanyagokat lehet a célterület közvetlen támadásával vagy attól távol, közvetett módon is alkalmazni, több tekintetben a vegyi anyagokhoz hasonló módon és helyszíneken. Ez történhet a kórokozó aeroszol formájában a légtérbe kijuttatásával, vagy a vírussal/baktériummal saját magát megfertőző öngyilkos merénylő által, aki olyan helyszíneken jelenik meg, ahol egyszerre egy időben nagyobb embertömeg van jelen, pl. színházteremben, sportcsarnokban. Veszélyeztetett területnek tekinthetőek a transz-atlanti repülőjáratok, óceánjárók, nemzetközi vasútvonalak, élelmiszerellátó

központok, vallási indíttatású nagyobb lélekszámot feltételező összejövetelek, de akár segélyszállítmányok is. Az antrax-spórát tartalmazó levélpostai küldeményeket már a „mindennapi” gyakorlatban is bevetették.

A biológiai fegyverek előállításával szemben szólhat, hogy nagyságrendekkel olcsóbb, mint az atomfegyverek, kizárólag az élőerőt pusztítják, gyártásuk nem igényel komolyabb költségvetést. A hatásfokuk olyan nagy, hogy a katonai, terrorista szükségleteket már egy jól felszerelt, egészen kis (egyetemi, vagy kórházi) laboratórium is kielégítheti. Egy ilyen laboratóriumot, üzemet semmi sem teszi egyedivé, általában fedőtevékenységet is végeznek. Ellenőrzésük, ill. bizonyításuk csaknem lehetetlen. A biológiai fegyver alapvető veszélye, hogy számos ország, köztük atomnagyhatalmak is, célirányos kutatásokat folytatnak biológiai fegyverek és azok ellen-szerének kifejlesztésére. További problémát okoz az a tény, hogy gyakran párosítanak az emberi szervezet számára halálos vírusokat - például himlőt az Ebolával, vagy a lépfenét a spanyolnáthával-, miáltal egy teljesen új, eddig ismeretlen vírustörzset hoznak létre.

A biológiai harcanyagok hagyományos képviselői mellett tehát megjelentek a genetikailag módosított szerkezetű kórokozók, mely új kihívások elé állítja a klinikai és mikrobiológiai diagnosztikát is. Ebből következően, hogy számolni kell olyan kórokozók esetleges megjelenésével, amelyek genetikai anyagát tekintve 60 - 70%-ban ártalmatlanok, mindennaposan az emberi bélfloórában élő baktériumok, 30 - 40%-a viszont ismeretlen eredetű, idegen genetikai anyag. Ez utóbbi állhat más kórokozó, különböző DNS-eiből mesterségesen összeállított génekből. (Okkal feltételezhető, hogy pl. orosz szuperpestis is hasonló módosítások eredményeként született meg.) A legnagyobb problémát ilyen esetben a megfelelő ellenszérum kifejlesztése okozza, ugyanis ez már magasabb szellemi és

szakmai kapacitást igényel, mint amivel egy terrorista csoport rendelkezik.

A géntechnológia és a mikrobiológia jelenlegi tudományos eredményeit alapul véve megállapítható, hogy eddig ismeretlen tulajdonságú kórokozó törzsek is előállíthatók, ugyanakkor egyes kórokozók megbetegítő képességét is lehet fokozni. Figyelembe véve a kor technikai fejlettségét, mint pl. rakéta-technika és elektrotechnika esetében – nem utópisztikus az az elgondolás, mely szerint a biológiai fegyver a „holnap” egyik meghatározó tömegpusztító fegyvere lehet.

NUKLEÁRIS FENYEGETÉS

„Az egyetlen lehetséges módja annak, hogy soha többé ne vessenek be (nukleáris) fegyvereket, az a megsemmisítésük.”³⁹

Az atomfegyverek pusztító hatását az Egyesült Államok demonstrálta 1945-ben kongói bányákból titokban kibányászott urániumból előállított bombákkal Japánban, amit Truman amerikai elnök parancsára augusztus 6-án Hirosimára, majd 9-én Nagaszakira dobtak le.⁴⁰ Becslések szerint a bombázástól 140 000-en, a sugárzást követően pedig további több százezren haltak meg az elkövetkező években.

A nukleáris fegyver a tömegpusztító fegyverek egy olyan fajtája, amelynek energiája atommag-átalakulásból származik. Atombomba esetén maghasadás következtében, hidrogénbomba esetében magfúzió következtében szabadul fel az atommag kötési

energiája.⁴¹ Ma már nincs olyan ember, aki ne lenne tisztában rendkívüli pusztító erejével.

A hidegháborús évek alatt a szemben álló nagyhatalmak óriási méretű nukleáris arzenálra tettek szert, s bár a leszerelési egyezményeknek⁴² köszönhetően csökkentett a világot fenyegető nukleáris veszély nagysága, még ma is túlzottan nagyszámú atomeszköz áll rendelkezésre. Az Egyesült Államok és a Szovjetunió kívül még az Egyesült Királyság, Franciaország, Kína, India és Pakisztán is kifejlesztette atombombáját. Bizonyosnak vehető, hogy állításuk ellenére Izrael és Brazília is rendelkezik nukleáris fegyverrel. Észak-Korea földalatti atomrobbantási kísérlete pedig egyértelmű szándékot mutat atomfegyver birtoklására.

Irán békés, polgári célúnak bemutatott atomprogramja is komoly kétségeket ébreszt, ezért a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség (NAÜ) képviselői ismételten tárgyalásokat kezdtek az iszlám köztársaság vitatott atomenergia-programjáról. A nyugati világ szerint ugyanis Irán atomfegyver kifejlesztésére törekszik, de Teherán szerint a program békés célú. A helyzetet súlyosbítja Irán legfelsőbb vallási vezetője tanácsadójának azon kijelentése, mely szerint az iszlám országoknak atomfegyver kell⁴³, az amerikai és izraeli agresszió ellenében. A két vélemény láthatóan nem áll szinkronban egymással, nem meglepő, hogy az elmúlt napokban Bécsben megrendezett tárgyalásokon nem találkoztak az álláspontok. *„Fontos nézetkülönbségek*

41 http://hu.wikipedia.org/wiki/Nukle%C3%A1ris_fegyver

42 A Stratégiai fegyverzetkorlátozási tárgyalások – SALT I és a SALT II

43 *„Az iszlám világnak szüksége van az atombombára”* – Letöltés helye: http://index.hu/kulfold/2012/06/12/az_iszlam_orzagoknak_atomfegyver_kell/ Letöltés ideje: 2012.08.15.

39 Ban Ki Mun, ENSZ főtitkár, a Nagaszakiban tartott megemlékezésén

40 Besenyő János-Gyarmati Ádám-Hetényi Soma Ambrus-Pető Gergő-Szijj Dóra-Resperger István: Országismertető, Kongói Demokratikus Köztársaság, 59. oldal

maradtak az ENSZ és Irán között” – köztölte a NAÜ főmegfigyelője, Herman Nackaerts⁴⁴

Az ENSZ a megalapítása óta legfontosabb tevékenységei között tartja számon a tömegpusztító fegyverek csökkentését és végleges megsemmisítését. A cél, hogy a nukleáris, kémiai és biológiai fegyverek veszélyét csökkentsék, nem változott az évek során. Bár az elmúlt évek politikai változásai olyan meghatározó eredményekhez vezettek⁴⁵, mint a nukleáris kísérletek betiltásáról szóló egyezmény, melyet 40 évnyi erőfeszítést követően fogadtak el⁴⁶, látható, hogy a kérdés még nem kerülhet le a napirendről.

Megdölni látszik tehát az a korábbi elképzelés, mely szerint a katonai szembenállás, illetve hidegháború végével megszűnik vagy jelentősen csökken az atomfegyverek és eszközök jelentősége. Bár a START-1 - a hadászati támadófegyverek csökkentéséről szóló egyezmény - végrehajtásra került, ratifikálták a START-2 megállapodást, - mely további csökkentést és korlátozást írt elő a hadászati támadófegyverekre vonatkozóan -, végrehajtották a közepes- és kis hatótávolságú rakéták megsemmisítéséről szóló megállapodást,

44 *Nincs megállapodás Teheránnal.* Népszabadság, 1992/2. szám, p.3.

45 *A vegyi fegyverekről szóló egyezményt* 1993-ban írták alá és 1997-ben lépett hatályba. Az *atomsorompó egyezményt* 1968-ban írták alá, bár csak 1970-ben lépett hatályba. 1995-ben a szerződést aláírók úgy döntöttek, hogy „jóhiszemű tárgyalásokat” folytatnak a nukleáris leszerelésről, a nukleáris fegyverkezési verseny befejezését illetően. 1996-ban elfogadták az átfogó atomcsend-szerződést, amely a földalatti kísérleti atomrobbantást tiltotta meg. *Alapvető tények az ENSZ-ről*, Egyesült nemzetek Szervezete, New York; Tájékoztatási Főosztály, Magyar ENSZ Társaság, 2000. p.129

46 *Alapvető tények az ENSZ-ről*, Egyesült nemzetek Szervezete, New York; Tájékoztatási Főosztály, Magyar ENSZ Társaság, 2000. p.129

és mégis olyan mértékű nukleáris fegyverrel „gazdagodott” a világ, hogy annak teljes és végleges megsemmisítésére is képes lenne.

A NATO ÉS A TÖMEGPUSZTÍTÓ FEGYVEREK

A világban bekövetkezett változások miatt már az 1999-es Washingtonban elfogadott stratégiai koncepciót is úgy készítették el, hogy a Szövetség tagjai általa képesek legyenek - az észak-atlanti térség biztonságát a korábbiakhoz képest nagyobb mértékben fenyegető - globálisan jelentkező veszélyek, mint a terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek terjedésével és a szervezett bűnözéssel szemben fellépni. A NATO tagállamok így egy magasabb fokú együttműködésre kötelezték el magukat.

Jaap de Hoop Scheffer, korábbi NATO főtitkár 2006-ban Brüsszelben azt hangsúlyozta, hogy a NATO nem „a világ csendőre” kíván lenni, inkább arra törekszik, hogy képes legyen megvédeni tagjait azoktól a globális veszélyektől, amelyeket a terrorizmus vagy a tömegpusztító fegyverek elterjedése jelentenek.⁴⁷ Mialatt az észak-atlanti szövetség tevékenységei a bekövetkezett változások hatására módosultak, a Washingtoni Szerződésben⁴⁸ lefektetett alapvető elvei változatlan

47 http://www.hm.gov.hu/hirek/kulfoldi_hirek/a_szovetseg_jovoje_es_feladatai; Letöltés ideje: 2008. március 14.

48 1949.április 4.; A Washingtoni Szerződés szerint a NATO alapvető stratégiai célja a tagállamok szabadságának és biztonságának őrzése politikai és katonai eszközökkel. A közös értékek, a demokrácia, az emberi jogok és a törvényesség alapján az igazságos és tartós békés rend biztosításán fáradozott Európában és ezt a hagyományt kívánja folytatni. A Szövetség működésének alapja a szuverén államok közös hozzájárulása és kölcsönös együttműködése a tagok biztonságának érdekében. A Szövetség

nok maradtak, úgymint a kollektív védelem, a viták békés rendezése valamint a NATO védelmi jellege.

„Az USA és a NATO stratégiai koncepciók nagy figyelmet fordítanak a tömegpusztító fegyverek és a legkorszerűbb hagyományos fegyverek elterjedéséből származó veszélyekre. Néhány közel-keleti és észak-afrikai állam törekvése a közép-hatótávolságú hadászati rakéták beszerzése veszélyezteti több NATO-tagállam biztonságát.”⁴⁹

A 2010-ben Lisszabonban elfogadott új Stratégia Koncepció már előszavában hangsúlyozta, hogy a NATO elkötelezett egy a nukleáris fegyverektől mentes világ létrehozásában, de tudomásul véve, hogy a világon többen rendelkeznek nukleáris fegyverrel, így a NATO is nukleáris fegyverekkel rendelkező Szövetség marad. Bár a stratégia alapja a hagyományos és a nukleáris erőn alapuló képességek megfelelő keveréke, az utóbbinak az alkalmazási esélye csaknem kizárt. A biztonsági környezet értékelését tekintve is kiemelte a tömegpusztító fegyverek és célba juttató eszközeinek terjedését, és az általuk jelentett fenyegetés nagyságát. Ennek értelmében az elkövetkező évekre a tömegpusztító fegyverek proliferációja jelenti a legnagyobb veszélyt, különösen az instabil régiókban.

A szélsőséges, illetve terrorista csoportok nukleáris, biológiai, vegyi vagy radiológiai fegyverek birtokában olyan képességre tehetnek szert, amelyek szintén fenyegetést jelentenek nemcsak a NATO tagállamok, hanem

az egész világ számára. Ezért az új Koncepció szükségesnek tartja a nukleáris, biológiai, vegyi vagy radiológiai tömegpusztító fegyverek elleni védelmi képesség további fejlesztését.

Ahogy az új Stratégiai Koncepció is hangsúlyozta a NATO továbbra is az Egyesült Nemzetek Szervezetével⁵⁰ kívánja a biztonság garanciáit megteremteni, viszont nélkülözhetetlen az Európai Unió hozzájárulása az euro-atlanti térség biztonságához, hiszen az Unió nélkülözhetetlen partnere a NATO-nak. Természetesen a nem-EU, illetve nem-NATO tagországok, mint pl. Oroszország, illetve Ukrajna NATO kapcsolata is stratégiai jelentőségű a béke és biztonság megteremtésében, illetve a Mediterrán Dialógus továbbfejlesztése is nélkülözhetetlen a Perzsa-öböl térségének rendezésében.

„*Mi, a NATO politikai vezetői, eltökéltek vagyunk Szövetségünk megújításának folytatása mellett annak érdekében, hogy az megfelelően rendeltetésének, és választ tudjon adni a 21. század biztonsági kihívásaira. Erősen elköteleztettek vagyunk amellett, hogy megőrizzük hatékonyságát, mint a glóbusz legsikeresebb politikai-katonai Szövetsége.*”⁵¹

FELHASZNÁLT IRODALOM

Besenyő János-Gyarmati Ádám-Hetényi Soma Ambrus-Pető Gergő-Szijj Dóra-Resperger István: Országismertető, Kongói Demokratikus Köztársaság, „Sereg Szemle” kiadvány, 2010

gi szolidaritás és összetartás biztosítja, hogy egyetlen szövetségese se kelljen saját nemzeti erejére támaszkodnia az alapvető biztonsági kihívások kezelésében, www.zmne.hu/dokisk/hadtud/DEAK-1.ppt; Letöltés ideje: 2009. október 9.

49 Kőszegvári Tibor – Szternák György – Magyar István: *A XXI. századi hadviselés*. ZMNE, Budapest, 2000, p.

50 A 2008-ban aláírt ENSZ-NATO Nyilatkozat értelmében a két szervezet főhadiszállásai között a fokozott kapcsolat, a rendszeres politikai konzultáció, és a válságok leküzdésében való gyakorlati együttműködés a jellemző

51 <http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=965&title=aktiv-szerepvallalas-modern-vedelem-a-nato-uj-strategiai-koncepcioja-magyar-nyelven>
Letöltés ideje: 2012.08.15.

Dr. Faludi Gábor nyá. orvos ezredes: A biológiai fegyver és az ellene való védelem-biovédelem (orvosi) kérdései.

Grósz Zoltán- Juhász László: A biológiai anyagok fegyverre fejlődésének folyamata

Kiss Sándor: A legységek vegyvédelmi támogatása, tűzvédelme

Dr. Szakács Ágnes orvos alezredes: A tömegpusztító fegyverek nemzetközi ellenőrzésének főbb állomásai, és lehetséges szakmai feladatai

Vásárhelyi Györgyi - Halász László: A vegyi fegyver tilalmi egyezmény szerepe a vegyi fegyver elterjedésének megakadályozásában

Dr. Resperger István: A terrorizmus és a vallási terrorizmus jellemzői, az ellen való küzdelem lehetőségei

Alapvető tények az ENSZ-ről

<http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=965&title=aktivszerepvallalasi-modern-vedelem-a-nato-ujstrategiai-koncepcioja-magyar-nyelven>

<http://www.kormany.hu/hu/kulugyminiszterium/hirek/nemzetkozi->

[egyuttmukodes-kell-a-tomegpusztito-fegyverek-visszaszoritasahoz;](http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/ijc.22037/pdf)

[http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/ijc.22037/pdf](http://europa.eu/legislation_summaries/foreign_and_security_policy/cfsp_and_esdp_implementation/133234_hu.htm)

[http://europa.eu/legislation_summaries/foreign_and_security_policy/cfsp_and_esdp_implementation/133234_hu.htm; http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:314E:0327:0330:HU:PDF](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:314E:0327:0330:HU:PDF)

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:237:0001:0020:HU:PDF>

http://www.magyarhirlap.hu/kulfold/fenyegete_a_sziriai_vegyi_fegyver.html

http://kitekinto.hu/islam/2008/02/05/acia_is_tudta_nincsenek_tomegpusztito_fegyverek_irakban/

<http://index.hu/kulfold/2012/06/12/az-islam-orzagoknak-atomfegyver-kell>

http://www.hm.gov.hu/hirek/kulfoldi-hirek/a_szovetseg_jovoje_es_feladatai

www.zmne.hu/dokisk/hadtud/DEAK-1.ppt

ÖRDÖGH LÁSZLÓ: FENYÍTÉSEK, ÉS BÜNTETÉSEK, VALAMINT VÉGREHAJTÁSUK MÓDJA A HORTHY-HADSEREGBEN

A legenda szerint a botbüntetést a hadseregben – Erzsébet királynénk rábeszélésére – nem sokkal a kiegyezést követően szüntette meg Ferenc József. Állítólag a királyné látott egy botozást és nem tartotta civilizált tettek, így rábeszélte férjét, hogy töröljék az ilyenféle fenyítést a büntetések közül. Az I. világháborút követően bizonyos testi fenyítések is érvényben maradtak, de kizárólag rendkívüli, vagy háborús viszonyok között. Ezek azonban nem a verést és nem is a botozást jelentették, mint azt a későbbiekben bemutatom

Fennmaradt a jutasi altisztképző intézet néhány büntetési jegyzőkönyv-kivonata, amiből néhány példával próbálom szemléltetni, milyen fegyelemsértésekért lehetett fenyítést kapni az általam tárgyalt korszakban.¹

- Előljárójának ülve válaszolt: 8 óra egyszerű fogság.
- Karbantartás közben a felszólítás ellenére többször beszélt: 1 nap szigorú fogság.
- A lovardában bot nélkül jelent meg: 3 nap szigorított fogság.
- Vizgára koszos cipőben érkezett: 10 óra szigorított fogság.
- Kivonulás helyett orvoshoz ment, aki semmi bajt nem talált, tehát ki akart bújni a gyakorlat alól: 28 nap laktanyafogság.
- Sportfoglalkozáson nem jelentette, hogy fel van mentve: szigorú megfeddés.
- Szobaküldönként a szobarendet nem állította helyre többszöri felszólításra és a takarító eszközöket nem tette a helyére: 2 nap szigorú fogság (lásd a mellékelt dokumentumon).

- Engedély nélkül elhagyta a gyengélkedőt: 1 nap szigorú fogság.
- Szíjat vett a bajtársától, amivel adós maradt: 12 óra egyszerű fogság.
- 6 óra késésért kimenőről visszaérkezéskor: 14 napra a kimenő megvonása.
- Kimenőkor leittasodott: 2 nap szigorított fogság.
- Tanórán „Vigyázz!-t” kiáltott, ezzel megzavarva az oktatást: 14 nap laktanyafogság.

A katonákra vonatkozó bűncselekményeket és az értük kiszabható büntetéseket az 1930. évi II. törvénycikkkel kiadott, katonai büntető törvénykönyv (Ktbtk.) taglalja, majd az azt követő 1930. évi III. törvénycikk bővítette ki és módosította. Ez a két törvény jelölte meg a katonákkal szembeni büntetőeljárások lefolyását és a kiszabható büntetéseket is. A bűncselekmények elkövetésekor a katonai igazságszolgáltatás folytatta le az eljárást és róttá ki a büntetést is. A szabadságvesztést – függően az elkövetett bűncselekménytől és az ítélet mértékétől – katonai és polgári büntetőintézetben is le lehetett tölteni, függően a bírósági ítélettől.² A katonákkal szemben a bíróság – napjainkhoz hasonlóan – pénzbírságot és pénzbüntetést is kiszabhatott, amit jótékony célokra fordítottak.³ Bizonyos katonai bűncselekmények elkövetőire természetesen a lefokozást is kimondhatták. Ilyenkor a hivatásos, vagy továbbszolgáló állományú

² 1930. évi II. törvénycikk 10. §

³ 1930. évi II. törvénycikk 9. §

¹ Hadtörténelmi Levéltár Iskolák -1930. 555/94.

M. k. v. június honv. altisztképző és nevelőintézet
 2. növendék század.

I. évfolyam.

C. osztály.

Büntetési jegyzőkönyv-kivonat

Biro Endre

növendékéről
~~akadémikusról~~ az 1926. tanévre

Büntetve lett				A büntetendő cselekmény megjelölése	A fenyítés neve és kimérete	Ki által szabott ki a fenyítés	Vajjon és mikor hajtattott végre a fenyítés; vajjon mennyiben és ki által engedtetett el, enyhítettett avagy szigorított a fenyítés?
hányszor	mely évfolyamban	lelt	Az akadémikus ki-tüntetése				
1	I.	1	1	<i>A szabályzatot mint szabályzatot több ízben megkérdés alá vontam és felvittem, állította helyre és hogy a katonai szabályzatot meg is akadémiára helyeztettem.</i>	<i>2. f. keltező napi szigorított fenyítésig.</i>	<i>2. növ. század parancz.</i>	<i>Végezve letett 1926. VI. 25. 26.</i>
<i>Jutas 1926 június hó 3. án.</i>				<i>M. k. v. altisztképző és nevelőintézet parancsnok.</i>			

Büntetési jegyzőkönyv-kivonat Jutasról 1926-ból. A fenti növendéket a későbbiekben el is távolították rossz tanulmányi eredménye és rossz magaviselete miatt

természetesen az állását is elvesztette.⁴ A fegyelemsértésekre vonatkozóan – akár csak napjainkban is – az akkor érvényes, 1931-ben kiadott Szolgálati Szabályzat pontjai voltak az irányadóak. A büncselekményekben az illetékes katonai bíróságok szabták ki az ítéleteket, addig a fegyelmi fenyítéseket az előjáró parancsnokok adták a fegyelemsértőknek.

Természetesen más szabályok vonatkoztak a tisztekre, altisztekre és a honvédekre, amit majd a későbbiekben ismertetek.

Fontosnak tartom azt megemlíteni, hogy fenyítői jogkör, kizárólag a századparancsnokot, vagy attól magasabb beosztású szolgálati előjárót illetett meg. Az ettől alacsonyabb szintű előjáróknak és feljebbvalóknak ilyen lehetősége nem volt; kivétel a háborús viszonyok között, vagy rendkívüli állapot esetén.

4 1930. évi II. törvénycikk 21. §

Azt viszont azért meg kell említenem, hogy nekik is voltak különféle eszközeik, amivel a renitens baka életét meg tudták keseríteni, különféle kitolásokkal és egyéb feladatokkal történő megbízással. Nem szerencsés példa, de aki sorkatonai szolgálatot teljesített, emlékezhet arra, hogy egy tiszt, vagy akár egy öregebb katona, mennyire ki tudott babrálni egy újonccal.

Most pedig ismertetem, hogy milyen fegyelmi fenytések léteztek és azok pontosan mit is jelentettek – a Szolgálati Szabályzat szerint. A fenytések mindig nyilvánosak voltak és a felsorakozott állomány előtt olvasták fel és hajtották végre. Természetesen egy tiszt fenytésénél csak társai voltak jelen a legénység nem. Még egy fontos dolgot meg kell említenem, hogy háborús viszonyok között más szabályok vonatkoztak, mint a békeidőben.

Elsőnek a tisztekkel kezdem - mivel szolgálati állásuknak megfelelően – jóval kevesebb fenytés volt kiszabható rájuk.⁵ Békeidőben a tiszteket kizárólag az állományilletékes parancsnok fenytethette meg.⁶

Megfeddés:

A megfeddés történhetett szóban és írásban is. Mind a kettő természetesen a tisztikar jelenlétében történt meg. Gyakorlatilag egy figyelmeztetés volt az illető honvédtiszt részére, hogy hibát követett el és tartózkodjon az ilyen cselekményektől. Ha szóban történt meg, akkor csak a nyilvánosság hatott az elkövetőre, ha írásban, akkor viszont bekerült az illető személyi anyagába is. A fokozatoság elve alapján létezett az egyszerű megfeddés és a szigorú megfeddés is.

Állomásfogság:⁷

Az állomásfogság maximális időtartama 30 nap lehetett. Az ilyen fenytéssel sújtott

tiszt, köteles volt a szolgálati feladatait továbbra is ellátni és bejárni a laktanyába, mint ha mi sem történt volna. A fenytett azonban a munkaidő végeztével köteles volt azonnal a lakására távozni és ott tartózkodni. Nem látogatható nyilvános helyeket, nem mehetett a tiszt kaszinóba, étterembe, de még vendégségbe sem.

Szobafogság:⁸

Az előzőhöz hasonlóan, szintén 30 napi időtartamra lehetett elrendelni. Az állomásfogságtól eltérően a tiszt a munkavégzés alól fel volt mentve és a lakásán kellett tartózkodnia, és azt kizárólag a fenytést kiszabó engedélyével hagyhatta el. Itt már nem csak, hogy nem hagyhatta el a lakását, hanem látogatókat sem fogadhatott. Kivételes esetekben a tiszteket arra is kötelezhették, hogy valamelyik katonai fogházban töltsék le a szobafogságot; mindezt annak a tisztek részére elkülönített részlegében, rácsok nélkül.

A tiszt állományt ezekkel a fenytésekkel lehetett megbüntetni fegyelemsértések esetén. A tiszt helyetteseket, vagy a tiszteseket természetesen még több és súlyosabb fegyelmi fenytéssel lehetett büntetni, de hogy jobban lehessen látni a különbséget, kizárólag a honvédekre kiszabható fenytékeket ismertetem.

Megfeddés a kihallgatásnál:⁹

Az endfokozat nélküli legénységet is hasonló módon lehetett megfeddni, mint a tiszteket. A különbség csupán az volt, hogy írásos formája nem létezett és a századkihallgatás alkalmával történt meg.

Rendi fenytések:¹⁰

Ebbe a kategóriába több büntetés is tartozhat, amit az alábbiakban ismertetek felsorolás szerűen, némi magyarázattal.

5 Szolgálati Szabályzat 1931. (A-32) 645./D p.

6 Szolgálati Szabályzat 1931. (A-32) 658. p.

7 Szolgálati Szabályzat 1931. (A-32) 682. p.

8 Szolgálati Szabályzat 1931. (A-32) 683. p.

9 Szolgálati Szabályzat 1931. (A-32) 645./A p.

10 Szolgálati Szabályzat 1931. (A-32) 645./A p.

- Takarodón túli kimaradási engedély megvonása 30 napig terjedhető időtartamra.
- Takarodó előtti időpontra való visszatérés meghatározása, szintén 30 napra maximalizálva.
- Az illetményel való szabad rendelkezés megvonása 30 napra. Ilyenkor a fenyített havi zsoldját egy tisztos, vagy altiszt adta ki napi bontásban. Elsődlegesen az iszákos, vagy a szerencsejátékos honvédek büntetése volt ez.
- Kihallgatáson megjelenés előírt öltözékben. Ez elsősorban a teljes menettfelszerelést jelentette, lovasságnál akár magát a felszerszámozott lovat is. Ezt a fenyítési módot, egymást követően nyolc alkalommal lehetett elrendelni.
- Nehezebb, terheesebb, vagy alantasabb szolgálati munka ellátása 15 alkalommal. Ez általában különféle tisztogatási feladatokat, rakodásokat, vagy istálló munka elvégzését jelenthette.

Fogság fenyítések:

- **Laktanyafogság 30 napi időtartamra terjedően. A katona nem hagyhatta el az század elhelyezési körletét, kizárólag csak étkezéskor, illetve szolgálati és kiképzési célokból (például kázinóba sem mehet). Természetesen ebbe a tiltásba a kimenő is beletartozott. Ezzel egy időben el lehetett rendelni napi jelentkezést a laktanya-ügyeletes tisztnél meghatározott felszerelésben, továbbá az illetményel való szabad rendelkezését is meg lehetett vonni. Természetesen a különféle nehéz és alantas munkákat is a laktanyafogságosok kapták meg.¹¹**
- *Szigorított fogság, szintén 30 napra. A szigorított fogság hasonlít a laktanyafogsághoz, így napközben különféle munkákat bízhattak rá a fenyítettre. A legfőbb különbség az volt, hogy a napi*

munka elvégzése után a közös fogdahelyiségben kellett tartózkodnia a fenyítettnek. Tilos volt dohányoznia és kemény fekvőhely dukált számára, ami annyit tesz, hogy a deszkaágyon nem volt szalmazsák, csak pokróc. Minden fogságfenyítésnél járt a napi egy óra „üldülés”, ami a szabadlevegőn való tartózkodást jelentette, ha meghaladta az elzárás az ötnapi időtartamot.¹²

- *Magányfogság 21 napig terjedően. A nevéből adódóan a fenyített egyedül volt egy zárkában. Természetesen a fekhelye éppúgy kemény és tilos volt számára a dohányzás, mint az előzőekben. A magányfogság alatt heti három alkalommal böjtöltették a katonát, amikor is csak vizet és kenyert kapott étkezés gyanánt.¹³*
- *Szigorú fogság 15 nap időtartamra. A magányfogság egy szigorúbb formája, amikor még a zárkát is besötétítették. Az elsötétítést minden harmadik napon szüneteltetni kellett.¹⁴*
- *Gúzsbakötés hat órára. A magány, vagy szigorú fogság esetén - kizárólag rendfokozat nélküli legénységet - hat órára gúzsba kellett kötni. Mindezt orvosi vizsgálat alapján és kizárólag addig, amíg az életet és a testi épséget nem veszélyeztetette. Ilyenkor a jobb csuklót a bal bokához, amíg a bal csuklót a jobb bokához rögzítették a gúzsok segítségével. Véleményem szerint nem lehetett valami kellemes pozíció. A fenyítés ilyen módját egy félreeső helyen, a nyilvánosság kizárásával hajtották végre.¹⁵*

Háború esetén:

12 Szolgálati Szabályzat 1931. (A-32) 675. p.

13 Szolgálati Szabályzat 1931. (A-32) 676. p.

14 Szolgálati Szabályzat 1931. (A-32) 677. p.

15 Szolgálati Szabályzat 1931. (A-32) 3. melléklet

11 Szolgálati Szabályzat 1931. (A-32) 674. p.

Mindezek a fenyítési módok, békeviszonyok között voltak rendszerben. Háború esetén ezek szigorodhattak, de mint majd látni fogjuk enyhülhettek is, nehogy csökkenjen az állomány hadrafoghatósága.

Háborús szituációkban az altiszteket is megilletett bizonyos fenyítő jogkör, amennyiben kikülönített alegység parancsnoka volt (járőr, vagy szállítmány parancsnoka). Altiszteket és tiszteseket 2 napig terjedő laktanya és szállásfogságra, míg a honvédeket akár szigorított fogsággal is fenyíthette. Őrmesternél magasabb rendfokozatú tiszthelyettes pedig akár ennél kétszer hosszabb időtartamra is kiszabhatott büntetést.¹⁶

Háború esetén a fogságfenytések szabályai is megváltoztak. Tilos volt a katonát börtönléttel magányfogság és szigorú fogság esetén is, nehogy legyengüljön, és a harcértéke csökkenjen ezáltal. A gúzsbakötést is felváltotta a megkötözés, ami „csak” két órán keresztül tartott. A honvéd kezét összekötötték a hátán keresztbe téve, majd a lábát is megkötötték és így állva rögzítették háttal egy oszlopnak, vagy a falhoz. Háború esetén a tiszteket állomásfogsággal nem lehetett fenyíteni, kizárólag szobafogsággal, amit az erre a célra létrehozott fogdában kellett letölteni.

Még egy fontos „fenytés” is rendelkezésére állt az előljáró tisztek számára bizonyos esetekben, ez pedig a fegyverhasználat volt. *„Aki a válságos pillanatokban csüggedve beszél, fegyverét vagy lőszert elhanyagolja, az engedelmséget megtagadja, vagy az ütközetből önkényesen távozni igyekszik, avagy zsákmányol, fosztogat ... tisztí előljárója személyesen, vagy az ő parancsukra más, elrettentő példa gyanánt a csapat szemeláttára koncolja fel.”* – mondta ki a Szolgálati Szabályzat.¹⁷

Ezzel úgy érzem el is jutottunk a katonai büntetőbíróságokhoz. Bűncselekmény elkövetése esetén a hadbíróság ítélte a katonák felett. Amennyiben a katonai büntető törvénykönyv nem rendelkezett az elkövetett bűncselekményekről, akkor a polgári szabályok szerint ítélte a hadbíróság. A speciális katonai bűncselekmények – mint a szökés, hazaárulás, parancs iránti engedetlenség – természetesen a Kbtbk-ban voltak megfogalmazva és a büntetési tételük is.

A katonákat a törvény sújthatta pénzbüntetéssel, pénzbírsággal, szabadságvesztéssel, lefokozással, és halálbüntetéssel is. A halálos ítéletet kétféle módon lehetett végrehajtani, kötél és golyó által. Kötél általi elsősorban a katonák által elkövetett köztörvényes bűncselekményeket, míg kivégzőosztag elé a katonai bűncselekmények – például zendülés, parancsmegtagadás, előljáron elkövetett erőszakos cselekmény – elkövetői kerültek.

Az agyonlövés:¹⁸

Sokunk szemében él az a heroikus kép, ahogyan például filmekben kivégeznek valakit. A hőst a kivégzőosztag elé vezetik, majd letérdel – természetesen megtagadja, hogy bekössék a szemét – majd a zubbonyát szétgombolva azt kiáltja, hogy *„Ide lőjete!”*, vagy *„Éljen a Haza!”*. Mint azt majd bemutatom sokkal gyakorlatiasabb módon, kevésbé hősieen zajlott le egy ilyen esemény.

A katonát amennyiben halálra ítélték, bizonyos előírások szerint kellett kivégezni – amiről a Szolgálati Szabályzat rendelkezett. Az akasztás és a golyó általi kivégzés, gyakorlatilag a kivégzés módjától eltekintve megegyezett. Egyforma módon kezdték meg és fejezték be magát az eseményt, csak a végrehajtási módban volt eltérés.

A halálos ítéletet, rendszerint valamelyik katonai büntetőintézet falain belül, a hajnali órákban, elzárva a közönség szeme elől,

16 Szolgálati Szabályzat 1931. (A-32) 654. p.

17 Szolgálati Szabályzat 1931. (A-32) 39. p.

18 Szolgálati Szabályzat 1931. (A-32) 709. p.

lehetőleg feltűnés nélkül hajtották végre. A végrehajtást egy őrnagynak kellett vezetnie és beosztva alá négy gyalogszakasz 10-10 fővel.¹⁹ Az ún. „zárósor”-ba 5-5 katona állt be négyszögformába, egy altiszt vezetésével és a kijáratnál helyezkedtek el, amíg megérkezik az elítélt. A hátrakötött kezű elítéltet a foglár kísérte ki a kapun, ahol beálltak a négyszögbe és a pap is csatlakozott hozzájuk. A menet lassan elindult a veszthely felé, természetesen senkinek sem tisztelegtek. Amint a veszthelyre értnek a tiszt vezényszavára a 10 fős szakaszok – akik már korábban felálltak a „végrehajtó négyszöghöz” – szétnyíltak és a zárósor középre vezették az elítéltet.

A négyszögbe belépett a hadbíró, a katonai ügyész, az orvos, a vezénylő tiszt, a pap és a jegyzőkönyv vezetője is. Utoljára felolvasták a halálos ítéletet és megállapították, hogy az végrehajtható. Az elítélt kiválaszthatta, hogy ki kösse be a szemét, majd letérdelt az ítélethez. A parancsnok ekkor adott jelet a kardjával,

hogy a négyszög hátsó fala nyíljon szét. A korábban már - egy tiszt felügyeletével - töltött lőfegyverrel várakozó négy katona ekkor lépett a kivégzendő elé, tüzksész fegyverrel. Olyan közel álltak az elítélthez, amilyen közel csak lehetett, anélkül, hogy megérintenék, mindezt néma csendben. A parancsnok ekkor oldalt lépett és magasra emelte a kardját. A jelzésre a két középső honvéd az elítélt fejére, míg a két szélső a mellkasára céloz. A parancsnok „*Tűz!*” vezényszavára egyszerre süttöttek el a fegyvereiket. Amennyiben nem volt sikeres és az elítélt életjeleket adott – amit én azért erősen kétkeltem a lövések elhelyezkedéséből adódóan – újabb lövéseket kell tenni a szükséges mértékig.

A halál beálltát hivatalosan az orvos állapította meg, aminek bevezetésével a pap imát mondott a halálraítélt lelki békéjéért, miközben a parancsnok kiadta az *Imához!*” vezényszót. Ezt követően a kivégzőosztag elvonult, csak egy tiszt és két honvéd marad hátra addig, amíg nem szállították el a holttestet a megfelelő helyre. A temetést éjjel hajtották végre, gyász kíséret nélkül a kijelölt helyen.

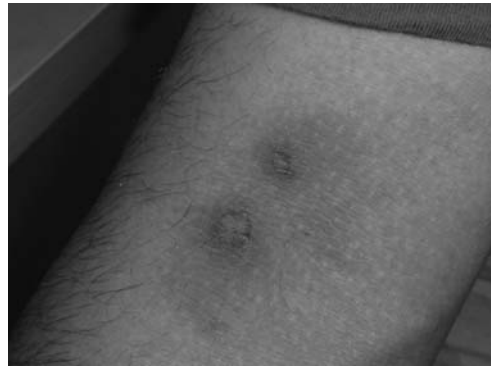
¹⁹ Természetesen egy tényleges gyalogszakasz nem 10 főből állt.

**DR. LÖCHER ZSUZSANNA O. ŐRNAGY: PAEDERUS
DERMATITIS ELŐFORDULÁSA A MAGYAR
TARTOMÁNYI ÚJJÁÉPÍTÉSI CSOPORTBAN,
AFGANISZTÁNBAN,
AVAGY: VIGYÁZAT, NYENYEC!**

Mióta a Magyar Honvédség Afganisztánban teljesít szolgálatot, az egészségügyi személyzet olyan betegségekkel is találkozhat, melyeket korábban csak tankönyvekben láttott, mivel Magyarországon nem endémiásak. Előfordul, hogy a trópusi betegségeket bemutató könyvek sem adnak kellő útmutatást egyes diagnózisokat, kezeléseket illetően. A néhány Magyarországra behurcolt esettel, pedig elsősorban az infektológusok találkoznak.

A Magyar Honvédség 2006-ban átvette Hollandiától az Afganisztánban, Baghlan tartomány fővárosában Pol-e Khomriban található Tartományi Újjáépítési Csoport (Provincial Reconstruction Team, PRT) működtetését. A második váltásban (PRT 2) dolgozó egészségügyi személyzet 2007-ben ismeretlen eredetű vörös csíkot észlelt egy beteg homlokán. Hazai szakértőkkel konzultálva állati eredetet valószínűsítettek, de az elváltozást előidéző fajt nem sikerült beazonosítani.

2008. május végén (PRT 4) egy katona jelentkezett az Egészségügy Központban a jobb könyökhajlatában észlelt, szimmetrikusan elhelyezkedő, kerek, vörös foltok miatt. Az elváltozás hasonlított egy cigaretta okozta égésnyomra vagy kémiai égésre, de a beteg elmondása szerint bántalmazás nem érte, sával nem dolgozott. A tünet megjelenése előtt őrszolgálatot adott a német táborban, Mazar-e Sharifban. A szolgálat alatt a zubbonya ujjá le volt hajtva, a ruházat nem égett ki, így a cigarettát mint kiváltó okot elvetettük.

Szimmetrikus bőrelváltozás egy magyar katona könyökhajlatában 2008. PRT 4

Információink szerint a német tábori kórházban, Mazar-e Sharifban dolgozó bőrgyógyász hasonló bőrtüneteket látott korábban Afrikában, melyeket egy rovar okozott. Később ilyen jellegű panaszokkal több beteg is jelentkezett. A papulosus, pustulosus elváltozások különböző méretben (általában néhány cm), alakban és különböző testtájakon jelentkeztek, pl.: a lábszárakon, a hason és a nyakon.

2004-ben Pakisztánban amerikai egészségügyi személyzetnél jelentkezett egy katona, aki szintén őrszolgálatot követően égő érzést észlelt az övonal magasságában, majd meg is találta a kisméretű rovart a bőre és a pólója közé szorulva. Ebben az esetben egy 10 cm-es erythemás terület alakult ki 1,5 cm-es pustulával.¹ Mind a magyar, mind az amerikai

esetben az érintett személyek éjszakai munkát végeztek, külső megvilágítás alatt. A betegek kezelésére a magyar esetekben 2008-ban elsősorban lokális corticosteroidokat használtunk.

2010 júniusában a bőrelváltozás ismételtlen jelentkezett (a 2009-es adatok nem ismertek) a PRT-ban szolgáló magyar katonák között. Ekkor azonban már rendelkezésünkre állt egy az amerikai hadsereg szakemberei által készített egészségügyi tájékoztató anyag, mely megnevezte az okozó rovar is: *Paederus*.²

A magyar katonák a bogarat egymás között csak „nyenyecnek” nevezték, míg a bőrelváltozás hivatalos elnevezése: *Paederus* dermatitis volt.

A június-júliusi sporadikus előfordulást követően augusztusban már nagyobb számban jelentkeztek betegek. Új esetek egészen szeptember végéig előfordultak. A bőrelváltozások általában néhány hét alatt elmúltak, ritkábban hónapok múlva is látszó pigment eltérést hagytak maguk után a bőrön, pl.: az emlőkön vagy a könyökhajlatban.

A jelenleg rendelkezésre álló információk alapján a bőrelváltozást a Staphylinidaek családjába és a Coleopteraék rendjébe tartozó *Paederus* faj okozza. Nem szúrásról vagy „harapásról” van szó, hanem a hemolymphnak nevezett „vére” tartalmaz egy erős kémiai anyagot, a pederint, mely bőr vagy szem irritációt okoz.

A repképes bogár kb. 1 cm hosszúságú, sötét narancs és fekete színű, a szárnyfedői kékeszöld színűek, ami inkább csak nagyobb nagyítás alatt látható. A kifejlett bogár néhány hónapig él és évente 2 vagy több generációt produkál.

Paederus bogár

(forrás: en.wikipedia.org/wiki/Nairobi_fly;
Paederus littoralis01.jpg)

Amikor a bogár nekiütközik a bőrnek, pederint bocsát ki, dermatitist vagy hólyagokat okozva.² Differenciál diagnózisként felmerülnek mérgező növények, herpes simplex, herpes zooster, allergiás reakció, folyadék okozta égés, akut irritatív contact dermatitis vagy vegyi fegyver is. Ez utóbbi eddig nem volt jellemző Baghlan tartományra. 1997-ben Arizonában a tengerészgyalogságnál több katonán testén hólyagokat találtak és felvetették a vegyi fegyver okozta károsodás lehetőségét is.³ Valószínűleg ezeket az elváltozásokat is *Paederus* okozta. Amennyiben az érintett nem mossa le a toxint, a kontaminált kezekkel a test más bőrfelületére is át tudja vinni. Az amerikai tájékoztató a szembe került pederin esetében intenzív fájdalomról és átmeneti vakságról számol be.² Ilyen jellegű panaszokat a magyar PRT-ban nem észleltünk.

Fontos a katonák megfelelő tájékoztatása arról, hogy mi a teendő, ha a ruháján vagy a felszerelésén észleli a bogarat: finoman le kell rázni vagy valamivel lesöpörni a *Paederus*-t, de kézzel nem javasolt megérinteni. Lehetőség szerint el kell kerülni a bogárral történő „ütközést”, hogy megelőzzük a pederin kibocsátást. Ha a bogár mégis neki ütődik a bőrünknek, az érintett területet azonnal le kell mosni szappanos vízzel. A pederin lassan penetrál a bőrbe, így amennyiben sikerül a toxin nagy részét rövidebb idővel az expositio után eltávolítani, nem lesz elegendő ideje, hogy károsítsa a bőrt. A pederinre adott bőrreakció késleltetett, kb. 12-36 órával a kezdeti érintkezés után jelentkeznek, ezért a betegek többségének nincs információja arról, hogy mikor került kapcsolatba a bogárral.

Amennyiben a toxin eltávolítása nem történik meg időben, dermatitis alakul ki vagy esetenként hólyagképződés indul be. A leggyakrabban érintett területek közé tartozik az arc, a nyak, a vállak, a karok és a deréktájék.²

Bár az elváltozások valószínűleg maguktól is elmúlnak, javasolt az egészségügyi szolgálat felkeresése. Az amerikai tájékoztató hideg

vizes borogatást, calamine oldatot vagy lokális corticosteroid használatot javasol, antibiotikum kezelésre csak a hólyagok felülfertőződése esetén kerül sor.² A magyar tapasztalatok azt mutatták, hogy a beteg általában nem emlékszik a bogárral való kontaktusra, a már kialakult bőrelváltozás miatt jelentkezik a PRT Egészségügyi Központjában. Hasonlóan az amerikai kollégákhoz a terápiában szerepet kaptak a corticosteroid tartalmú kenőcsök, de ezeket borogatás nem előzte meg. Tekintettel az Afganisztánra jellemző, gyakori felülfertőződésre, amennyiben ennek tüneteit észleltük, kombinált corticosteroid+antibiotikum tartalmú kenőcsökre váltottunk. Az antibiotikus lokális kiegészítő kezelésre szoruló esetek nem voltak nagyon gyakoriak, de előfordultak, ami érthető, ha figyelembe vesszük az apró szemű homokot a levegőben (ami feltételezhetően coliform baktériumokkal szennyezett a csatornázottság teljes hiánya miatt), a folyamatos egyenruha és adott esetekben a repeszálló mellény viselését. Oralis antibiotikum alkalmazására paederus dermatitis miatt nem volt szükség. A teljes gyógyulás általában néhány hetet igényelt, melyet követően maradandó károsodás általában nem maradt vissza. Néhány esetben, 5-6 hónap múltán is még beszámoltak a betegek pigment elváltozásról az érintett bőrön (könyökhajlat, emlő).

Linearis paederus dermatitis 2010. PRT

*Kissing (mirror) laesio
a combok medialis oldalán 2010. PRT*

Linearis paederus dermatitis 2010. PRT

*Kissing (mirror) laesio
az emlők medialis oldalán 2010. PRT*

Kezdeti stádium tarkótájon 2010. PRT

Pörkösödő, gyógyuló stádium 2010. PRT

*Kissing (mirror) laesio könyökhajlatban,
kezdeti stádium, 2010. PRT*

*Kissing (mirror) laesio könyökhajlatban,
19 nappal később, 2010. PRT*

Vesiculosus típus egy tetoválás alatt 2010. PRT

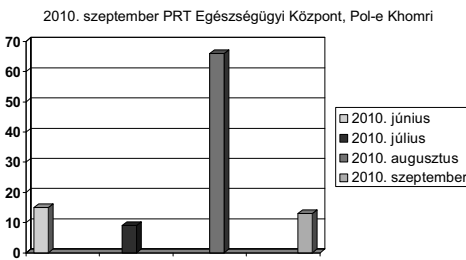
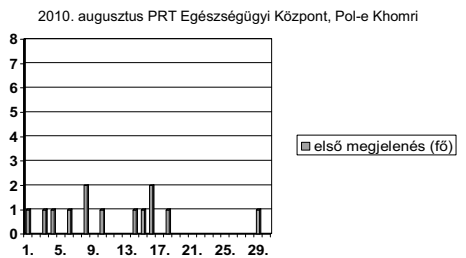
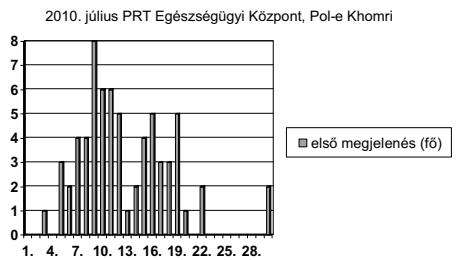
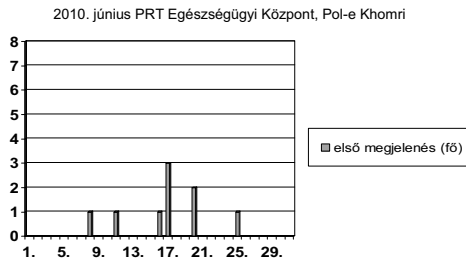
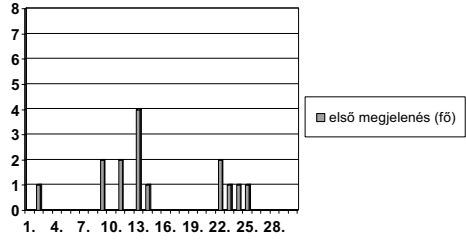
*Szabálytalan alakú paederus dermatitis nyak-
és válltájon 2010. PRT*

Az elváltozás alak szerint általában 3 csoportra volt osztható: a vonalszerű (dermatitis linearis), a szabálytalan alakú és az amerikaiak által Pakisztánban észleltekhöz hasonlóan a magyar betegek között is előforduló érdekes alakú elváltozás, a mirror (tükör) vagy kissing (csókolózó) laesio: cubitalis tájékon, a combok között, illetve egy nő esetében az emlők medialis összefekvő oldalán. Ez utóbbi elváltozások alakjából ilyenkor következtetni lehetett arra, hogy a pederin az összefekvő részek esetében szimmetrikus dermatitist okozott. Így utólag már érthető a 2008-as örkatonai könyökhajlatában található két kerek alakú folt keletkezési mechanizmusa is.

2010-ben Afganisztánban, Pol-e Khomriban a bogár hasonlóan a 2008-as évhez júniusban jelentkezett először. Ebben a hónapban összesen 15 beteget regisztráltak a segélyhelyen, míg júliusban kilenc új beteg jelentkezett. Az esetek augusztusban halmozódtak (66 új beteg), bár erre az időszakra esett a kontingens váltás is, emiatt több katonára tartózkodott a táborban, majd szeptemberre a Paederus dermatitis lecsengett (13 új beteg).

A bogár éretlen alakjai a nyirkos helyeket kedvelik, mint például a mocsarak vagy az öntözött területek. A lárvák általában algával, kisebb rovarokkal táplálkoznak, míg a kifejlett bogarak ragadozók, más rovarokat fogyasztanak. Éjszaka a világító tornyok vagy egyéb fényes fényforrások akár kilométerekről is odacsábítják a bogarakat.² Ezen tulajdonságuk ismeretében egy másik dolog vált érthetővé, hogy miért óratoronyban végzett szolgálat után észlelte magán a katona az elváltozást.

Azokban a hónapokban, amikor a Paederus aktív – Baghlan esetében, tapasztalataink szerint késő májustól szeptemberig – nem tanácsos éjszaka fényes fényforrás alatt tartózkodni. A PRT Egészségügyi Központjának bejárata felett szükség esetén egy Emergency

PRT Egészségügyi Központ, Pol-e Khomri, első megjelenés (fő)

felirat világított éjszaka, így az ajtón való kilépéskor a nyári hónapokban gyakran a fejünk fölé néztünk, hogy nem pottyan-e a „nyenyec”, majd gyors ugrás következett, ki az ajtón. Hasonló gondossággal kellett eljárni a zuhanyzó konténerben is. Javasolt volt a fürdés megkezdése előtt a zuhanyzó ellenőrzése, melybe beletartozott a plafon is. Kellemtelen meglepetés a nehéz nap utáni zuhanyzás közben a nyakba eső Paederus.

Az amerikai tapasztalatok nem javasolják az elektromos rovarcsapdákat, mert bár a bogarak egy részét elpusztítja, az általa kibocsátott UV sugárzás messziről odacsalja a Paederusokat. A ruházat tekintetében lehajtott ujjú zubbony, fejfedő és kesztyű elegendő védelmet ad. Az épületek, munkahelyek körüli rothadó növényzet eltávolításával a bogarak és lárváik potenciális menedékét szüntetjük meg.² A növényzet kérdése nem jelent gondot a magyar PRT-ban, mivel Pol-e Khomriban az elmúlt években a növényzetet szinte teljesen kiirtották. Az egyik tolmács elmondása szerint korábban a tábort ölelő dombokon dús növényzet volt, mára azonban az őrzáratok alkalmával csak a sivatagot láthatjuk. 2010-ben már látszódtott nyoma visszatelepítési kísérleteknek, de a növények fejlettségi foka még nem érte el a talaj megtartásához szükséges mértéket.

Az éjszakai fényforrás közelében kihelyezett ragadós rovarcsapdákat általában csak surveillance-ként használhatjuk, mert bár né-

hány kifejlett példányt csapdába ejt, de nem elegendő mennyiségűt ahhoz, hogy hatásos védelmet nyújtson. A pesticidek alkalmazása a bázis környékén általában nem elegendő, figyelembe véve a kifejlett rovarok több kilométeres repülési távolságát.²

A megszerzett tapasztalatok alapján a paederus dermatitis bemutatása bekerült a PRT kiutazó egészségügyi állományának felkészítési anyagába. Figyelembe véve hazánk NATO kötelezettségeit, misszióit, várhatóan nem ez lesz az egyetlen, számunkra új megbetegedés, elváltozás, amelyre a Magyar Honvédség egészségügyi szolgálatát fel kell készíteni.

FORRÁSOK

1. Maj Brian B. Dursteler, MC FS USAF, Maj Robert A. Nyquist, BSC USAF: Outbreak of Rove Beetle (Staphylinid) Pustular Contact Dermatitis in Pakistan among Deployed U.S. Personnel. *Military Medicine* 2004; 169: 57-60.
2. U.S. Army Center for Health Promotion and Preventive Medicine, Entomological Sciences Program: Paederus Beetles, 18-071-1108, November 2008.
3. Silas A. Davidson, Scott A. Norton, Mark C. Carder, Mustapha Debboun: Outbreak of dermatitis linearis caused by Paederus ilsae and Paederus iliensis at a military base in Iraq. *U.S. Army Medical Department Journal* July-Sept 2009.

GYÖRY-BARCSA ANDREA: A NATO ÉS A TÖMEGPUSZTÍTÓ FEGYVEREK JELENTETTE FENYEGETÉS

A NATO legújabb kori történelmében is egy sor, a biztonságot fenyegető összetett kihívással kényszerült már szembenézni. A jelen és a jövő biztonsági kihívásai megkövetelik a Szövetségtől, hogy készen álljon megvédeni az új típusú fenyegetésekkel szemben az állami, és a nem állami szereplőket egyaránt. A kockázati tényezők között szerepelnek a tömegpusztító fegyverek, melyek elterjedése, valamint a terroristák általi alkalmazása egyre nagyobb veszélyt jelentenek, hiszen a 21. századi nemzetközi terrorizmus alapjaiban tér el „történelmi gyökereitől”, mind eszközeit és módszereit, mind ereje nagyságát tekintve. Ezért napjainkra a világpolitika prioritással kell, hogy kezelje a tömegpusztító fegyverek kérdését.

A téma aktualitását jól példázza, hogy az Európai Unió ez év augusztusában jelentette meg féléves beszámolóját¹ a tömegpusztító fegyverek elterjedése elleni EU-stratégia² végrehajtásában elért eredményeiről, illetve július 14-15-én hazánkban került megrendezésre az a NATO-konferencia, melynek témája a tömegpusztító fegyverek elterjedésének megakadályozása volt. A konferencia résztvevői hangsúlyozták a vegyi és biológiai fegyverek használatának kockázatát, hiszen előállításuk sokkal kisebb erőfeszítést igényel, mint amennyit a „késztermék” feletti

kontroll gyakorlása. Kiemelt szerepet kapott az iráni nukleáris program, mely fokozott fenyegetést jelent a nemzetközi béke és biztonság számára.³

A napokban merült fel annak kérdése is, hogy *Fenyeget-e szíriai vegyi fegyver?*⁴ Vajon a szokásos amerikai retorika, illetve Irakhoz hasonlóan ürügy keresése működik Szíriával kapcsolatban a tömegpusztító fegyverek felemlegetése vagy valós a fenyegetés? Washington aggódik, Moszkva „nem hisz a könnyeknek”. Az Egyesült Államok régiós szövetségese, Izrael szerint „a gázok és vegyszerek a raktárakban maradnak”⁵. Obama elnök álláspontja szerint a „Damaskusz által bevallottan nagy mennyiségben birtokolt fegyverek⁶ ügye nem csupán Szíriát érinti ... „nem szabad olyan helyzetnek előállnia, amelyben vegyi vagy biológiai fegyverek nem megfelelő személyek kezébe kerülnek”⁷.

1 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:237:0001:0020:HU:PDF>

2 2003.12.12.

3 <http://www.kormany.hu/hu/kulugyminiszterium/hirek/nemzetkozi-egyuttmukodes-kell-a-tomegpustito-fegyverek-visszaszoritasahoz>; Letöltés ideje: 2012.08.15.

4 http://www.magyarhirlap.hu/kulfold/fenyegete_a_sziriai_vegyi_fegyver_.html

5 http://www.magyarhirlap.hu/kulfold/fenyegete_a_sziriai_vegyi_fegyver_.html

6 Szíriának feltételezhetően szarin – a tokiói metrótámadásban használtak ilyet -, VX – a szarin tovább fejlesztett változata -, és tabun készletei vannak.

7 http://www.magyarhirlap.hu/kulfold/fenyegete_a_sziriai_vegyi_fegyver_.html

A biológiai és technológiai tudomány utóbbi években végbement rendkívüli fejlődése növelte az úgynevezett vegyi, illetve bio-terrorista fenyegetést mind a NATO-erők, mind a civil lakosság ellenében. A NATO új stratégiai koncepciója, valamint a 2010-es lisszaboni csúcstalálkozó megerősítette a Szövetség azon kötelezettségvállalását, hogy tovább kell fejleszteni képességeiket, melyek alkalmassá teszik a tömegpusztító fegyverek elleni eredményes küzdelemre.⁸

A tömegpusztító fegyverek⁹ (rövidítve TÖPFE vagy ABV fegyverek, azaz Atom -, Biológiai -, Vegyi-, radiológiai és nukleáris fegyverek) összetett hatásmechanizmusuk alapján képesek viszonylag rövid idő alatt, rendkívül nagymértékű pusztítást okozni az ellenséges csapatok személyi állományában, az ellenség polgári lakossága élőterületén, az állatállományában, illetve növényi kultúráiban, valamint technikai és anyagi eszközeiben.

A TÖMEGPUSZTÍTÓ FEGYVEREK ÉS A TERRORIZMUS

A tokiói metrón 1995. március 20-án, az „AUM Shinri Kyo”¹⁰ nevű szekta által végrehajtott *szarin* gáztámadás arra is rávilágított, hogy a tömegpusztító fegyvereket használók már nem csak katonai felhasználók köréből kerülnek ki. Egy egészen új típusú fenyegetés keletkezett, az úgynevezett „szuper terrorizmus”¹¹.

A 2001. szeptember 11-i New York-i és washingtoni terrortámadás az egyik legdöbbentesebb példája a modern technológia terrorista célú felhasználására, azaz hogyan lehet terrorista céllal eltérített polgári légi járműveket fegyverként alkalmazni. A pusztító szándék pedig már számtalan alkalommal bebizonyította, hogy a mobiltelefonoktól kezdve, a műtrágyakeveréseken keresztül képesek szinte bármiből pusztító, emberélelet kioltani képes eszközöket előállítani.

Donald Rumsfeld, egykori amerikai védelmi miniszter a szeptember 11-i terrortámadás évfordulóján a következőképpen nyilatkozott: „... A terrorizmus története hosszú. Nem új jelenség ... Csak az a szint új, amelyen a terroristák készek végrehajtani gyilkos merényleteiket. Így lehetnek biztosak abban, hogy a védtelenekre sújtó pusztítás minden eddig felülmúlja. Újdonság továbbá az ..., hogy a terrorista szervezetek teljesen át tudják venni az irányítást egy országban.Új a kötelék a terroristahálózatok, a terrorista országok és tömegpusztító fegyverek között, amely rakéatechnológiával ötvözve tekintélyes ellenfelekké tehet kicsi és szegény országokat vagy akár magánszemélyek kis csoportjait is.

8 „A nukleáris fegyverek, más tömegpusztító fegyverek és célba juttató eszközeik proliferációja kiszámíthatatlan fenyegetést jelent a globális stabilitásra és jólétre. A következő évtized során a proliferáció jelenti majd a legnagyobb fenyegetést a világ több, leginkább instabil régiójában. ... tovább fejlesztjük a NATO vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris tömegpusztító fegyverek elleni védelmi képességét” Letöltés helye: <http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=965&title=aktivszerepvallalas-modern-vedelem-a-nato-uj-strategiai-koncepcioja-magyar-nyelven> Letöltés ideje: 2012.08.15.

9 Angol nyelvű meghatározása: WMD - weapons of mass destruction

10 Jelentése: Legfőbb Igazság

11 Dr. Resperger István: *A terrorizmus és a világi terrorizmus jellemzői, az ellen való küzdelem lehetőségei*; Hallgatói Közlemények VI. évf., 1. szám, 2002., 25-38.

...Ha nem cselekszünk, a terrorizmus eddig nem látott mértékben billenti ki egyensúlyából a világot ...”¹²

Az Atom-, Biológiai-, és Vegyi fegyverek már a megteremtésük pillanatától fenyegetést jelentenek az emberiség számára. Korábban a különféle leszerelési egyezmények és a nemzetközi diplomácia képes volt megakadályozni azok közvetlen katonai felhasználását, azonban nem hagyható figyelmen kívül az a tény, hogy ezeket az eszközöket kollektív fegyvereknek tervezték, melyek nem csak az ellenséges csapatok, hanem a lakosság ellen is irányulnak. Nem csupán a harctevékenység és a termelőmunka folytatását akadályozza meg, tömeges vagy kombinált alkalmazásuk esetén az élet minden lehetőségét kizárják, hiszen az ABV fegyverek sajátossága, hogy nagy területen fejtik ki pusztító hatásaikat, melyet hosszabb-rövidebb ideig meg is őriznek.

Az elmúlt évtizedben, bár felemás eredménnyel és sikerrel, - a nukleáris-fegyverek kivételével - már a vegyi és biológiai anyagokat is képesek voltak fegyverként használni a terroristák. Egy CIA-jelentés a hadászati tömegpusztító fegyverek bevetésére képes államok közé sorolja Oroszországot, Kínát, Észak-Koreát, Iránt és Irakot, amelyek az Egyesült Államok megtámadására is képesek.

A tömegpusztító fegyverek alkalmazásának következményeivel sok hasonlóságot mutatnak egyes ipari balesetek¹³, amelyek

súlyos katasztrófákat eredményezhetnek, rávilágítva a fenyegetés nagyságára. Ráadásul az ABV-fegyverek nem szabályozhatóak a nemzetközi jog eszközeivel, ezért csak egy magasabb szintű összefogás megteremtésével és annak fenntartásával lehet eredményesen felvenni vele a harcot.¹⁴

a mai napig nem lehet pontosan megállapítani az áldoztok számát, a Nemzetközi Rákkutató Újság tanulmánya szerint 2065-ig kb. 16 000 pajzsmirigyrákos és 25 000 más típusú rákos megbetegedés róható fel a csernobili atomkatasztrófa számlájára. Estimates of the cancer burden in Europe from radioactive fallout from the Chernobyl accident, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/ijc.22037/pdf> ; Sajnálatos módon nemcsak múltbeli katasztrófák igyekeznek ébren tartani a veszélyérzetünket. 2011. március 11-én a földrengés és az azt követő szökőár – illetve az elmulasztott biztonsági intézkedések - következtében a Fukusima atomerőműben nukleáris üzemzavarok illetve balesetek sorozata indult meg és nagy mennyiségű radioaktív anyag került a levegőbe. Bár a levegőbe került sugárzóanyag mennyisége pusztán az ötöde a csernobili szennyeződésnek, hatása mégis túlmutat azon. Németország, amely Európa egyik legnagyobb áramexportőre, 2011. március végéig leállította a 7 legrégebbi atomerőmű blokkját és 2022-ig a fennmaradó 10 is leállításra kerül. Olaszországban a lakosság népszavazással döntött az atomenergia felhasználása ellen. http://www.reak.bme.hu/fileadmin/user_upload/felhasznalok/aszodi/letoltes/Japan/Aszodi_ObudaiEgyetem_20111004.pdf

12 D. Rumsfeld: Szeptember 11. emléke és üzenete; Népszabadság, 2002. szeptember 12. p.6.

13 Az 1986. április 26-i ukrajnai atomkatasztrófa az atomenergia felhasználásának történetében bekövetkezett egyik legsúlyosabb katasztrófa. A megfelelő védekezés hiánya, illetve az emberi mulasztás következtében a Szovjetunió nyugati, Európa és az Egyesült Államok keleti részeire radioaktív hulladék hullott. Bár

14 2003. december 12-én Brüsszelben elfogadták a *tömegpusztító fegyverek elterjedése elleni stratégiát*. Az uniós stratégia hangsúlyozta a tömegpusztító fegyverek és a rakéták elterjedését célzó programok megakadályozását, illetve a már meg lévő fegyverek felszámolására tett erőfeszítés jelentőségét. Az EU stratégia még a katonai fellépést sem zárta ki a tömegpusztító fegyverek elleni harcban. A dokumentum külön hangsúlyozta, hogy ne le-

Már az 1994-ben Washingtonban megrendezett NATO-csúcsértekezleten felmerült a tömegpusztító fegyverek proliferációjának kérdése, illetve ebből következően a Szövetség hatáskörének kiterjesztése az új típusú kockázat kiküszöbölésére. Ennek értelmében az Észak-atlanti Tanács feladatul kapta, hogy dolgozzon ki javaslatot egy olyan kezdeményezéshez, melynek célja, hogy a Szövetség olyan politikai és katonai képességekkel is rendelkezzen, melyek képesek az ABV-fegyverek és hordozók okozta kihívásokra megfelelő hatékonysággal és gyorsasággal reagálni.

A hatékonyságot és a gyors reagálást nehezíti, hogy sem az akciót végrehajtók, sem azok támogatói, gyakran még a tragédia bekövetkeztét követően sem ismertek. A célország felderítése semmilyen ismerettel, adattal nem rendelkezik, az időközben megszerzett ismeretek többnyire mentesek a konkrétumoktól, miáltal alkalmatlanok a hatékony felderítésre, ill. a fenyegetés elhárítására. Még titkosszolgálati eszközökkel is csak nehezen kivitelezhető ezeket a terrorista szervezeteket felderíteni.

A támadások célpontjai tehát ismeretlenek, meglepetésszerűen, nem várt módon,

hessen hozzáférni olyan anyagokhoz, amelyek alkotóelemei lehetnek vegyi, biológiai vagy éppen radiológia fegyvereknek. Ezzel összhangban az Európai Parlament 2006. február 27-én elfogadta a *biológiai és toxinfegyverek betiltásáról szóló egyezményt*, továbbra is hangsúlyozva a közös fellépés jelentőségét, kiegészítve a transzatlanti fórumokkal való kapcsolatfelvételt. Már a 2003-as stratégia is elsődleges partnerként, illetve támogatóként nevesítette az Egyesült Államokat. Letöltés helye: http://europa.eu/legislation_summaries/foreign_and_security_policy/cfsp_and_esdp_implementation/l33234_hu.htm; <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:314E:0327:0330:HU:PDF>

nem várt időben és eszközökkel, nem várt helyen következnek be, miáltal teljes bizonytalanságban, állandó feszültségben tartják az érintetteket, azaz leendő áldozataikat. A terroristák céljuk eléréséhez felhasználnak minden eszközt, beleértve a fegyveres támadásokat, megfélemlítő valós és álinformációk terjesztését. Hatósugarukat képesek a médiumokon keresztül sugárzott fenyegetésekkel felerősíteni.¹⁵

Legfőbb szándékuk a szilárd társadalmi bázis fellazítása, az állampolgárok bizonytalanságban, állandó feszültségben tartása, a félelemérzet felerősítése, az állami intézményekbe vetett hit és bizalom megingatása. Mivel a civil lakosság a legkevésbé védhető, hiszen nem csak az áldozatok száma lehet óriási, képesek nyomást gyakorolni az adott ország kormányára, döntéshozatali rendszerére.¹⁶

15 Pl. Oszama bin Laden video üzenete, melyet nem csak az al-Dzsazíra arab hírtelevízió sugárzott 2004. október végén, melyben a terroristavezér nem csak bevallotta a szeptember 11-i merényletek elkövetését, hanem elég egyértelműen üzent az amerikaiaknak.

16 A 2004. 03. 11-én Madridban 4 vasútállomáson végrehajtott pokolgépes terrortámadás 200 áldozata és több mint 1400 sebesültje nemcsak a madridi parlamenti választásokat volt képes befolyásolni, hanem azt is eredményezték, hogy visszahívják a spanyol katonákat Irakból. Azaz, Clausewitzzel élve „*A háború tehát erőszak alkalmazása, hogy ellenfelünket saját akaratunk teljesítésére kényszerítsük.*” (Clausewitz: A háborúról I. kötet, p.37) Összességében a terroristáknak egyszer sikerült a politikai céljukat elérni, a madridi merénylet után, mikor a spanyol kormány csapatait kivonta Irakból. Tehát a nemzetközi terroristák politikai céljukat részben elérték, mert a koalíció egyik országa politikai téren meghátrált.

Az Egyesült Államokban 2001. szeptember 11-én, ill. a 2004. március 11-én Madridban végrehajtott merényletek szervezett, komolyan és tervezetten előkészített akciókról tanúskodtak, gyökeresen eltértek a korábbi hadviselési elvektől. Olyan helyzetet teremtettek, melyre egyrészt általában a NATO tagországok, – Madrid, ill. London óta – az európai államok biztonsági szervei és a társadalmi korábban nem számítottak.

Ezért nem kis aggodalomra ad okot ezeknek a csoportoknak az érdeklődése a vegyi és biológiai fegyverek, valamint a radiológiai és nukleáris eszközök iránt. A terrorista szervezetek vezetői ugyanakkor már évekkel ezelőtt kinyilvánították szándékukat tömegpusztító fegyverek beszerzésére és alkalmazására. Ez nyilvánvalóan súlyos gondot és fenyegetést jelent minden nemzet számára.¹⁷

A VEGYI-TERRORIZMUSIG VEZETŐ ÚT

„Vess be pormérget a gályákon. Finomított arzén szulfidját, mésszel keverve, és porított rézrozsdat dobhatnak ellenséges hajók között kicsi hajítóják segítségével, és, mindazok kik belelegezik a port, a tüdőik megfojtottá fognak válni.”¹⁸

A vegyi fegyverek¹⁹ a legkorábban alkalmazott fegyverek egyike. A görögök és a spártaiak már ókorban használtak fojtó hatású - általában kéntartalmú anyagok elégetésével nyert - füstöket az ellenség elpusztítására, megzavarására, különböző mérgeket a kutak, élelmiszerek szennyezésére. A természeti népek a növényi mérgeket nyílhegyek, szűrőfegyverek bevonataként használják, ezt a módszert a középkori Európában is gyakran alkalmazták. Az első nagyhatású, harctéri körülmények között is bevetett ún. mérgező harcanyagot - a vegytiszta állapotú kéksavat, azaz a hidrogén-cianidot – a XVIII. század végén állították elő, melyet az idők során több, mérgező vegyület elkülönítése követte, például a foszgén, a kénmustár.

Az első világháború folyamán a vegyi fegyverek alkalmazásának következtében

¹⁷ Szaddam Husszein ugyan nem terroristavezető, hanem Iraki korábbi diktátora volt, mégis elismerte, hogy országa korábban rendelkezett tömegpusztító fegyverekkel. Már a 60-as években megkezdődött Irak tömegpusztító fegyver előállítására irányuló programja, amely 1980-88 között, az Iránnal folytatott háború idején vett komolyabb lendületet, nem csekély amerikai támogatással a háttérben. Ez utóbbi szolgáltatott alapot az Egyesült Államoknak Irak megtámadására, noha a megbuktatott diktátor állítása szerint az iraki atom- és vegyi fegyverprogram már 1995-ben befejeződött. http://kitekinto.hu/iszlam/2008/02/05/acia_is_tudta_nincsenek_tomegpusztito_fegyverek_irakban/

¹⁸ Leonardo da Vinci, http://hu.wikipedia.org/wiki/Vegy_i_fegyver

¹⁹ Vegyi fegyvereknek nevezzük (szűkebb értelemben) a különböző mérgező harcanyagokat, ezek alkalmazási, illetve célba juttató eszközeit. (Bizonyos szerzők, tágabb értelemben a vegyi-fegyver alatt a mérgező harcanyagokat, a ködképző anyagokat, a gyújtóanyagokat és alkalmazási eszközeit értik). A vegyi-fegyverek pusztító hatása a mérgező harcanyagok toxikus tulajdonságain alapszik. - Kiss Sándor: *Alegységek vegyivédelmi támogatása, tűzvédelme*. Főiskolai jegyzet, 1. rész. ZMNE, Bólyai János Műszaki Főiskolai Kar, 2001, p. 45.

közel százezer ember halt meg, s a sérültek száma elérte a másfél milliót. Ennek hatására az 1925. évi genfi konferencia megtiltotta a mérgező harcanyagok katonai célú felhasználását. A genfi megállapodás azonban nem jelentette a vegyi hadviselés végét, hiszen számos ország nem csatlakozott hozzá. A tilalom ugyanis csak az ilyen típusú fegyverek bevetésére vonatkozott, azok fejlesztésre, felhalmozásra, általában a vegyi hadviselésre történő felkészülésre nem terjed ki. Nem véletlen, hogy sok országban ma is folyik vegyi anyagok raktározása, ill. kutatása.

A XX. század elején ismerték fel és a francia rendőrség már 1910-ben eredményesen alkalmazta - vegyi kézigránatok tölteteként - azokat a halogén tartalmú anyagokat, melyek erősen ingerlő, könnyfakasztó tulajdonsággal bírtak. Ahogyan szélesedett a megismert mérgező harcanyagok palettája, úgy kezdték meg a harctéri alkalmazhatóságuknak kidolgozását. Az első világháború kezdeti időszakában ezek a kísérletek még nem jártak különösebb eredménnyel, amely még intenzívebb fejlesztésre ösztönözte a kutatókat. Az első, katonailag is jelentős eredményt, a belgiumi Ypern város közelében, 1915. április 22-én klórgázzal végrehajtott vegyi-támadás jelentette.

Az első világháború közepére egyre tökéletesedtek a védőeszközök is, így már a klórnál lényegesen pusztítóbb fojtó mérgező harcanyagok (foszgén, difoszgén, klórpikrin) tömeges alkalmazása sem hozta meg az elvárt eredményt. Mivel a gázálcok többé-kevésbé védelmet nyújtottak az arc, a szem, és a légutak számára, ezért újabb módszert kellett kidolgozni. Eleinte az ún. „gázálcárctörők” azaz, a gázálc szűrőbetétét aktív szénrétegen áthatoló nagy részecskéjű ingerlő füstök, aeroszolok bevetésével próbálkoztak. Az erős ingerhatás miatt a megtámadottak gyakran letépték gázálcaraikat, s a korabeli ingerlő vegyületekkel²⁰

együtt alkalmazott fojtó mérgező harcanyagok végül is kiváltották az elvárt hatást. A két világháború között került kifejlesztésre az oxigénmustár és a nitrogénmustár, ún. *hólyaghúzó* mérgező harcanyagok, majd a második világháborút közvetlen megelőzően, illetve folyamán az *idegbénító* mérgező harcanyagok klasszikusainak számító, DFP, a tabun, a szarin és a szomán.²¹

Az ötvenes években született meg az *idegbénítók* legveszélyesebb csoportja, az ún. „V”²² anyagok, mint például a VX, mely a stabilis vegyi fegyverek csoportjába tartozik.²³ Később létrehozták a *növényzetpusztító*²⁴, a pszicho toxikus anyagok²⁵ egyik tagját a „BZ”-t.

21 Ezek az anyagok folyékony halmazállapotúak közönséges hőmérsékleteken, ezért könnyen szétpermetezhetők, lövedékekben, bombákban felhasználhatók. Folyadék halmazállapotukból következik, hogy a terepet, a tereptárgyakat és a párolgás révén a levegőt is szennyezik. Az általuk okozott szennyeződés általános. A szarin mérgezőképességét viszonylag hamar elveszíti, ugyanakkor a szomán toxikus hatását tekintve felülmúlja a szarint. Kiss Sándor: *Allegységek vegyivédelmi támogatása, tűzvédelme*. Főiskolai jegyzet, 1. rész. ZMNE, Bólyai János Műszaki Főiskolai Kar, 2001, p. 46.

22 Ezek az anyagok mérgezőképességüket tekintve a szománnál is hatékonyabb, stabil vegyületek, melyek hosszú ideig képesem megőrizni pusztító erejüket. Kiss Sándor: *Allegységek vegyivédelmi támogatása, tűzvédelme*. Főiskolai jegyzet, 1. rész. ZMNE, Bólyai János Műszaki Főiskolai Kar, 2001, p

23 A 9,5 °C-nál hidegebb víz jobban oldja, mint a meleg.

24 A természetes növénytakaró elpusztítására irányult, miáltal a terep álcázó és védekező képességeit csökkentették

25 Célja az agyi idegközpontok ideiglenes bénítása, a szellemi és fizikai képességek átmeneti – néhány napig tartó – csökkentése. Az úgynevezett kemény kábítószerkehez (pl. LSD)

20 Adamzit, Klark-I, Klark-II

A vegyi harcanyagokhoz való hozzájutást megkönnyíti, hogy különféle vegyi gyárakban - a kémiai folyamatok elősegítésére, mint pl. katalizátorként, - számos mérgező anyagot használnak fel.²⁶ Ilyen kis energiaigényű, két vagy több ártalmatlan anyagból pedig egy kisméretű, akár egy tehergépkocsi rakterében kialakított laboratóriumban is előállítható néhány mérgező anyagként használható vegyület. Ez az a tényező, ami jelentősen megnehezíti a védekezést, hiszen a terroristák könnyen tudják elrejtetni a vegyi fegyvereket, ill. titkolni szándékukat az alkalmazására. A világ vegyiparát, valamint a vegyi anyag-kereskedelmét nyilvánvalóan nem lehet betiltani, nem lehet megszüntetni az exportot és az importot, így az ellenőrzést könnyen ki lehet játszani.

A fentiek alapján egyértelműen következik, hogy elég korán felmerült az igény a vegyi fegyverek alkalmazása elleni nemzetközi összefogásra. E tekintetben az első komoly előrelépést a Németország és Franciaország között 1675-ben létrejött bilaterális egyezményt jelentette. Jóval később, csak 1874-ben született meg az a Brüsszeli Egyezmény, amely szabályozta a mérgekkel töltött fegyverek, gránátok, lövedékek használatát. Hágában 1899-ben aláírták a mérgező gázokkal töltött lövedékek alkalmazásának, majd 1917-ben a mérgező anyagokkal töltött fegyverek háborús körülmények közötti használatának tilalmát.²⁷

A Vegyi fegyver Tilalmi Egyezmény (A Vegyi fegyverek Gyártásának, Raktározásának és Használatának tilalmáról és a Megsemmisítésükről szóló Egyezmény) 1997 óta van érvényben, amelyet ez ideig több mint 150 államban ratifikáltak. Az egyezés betartását egy hágai székhelyű nemzetközi szervezet ellenőrzi. Összesen 250 ellenőr járja a világot, és azt vizsgálja, hogy betartják-e az egyezményt, amely tiltja a vegyi fegyverek kutatását is és a meglévő készletek megsemmisítését pedig előírja. Az egyezményt alá nem író, ill. nem ratifikáló országok között szerepel néhány a Közel-Keleten, Észak-Afrikában, de Közép- és Délkelet-Ázsiában is, őket vegyi fegyver birtoklásával gyanúsítják.²⁸

A vegyi fegyverek előállítása, nem túlságosan bonyolult folyamat. A terrorcselekményekre alkalmas vegyi harcanyagok hagyományos rendeltetésű vegyipari üzemekben - mint műtrágya és mosószergyárakban - is előállíthatóak, ebből következően a vegyi fegyverek gyártását, ill. birtoklását sokkal nehezebb igazolni, mint pl. az atomfegyverekét. Napjainkban mintegy 15-20 országról tételzik fel, hogy vegyi fegyverekkel, valamint azok hordozó eszközeivel rendelkeznek. Bár vannak országok, amelyek bevallják ennek a tényét, de többségük tagadja. A rendelkezésre álló információk szerint a vegyi fegyverrel rendelkező országok: az Egyesült Államok,

hasonlítható a hatása. Kiss Sándor: *Alegységek vegyvédelmi támogatása, tűzvédelme*. Főiskolai jegyzet, 1. rész. ZMNE, Bólyai János Műszaki Főiskolai Kar, 2001, p. 45.

26 Például a növényvédő szerek bizonyos fajtáinak előállításához használatos technikai berendezések és kiindulási anyagok egy része, illetve az alkalmazott technológia lehetővé teszi egyes mérgező harcanyagok előállítását.

27 Vásárhelyi Györgyi - Halász László: *A vegyi fegyver tilalmi egyezmény szerepe a vegyi*

fegyver elterjedésének megakadályozásában. Hadmérnök, II. évf. 1. szám

28 Az országok, akik nem írták alá, ill. nem járultak hozzá az egyezmény aláírásához: Angola, Koreai Népi Demokratikus Köztársaság, Egyiptom, Irak, Libanon, Szomália, Szíria. Országok,, amelyek még nem ratifikálták az egyezményt: Bahamák, Kongó, Dominikai Köztársaság, Guinea-Bissau, Izrael, Myanmar (Burma) 2007. március 7-i adatok. (www.cwc.gov .Letöltés ideje: 2007.április 17.)

Nagy-Britannia, Franciaország, Oroszország, Irak, Irán, Egyiptom, Szíria, Líbia, Szerbia, Azerbajdzsán, Örményország, Mozambik, Angola, feltehetően Kína és Izrael is.

A letális hatású vegyi harcanyagok kutatásával párhuzamosan haladt a célba juttató eszközök kifejlesztése is. Egyes harcászati, harcászati-hadműveleti és hadműveleti rakétákhoz, és új, nagy lőtávolságú sorozatvetők-höz már vegyi robbanófejeket is rendszeresítettek. Ma már a mérgező harcanyagokat az ellenség szárazföldi csapatai különböző gránátokkal (kézi-, puska-, akna-, ill. tűzérési gránátokkal), reaktív sorozatvető lőszerrel, rakéta-robbanófejekkel, továbbá hordozható, vagy gépjárműre épített aeroszol fejlesztő generátorokkal, és előre telepített aknákkal alkalmazhatja. A légierő a légi bombákat, kazettákat, légi kiöntő készülékeket és az aeroszol-generátorokat használhat.

A számtalan tiltó rendelkezés, megállapodás ellenére - egy esetleges elkövetkező háborúban, vagy terrortámadás esetén - továbbra is számolni kell a vegyi fegyverek felbukkanásával. Ehhez viszont elengedhetetlenül szükséges a mérgező harcanyagok megismerése, hiszen ez lehet az első lépés az ellenük való védelemre való felkészülésre. A helyzetet tovább nehezíti az a tény, hogy a fejlesztés jelenleg új harcanyagok, mindenképp olyan idegmérgek fejlesztésének irányába halad, melyek jelenleg nem esnek a nemzetközi korlátozó (megsemmisítést elrendelő) intézkedések hatálya alá.

A VEGYI FEGYVEREK ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI²⁹

A tömegpusztító fegyverek egyik megnyilvánulási formája a vegyi fegyver - azaz

mérgező harcanyagok az élő szervezetekre gyakorolt káros hatásán alapuló fegyver -, mérgező harcanyagokból és az azt célba juttató eszközökből áll.³⁰

Mérgező harcanyagoknak azokat a vegyületeket nevezik, amelyek harci körülmények között is képesek az élő szervezetek károsítására, pusztítására. A gáz, cseppfolyós, vagy szilárd halmazállapotú mérgező harcanyagok különböző harci állapotban - gáz, gőz, folyadék, aeroszol formában - szennyezik a légteret, a terepet, a harci-technikai eszközöket, a személyi állományt, ezáltal ideiglenes vagy végleges harcképtelenséget, munkaképtelenséget, halált okoznak. Elpusztítják a természetes növénytakarót és a növényi kultúrákat is.

A vegyi harcanyagok fegyverként való alkalmazása történhet illanó vagy maradó, azaz tapadó formában. Meg kell különböztetni egy komponensű - melyek már készen vannak - és kétkomponensű harcanyagokat. Ez utóbbi kész anyag egy viszonylag veszélytelen komponens vegyülése révén keletkezik. A mérgező harcanyagokat több szempont szerint csoportosíthatjuk, leggyakrabban a mérgező harcanyagok fizikai-kémiai tulajdonságai és az élő szervezetre gyakorolt hatása alapján történik:

- halmazállapot és harci állapot,
- állékonyság,
- toxikológiai hatása,
- csapáskörlet alapján.

A mérgező harcanyagok egyik legfontosabb sajátossága a mérgezőképesség, azaz *toxicitás*. A katonai gyakorlatban a mérgező harcanyagok toxicitásának jellemzésére a

29 Kiss Sándor: *Alegységek vegyivédelmi támogatása, tűzvédelme*. Főiskolai jegyzet, 1. rész. ZMNE, Bólyai János Műszaki Főiskolai Kar, 2001, p. 48.

30 Dr. Szakács Ágnes orvos alezredes: *A tömegpusztító fegyverek nemzetközi ellenőrzésének főbb állomási, és lehetséges szakmai feladatai*. Letöltés helye: <http://www.zmne.hu/tanszekek/vegyi/forum.htm>. Letöltés: 2007. március 13.)

halálos adag, a *félhalálos adag*, valamint (a pszicho toxikus mérgező harcanyagok esetén) a pszichózist kiváltó adag szolgál.

Halálos adag: adott mérgező harcanyag-nak az a mennyisége, amely a hatásának kitett személyi állomány 100 %-ánál halált idéz elő. Mértékegysége: mg/testsúlykilogramm, mely alapján megállapítható, hogy egy néhány dkg vagy kg súlyú kísérleti állat és egy 70-80 kg-os felnőtt emberi szervezetet összehasonlítva eltérő mennyiségű mérgező harcanyag okoz halált. Ebből következik, hogy ha egy bizonyos mérgező harcanyag halálos adagja 0,5 mg/testsúlykilogramm, akkor ebből az anyagból kb. 35 mg szükséges egy 70 kilogramm testsúlyú ember elpusztításához.

Félhalálos adag: a mérgező harcanyag azon mennyisége, amely 50%-ban pusztítja el az érintett személyi állományt és 50 %-ánál pedig különböző fokú sérülést eredményez. Mértékegysége szintén: mg/testsúlykilogramm.

Pszichózist kiváltó adag: olyan pszicho kémiai anyag mennyiség, amely az emberi szervezetbe jutva ideiglenes harcképtelenséget okoz.

A vegyi fegyverek újabb nemzedékének, az *idegmérgeknek* a kifejlesztése a mezőgazdasági célú kémiai kutatásoknak volt köszönhető. Az *idegmérgek* gáz, aeroszol, illetve folyadékformájukban belégzéssel vagy a bőrön keresztül juthatnak be a szervezetbe. A testbe való belépés határozza meg, hogy a mérge milyen gyorsan kezd hatni. A mérgezés természetesen akkor jelentkezik a leggyorsabban, ha a mérge a légutakon át jutott be a szervezetbe. Mivel a tüdő felülete hatalmas, és kapillárisereinek kiterjedt hálózata révén intenzív keringést biztosít a gázcseré számára, az idegmérge igen gyorsan be tud jutni a keringésbe és gyorsan eléri a célszervet. Ha a mérge a bőrön keresztül jut be a szervezetbe, a mérgezési tünetek később jelentkeznek. Mivel az idegmérgek többé-kevésbé zsír old-

hatók, ezért bár a bőr külső rétegein át tudnak hatolni, időbe telik, amíg a mérge eléri a mélyebben fekvő véredényeket. Következésképpen az első tünetek csak 20-30 perccel a kezdeti expozíció után jelentkeznek. Ezt követően a mérgezés tünetei egyre határozottabban jelentkeznek. Ez azonban függ a mérgezés erősségétől is.

Az *idegmérgek* prominens képviselői a szarin, szomán és a „V” anyagok. Ezek a gyorsan ható mérgező harcanyagok, a szervezet acetilkolin-eszteráz enzimjét bénítják, megakadályozva ezzel az idegingerület (közvetítő anyag), az acetilkolin felbomlását. Az idegvégződésekben felhalmozódó elbontatlan acetilkolin az izomzatot görcsös állapotban tartja, és a szervezet általános bénulása következtében beáll a halál. Az idegbénító mérgező harcanyagok hatására kialakuló tünetek a sérülés súlyosságától függően különbözőek lehetnek. A szervezetbe jutott mérgező harcanyagok csak nehezen képesek kiürülni, lassan felhalmozódnak, s emiatt halálos vagy súlyos mérgezést váltanak ki, mely bekövetkezhet önmagukban veszélytelen adagok többszöri szervezetbe kerülésekor is.

Bár igen sok idegbénító harcanyag ismeretes, a vegyi fenyegetés eszközeként nagyobb valószínűséggel a *szarint* és a „V” *anyagokat*, valamint ezek kétkomponensű bináris változatait alkalmazzák.

A vegyi fegyverek fentebb említett típusai széles választási lehetőséget biztosítanak a terroristák számára mind a célpontok kiválasztásához mind a kívánt hatás eléréséhez. Talán az egyik legkézenfekvőbb alkalmazási terület a klíma berendezésekbe, valamint az ivóvíz rendszerbe bejuttatott idegmérgek. Előszörben a nagy városokban egy helyen koncentrálódó ember tömeg ellen lehet leginkább alkalmazni. Ilyenek lehetnek például a felhőkarcoló, vagy egyéb terjedelmes épületek, melyek jellemzően magas, zárt nyílás szerkezetű, sokhelyeséges építmények, ahol egy-

szere több ezer ember dolgozik, illetve él. Az ivóvízhálózatba, a különféle víztározókba, valamint uszodákba, strandokba is el lehet a vízben jól oldódó és nehezen hidrolizáló mérgező harcanyagokat juttatni.

A klíma berendezésbe bejuttatott idegméreg rövid időn belül, csaknem egyszerre jut el szinte minden helységbe³¹. Mivel az idegméreg halálos adagja alacsony, néhány perces belégzés után a halál vagy a vegyi sérülés bekövetkezik. Mivel a liftek befogadó képessége és a lépcsők áteresztő képessége miatt az épületekből való kijutás és a mentés is körülményes, a tömeges sérülés illetve a halál bekövetkezte csaknem garantált e terrorcselekményt alkalmazók számára.

Hasonló helyzet alakulhat ki a metró hálózatokban, alagutakban, hiszen itt is biztosított az idegméreg hatása, bár a rendelkezésre álló terület nagysága egy irodaházéhoz képest jóval korlátozottabb. Ez utóbbihoz hasonlóan veszélyes hely lehet a zárt sportszarnokokban, színházakban rendezett esemény. Kisebb hatáskörrel lehet az idegmérgeket alkalmazni nyitott stadionokban is, bár ebben az esetben a mérgező harcanyagot a rendezvény alatt kell kiszórni, ami megnehezíti a kivitelezést.

Fentiek értelmében a megfelelő védekezést az információszerzés és az ellenőrzés jelentheti, azaz fel kell ismerni az alkalmazási szándékot, illetve a mérgező harcanyagok illegális gyártását. Ehhez viszont nemzetközi összefogásra van szükség, hogy növelni lehessen az információszerzés hatékonyságát és javítani az információk cseréjét.

31 Igaz, hogy nem vegyi anyag, hanem egy baktérium okozta az 1976-ban több mint 30 veterán légiós halálát, de rávilágított a civilizált világ egyik Achilles sarkára. Elegendő volt néhány az átlagnál már gyengébb immunrendszerrel bíró szervezet, illetve a nem megfelelően karbantartott légkondicionáló berendezés – mindkettőről elmondható, hogy napjainkban az előfordulások igen gyakori – és bekövetkezett a tragédia.

Bármennyire veszélyeztetett a vegyi fegyvert alkalmazó ember élete is, számos öngyilkos terrorista merénylet igazolta, hogy számukra ez nem visszatartó erő. Őket ugyanis csak az érdekli, hogy az általunk kiválasztott tömeget a lehető legrövidebb időn belül, a lehető legnagyobb számban megsemmisítsék. Sok esetben nem feltétlenül a halál jelenti a célt, a betegség, elrettentés, fenyegetés, ijesztgetés, esetleg személyiségzavar okozás és növényzetpusztítás is eredményes lehet. Amennyiben a terroristák a kiindulási anyagokat be tudják szerezni, ill. rendelkeznek a megfelelő szakmai ismeretekkel, ill. szakemberekkel, akkor számukra a vegyi fegyver előállításának nincs akadálya.

BIO-TERRORIZMUS

„Megelőzni az elképzelhetlent”

Míg néhány ével azelőttig az orvostudomány egyik legnagyobb sikereként könyvelte el a fertőző betegségek leküzdését és a védőoltások kifejlesztését, melynek köszönhetően az emberiség történelmének legrettegettebb betegségei³² már nem jelentenek komoly veszélyt, az elmúlt évek eseményei miatt mégsem érezhetjük teljességgel biztonságban magunkat, hiszen a világ egyes pontjain olyan terrorcsoportok tevékenykednek, akik a korábban leküzdött fertőző betegségek „újszerű” felhasználása iránt érdeklődnek.

A világ, háborús katonai műveletei során csaknem minden katonai vezető arra törekedett, hogy képes legyen a legkisebb saját veszteséggel, az ellenség minél nagyobb területén, a lehető legnagyobb pusztítást elérni. Az elképzelés, hogy különféle betegségeket hordozó eszközöket használjanak fel az ellenség pusztítására, nem modernkori találmány. Már az ókorban felismerték a háborúk idején

32 Himlő, pestis, kolera, tifusz

felbukkanó járványok következményeit, így meg is kísérelték előidézni azokat. Gyakran alkalmazott eszköz volt az elhullott állatok és emberi tetemek az ellenség harcállásaiba juttatása, szennyezett nyílhegygel, a kutak megfertőzésével az ellenség megbetegítése, miáltal az a további harci cselekményekre képtelenné vált.

Az első világháború a biológiai harcanyagok számára még nem biztosított nagy áttörést. A vegyi fegyverrel ellentétben ugyanis ekkor még nem állt rendelkezésre megfelelő technológia, sem az előállítás, sem az alkalmazás tekintetében, illetve a hagyományos fegyverek is a megfelelő pusztító potenciált biztosították, így a biológiai anyagok diverziós célú alkalmazása nem jelentett nagy kihívást a kutatók számára.

A biológiai fegyver megszületésénél tulajdonképpen a japánok bábáskodtak 1932-ben, Mandzsúriában, amikor is tífusszal fertőzött élelmiszert hagytak hátra az éhező lakosság-nak. Fertőzött bolhák és rágcsálók tömegeit tenyésztették ki, illetve engedték szabadon. Rövidesen, 1935-36-ban, intenzív kutatásokba kezdtek és a megszállt Mandzsúria területén létrehoztak egy a biológiai harcanyagok kutatására alkalmas laboratóriumot. Később a Kvantung-hadseregben szerveztek meg két speciális osztagot, amelyeket ilyen jellegű tudományos kutató laboratóriumokkal láttak el. Ezekhez az osztagokhoz termelő és kísérleti osztályokat is szerveztek, továbbá gondoskodtak a gyakorlati végrehajtásához megfelelően berendezett gyakorlóterekről is. Egy ilyen osztag egy hónap alatt 300 kg pestisbaktériumot, illetve 8-900 kg kiütéses tífusz kórokozót volt képes kitenyészteni. Az előállított anyagokat hadifoglyokon és a kínai lakosokon próbálták ki. Katonai alkalmazásukra 1939-ben került sor, kezdetben a kínai és mongol csapatok, majd később a békés kínai lakosság ellen vetették be. Repülőgépről permetezéssel, különleges bombákba helyezve,

valamint vízforrások és legelők megfertőzése útján alkalmazták.³³

Az 1930-tól 1945-ig terjedő időszak már jelentősebb eredményeket tudott felmutatni a biológiai anyagok fegyverre alakítás folyamatában. A tudományos kutatóhelyek száma többszörösére emelkedett. A tömeges bevetés érdekében sikerült több, emberre veszélyes korokozót nagy mennyiségben kitenyészteni. A hatékony alkalmazási technika, az aeroszolos terjesztés, bombák és lövedékek ilyen anyagokkal való feltöltése komoly előrelépést jelentett. A kísérletek során a célba juttató eszközök nagy távolságokra, illetve hatásterületre lettek képesek eljuttatni a kórokozókat, bár a fertőzőképességet az időjárási viszonyok is nagyban befolyásolták. A szembenálló felek – minden eshetőségre felkészülve - jelentős készleteket halmoztak fel, s noha egyik fél sem vállalkozott a bevetésükre, mégis minden feltétel adott volt már a tömegpusztító fegyverként való alkalmazásra.³⁴

33 Grósz Zoltán- Juhász László: *A biológiai anyagok fegyverre fejlődésének folyamata*. Letöltés helye: <http://www.zmne.hu/tanszekek/vegyi/docs/fiatkut/Biocikk.htm> Letöltés ideje: 2012.08.15.

34 Az Egyesült Államokban kísérleteztek a lépfene, tularémia, Q-láz és a sárgaláz alkalmazhatóságával. Nagy-Britanniában lépfenével fertőzött „tehén-kekszet” gyártottak, amellyel a tervek szerint a német szarvasmarha állományt tervezték kiirtani, Franciaországban – a német-francia viszony megromlását követően – kezdtek erőteljes fejlesztésbe a biológia fegyverek előállítása tekintetében. Németországban 1936-1940 között kezdődött a biológiai fegyverek fejlesztése, amelyet Hitler 1942-ig leálított (állítólag betegesen irtózott mindenféle baktériumtól). Ugyanakkor a német „biológiai-csodafegyverhez” minden a német kutatók kezében volt, hiszen kifejlesztették a bakteriális aeroszolt, az elektromágneses- aeroszol-ge-

Megszületett tehát az az elképzelés, hogy mesterségesen járványokat idézzenek elő, amivel az ellenséges csapatok vagy annak civil lakossága körében óriási pusztítást hajtsanak végre. Ugyanakkor azzal is tisztában voltak, hogy milyen kockázat hordoz magában tevékenységük, hiszen a betegségek kiszámíthatatlan módon terjednek, miáltal a járványt előidéző fél védettsége sem garantált. Csak a tudományos - technikai fejlődés egy bizonyos szintjén vált reálissá a biológiai anyagok³⁵ valós fegyverként való felhasználása. Ezért ma már ismét számolnia kell annak veszélyével, hogy ezek a szabad szemmel nem látható élőlények, mint megannyi láthatatlan gyilkos, újra fenyegetést jelentenek az emberiség számára. Mivel a terroristák célja, hogy akcióikkal életet oltanak ki, nem véletlen, hogy a halálos kimenetelű járványok előidézése fegyverarszámunk részévé vált. S mivel a célba vett lakosság sem megelőzni, sem védekezni nem képes ellene, a következmény a pánik, a betegség vagy halál. A bio-terrorizmusnak³⁶, mint általában a terrorcselekményeknek jellegzetessége, hogy meglepetésszerűen következik be. Mivel

nerátort, az előállítás eszközt, illetve a nagy belső nyomású üvegbombát, amely robbanással állította elő a robbanó aeroszolt. Dr. Faludi Gábor ny. orvos ezredes: *A biológiai fegyver és az ellene való védelem- biovédelem (orvosi kérdései)*. Letöltés helye: http://193.224.76.4/download/konyvtar/digitgy/phd/2011/faludi_gabor.pdf Letöltés ideje: 2012.08.15.

35 A kórokozó mikrobák - méreteitől és biológiai sajátosságaiktól függően - lehetnek vírusok, rickettsiák, baktériumok, vagy belső szervi gombák, melyek az emberi, vagy állati szervezetbe kerülve, azok különböző fertőző megbetegedését idézik elő.

36 A bio-terrorizmus, a nemzetközi terrorizmus azon formája, amely cselekményeihez a biológiai fegyverek valamelyikét használja fel az elrettentés eszközeként.

a beavatkozásra csak a tünetek megjelenése és a kórokozó azonosítása után van mód, általában a leggyorsabb reagálás is túl késő, hiszen a laboratóriumi körülmények között előállított vírusok ellen nincsenek hatékony gyógyszerek.

A biológiai fegyverek mennyiségéről, ill. az azok kutatási képességeit birtokló országokról nincsenek pontos adatok. Feltételezhetően: Amerikai Egyesült Államok, Oroszország, Egyiptom, Irak, Irán, Líbia, Szíria, India, Pakisztán, Tajvan, és Izrael rendelkeznek a kutatás lehetőségével, viszont feltehetően közel 20 ország törekszik biológiai fegyverek megszerzésére.

A BIOLÓGIAI FEGYVEREK ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI

Az amerikai Betegségmegelőző és - ellenőrző központ (CDC) szakértői szerint - a terrorcselekmények szempontjából - három csoportba sorolhatók a kórokozók:

- Az „A” csoportba kerültek a könnyen terjedő, igen sok ember halálát okozó, nagy pánikot keltő, a társadalom, védekezési képességét nagymértékben igénybe vevő himlő, lépfene, pestis, a botulizmus³⁷, a tularémia³⁸, a lassavírus okozta láz és az ebolavírus előidézte vérzéses betegségeket.
- A „B” csoportba tartozik többek között, a kevésbé könnyen terjedő, kisebb halá-

37 A botulizmus egy ritka, de komoly bénulásos betegség. A botulin nevű idegméreg okozza, amelyet a Clostridium botulinum nevű baktérium termel. A botulin a legmérgezőbb ismert toxin. Blokkolja az idegrendszert, a légzés és a mozgatóizmok bénulását okozza. (<http://hu.wikipedia.org/wiki/Botulizmus>. Letöltés: 2007. március 30.)

38 Ritka fertőző betegség, amely a bőrt, szemet és a tüdőt támadja meg. Rágcsálókban, mezei nyúlban jellemző, emberre is áttérhető betegség.

lozási arányú Q-lázat, a brucellózist és a B-típusú *Staphylococcus aureus* okozta fertőzést.

- A "C"-csoport tagjait alkotják a sárgaláz, a Nipah-, a hanta-vírusok keltette betegségek, a kullancs terjesztette vírus által okozott agyvelőgyulladás, valamint a sokféle antibiotikumnak ellenálló tébécé-bacilus keltette gümőkör.

Az utóbbi betegségek kórokozói az "A"-csoport tagjaihoz hasonlóan könnyen terjednek, s meglehetősen magas a halálozási arányuk. A szakemberek a felsoroltak közül a *himlő* vírust tartják a legveszedelmesebbnek, mivel a himlő az 1970-es évek végén eltűnt a világból, s ezért az ellene való védőoltással, illetve a nagyobb mennyiségű oltóanyag tárolásával is felhagytak. Egyértelműen magas rizikófaktort jelentene a vírus újbóli felbukkanása. A betegség legveszedelmesebb formája a *tüdőpestis*, amely kezelés nélkül gyakorlatilag százszázalékos halálozással jár. Az Egészségügyi Világszervezet 1970-es jelentése szerint legalább harminchatezer halottra és mintegy százezer kórházi betegre lehetne számítani egy ötmillió lakosú területen, amely fölött 50 kilogrammnyi pestisbaktériumot permeteznének szét. Nem véletlen, hogy bio-terrorizmus céljára ez a betegségi forma a legígéretesebb.

Szakértők véleménye szerint különös fenyegetettséget jelenthet az a tény, hogy az Egyesült Államok és Oroszország bizonyos laboratóriumaiban föllelhető ez a vírus, s - bármennyire szigorú biztonsági előírások szerint is őrzik ezeket - a terroristák számára esetleg hozzáférhetőkké válhatnak.

A BIOLÓGIAI FEGYVER TERRORISTÁK ÁLTALI ALKALMAZÁSÁNAK CÉLPONTJAI

A bakteriológiai harcanyagokat lehet a célterület közvetlen támadásával vagy attól távol, közvetett módon is alkalmazni, több

tekintetben a vegyi anyagokhoz hasonló módon és helyszíneken. Ez történhet a kórokozó aeroszol formájában a légtérbe kijuttatásával, vagy a vírussal/baktériummal saját magát megfertőző öngyilkos merénylő által, aki olyan helyszíneken jelenik meg, ahol egyszerre egy időben nagyobb embertömeg van jelen, pl. színházteremben, sportcsarnokban. Veszélyeztetett területnek tekinthetőek a transz-atlanti repülőjáratok, óceánjárók, nemzetközi vasútvonalak, élelmiszerellátó központok, vallási indíttatású nagyobb lélekszámot feltételező összejövetelek, de akár segélyszállítmányok is. Az antrax-spórát tartalmazó levélpostai küldeményeket már a „mindennapi” gyakorlatban is bevetették.

A biológiai fegyverek előállításával szemben, hogy nagyságrendekkel olcsóbb, mint az atomfegyverek, kizárólag az élőerőt pusztítják, gyártásuk nem igényel komolyabb költségvetést. A hatásfokuk olyan nagy, hogy a katonai, terrorista szükségleteket már egy jól felszerelt, egészen kis (egyetemi, vagy kórházi) laboratórium is kielégítheti. Egy ilyen laboratóriumot, üzemet semmi sem teszi egyedivé, általában fedőtevékenységet is végeznek. Ellenőrzésük, ill. bizonyításuk csaknem lehetetlen. A biológiai fegyver alapvető veszélye, hogy számos ország, köztük atomnagyhatalmak is, célirányos kutatásokat folytatnak biológiai fegyverek és azok ellenőrzésének kifejlesztésére. További problémát okoz az a tény, hogy gyakran párosítanak az emberi szervezet számára halálos vírusokat - például himlőt az Ebolával, vagy a lépfenét a spanyolnáthával-, miáltal egy teljesen új, eddig ismeretlen vírustörzset hoznak létre.

A biológiai harcanyagok hagyományos képviselői mellett tehát megjelentek a genetikailag módosított szerkezetű kórokozók, mely új kihívások elé állítja a klinikai és mikrobiológiai diagnosztikát is. Ebből következően, hogy számolni kell olyan kórokozók esetleges megjelenésével, amelyek genetikai anyagát tekintve 60 - 70%-ban ártalmatlanok,

mindennaposan az emberi bélflórában élő baktériumok, 30 - 40%-a viszont ismeretlen eredetű, idegen genetikai anyag. Ez utóbbi állhat más kórokozó, különböző DNS-eiből mesterségesen összeállított génekből. (Okkal feltételezhető, hogy pl. orosz szuperpestis is hasonló módosítások eredményeként született meg.) A legnagyobb problémát ilyen esetben a megfelelő ellenszérum kifejlesztése okozza, ugyanis ez már magasabb szellemi és szakmai kapacitást igényel, mint amivel egy terrorista csoport rendelkezik.

A géntechnológia és a mikrobiológia jelenlegi tudományos eredményeit alapul véve megállapítható, hogy eddig ismeretlen tulajdonságú kórokozó törzsek is előállíthatók, ugyanakkor egyes kórokozók megbetegítő képességét is lehet fokozni. Figyelembe véve a kor technikai fejlettségét, mint pl. rakéta-technika és elektrotechnika esetében – nem utópisztikus az az elgondolás, mely szerint a biológiai fegyver a „holnap” egyik meghatározó tömegpusztító fegyvere lehet.

NUKLEÁRIS FENYEGETÉS

„Az egyetlen lehetséges módja annak, hogy soha többé ne vessenek be (nukleáris) fegyvereket, az a megsemmisítésük.”³⁹

Az atomfegyverek pusztító hatását az Egyesült Államok demonstrálta 1945-ben kongói bányákból titokban kibányászott urániumból előállított bombákkal Japánban, amit Truman amerikai elnök parancsára augusztus 6-án Hirosimára, majd 9-én Nagaszakira dobtak le.⁴⁰ Becslések szerint a bombázástól 140 000-en, a sugárzást követően

pedig további több százezren haltak meg az elkövetkező években.

A nukleáris fegyver a tömegpusztító fegyverek egy olyan fajtája, amelynek energiája atommag-átalakulásból származik. Atombomba esetén maghasadás következtében, hidrogénbomba esetében magfúzió következtében szabadul fel az atommag kötési energiája.⁴¹ Ma már nincs olyan ember, aki ne lenne tisztában rendkívüli pusztító erejével.

A hidegháborús évek alatt a szemben álló nagyhatalmak óriási méretű nukleáris arzenálra tettek szert, s bár a leszerelési egyezményeknek⁴² köszönhetően csökkentett a világot fenyegető nukleáris veszély nagysága, még ma is túlzottan nagyszámú atomeszköz áll rendelkezésre. Az Egyesült Államok és a Szovjetunió kívül még az Egyesült Királyság, Franciaország, Kína, India és Pakisztán is kifejlesztette atombombáját. Bizonyosnak vehető, hogy állításuk ellenére Izrael és Brazília is rendelkezik nukleáris fegyverrel. Észak-Korea földalatti atomrobbantási kísérlete pedig egyértelmű szándékot mutat atomfegyver birtoklására.

Irán békés, polgári célúnak bemutatott atomprogramja is komoly kétségeket ébreszt, ezért a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség (NAÜ) képviselői ismételten tárgyalásokat kezdtek az iszlám köztársaság vitatott atomenergia-programjáról. A nyugati világ szerint ugyanis Irán atomfegyver kifejlesztésére törekszik, de Teherán szerint a program békés célú. A helyzetet súlyosbítja Irán legfelsőbb vallási vezetője tanácsadójának azon kijelentése, mely szerint az iszlám országoknak atomfegyver kell⁴³, az amerikai és izraeli ag-

39 Ban Ki Mun, ENSZ főtitkár, a Nagaszakiban tartott megemlékezésen

40 Besenyő János-Gyarmati Ádám-Hetényi Soma Ambrus-Pető Gergő-Szijj Dóra-Resperger István: Országismertető, Kongói Demokratikus Köztársaság, 59. oldal

41 http://hu.wikipedia.org/wiki/Nukle%C3%A1ris_fegyver

42 A Stratégiai fegyverzetkorlátozási tárgyalások – SALT I és a SALT II

43 „Az iszlám világnak szüksége van az atombombára” – Letöltés helye: <http://index.hu/>

resszió ellenében. A két vélemény láthatóan nem áll szinkronban egymással, nem meglepő, hogy az elmúlt napokban Bécsben megrendezett tárgyalásokon nem találkoztak az álláspontok. „*Fontos nézetkülönbségek maradtak az ENSZ és Irán között*” – köztölte a NAÜ főmegfigyelője, Herman Nackaerts⁴⁴

Az ENSZ a megalapítása óta legfontosabb tevékenységei között tartja számon a tömegpusztító fegyverek csökkentését és végleges megsemmisítését. A cél, hogy a nukleáris, kémiai és biológiai fegyverek veszélyét csökkentsék, nem változott az évek során. Bár az elmúlt évek politikai változásai olyan meghatározó eredményekhez vezettek⁴⁵, mint a nukleáris kísérletek betiltásáról szóló egyezmény, melyet 40 évnyi erőfeszítést követően fogadtak el⁴⁶, látható, hogy a kérdés még nem kerülhet le a napirendről.

Megdölni látszik tehát az a korábbi elképzelés, mely szerint a katonai szembenállás, illetve hidegháború végével megszűnik vagy jelentősen csökken az atomfegyverek és esz-

közök jelentősége. Bár a START-1 - a hadászati támadófegyverek csökkentéséről szóló egyezmény - végrehajtásra került, ratifikálták a START-2 megállapodást, - mely további csökkentést és korlátozást írt elő a hadászati támadófegyverekre vonatkozóan -, végrehajtották a közepes- és kis hatótávolságú rakéták megsemmisítéséről szóló megállapodást, és mégis olyan mértékű nukleáris fegyverrel „gazdagodott” a világ, hogy annak teljes és végleges megsemmisítésére is képes lenne.

A NATO ÉS A TÖMEGPUSZTÍTÓ FEGYVEREK

A világban bekövetkezett változások miatt már az 1999-es Washingtonban elfogadott stratégiai koncepciót is úgy készítették el, hogy a Szövetség tagjai általa képesek legyenek - az észak-atlanti térség biztonságát a korábbiakhoz képest nagyobb mértékben fenyegető - globálisan jelentkező veszélyek, mint a terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek terjedésével és a szervezett bűnözéssel szemben fellépni. A NATO tagállamok így egy magasabb fokú együttműködésre kötelezték el magukat.

Jaap de Hoop Scheffer, korábbi NATO főtitkár 2006-ban Brüsszelben azt hangsúlyozta, hogy a NATO nem „a világ csendőre” kíván lenni, inkább arra törekszik, hogy képes legyen megvédeni tagjait azoktól a globális veszélyektől, amelyeket a terrorizmus vagy a tömegpusztító fegyverek elterjedése jelentenek.⁴⁷ Mialatt az észak-atlanti szövetség tevékenységei a bekövetkezett változások hatására módosultak, a Washingtoni Szerződésben⁴⁸ lefektetett alapvető elvei változatlan-

kulfold/2012/06/12/az_iszlam_orzagoknak_atomfegyver_kell/ Letöltés ideje: 2012.08.15.

44 *Nincs megállapodás Teheránnal*. Népszabadság, 1992/2. szám, p.3.

45 *A vegyi fegyverekről szóló egyezményt* 1993-ban írták alá és 1997-ben lépett hatályba. Az *atomsorompó egyezményt* 1968-ban írták alá, bár csak 1970-ben lépett hatályba. 1995-ben a szerződést aláírók úgy döntöttek, hogy „jóhiszemű tárgyalásokat” folytatnak a nukleáris leszerelésről, a nukleáris fegyverkezési verseny befejezését illetően. 1996-ban elfogadták az átfogó atomcsend-szerződést, amely a földalatti kísérleti atomrobbantást tiltotta meg. *Alapvető tények az ENSZ-ről*, Egyesült nemzetek Szervezete, New York; Tájékoztatási Főosztály, Magyar ENSZ Társaság, 2000. p.129

46 *Alapvető tények az ENSZ-ről*, Egyesült nemzetek Szervezete, New York; Tájékoztatási Főosztály, Magyar ENSZ Társaság, 2000. p.129

47 http://www.hm.gov.hu/hirek/kulfoldi_hirek/a_szovetseg_jovoje_es_feladatai; Letöltés ideje: 2008. március 14.

48 1949.április 4.; A Washingtoni Szerződés szerint a NATO alapvető stratégiai célja a tagál-

nok maradtak, úgymint a kollektív védelem, a viták békés rendezése valamint a NATO védelmi jellege.

„Az USA és a NATO stratégiai koncepciók nagy figyelmet fordítanak a tömegpusztító fegyverek és a legkorszerűbb hagyományos fegyverek elterjedéséből származó veszélyekre. Néhány közel-keleti és észak-afrikai állam törekvése a közép-hatótávolságú hadászati rakéták beszerzése veszélyezteti több NATO-tagállam biztonságát.”⁴⁹

A 2010-ben Lisszabonban elfogadott új Stratégia Koncepció már előszavában hangsúlyozta, hogy a NATO elkötelezett egy a nukleáris fegyverektől mentes világ létrehozásában, de tudomásul véve, hogy a világon többen rendelkeznek nukleáris fegyverrel, így a NATO is nukleáris fegyverekkel rendelkező Szövetség marad. Bár a stratégia alapja a hagyományos és a nukleáris erőn alapuló képességek megfelelő keveréke, az utóbbinak az alkalmazási esélye csaknem kizárt. A biztonsági környezet értékelését tekintve is kiemelte a tömegpusztító fegyverek és célba juttató eszközeinek terjedését, és az általuk jelentett fenyegetés nagyságát. Ennek értel-

mében az elkövetkező évekre a tömegpusztító fegyverek proliferációja jelenti a legnagyobb veszélyt, különösen az instabil régiókban.

A szélsőséges, illetve terrorista csoportok nukleáris, biológiai, vegyi vagy radiológiai fegyverek birtokában olyan képességre tehetnek szert, amelyek szintén fenyegetést jelentenek nemcsak a NATO tagállamok, hanem az egész világ számára. Ezért az új Koncepció szükségesnek tartja a nukleáris, biológiai, vegyi vagy radiológiai tömegpusztító fegyverek elleni védelmi képesség további fejlesztését.

Ahogy azt az új Stratégiai Koncepció is hangsúlyozta a NATO továbbra is az Egyesült Nemzetek Szervezetével⁵⁰ kívánja a biztonság garanciáit megteremteni, viszont nélkülözhetetlen az Európai Unió hozzájárulása az euro-atlanti térség biztonságához, hiszen az Unió nélkülözhetetlen partnere a NATO-nak. Természetesen a nem-EU, illetve nem-NATO tagországok, mint pl. Oroszország, illetve Ukrajna NATO kapcsolata is stratégiai jelentőségű a béke és biztonság megteremtésében, illetve a Mediterrán Dialógus továbbfejlesztése is nélkülözhetetlen a Perzsa-öböl térségének rendezésében.

„Mi, a NATO politikai vezetői, eltökéltek vagyunk Szövetségünk megújításának folytatása mellett annak érdekében, hogy az megfelelően rendeltetésének, és választ tudjon adni a 21. század biztonsági kihívásaira. Erősen elkötelezettek vagyunk amellett, hogy megőrizzük hatékonyságát, mint a glóbusz legserkentebb politikai-katonai Szövetsége.”⁵¹

lamok szabadságának és biztonságának őrzése politikai és katonai eszközökkel. A közös értékek, a demokrácia, az emberi jogok és a törvényesség alapján az igazságos és tartós békés rend biztosításán fáradozott Európában és ezt a hagyományt kívánja folytatni. A Szövetség működésének alapja a szuverén államok közös hozzájárulása és kölcsönös együttműködése a tagok biztonságának érdekében. A Szövetségi szolidaritás és összetartás biztosítja, hogy egyetlen szövetségese ne kelljen saját nemzeti erejére támaszkodnia az alapvető biztonsági kihívások kezelésében, www.zmne.hu/dokisk/hadtud/DEAK-1.ppt; Letöltés ideje: 2009. október 9.

49 Kőszegvári Tibor – Szternák György – Magyar István: *XXI. századi hadviselés*. ZMNE, Budapest, 2000, p.

50 A 2008-ban aláírt ENSZ-NATO Nyilatkozat értelmében a két szervezet főhadiszállásai között a fokozott kapcsolat, a rendszeres politikai konzultáció, és a válságok leküzdésében való gyakorlati együttműködés a jellemző

51 <http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=965&title=aktiv->

FELHASZNÁLT IRODALOM

Besenyő János-Gyarmati Ádám-Hetényi Soma Ambrus-Pető Gergő-Szijj Dóra-Resperger István: Országismertető, Kongói Demokratikus Köztársaság, „Sereg Szemle” kiadvány, 2010

Dr. Faludi Gábor nyá. orvos ezredes: A biológiai fegyver és az ellene való védelembiovédelem (orvosi) kérdései.

Grósz Zoltán- Juhász László: A biológiai anyagok fegyverre fejlődésének folyamata

Kiss Sándor: Alegységek vegyivédelmi támogatása, tűzvédelme

Dr. Szakács Ágnes orvos alezredes: A tömegpusztító fegyverek nemzetközi ellenőrzésének főbb állomási, és lehetséges szakmai feladatai

Vásárhelyi Györgyi - Halász László: A vegyi fegyver tilalmi egyezmény szerepe a vegyi fegyver elterjedésének megakadályozásában

Dr. Resperger István: A terrorizmus és a vallási terrorizmus jellemzői, az ellen való küzdelem lehetőségei

Alapvető tények az ENSZ-ről

<http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=965&title=aktivszerepvallalas-modern-vedelem-a-nato-uj-strategiai-koncepcioja-magyar-nyelven>

[http://www.kormany.hu/hu/kulugyminiszterium/hirek/nemzetkozi-egyuttmukodes-kell-a-tomegpusztito-fegyverek-visszaszoritasahoz;](http://www.kormany.hu/hu/kulugyminiszterium/hirek/nemzetkozi-egyuttmukodes-kell-a-tomegpusztito-fegyverek-visszaszoritasahoz)

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/ijc.22037/pdf>

http://europa.eu/legislation_summaries/foreign_and_security_policy/cfsp_and_esdp_implementation/l33234_hu.htm; <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:314E:0327:0330:HU:PDF>

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:237:0001:0020:HU:PDF>

http://www.magyarhirlap.hu/kulfold/fenyegete_a_sziriai_vegyi_fegyver.html

http://kitekinto.hu/islam/2008/02/05/acia_is_tudta_nincsenek_tomegpusztito_fegyverek_irakban/

<http://index.hu/kulfold/2012/06/12/az-islam-orzagoknak-atomfegyver-kell>

http://www.hm.gov.hu/hirek/kulfoldi-hirek/a_szovetseg_jovoje_es_feladatai

www.zmne.hu/dokisk/hadtud/DEAK-1.ppt

KISS ROLAND: AIRSEA BATTLE – AMERIKA VÁLASZA A KÍNAI ASZIMMETRIKUS KIHÍVÁSRA

Napjainkra az Ázsia-csendes-óceáni térségbe helyeződött át a világ politikai, gazdasági és katonai súlypontja, amelyet jól mutat az is, hogy a világ jelenlegi vagy jövőbeli katonai nagyhatalmai is jelen vannak e kulcsfontosságú régióban. Közülük is kiemelkedik a Kínai Népköztársaság, amely amellett, hogy intenzíven modernizálja haderejét, olyan képességeket épít ki, amellyel komolyan korlátozhatja még a világ legmodernebb és legerősebb haditengerészetének és légierejének műveleti szabadságát is.

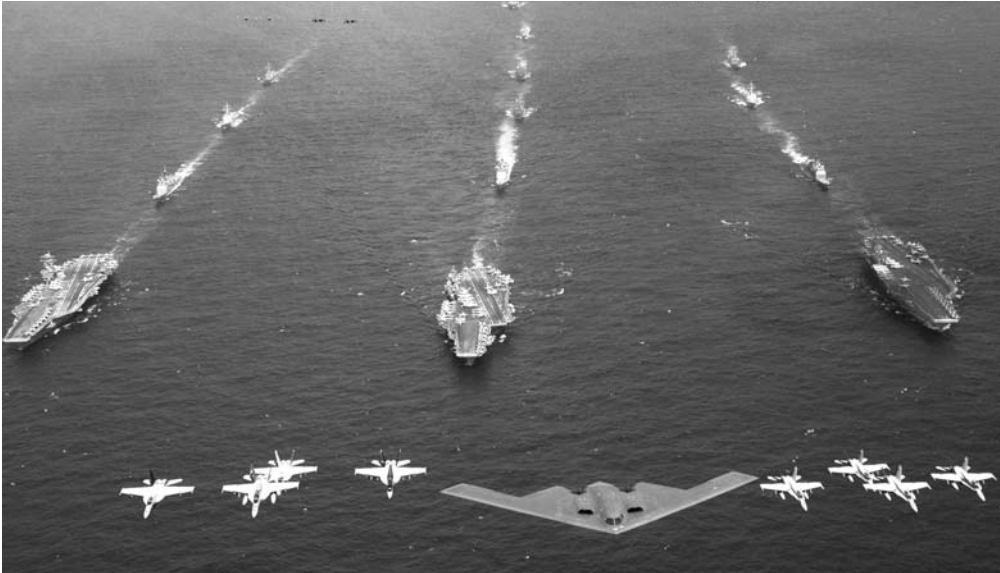
A közelmúltban Gates, majd Panetta védelmi miniszterek is kijelentették, hogy az afganisztáni háború lezárultával mindenképpen kerülni kívánják a nagyobb amerikai szárazföldi erők bevetését kívánó konfliktusokat. Lényegében újra a haditengerészet és légierő élvez majd prioritást, hogy szembe szállhassanak a jövő kihívásaival. Az elmúlt évtizedben az Egyesült Államok fegyveres erőit a terrorizmus elleni háború kötötte le. Eközben új hatalmak emelkedtek fel. Az immár 1945 óta tartó amerikai hegemonia pedig egyre inkább degradálódik a Csendes-óceánon, mivel a szuperhatalmi pozíció felé menetelő Kínai Népköztársaság olyan aszimmetrikus képességeket épített ki, amelyek komolyan megkérdőjelezhetik a jövőben az amerikai haderő mozgás és műveleti szabadságát a Csendes-óceán nyugati medencéjében, nem is beszélve a szövetségeseknek adott amerikai garanciákról. Ezekre a kihívásokra és fenyegetésekre próbál meg választ adni az AirSea Battle koncepció.

Jelen írásnak nem célja, hogy elemezze, akar-e háborút indítani a Kínai Népköztár-

saság vagy, hogy miért akarhat, csupán sorra veszi a kifejlesztett hozzáférést gátló/terület megtagadó képességeit (anti-access/area-denial – A2/AD) és elemzi, hogy egy esetleges konfliktusban Peking miként használhatná ezen képességeket az Egyesült Államokkal és szövetségesével szemben. A kínai A2/AD képességek végül is arra sarkallták az amerikai védelmi minisztériumot, hogy kidolgozza az AirSea Battle koncepciót. Ugyanakkor le kell szögezni, hogy Peking határozottan tagadja, hogy ezen képességek kifejezetten az Egyesült Államok vagy bárki más ellen irányulnának.

A 90-es években még nyugodt szívvel lehetett állítani a kínai haderőről, hogy bár számszerűleg a világon a legnagyobb, de alapvetően gyengén, elavult szovjet eszközök hazai másolataival felszerelt tömeghadsereg. A légierőben (PLAAF) még csak ekkor kezdtek megjelenni az első 4. generációs Szu-27-sek, a fő ütőerőt 2. és 3. generációs gépek képezték. A haditengerészet (PLAN) bár tekintélyes partvédő flottát tartott fenn – nyílt, kék vízi műveletekre alkalmatlan volt.

1995-ben Lee Teng-hui tajvani elnök meghívást kapott és látogatást tett az amerikai Cornell egyetemen, amelyet Peking a tajvani függetlenség támogatásának tekintett és elítélte, mint Kína egységét veszélyeztető cselekedetet. A kínaiak – tiltakozásukat alátámasztandó – 1995-96 során nagyszabású hadgyakorlatokat folytattak a Tajvani-szorosban, köztük partraszálló műveleteket, illetve több éleslövészetet rendeztek ballisztikus rakétákkal. Válaszul Washington két repülőgép-hordozó harccsoportot küldött a szorosba, 1976

Az amerikai haditengerészet és légierő jelenleg a legmodernebb és a legerősebb a világon, jelentős csapásmérő és erőkihívítási képességgel, amelyet a jövőben is meg kívánnak őrizni.

óta ez volt az első alkalom, hogy amerikai hadihajók járőröztek a kontinens és a sziget között.¹ Ezzel az erővel szemben Kína nem tudott megfelelő képességeket felmutatni. Ráadásul ez már nem az első alkalom volt, 1950-ben a frissen megalakult Kínai Népköztársaság félmillió fővel tervezett inváziót Tajvan ellen, hogy leszámoljon a nemzeti Kuomintang megmaradt erőivel, ám az amerikai 7. flotta szorosba vezénylését követően lefújták a partraszállást.² Az 1995-96-os krí-

zis is bizonyította, hogy a kínai erők műveleti szabadságát az amerikai haditengerészet még a saját partok közelében is képes meggátolni, de legalábbis komolyan befolyásolni, amely nagy hatással volt a világ legnagyobb lélekszámú országának katonai fejlesztéseire.

Az elmúlt két évtizedben Kína valóságos csodát valósított meg és napjainkra a világ második legnagyobb gazdaságává vált, amely lehetővé tette a védelmi költségvetés drasztikus emelését és az új fejlesztéseket. Ennek során a második tüzérség (ballisztikus rakétacsapatok), a haditengerészet és a légi-erő élvezte a felső vezetés jóindulatát. Mivel a kínai gazdaság nagyban függ az exporttól, amely döntően tengeri szállítást jelent, ezért létfontosságú, hogy biztosítsák a tengeri szállítási útvonalakat, amelyeken keresztül ugyanakkor a gazdaság működtetéséhez elengedhetetlen energiahordozók és nyersanyagok is érkeznek. Ezért Kína erőteljesen fejleszti a felszíni flottáját, hogy a jövőben

1 Taiwan Strait 21 July 1995 to 23 March 1996; http://www.globalsecurity.org/military/ops/taiwan_strait.htm; látogatva: 2012. szeptember 15.

2 Shlapak, David A. - Orletsky, David T. - Reid, Toy I. - Tanner, Murray Scot - Wilson, Barry: A Question of Balance - Political Context and Military Aspects of the China-Taiwan Dispute; RAND NATIONAL SECURITY RESEARCH DIVISION; Arlington; 2009.; 94.o.

biztosíthassa a tengeri ellenőrzést. Napjainkban Peking már 13 rombolóval és 65 fregattal rendelkezik, amelyek mindegyikét irányított rakétafegyverzettel látták el. A több mint 200 irányított és nem irányított rakétákkal felszerelt rakétás gyorsnaszád a partokhoz közel szintén komoly elrettentő erőt képvisel még a legmodernebb hadihajókkal szemben is.³ Hamarosan szolgálatba áll az első kínai repülőgép-hordozó (Shi Lang) és a jövőre nézve is nagy tervek vannak, 2025-ig három új 55000 t körüli repülőgép-hordozó,⁴ továbbá 6-6 helikopter-hordozó rohamhajó és partraszállító dokkhajó szolgálatba állítását is tervezik.⁵ Am az még középtávon is kétséges, hogy a PLAN az amerikai haditengerészettel szemben egyenlő felszíni flottát állíthasson ki, erői elsősorban a térségbeli riválisok ellen lehetnek hatékonyak. A kínai haditengerészet jelenlegi fő ütőerejét nem a felszíni egységek nyújtják, ugyanakkor közel sem veszélytelenek.

ÚJ KIHÍVÁSOK ÉS FENYEGETÉSEK

Ákár Tajvanról, akár a Dél-Kínai-tengerről van szó, egy konfliktus esetén Peking szem-

Az utóbbi évtizedben Kína fejlett hajó-elleni és légvédelmi rakétákkal olyan aszimmetrikus képességeket fejlesztett ki, amelyekkel hatékonyan valósíthatják meg a hozzáférést gátló/terület megtagadó műveleteket, még az Egyesült Államokkal szemben is.

pontjából érdemes az amerikai flottát távol tartani és elérni, hogy legalább az első szigetláncon (Japán, Ryújú-szigetek, Tajvan, Fülöp-szigetek, Borneó) kívül maradjon. Kína ezért hozzáférést gátló/terület megtagadó műveletekre készül fel, amelyek célja, hogy teljesen elzárják az adott területet az ellenséges erőktől vagy olyan magas veszteségekkel fenyegetessék, hogy meg se kíséreljék a behatolást, illetve ha mégis, akkor ellehetetlenítsék a mozgásukat és műveleteiket.⁶ Napjainkra a technológiai fejlődés biztosítja, hogy ezeket a célokat még a legerősebb hatalmakkal szemben is viszonylag egyszerű és olcsó eszközökkel érvényesíteni lehet, ilyenek a ballisztikus és cirkálórakéták, a tengeralattjárók, aknák, a modern vadászbombázók és a

3 Military Balance 2012; Routledge; London; 2012; 235-236.o.

4 Stockfish, Dieter: Chinas Marine - Auf dem Weg zur Weltmacht; in.: Strategie & Technik; 2011/September; 46.o.

5 Fisher, Richard: Sea assault; in.: Jane's Defense Review 2011/September; 54-55.o.

6 General Norton A. Schwartz, USAF & Admiral Jonathan W. Greenert, USN: Air-Sea Battle - Promoting Stability in an Era of Uncertainty; <http://www.the-american-interest.com/article.cfm?piece=1212>; látogatva: 2012. szeptember 15.

fejlett légvédelmi rendszerek.

Ezek közül jelenleg – amerikai szempontból – az egyik legaggasztóbb a „hordozógyilkosnak” is nevezett DF-21D hajó-elleni ballisztikusrakéta, amely feltételezett hatótávolsága meghaladja az 1500 km-t (más források 1500 tengeri mérföldet (~2700km) említene). Felszerelhető romboló és kazetás robbanófejvel is, amelyek a visszatérő fázisban képesek manőverezni és kombinált lokátoros/optikai eszközökkel találják meg a célpontot. A felderítő műholdak és egyéb felderítő, megfigyelő eszközök segítségével Kína komolyan veszélyeztetheti az amerikai hordozókat messze a Japántól és a Fülöp-szigetektől keletre levő vizeken is, de elérheti a Malacca-szorost is.⁷ Peking emellett nagyszámú hagyományos hajó-elleni rakétát és cirkálórakétát tart hadrendben, amelyek indíthatók a szárazföldről, felszíni hajókról, tengeralattjárókról és repülőgépekről is. Közöttük is megemlítendő a DH-10 cirkálórakéta, amely hatótávolsága becslések szerint körülbelül 2000 km.⁸

Kína igen jelentős felszín alatti flottával rendelkezik, amelyben 5 atommeghajtású vadász, 52 dízel-elektromos és 1 robotrepülőgép-hordozó tengeralattjáró (+3 ballisztikusrakéta-hordozó) szolgál. Bár a tengeralattjárók jelentős része elavult vagy selejtezésre vár, de az 5 atommeghajtású vadász és 32 dízel-elektromos hajó korszerűnek mondható (bár a nyugati technológiai szinttől még elég távol vannak), ezeket felszerelték torpedók-

kal és többségüket hajó-elleni és cirkálórakétákkal is.⁹ A jövőben 10-re kívánják növelni a vadász-tengeralattjárók számát.¹⁰ Kína több mint 50 ezer víziaknával is rendelkezik, amelyek között régebbi és a legmodernebb eszközök is megtalálhatóak.¹¹

A légierő is rohamos léptekkel fejlődik és gyorsan nő a modern 4. generációs harci gépek száma, napjainkra már legalább 200 J-10, 240 különböző Szu-27/J-11 változat, 73 Szu-30MKK vadászbombázó szolgál a légierőnél, míg 24 J-10, 4 J-11B és 24 Szu-30 a haditengerészetnél. További 72 JH-7 csapásmérő és 82 régi H-6 bombázó (Tu-16) a van légierő kötelékében, illetve 84 JH-7 és 30 H-6 a haditengerészetnél.¹² A Szu-27/J-11 gépeket leszámítva (a J-11B kivételével) mind alkalmas hajó-elleni vagy cirkálórakéták használatára. Idén 48 4+ generációs Szu-35 vadászbombázó megvásárlásáról is megállapodtak Oroszországgal.¹³ A kínaiak korábban Tu-22M bombázókat is akartak vásárolni, amelyek képességei nagyságrendekkel felülmúlják a H-6-t, de az üzlet végül nem jött létre.¹⁴

2011 januárjában levegőbe emelkedett az első 5. generációs kínai lopakodó technológiájú harci gép, a J-20 vadászbombázó, amely várhatóan 2017-2019 körül állhat aktív szolgálatba,¹⁵ míg a flotta légierőjében 2020-ra terve-

7 O'Rourke, Ronald: China Naval Modernization: Implications for U.S. Navy Capabilities — Background and Issues for Congress; CRS Report for Congress; 2012; 8-9.o.

8 DH-10 / CH-10 / CJ-10 Land-Attack Cruise Missiles (LACM) Hong Niao / Chang Feng / Dong Hai-10; <http://www.globalsecurity.org/wmd/world/china/lacm.htm>; látogatva: 2012. szeptember 16.

9 Military Balance 2012; 235.o.

10 Stockfisch i.m. 46.o.

11 O'Rourke i.m. 15.o.

12 Military Balance 2012; 237-238.o.

13 Kazimiroff, Peter: Russian industry wary of Su-35 sale to China; in.: Jane's Defense Weekly 2012/12; 5.o.

14 Kővári László: Made in China...VIII/2; in.: Aranysas 2007/12; 30.o.

15 Sweetman, Bill: China does stealth; elérhető internetes cím: http://www.aviationweek.com/aw/generic/story_channel.jsp?channel=defense&id=news/

Az AirSea Battle koncepció igavonói, az amerikai tengeralattjárók, amelyeket hírszerző, megfigyelő, felderítő, csapásmérő, aknarakó, valamint felszíni és felszín alatti célok elleni feladatkörökben is bevetnének

zik rendszeresítését.¹⁶ A gép tekintélyes méretei miatt több szakértő úgy gondolja, hogy elsősorban nem légifölény vadásznak tervezték, hanem nagy hatótávolságú csapásmérőnek, illetve olyan nagy értékű légi célok megsemmisítésére szánják,¹⁷ mint az AEW/AWACS, tanker és elektronikai-felderítőgépek, amelyek megsemmisítésével komolyan korlátozhatják az amerikai légierő műveleti szabadságát. Nemrég képek jelentek meg a kisebb, szintén alacsony észlelhetőségű J-31-ről, amely feltehetően az F-35 kategóriájának felel meg.

A 2007-es sikeres rakétakisérlet óta Kína képes a műholdak elleni (ASAT) tevékeny-

ségre is.¹⁸ Mindezt kiegészíthetik cyber és elektronikus támadásokkal az amerikai katonai és gazdasági információs rendszerek ellen, Kína cyber/hacker alakulatai a világ élvonalában tartoznak. Az ő feladatuk lenne az ellenség C4ISR (Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance and Reconnaissance) rendszereinek a megbénítása a konfliktus legelején.

PREEMPTÍV CSAPÁS ÉS A2/AD

Ha kitörne egy konfliktus akkor annak a legvalószínűbb oka a területek, értsd erőforrások feletti vita, vagy egy Tajvan elleni invázió lehet. Az amerikai szakértők a legrosszabb esetet veszik alapul, eszerint Peking megelőző csapást mérne a térségbeli amerikai és szövetséges támaszpontokra és katonai

dti/2012/01/01/DT_01_01_2012_p59-402522.xml; látogatva: 2012. március 31.

16 Stockfish i.m. 46.o.

17 The Strategic Impact of China's J-XX [J-20] Stealth Fighter; <http://www.ausairpower.net/APA-NOTAM-090111-1.html>; látogatva: 2012. szeptember 16.

18 Metzler, Gregory P.: China in Space – Implications for U.S. Military Strategy; JFQ 2007/4; 96-98.o.

erőkre Guamon és a japán szigeteken. A szerző véleménye, hogy ennek nagyon kicsi a valószínűsége, de tervezésnél mindig érdemes a legrosszabb eshetőséggel számolni, ezért én is ennél a lehetőségnél maradok.

Rögtön a konfliktus legelején Kína ASAT eszközeivel elpusztíthatja az amerikai felderítő, kommunikációs és GPS műholdakat, így rombolva az amerikai haderő felderítő-megfigyelő, vezetés-irányítási, kommunikációs és helymeghatározó képességeit, mindezt feltehetően cyber és elektronikus támadásokkal párhuzamosan hajtánák végre. Ezt preemptív légi- és rakétacsapások követnék, amelyek célpontjai a térségbeli amerikai és szövetséges bázisok, mint a Guamon, Okinaván, Japánban és Dél-Koreában levő légibázisok, hadikikötők, logisztikai és raktárbázisok, valamint ellátóhajók lennének. Ehhez hagyományos töltetű ballisztikus rakétákat, cirkálórakétákat és repülőgépeket is használhatnak.¹⁹ Ezek a légibázisok többnyire nem rendelkeznek megerősített betonfedezékekkel és sérülékenyek lennének a tömeges ballisztikusrakéta és cirkálórakéta támadásokkal szemben.²⁰ Ezek hagyományos és kazettás robbanófejekkel eredményesen pusztíthatnák a kifutópályákat, a reptéri létesítményeket és a szabadban parkoló gépeket. A futópályákat pár nap alatt kijavíthatnák, ellenben a logisztikai és egyéb kiszolgáló létesítményeket, valamint az értékes kiszolgáló- és hajózószemélyzetet és gépeket nehezebb lenne pótolni. Már vannak tervek ezen bázisok légvédelmének megerősítésére – amelyet többek között az észak-koreai fenyegetés is indokol –, il-

letve betonfedezékeket is építenek majd, de ez mindenképp nagyon költséges befektetés, amely a recesszió idején nem feltétlenül népszerű intézkedés, még akkor sem ha kétségkívül hasznos.

Az amerikai erők dolgát tovább nehezítené, hogy kevés támaszpontjuk van a közelben és azok is elég távol helyezkednek el egymástól. Például Tajvan közelében egy konfliktus esetén a legközelebbi amerikai támaszpontok mintegy 700 km távolságra az Okinaván levő Kadena és Futenma légibázisok lennének, ha ezek kiesnének, akkor maradnának az 1500 km-nél távolabb levő bázisok Japánban és Dél-Koreában. Ezekon kívül már csak a fontos logisztikai és légibázisként, valamint hadikikötőként működő Guam maradna, amely Tajvantól közel 3000 km távolságban van. Guamtól keletre viszont legközelebb több mint 6000 km-re²¹ Hawaiiion, Alaszkában, illetve az amerikai nyugati parton vannak komolyabb légi és haditengerészeti erők. Csak érzékeltetésképpen Hawaiiiról 6-9, míg San Diegóból 7-12 nap alatt érhető el hajón a térség.²² Kína valószínűleg egy gyors háborúra készülne, amelyben – ha megsemmisítő csapást mérne a helyszínen tartózkodó amerikai és szövetséges erőkre – még azelőtt elérhetné célját, mielőtt jelentősebb erősítés érkezhetne. Ezzel természetesen jó időre a kezdeményezés is kicsúszna az amerikai fél kezéből.²³

A hajó-elleni ballisztikus rakéták már a kínai partoktól 1500 km-re is veszélyessé teszik az amerikai felszíni egységek műveleteit. A nukleáris meghajtású tengeralattjárók,

21 Google Earth

19 Van Tol, Jan – Gunzinger, Mark - Krepinevich, Andrew - Thomas, Jim: AirSea Battle - A Point-of-Departure Operational Concept; Center for Strategic and Budgetary Assessments; 2010; 21.o.

22 O'Rourke, Ronald: China Naval Modernization: Implications for U.S. Navy Capabilities — Background and Issues for Congress; CRS Report for Congress; 2008; 43-46. és 59-60.o.

20 Shlapak - Orletsky - Reid - Tanner – Wilson i.m. 18.o.

23 Van Tol – Gunzinger – Krepinevich – Thomas i.m. 29.o.

valamint a nagy hatótávolságú repülőgépek cirkálórakétáikkal eredményesen pusztíthatják a szövetséges felszíni egységeket, valamint a veszélyeztethetik a tengeri logisztikai vonalakat. Számítani lehetne a kínai vadásztengeralattjárók tevékenységére a fontosabb szövetséges kikötők, illetve Guam vagy talán Pearl Harbor előtt is.²⁴ Az első szigetláncon belül a Sárga- és Kelet- Kínai-tenger pedig kimondottan életveszélyes lenne az amerikai felszíni erők számára, hiszen itt már a partvédő-rakéták, dízel-elektromos tengeralattjárók és a rakétás gyorsnaszádok hatótávolságán belülre kerülnének. Ráadásul itt már a kínai légi erő erős légifedezetet biztosíthatna, amely oltalmában a PLAN nagy felszíni egységei is hatékonyabbak lehetnek, mint a nyílt óceánon. Emellett számolni kellene még a kínai aknásítással is. Háború esetén tehát az amerikai hajók a partok közelében már nem járőrözhetnének olyan szabadon, mint ahogyan azt korábban megtehették.

A kínai parti létesítmények, valamint a repterek és a hajó-elleni rakétaütegek pusztítása is komoly problémákba ütközne. Egyrészt utóbbi eszközök jelentős részt önjáróak és jól álcázhatóak, másrészt a kínai légvédelem is sokat fejlődött az elmúlt évtizedben és már rendszerben állnak az Sz-300PMU-1/-2 és HQ-9²⁵/15²⁶/18²⁷ (az Sz-300 hazai fejlesztésű és gyártású változatai) légvédelmi rakétarendszerek, továbbá a jövőben várható az

Sz-400-as rendszeresítése is.²⁸ Kína ma már komoly integrált légvédelmi rendszerrel bír, amely ugyan nem fedi le az egész ország területét, de a stratégiai fontos területeken, főleg a partvidéken és Peking térségében koncentrálódik.²⁹ Ez nagyban megnehezítené az amerikai repülőerők dolgát, hogy eredményesen hozzáférjenek és pusztíthassák a kínai rakétaütegeket, reptereket és kikötőket, főleg ha előzőleg elveszítették felderítőműholdjaikat is, amelyek megkönnyíthetnék a célok felderítését, beazonosítását és követését, valamint az okozott károk felmérését. Az első csapásmérésekre, hogy kiiktathassák a kínai felderítő és tűzvezető rendszereket valószínűleg a jelenlegi gépek közül csak a B-2 bombázó és a F-22A Block 20-35³⁰ lenne képes, mivel egyelőre csak a lopakodó technológia nyújtana elegendő védelmet a legfejlettebb légvédelmi rakétakomplexumokkal szemben. Azonban csupán 19 B-2 áll szolgálatban³¹ és a Raptorból is kevés van, ráadásul utóbbinak légifölény feladatokat is el kellene látnia, ezért csapásmérésre nem lehetne bevetni minden, a térségben elérhető gépet. Ezért nagy szükség lenne a folyamatos csúszást szenvedő szintén alacsony észlelhetőségű F-35-ösökre, amelyek növelhetnék a megfelelő csapásmérő képességet.

Ha a megrongált amerikai bázisok működését fenn is lehetne tartani, a nagy távolsá-

24 Uo. 21.o.

25 Military Balance 2012; 238.o.

26 Hongqi-15 (HQ-15); http://www.missilethreat.com/missiledefensesystems/id.29/system_detail.asp; látogatva: 2012. szeptember 16.

27 HQ-18 (S-300V) (China), Defensive weapons; <http://articles.janes.com/articles/Janes-Strategic-Weapon-Systems/HQ-18-S-300V-China.html>; látogatva: 2012. szeptember 17.

28 Johnson, Reuben F: Russia confirms Chinese request for Su-35s, S-400 systems; in.: Jane's Defence Weekly 7 March 2012; 5.o.

29 Van Tol – Gunzinger - Krepinevich – Thomas; i.m. 19. és 59.o.

30 F-22 Blocks; http://www.f-16.net/f-16_forum_viewtopic-t-12098.html; látogatva: 2012. szeptember 17.

31 B-2 Spirit; <http://www.af.mil/information/factsheets/factsheet.asp?id=82>; látogatva: 2012. szeptember 17.

A légierő hagyományos bombázóinak, mint például a képen látható B-1B-knek lenne a feladata a kínai felszíni flotta elpusztítása, illetve standoff fegyverekkel a statikus szárazföldi célpontok támadása a légvédelem hatótávolságán kívülről.

gok miatt akkor is elengedhetetlen lenne a tanker gépek támogatása, ezért Kína valószínűleg nagy erőket csoportosítana ezek megsemmisítésére. A RAND kutatóintézet egyik elemzése szerint Kína pusztán a tanker gépek pusztításával megnyerhetné a légiháborút.³² Természetesen ezek a nagy értékű egységek nem könnyű célpontok, de ha csak pár darabot sikerül megsemmisíteni, akkor is komolyan befolyásolhatják az amerikai bevetések számát. A tankerek megritkulása főleg az USAF-ot érintené, mivel az ő gépeiken csak a merev csöves tankolási lehetőség van, amelyet csak az USAF tankerjei, illetve szükség esetén 4 japán KC-767J³³ tud biztosítani. Ez azért is okozna nagy problémát, mivel a legkomolyabb mélységi csapásmérésre alkalmas repülőket (B-2, F-22A), illetve standoff fegyverekkel (fegyverek, amelyek olyan távol-

ságból indíthatóak, hogy a hordozóeszköz kívül maradhat a védőfegyverek hatótávolságán) felszerelt gépek (B-1B, B-52, F-15E) a légierőnél szolgálnak. A flottát és tengerészgyalogságot kisebb mértékben érintené a légi utántöltő gépek elvesztése, hiszen ők a hajlékony csöves megoldást alkalmazzák és bármely F/A-18-as vadászbombázó a megfelelő tartályokkal gyorsan tankergéppé konfigurálható, mint ahogy jelenleg is ellátnak légi utántöltő feladatokat. Az AEW/AWACS gépek is nélkülözhetetlenek a légiharcok koordinálásához, valamint az űrbéli felderítőeszközök kiesésével nagyobb szerep hárulna a különböző elektronikai felderítőgépeknek, amelyekből amúgy is csak kis mennyiség áll rendelkezésre (például RC-135 különböző változataiból mindössze 22 szolgál az USAF-ban³⁴). Ezért szinte biztosra vehető, hogy ezek az egységek a kínai légierő elsőszámú légi célpontjai lennének. A bázisok és nagy

32 Stillion, John – Perdue, Scott: Air Combat Past, Present and Future; RAND, Project Air Force; 2008.

33 Military Balance 2012; 254.o.

34 A <http://www.af.mil/information/factsheets/index.asp> honlap adatai alapján

értékű felszíni célok elleni csapásmérés mellett, a lopakodó technológiájú J-20 vadászok feladata lenne ezen létfontosságú támogató egységek elpusztítása.

Egy meglepetésszerű kínai támadás következményei nemcsak katonailag, de politikailag is beláthatatlanok lennének, mivel Washington szövetségesei és barátai folyamatosan számítanak rá és az elmúlt években kifejezetten igényelték, igénylik az amerikai erőt és támogatást a felemelkedő Kínával szemben. Nemcsak Japán, Dél-Korea, Tajvan vagy a Fülöp-szigetek, de mára már Vietnám is nagyobb amerikai jelenlétet szeretne a térségben.³⁵ Ezért ha megkérdőjeleződne az amerikai erőketitési és beavatkozó képesség, akkor az komoly presztizsveszteség lenne Washingtonnak és a szövetségesei bizalma és kohéziója is meginogna. Az amerikai globális erőketitési és műveleti képességet alapjaiban kérdőjelezné meg, ha a világ e kulcsfontosságú régiójában képtelen lenne beavatkozni vagy csak elviselhetetlenül magas veszteségek árán. Peking számára tehát a tényleges műveleti képességek mellett, nyilvánvaló elrettentő képességet is jelent ez az aszimmetrikus kihívás, elegendőt ahhoz, hogy az Egyesült Államok ne hagyhassa azt válasz nélkül.

ÚJ IDŐK, ÚJ VESZÉLYFORRÁSOK

Az AirSea Battle koncepció – hivatalosan – globálisan alkalmazandó és nem köthető egyetlen az Egyesült Államokkal szemben ellenséges vagy potenciális ellenséges államhoz sem, pláne nem Kínához. A technológiai fejlődés lehetővé tette, hogy viszonylag olcsón bárki fejlett, nagy hatótávolságú és rendkívül hatékony hajó-elleni és légvédelmi rakétákhoz juthat, aki meg tudja azt fizetni, ezek lehetnek államok vagy akár nem állami szereplők is.

2006-ban már a Hezbollah is eredményesen használt hajó-elleni rakétát egy izraeli hadihajóval szemben.³⁶ Egy modern romboló árból pedig több tucat rakétakomplexumot lehet vásárolni, ezért olcsón nagyon komoly hozzáférést gátló/területmegtagadó képességekre lehet szert tenni, amely még a legmodernebb flottákat és légierőket is jelentős kihívás elé állítja. Washington joggal aggódik, hogy korlátozhatják vagy megakadályozhatják a hozzáférést a stratégiaileg fontos területekhez. Az ugyanakkor kétségtelen, hogy a legkomolyabb hozzáférést gátló/területmegtagadó képességei a Kínai Népköztársaságnak vannak, mivel kimondatlanul is, de az AirSea Battle koncepciót a kínai kihívás hívta életre. Márpedig régi katonai szabály, hogy amire esély lehet, arra készülni is kell. Az Egyesült Államok nem engedheti meg, hogy bárhol a Földön az erőketitési képessége és a stratégiaileg fontos területekhez való hozzáférése megkérdőjeleződjön, főleg nem a 21. század fő politikai, gazdasági, katonai súlypontjának számító Ázsia-csendes-óceáni térségben, ahol eddig domináns hatalomnak számított.

AZ AIRSEA BATTLE KONCEPCIÓ

2009-ben az amerikai légierő és haditengerészet (illetve a tengerészgyalogság) kidolgozta az AirSea Battle koncepció alapjait,³⁷ amely-

36 Nerguizian, Aram: U.S. AND IRANIAN STRATEGIC COMPETITION: The Proxy Cold War in the Levant, Egypt and Jordan; Center for Strategic & International Studies; Washington D.C.; 17., 26. és 28.o. és a Wilner, Alexander - Cordesman, Anthony: U.S. AND IRANIAN STRATEGIC COMPETITION: THE GULF MILITARY BALANCE; Center for Strategic & International Studies; Washington D.C.; 2011; 67.o. adatai alapján

37 Krepinevich, Andrew F.: Why AirSea Battle?; Center for Strategic and Budgetary Assessments; 2010; 1.o.

35 Le Miére, Christian: Waves of concern; Jane's Intelligence Review 2011/5; 9-12.o.

Az AirSea Battle tervezői a US Navy felszíni flottájának mérsékelt szerepet szánnak, inkább csak a bázisok és flottakötelések rakéták elleni védelmét, valamint konvoj kísérést.

nek keretében szorosabb együttműködést vállaltak fel a kiképzés, szervezés és a felszerelés beszerzése terén, hogy a jövőben biztosítsák az erőkitetítést és a szükséges szintű hagyományos elrettentést hozzáférést gátló/terület-megtagadó környezetben is.³⁸ A közös munka és beszerzés fő célja a költségek csökkentése. A hatékonyabb együttműködés végett a Pentagonban felállították az AirSea Battle Office-t³⁹, amely biztosítja a haderőnemek közötti összeköttetést, elsősorban a vezetés és irányítás, a hírszerzés, felderítés és megfigyelés, illetve

az elektronikai hadviselés terén.⁴⁰ 2011 nyarán Leon Panetta védelmi miniszter jóváhagyta az AirSea Battle koncepciót.⁴¹

Az AirSea Battle koncepció leginkább egy hadművelleti szintű stratégiának tekinthető⁴², amely ugyanakkor a nemzeti erőforrások védelmi célú elosztására is iránymutatást ad, mivel a hozzáférést gátló/területmegtagadó

38 Statement of Admiral Jonathan Greenert Chief of Naval Operations before the Congress on FY 2013 Department of Navy Posture; 14.o.

39 LaGrone, Sam: Air-Sea Battle Office to address anti-access threats; Jane's Defence Weekly 16 November 2011; 11.o.

40 General Norton A. Schwartz, USAF & Admiral Jonathan W. Greenert, USN: Air-Sea Battle - Promoting Stability in an Era of Uncertainty; <http://www.the-american-interest.com/article.cfm?piece=1212>; látogatva: 2012. szeptember 18.

41 America's Pacific Air-Sea Battle Vision; <http://thediplomat.com/2012/03/08/americas-pacific-air-sea-battle-vision/>; látogatva: 2012. szeptember 18.

42 Van Tol – Gunzinger - Krepinevich – Thomas; i.m. xi.o.

Az olyan kifinomult hi-tech eszközök, mint az F-22A Raptor vadászok, megfelelő minőségi fölényt biztosíthatnak az USAF-nak a légi fölényért vívott harcban, amelyben várhatóan az F-15C Golden Eagle-vel fognak együttműködni.

környezetben az amerikai félnek is speciális eszközökre van szüksége, amelyeknek jellegét a „hálózatalapú, integrált mélységi csapás-mérésben” határozták meg. Mit is jelent ez? Továbbfejlesztik és harmonizálják a légierő és haditengerészet vezetési, információs és kommunikációs rendszereit, hogy biztosítsák a csapatok hatékonyabb és gyorsabb vezetését. Az integráció jelen esetben a műveletek összehangolását és egymás műveleteinek kölcsönös támogatását takarja, a mélységi csapás pedig az ellenség hadigépezetének súlypontjai (vezetés és irányítás, hírszerző/megfigyelő/felderítő (ISR) és tűzvezető rendszerek, hadiipar) ellen végrehajtott hatás alapú műveletekre utal, amelyek révén elérhetőek a saját hadműveleti célok. Ezt az ellenség „szétzilálásával, elpusztításával és legyőzésével” érik el. Először is szét kell zilálni az ellenséges ISR, illetve a vezetési és irányítási rendszereket, hogy meggátolják a hatékony támadások végrehajtását. Megfelelő célfelderítés hiánya,

továbbá a fals és csali célpontok megkülönböztetésének nehézsége még a legmodernebb fegyverrendszerek hatékonyságát is jelentősen rontja. Ezt követően a hordozóeszközök (önjáró rakétaindítók, repülő, hajók, tengeralattjárók) elpusztítására helyezik a hangsúlyt, hogy csökkentsék a kritikus fegyverrendszerek (hajó-elleni, légvédelmi- és cirkáló-rakéták) mennyiségét. Emellett pedig meg kell védeni a saját kritikus fontosságú eszközöket az ellenség támadásaitól.⁴³

A SZÜKSÉGES ESZKÖZÖK

A terrorizmus elleni háború egyik legnegatívabb hatása az amerikai haderőre, hogy a fejlesztések egy jelentős részét vakvágányra vitte, a kiképzést, a beszerzéseket és a fejlesztéseket is döntően ennek a harcnak az igényei határozták meg, elvonva az erőforrásokat a

⁴³ Schwartz – Greenert i.m.

hagyományosabb feladatoktól. Ugyanis a missziós és nem háborús katonai műveletekre kitalált és kifejlesztett eszközök igen tekintélyes hányada hagyományos háborúban nem nagyon használható. Közel egy évtizedig a technikailag fejletlen, kis létszámú, „low-profile” ellenfelek elleni harcra alkalmas fegyverek beszerzése élvezte az elsőséget. Például a gyenge és kishatómagasságú légvédelemmel rendelkező felkelőkkel szemben a rövid hatótávolságú fegyverek is bátran alkalmazhatóak várható saját veszteség nélkül, ellenben egy integrált légvédelemmel és Sz-300 kategóriájú légvédelmi rakétákkal rendelkező ellenféllel szemben a nem lopakodó technológiájú gépek ezt már igencsak problémásan, jelentős veszteségek kockázatával tudnák megtenni.

A 2012-es és 2013-as költségvetésben nagyobb részt szánnak az AirSea Battle megvalósításához szükséges rendszerek korszerűsítésére, fejlesztésére és beszerzésére.⁴⁴ Az Arleigh Burke-osztályú rombolók építését folytatják, illetve a meglévőket modernizálják, több egységet alkalmassá tesznek a ballisztikus rakéták elleni harcra, integrálják fegyverzetükbe az SM-3 és SM-6 Standard légvédelmi rakétákat, új lokátort, elektronikai hadviselési eszközöket és MQ-8 pilótánélküli helikoptereket kapnak. A megnövelt képességű rombolókra szükség is van, mivel 2013-ban a Ticonderoga-osztályú cirkálókból hetet vonnak ki a szolgálatból. A Los Angeles-osztályt leváltó Virginia-osztályú tengeralattjárók építése is folyamatos, amelyekre óriási szerep hárulna háború idején, legyen szó felderítésről, csapásmérésről vagy felszíni/felszín alatti harcról. Ennek megfelelően új szenzorokat és személyzet nélküli víz alatti járműveket (Unmanned Undersea Vehicles -

UUV) kapnak.⁴⁵ Emellett mobil „okos” aknák rendszeresítését is tervezik, amelyek tengeralattjáróról vagy a levegőből is telepíthetőek, illetve képesek bizonyos távolságokat maguktól megtenni a telepítési helyükre.⁴⁶

A harci gépek terén a haditengerészet további F/A-18E/F Super Horneteket rendelt⁴⁷ és a meglévőket is felszerelik az APG-79 AESA radarokkal,⁴⁸ a légierő pedig 2020-ig modernizálni akarja a Block 40/50 F-16-osait, növelve az élettartamot. A „harci sólymok” új AESA radarokat és elektronikai hadviselési eszközöket kapnak, továbbá modernizálják a pilótafülkéjüket is.⁴⁹ Hasonlóképpen a hosszútávon üzemben maradó 178 F-15C/D is jelentős korszerűsítésen megy át, megnövelt hatótávolságú APG-63(V)3 AESA radarral látják el őket, képessé válnak komolyabb elektronikus hadviselésre és a pilótafülke modernizálásán túl integrálják a JHMCS II sisak displayt is. Az új verzió a Golden Eagle nevet kapja és az F-22-ekkel fog együttműködni.⁵⁰ A nagy várakozás mégis az F-35 iránt van, amely program már így is jelentősen csúszik, az eredeti tervek szerint az USAF első harc képes F-35A százada 2008-ban állt volna fel, de ma már

45 Statement of Admiral Jonathan Greenert ... 11. és 13.o.

46 Van Tol – Gunzinger - Krepinevich – Thomas; i.m. 90.o.

47 Lokátor; in.: Aranysas 2010/7; 6.o.

48 Lokátor; in.: Aranysas 2012/9; 4.o.

49 Johnson, Reuben F: US F-16 upgrade muddles As-Pac customers’ plan; in.: Jane’s Defense Weekly 22 February 2012; 5.o.

50 Thoughts on the F-22 raptor F-15 Golden Eagle air dominance team; <http://aviationintel.com/2012/02/27/thoughts-on-the-f-22-raptor-f-15-golden-eagle-air-dominance-team/> ; látogatva: 2012. szeptember 19.

44 Schwartz – Greenert i.m._

2018-ról beszélnek.⁵¹ A tengerészgyalogságnak és a haditengerészetnek is szüksége lenne a megrendelt 680 F-35B/C-re,⁵² mivel a jelenlegi repülőállomány jelentős része cserére szorul, ráadásul az F-35 óriási képességnövekedést hozna az amerikai haderőnek, amely jelenleg nem rendelkezik olyan számú alacsony észlelhetőségű géppel, mint amit az AirSea Battle koncepció megkívánna. Ezért lenne szükség az új lopakodó bombázóra (Next Generation Bomber vagy B-3) is, amelynek szolgálatba állása a közeljövőben teljesen bizonytalan. Ugyanis megfelelő túlélőképességgel, hatótávolsággal és harci teherrel jelenleg csak a B-2 rendelkezik, amelyből mindössze 19 szolgál a légierőnél.

A felderítő és megfigyelő képesség növelése miatt – mivel az üreszközök jelentős része a háború elején valószínűleg elérhetetlenné válna – nagy szerepet szánunk a pilóta nélküli repülőknél. Guamon már települtek a légierő RQ-4 Global Hawk gépei,⁵³ illetve a haditengerészet is megkezdte a gép tengerészeti változata, az MQ-4C Triton rendszeresítését, amely része a Broad Area Maritime Surveillance programnak, illetve részben ezzel váltják le a régi P-3C Orion járőrgépeket. A típus több mint 18000 km-es hatótávolságával és hosszú repülési idejével ideális a Csendes-óceán feletti járőrözésre.⁵⁴ Mellettük azonban szükség van kisebb pilótánélküli gépekre is, amelyek

csapásmérésre is alkalmasak (UCAV), ezekkel szemben már követelmény az alacsony észlelhetőség, illetve a tengerészeti változatoknál, hogy repülőgép-hordozókról is üzemelhessenek (UCLASS).⁵⁵ A felderítő és csapásmérő UAV-ok mellett hagyományosabb gépeket is rendszeresítenek, mint a P-8A Poseidon, amely a P-3-t váltja le a tengeri járőr és tengeralattjáró-vadász feladatkörökben. A típus fejlett akusztikus, elektrooptikai és infravörös eszközeivel képes a felszíni és felszín alatti célpontok felderítésére, valamint torpedókkal, cirkálórakétákkal, aknákkal és bombákkal azok leküzdésére.⁵⁶

A repülőgép-hordozók Air Wingjei is új E-2D Advanced Hawkeye korai előrejelző gépeket kapnak, illetve növelik az elektronikai hadviselési képességeket, ennek keretében a régi EA-6B-ket EA-18G Growlerekre cserélik. A SEWIP (Surface Electronic Warfare Improvement Program) program az összes felszíni hajóra (kivéve az LCS partmenti hadihajók) telepített AN/SLQ-32 rendszerek korszerűsítését célozza, hogy védtettebbek legyenek a hajó-elleni rakétákkal szemben. Fejlesztik a vezetési-irányítási és a hálózati rendszereket.⁵⁷ A cyber hadviselésre is fokozott figyelmet kell fordítani, mivel az amerikai rendszerek megbénítása beláthatatlan következményekkel járna.

A mélységi, precíziós csapásmérő eszközökből is többre és újabbakra van szükség. Ezek közül is a standoff fegyverek élveznek elsőséget. Ilyen a már rendszerben álló AGM-154 Joint Standoff Weapon (JSOW),

51 Watson, Blair: Is the F-35 still unaffordable?; in.: Air Force Monthly 2012/April; 38.o.

52 Jennings, Gareth: Generation game; in.: Jane's Defense Weekly 2012/24; 44.o.

53 Zsig Zoltán: Súlyponttelodás; in.: Aranyas 2009/5; 30-33.o.

54 MQ-4C Triton; <http://www.navair.navy.mil/index.cfm?fuseaction=home.displayPlatform&key=F685F52A-DAB8-43F4-B604-47425A4166F1>; látogatva: 2012. szeptember 19.

55 Van Tol – Gunzinger - Krepinevich – Thomas; i.m. 83.o.

56 P-8A Multi-mission Maritime Aircraft (MMA); http://www.navy.mil/navydata/fact_display.asp?cid=1100&tid=1300&ct=1; látogatva: 2012. szeptember 19.

57 Statement of Admiral Jonathan Greenert ... 13.o.

amelynek a hatótávolsága nagy magasságból indítva meghaladja a 110 km-t és az F-22 kivételével az USAF, USN és USMC összes harci típusára integrálják, beleértve az F-35-t is.⁵⁸ A Harpoon utódjának tekinthető SLAM-ER rakéta hatótávolsága eléri a 280 km-t, integrációja folyik az USAF és USN gépeire.⁵⁹ Az AGM-158 JASSM-t (Joint Air-to-Surface Standoff Missile) várhatóan hamarosan rendszeresítik, 2020-ig 4900 db beszerzését tervezik. A JASSM alacsony észlelhetőségű és hatótávolsága meghaladja a 350 km-t, míg a megnövelt képességű változatáé a 900 km-t. A típust integrálják az USAF összes csapásmérő típusára, plusz a jövőben az F-35-re és a Super Hornetre is.⁶⁰ Természetesen ez csak pár példa, további fejlesztésekre is szükség van. A szakértők felhívták a figyelmet, hogy a Harpoon hajó-elleni és Tomahawk cirkálórakéták cseréje nem várhat tovább, illetve szükség lenne egy hagyományos töltetű, tengerről indítható közepes hatótávolságú ballisztikus rakétára, hogy a jövőben is biztosítsák a korszerű csapásmérő képességet.⁶¹

HOGY NÉZNE KI A GYAKORLATBAN?

Alaphelyzetnek itt is a tanulmányom első felében felvázolt tajvani vagy dél-kínai-tengeri konfliktust veszem, ahol Kína megelőző csapást tervez az amerikai és szövetséges erőkkel szemben, hogy megakadályozza a várható gyors beavatkozást. Az AirSea Battle koncepció egyébként alapvetően abból indul ki, hogy az amerikai erőket vagy szövetségeseit éri agresszió, továbbá épít a térségbeli szövetségeseire és számít rá, hogy Japán és Ausztrália is beavatkozik az amerikaiak oldalán.

Mindenképpen fontos a megelőzés, amely keretében megerősített betonfedezékeket építenek Guamon és Okinaván, legalább a nagy értékű gépek számára, hogy védettebbek legyenek a rakétatámadásokkal szemben.⁶² Ezen kívül Patriot PAC-3 és THAAD légvédelmi rakétarendszereket telepítenek, amelyek képesek elfogni a ballisztikus rakétákat.⁶³ Ha a feszültség fokozódik, akkor SM-3 Standard rakétákkal felszerelt AEGIS cirkálókkal és rombolókkal erősítenék meg a ballisztikus rakéták elleni védelmet. (Az USA térségbeli szövetségesei közül Japán PAC-3 komplexumokkal és AEGIS rendszerű hadihajókkal, Dél-Korea pedig PAC-2-es komplexumokkal és AEGIS rendszerű hadihajókkal rendelkezik.)⁶⁴ A jövőben a megfelelő érzékelőkkel felszerelt vadászgépek is hozzájárulhatnak a ballisztikus rakéták elleni védelem-

58 AGM-154 Joint Standoff Weapon (JSOW); http://www.navy.mil/navydata/fact_display.asp?cid=2100&tid=300&ct=2; látogatva: 2012. szeptember 20.

59 Standoff Land Attack Missile Expanded Response (SLAM ER); http://www.boeing.com/defense-space/missiles/slam/docs/SLAM-ER_overview.pdf; látogatva: 2012. szeptember 20.

60 AGM-158 JASSM Family Cruise Missiles: FY 2012 Orders; <http://www.defenseindustrydaily.com/AGM-158-JASSM-Family-Cruise-Missiles-FY-2012-Orders-07450/>; látogatva: 2012. szeptember 20.

61 Van Tol – Gunzinger - Krepinevich – Thomas; i.m. 83.o.

62 Van Tol – Gunzinger - Krepinevich – Thomas; i.m. 54.o.

63 Eastburn, David W.: Island Paradise at the Forefront of Missile Defense; http://www.army.mil/article/30499/Island_Paradise_at_the_Forefront_of_Missile_Defense/; látogatva: 2012. szeptember 20.

64 Van Tol – Gunzinger - Krepinevich – Thomas; i.m. 55.o.

hez az NCADE (Network Centric Airborne Defense Element) rakéta segítségével, amely nagyrészt az AMRAAM-ra épül.⁶⁵ Fel kell készülni a gépek gyors levegőbe emelésére riasztás esetén, illetve a térségben levő többi repteret is felújíthatják, hogy szükség esetén fogadassák a harci gépeket, ilyen repterek vannak Saipanon, Tinianon és Palaun. Természetesen fel kell készülni a kifutók gyors helyreállítására is. Továbbá már a konfliktus legelején megkezdendők a tengeralattjáró-vadász műveletek a fontosabb kikötők közelében és a szövetségesek tengeri szállítási vonalai mentén.⁶⁶

Az összecsapások kezdetén az USAF feladata lenne, hogy megsemmisítse a kínai üreszközöket, illetve a nagy hatótávolságú radarrendszereket, amelyek segítségével felderíthetők és megsemmisíthetők az amerikai felszíni egységek. Ameddig ez nem sikerül, addig a repülőgép-hordozók és az egyéb nagy értékű felszíni egységek a kínai rakéták lőtávolságán kívül maradnak. A kínai felderítő képességek kiesésével a felszíni hajók védettek lennének a hajó-elleni ballisztikusrakétákkal szemben, de a statikus célok, mint a repterek, kikötők, amelyek pozíciója ismert, továbbra is ki lennének téve a támadásoknak, ezért ezek védelme a harcok végéig folyamatos feladat lenne. Eközben természetesen a kínai ASAT képességek pusztítása is szükséges lenne, hogy megvédjék a saját üreszközöket. A felszín alatti felderítőeszközök kiiktatása szintén elengedhetetlen a tengeralattjárók védelme érdekében.⁶⁷ Az elektronikus

és cyber hadviselési csapatok a háború egész ideje alatt aktívak lennének, hogy rombolják az ellenséges és védjék a saját rendszereket.

A konfliktus elején az amerikai vadász és robotrepülőgép-hordozó tengeralattjárók elfoglalnák pozícióikat a kínai partok közelében. A tengeralattjárók nagyon hasznos hírszerzési és felderítő információkkal segíthetik a szövetséges erőket, de a csapásmérés is fontos feladatuk lenne, mivel a légvédelmi és hajó-elleni rakétarendszerek semlegesítéséig csak a tengeralattjárók lennének képesek viszonylagos biztonságban a partok közelébe tevékenykedni.⁶⁸ A tengeralattjárók tekintetében a US Navy abszolút fölényt élvez. A Los Angeles-, Seawolf és Virginia-osztályú vadász-tengeralattjárók a különféle típusú torpedók és víziaknák mellett Harpoon és Tomahawk cirkálórakétákkal is rendelkeznek. Kiemelendő az Ohio-osztályú robotrepülőgép-hordozó tengeralattjáró, amely 154 Tomahawkot hordozhat, négy szolgál belőlük a haditengerészetnél, ebből kettő a Csendes-óceánon.⁶⁹ Ezen egységek feladata lenne a kínai integrált légvédelmi rendszer kulcselemeinek (vezetési-irányítási pontok, lokátor állomások) elpusztítása, hogy szabad utat nyissanak a légierő csapásmérő kötelékeinek.⁷⁰

A vadász-tengeralattjárók másik fontos feladata a kínai tengeralattjárók elpusztítása lenne, amelyek torpedóikkal és cirkálóraké-

68 Uo. 55.o.

69 <http://www.navy.mil/navydata/ships/subs/subs.asp> adatai alapján; látogatva:2012. szeptember 20.

70 Carreno, Jose - Culora, Thomas- Captain Galdorisi, George U.S. Navy (Retired) – Hone, Thomas: What's New About the AirSea Battle Concept?; elérhető internetes cím: <http://www.usni.org/magazines/proceedings/2010-08/whats-new-about-airsea-battle-concept>; látogatva: 2012. február 8.

65 NCADE: An ABMAMRAAM - Or Something More?; <http://www.defenseindustrydaily.com/ncade-an-abm-amraam-03305/>; látogatva: 2012. szeptember 20.

66 Van Tol – Gunzinger - Krepinevich – Thomas; i.m. 55. és 81-82.o.

67 Van Tol – Gunzinger - Krepinevich – Thomas i.m. 55., 58., 64. és 66-67.

táikkal fenyegethetik az amerikai felszíni egységeket és a szállítási útvonalakat. Ebben a haditengerészet P-3C és P-8A járőrgépei és helikopterei, valamint a rombolók és cirkálók is támogathatják őket. A rakéták mellett a tengeralattjárók jelentik a legnagyobb veszélyt, ezért a kínai felderítőrendszerek kikapcsolása után az elpusztításuk kiemelt feladat lenne, hogy a felszíni flotta közelebb húzódhasson. A tengeralattjárók elleni harc fontos része az offenzív aknásítás, amely keretében az USAF lopakodó bombázói „okos” aknákat szórónak a kínai partok és hadikikötők közelében.⁷¹ (A második világháború idején az amerikaiak az offenzív aknásítás és a tengeralattjárók blokád alkalmazásával 1945-re teljesen elszigetelték Japánt a tengerentúli területeitől.) Az aknákat pusztíthatják a kínai egységeket, de megakadályozhatják őket a kifutásban, vagy éppen a hazatérésben, hiszen a kínai hadihajók legsebezhetőbbek valószínűleg pont a kikötők és a műveleti terület közti ingázás közben lennének.⁷² A tengeralattjárók és rakéták jelentette veszély miatt amerikai oldalon szükség lenne a konvojrendszer bevezetésére, hogy megvédjék az utánpótlási vonalakat, emellett jelentősebb készleteket kell tartani előretolt raktárakban a fegyverszükségletből, arra az esetre, ha akadonna az ellátás. Probléma, hogy US Navynél a klasszikus konvojkísérő hajóosztályból, a fregattokból kevés, mindössze 26 áll rendelkezésre, ebből is csak 11 a Csendes-óceánon.⁷³ Ha Japán és vagy Dél-Korea is belesodróna a háborúba, akkor fegyveres erők a konvojkísérésben, a tengeralattjárók elleni harcban,

valamint a Japánban és Okinaván levő amerikai bázisok légvédelmében felbecsülhetetlen támogatást tudnának nyújtani, felszabadítva az amerikai erőket az offenzív műveletekre. A tengeralattjárók elleni harc és a konvojok védelme folyamatos feladat lenne egészen a harcok végéig.

Eközben intenzív légi háború folyhat a bázisok és a konvojok védelméért, a légi fölény megszerzéséért, valamint az ellenség légi ISR, AEW/AWACS és tanker gépek elpusztításáért és a sajátok megvédéséért. Valószínűleg az ellenintézkedések dacára mindkét fél komoly károkat okozna a másik üresközében a konfliktus legelején, ezért fokozottan rá lennének utalva a légi ISR rendszerekre. A nagy távolságok miatt a tankerek szintén elengedhetetlenek, ez azonban azt is jelenti, hogy a PLAAF elsődleges célpontjai is ezek a gépek lennének. Ezért a hordozókról felszálló vadászok elsődleges feladata ezeknek a nagy értékű egységeknek a védelme.⁷⁴ A PLAAF komoly minőségi változáson ment át az elmúlt években és a jelenlegi J-10, Szu-27/J-11 és Szu-30, továbbá a jövőben a Szu-35, J-20 és J-31 vadászbombázók már jó eséllyel vehetnék fel a harcot, akár földi-felszíni, akár légi célok ellen, amelyben a jövőben már alacsony észlelhetőségű UCAV-ok is támogathatják őket. Azonban az F-22A Raptor jelentős technológiai előnyt biztosít a szövetségeseeknek a légi fölényért vívott harcban, ám kevés van belőlük, mindössze 187-t szavazott meg a Kongresszus. A gyártósort azonban nem semmisítették meg, ezért lehet, hogyha nagyobb számú kínai és orosz 5. generációs gép jelenik meg, akkor újraindítják a Raptorok gyártását. Mitt Romney republikánus elnökjelölt például kijelentette, hogy megválasztása esetén folytatnák a Raptorok gyártását, amely mellett – túl azon, hogy jó választási szlogen – rengeteg objektív érv is

71 Van Tol – Gunzinger - Krepinevich – Thomas i.m. 68.o.

72 Van Tol – Gunzinger - Krepinevich – Thomas i.m. 73-74.o.

73 Frigates – FFG; http://www.navy.mil/navydata/fact_display.asp?cid=4200&tid=1300&ct=4; látogatva: 2012. szeptember 20.

74 Carreno - Culora - Galdorisi – Hone i.m.

szól.⁷⁵ A légifőlény vadászok jövőbeni hiányának problémáját az USAF is felismerte, ezért 178 F-15C/D Golden Eagle hosszútávú rendszerben marad. Az elképzelés szerint az F-15-ösök és F-22-esek párokat alkotnak majd, az F-15 az ellenséges területen kívül marad, de a nagy teljesítményű APG-63(V)3 AESA radarjával képes mélyen belátni az ellenséges vonalak mögé és célinformációkat biztosít az F-22-nek, amely jelkibocsátás és a saját lokátor használata nélkül, „láthatatlanul” végezhet felderítést és pusztíthatja a földi és légi célpontokat. Szükség esetén a Golden Eagle-k elektronikai támadásokkal vagy saját látóhatáron túli (BVR) levegő-levegő rakétákkal támogathatják a Raptorokat.⁷⁶ Gyakorta éri az a kritika az F-22-t (6 AIM-120) és F-35-t (4 AIM-120), hogy kevés BVR fegyvert hordozhatnak „lopakodó módon”, szemben például a kínai Flankerekkel. Ez a vélekedés figyelmen kívül hagyja a hosszútávú rendszerben maradó F-15, F-16 és F/A-18 gépeket, amelyek 8, 6 és 10 AIM-120-t is hordozhatnak és jelentős támogatást nyújthatnak alacsony észlelhetőségű társaiknak. A jelenlegi 4. generációs kínai gépekkel szemben pedig ezek a típusok is a siker abszolút reményében vehetik fel a harcot. Az amerikai repülőerők a saját légtér biztosítása után kiterjesztenék a légi főlényt az első szigetláncra belülről is.⁷⁷

Miután a tengeralattjárók cirkálórakétái részben vagy teljesen megvakították a kínai integrált légvédelmet, a légierő gépei megkezdhetik a szárazföldi telepítésű nagy hatótávolságú tengerészeti ISR rendszerek és a hajó-elleni

rakétaindítók pusztítását.⁷⁸ Erre a szárazföld felett valószínűleg továbbra is csak a lopakodó bombázókat (B-2A, F-35, a jövőben a „B-3”) lehetne bevetni, amelyek elsősorban a mozgó célpontokat (önjáró rakétaindítók) támadnák, míg a B-1B-k és B-52H-k a tenger felett maradnának a légvédelem hatótávolságán kívül és standoff fegyvereket használnának a statikus célpontok megsemmisítésére.⁷⁹ A tevékenységüket támogathatják a haditengerészet tengeralattjárói, N-UCAS és UCLASS gépei vagy az USAF Japánban állomásozó SEAD/DEAD (ellenséges légvédelem lefogása, megsemmisítése) feladatú F-16CJ/DJ gépei. A légvédelem, a hajó-elleni rakéták és az ASAT eszközök elleni harc folytatódása mellett, az utánpótlást biztosító gyárak is a célpontok listájára kerülnének. Az értékes rakéták felhasználását csali célokkal és fals elektronikus célképekkel növelnék. Ezzel megakadályozható, hogy a kínaiak nagyméretű, összehangolt, tömeges támadásokat indíthassanak az amerikai bázisok és felszíni egységek ellen.⁸⁰ Ekkor már a repülőgép-hordozó és expedíciós harccsoportok is közelebb hajózhatnak, mivel az ellenséges rakéták, repülők és tengeralattjárók megritkulásával elfogadható kockázat mellett tevékenykedhetnek az első szigetlánc közelében. A kötelékek légvédelmét az AEGIS rombolók és cirkálók biztosíthatják. A kínai légvédelem meggyengítésével, az amerikai légi ISR eszközök is közelebb repülhetnek a partokhoz és hagyományos gépek is, mint az F-15E, F-16 és F/A-18-asok is bekapcsolódhatnak a csapásmérő feladatokba, például a kínai felszíni flotta pusztításába, amelyben a tengeralattjárók szintén jelentős támogatást nyújthatnak.

Az amerikai erők fő célpontjai a cirkáló-

75 Raptor to re-enter production?; in.: *Combat Aircraft Monthly* 2012/November; 8.o.

76 Thoughts on the F-22 raptor F-15 Golden Eagle air dominance team; <http://aviationintel.com>

77 Van Tol – Gunzinger - Krepinevich – Thomas; i.m. 68.o.

78 Carreno - Culora - Galdorisi – Hone i.m.

79 Van Tol – Gunzinger - Krepinevich – Thomas; i.m. 65.o.

80 Uo. 57., 63-65

rakétával felszerelt nagy felszíni hajók, mint a Sovremenny-osztályú rombolók lennének. Valószínűleg az ISR gépek és UAV-ok derítenék fel őket, majd légicsapást vagy tenger-alattjárókat hívnának a megsemmisítésükre. Azonban a kínai haditengerészet nagy felszíni egységeinek pusztulásával sem lennének az első szigetláncon belüli vizek teljesen biztonságosak a szövetséges felszíni egységek számára, mivel az irányított rakétás gyorsnászadók és a kis hatótávolságú partvédő rakétatüzérség olyan nagyszámú eszközzel rendelkeznek, hogy az elpusztításuk lehetetlen, inkább csak rá lehet őket bízni, hogy több időt rejtőzködjenek a légiveszély miatt.⁸¹

Mindezek hadművelleti szintű kérdések, amelyek helyes megválaszolásával az amerikaiak által vezetett szövetségesek megnyerhetik a harcot. A háborús győzelmet viszont az AirSea Battle koncepció egy már az ókor óta jelen levő módszerrel, a távoli blokáddal kívánja elérni. Kína jelenlegi geopolitikai helyzete nem enged szabad kijutást az óceánokra, mivel a szárazföld, valamint a partok előtt húzódó első szigetlánc elzárja azt. Kína kereskedő nemzet, amely a tengeri kereskedelemre van ráutalva, szüksége van a tengeren át érkező energiaforrásokra és nyersanyagokra a gazdasága működtetéséhez, míg a bevételeket a tengeren szállított exporttermékek hozzák. A US Navy és szövetségesei kívül maradhatnak a kínai rakéták hatótávolságán és elvágják a kínai tengeri kommunikációs vonalakat a Malacca-szorosnál vagy az első szigetláncon kívül. Erre még a gyengébb fegyverzetű hadihajók vagy a hagyományos kialakítású csapásmérő repülők is messzemenően alkalmasak, illetve a szövetségesek, Japán, Ausztrália és a délkelet-ázsiai hatalmak is támogatást nyújthatnak. Az amerikaiak ér-

deke, hogy Kína ne tudjon gyors kiütésszerű győzelmet elérni,⁸² mivel a blokáde bevezetése és az erősítés beérkezését követően már csak idő kérdése az amerikai győzelem. Ráadásul, amíg Kínát blokáde alá vonhatják, addig fordítva ez nem tehető meg, hiszen Peking jelenlegi felszíni flottája nem törhet ki az első szigetlánc mögül, mivel amint kiérne a kínai rakétaerő alól, könnyen a szövetséges repülők, tengeralattjárók és felszíni flotta prédájává válna.

Az AirSea Battle koncepció valószínűleg még jó ideig biztosítja az amerikai fölényt, erőkitétési képességet, a művelési szabadságot és stratégiai területekhez való hozzáférést a Csendes-óceánon. A fent felvázolt eseményeknek a közeljövőben elhanyagolható a valószínűsége, de mindkét fél felkészül rá, hogy a maga részéről biztosítsa az elretentést. Jóval valószínűbb, hogy az AirSea Battle koncepció először a Perzsa-öbölben fog vizsgázni, ahol ugyan a földrajzi környezet teljesen más, de Irán is hajó-elleni rakétákkal, tengeralattjárókkal, rakétás naszádokkal és aknákkal készül a Hormuzi-szoros lezárására konfliktus esetén. Márpedig az egyre inkább harcias izraeli-iráni retorika egyre közelebb hozza a konfliktus lehetőségét, amelyből az öbölben az Egyesült Államok nem maradhatna ki...

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AGM-154 Joint Standoff Weapon (JSOW); http://www.navy.mil/navydata/fact_display.asp?cid=2100&tid=300&ct=2; látogatva: 2012. szeptember 20.
- AGM-158 JASSM Family Cruise Missiles: FY 2012 Orders; <http://www.defenseindustrydaily.com/AGM-158-JASSM-Family-Cruise-Missiles-FY->

81 Van Tol – Gunzinger - Krepinevich – Thomas; i.m. 67. és 71.o.

82 Uo. 96.o.

- 2012-Orders-07450/; látogatva: 2012. szeptember 20.
- America's Pacific Air-Sea Battle Vision; <http://thediplomat.com/2012/03/08/americas-pacific-air-sea-battle-vision/>; látogatva: 2012. szeptember 18.
 - B-2 Spirit; <http://www.af.mil/information/factsheets/factsheet.asp?id=82>; látogatva: 2012. szeptember 17.
 - Carreno, Jose - Culora, Thomas- Captain Galdorisi, George U.S. Navy (Retired) – Hone, Thomas: What's New About the AirSea Battle Concept?; elérhető internetes cím: <http://www.usni.org/magazines/proceedings/2010-08/whats-new-about-airsea-battle-concept>; látogatva: 2012. február 8.
 - DH-10 / CH-10 / CJ-10 Land-Attack Cruise Missiles (LACM) Hong Niao / Chang Feng / Dong Hai-10; <http://www.globalsecurity.org/wmd/world/china/lacm.htm>; látogatva: 2012. szeptember 16.
 - Eastburn, David W.: Island Paradise at the Forefront of Missile Defense; http://www.army.mil/article/30499/Island_Paradise_at_the_Forefront_of_Missile_Defense/; látogatva: 2012. szeptember 20.
 - F-22 Blocks; http://www.f-16.net/f-16_forum_viewtopic-t-12098.html; látogatva: 2012. szeptember 17.
 - Fisher, Richard: Sea assault; in.: Jane's Defense Review 2011/September
 - Frigates – FFG; http://www.navy.mil/navydata/fact_display.asp?cid=4200&tid=1300&ct=4; látogatva: 2012. szeptember 20.
 - General Norton A. Schwartz, USAF & Admiral Jonathan W. Greenert, USN: Air-Sea Battle - Promoting Stability in an Era of Uncertainty; <http://www.the-american-interest.com/article.cfm?piece=1212>; látogatva: 2012. szeptember 15.
 - Google Earth
 - Hongqi-15 (HQ-15); http://www.missilethreat.com/missiledefensesystems/id.29/system_detail.asp; látogatva: 2012. szeptember 16.
 - HQ-18 (S-300V) (China), Defensive weapons; <http://articles.janes.com/articles/Janes-Strategic-Weapon-Systems/HQ-18-S-300V-China.html>; látogatva: 2012. szeptember 17.
 - <http://www.af.mil/>
 - <http://www.navy.mil/>
 - Jennings, Gareth: Generation game; in.: Jane's Defense Weekly 2012/24; 44.o.
 - Johnson, Reuben F: Russia confirms Chinese request for Su-35s, S-400 systems; in.: Jane's Defence Weekly 7 March 2012
 - Johnson, Reuben F: US F-16 upgrade muddles As-Pac customers' plan; in.: Jane's Defense Weekly 22 February 2012
 - Kazimiroff, Peter: Russian industry wary of Su-35 sale to China; in.: Jane's Defense Weekly 2012/12
 - Kővári László: Made in China...VIII/2; in.: Aranyas 2007/12
 - Krepinevich, Andrew F.: Why AirSea Battle?; Center for Strategic and Budgetary Assessments; 2010; 1.o.
 - LaGrone, Sam: Air-Sea Battle Office to address anti-access threats; in.: Jane's Defence Weekly 16 November 2011
 - Le Miére, Christian: Waves of concern; in.: Jane's Intelligence Review 2011/5
 - Lokátor; in.: Aranyas 2010/7
 - Lokátor; in.: Aranyas 2012/9
 - Metzler, Gregory P.: China in Space – Implications for U.S. Military Strategy; in.: JFQ 2007/4
 - Military Balance 2012; Routledge; London; 2012.
 - MQ-4C Triton; <http://www.navair.navy.mil/index.cfm?fuseaction=home.displayPlatform&key=F685F52A-DAB8-43F4-B604-47425A4166F1>; látogatva: 2012. szeptember 19.

- NCADE: An ABM AMRAAM - Or Something More?; <http://www.defenseindustrydaily.com/ncade-an-abm-amraam-03305/>; látogatva: 2012. szeptember 20.
- Nerguizian, Aram: U.S. AND IRANIAN STRATEGIC COMPETITION: The Proxy Cold War in the Levant, Egypt and Jordan; Center for Strategic & International Studies; Washington D.C.
- O'Rourke, Ronald: China Naval Modernization: Implications for U.S. Navy Capabilities — Background and Issues for Congress; CRS Report for Congress; 2012
- O'Rourke, Ronald: China Naval Modernization: Implications for U.S. Navy Capabilities — Background and Issues for Congress; CRS Report for Congress; 2008
- P-8A Multi-mission Maritime Aircraft (MMA); http://www.navy.mil/navydata/fact_display.asp?cid=1100&tid=1300&ct=1; látogatva: 2012. szeptember 19.
- Raptor to re-enter production?; in.: Combat Aircraft Monthly 2012/November
- Shlapak, David A. - Orletsky, David T. - Reid, Toy I. - Tanner, Murray Scot – Wilson, Barry: A Question of Balance - Political Context and Military Aspects of the China-Taiwan Dispute; RAND NATIONAL SECURITY RESEARCH DIVISION; Arlington; 2009.
- Standoff Land Attack Missile Expanded Response (SLAM ER); http://www.boeing.com/defense-space/missiles/slam/docs/SLAM-ER_overview.pdf; látogatva: 2012. szeptember 20.
- Statement of Admiral Jonathan Greenert Chief of Naval Operations before the Congress on FY 2013 Department of Navy Posture
- Stillion, John – Perdue, Scott: Air Combat Past, Present and Future; RAND, Project Air Force; 2008.
- Stockfisch, Dieter: Chinas Marine - Auf dem Weg zur Weltmacht; in.: Strategie & Technik; 2011/September
- Sweetman, Bill: elérhető internetes cím: http://www.aviationweek.com/aw/generic/story_channel.jsp?channel=defense&id=news/dti/2012/01/01/DT_01_01_2012_p59-402522.xml; látogatva: 2012. március 31.
- Taiwan Strait 21 July 1995 to 23 March 1996; http://www.globalsecurity.org/military/ops/taiwan_strait.htm; látogatva: 2012. szeptember 15.
- The Strategic Impact of China's J-XX [J-20] Stealth Fighter; <http://www.ausairpower.net/APA-NOTAM-090111-1.html>; látogatva: 2012. szeptember 16.
- Thoughts on the F-22 raptor F-15 Golden Eagle air dominance team; <http://aviationintel.com/2012/02/27/thoughts-on-the-f-22-raptor-f-15-golden-eagle-air-dominance-team/>; látogatva: 2012. szeptember 19.
- Van Tol, Jan – Gunzinger, Mark - Krepinevich, Andrew - Thomas, Jim: AirSea Battle - A Point-of-Departure Operational Concept; Center for Strategic and Budgetary Assessments; 2010
- Watson, Blair: Is the F-35 still unaffordable?; in.: Air Force Monthly 2012/April
- Wilner, Alexander - Cordesman, Anthony: U.S. AND IRANIAN STRATEGIC COMPETITION: THE GULF MILITARY BALANCE; Center for Strategic & International Studies; Washington D.C.; 2011.
- Zsig Zoltán: Súlyponteltolódás; in.: Aranysas 2009/5

FORGÁCS BALÁZS: GERILLÁK A VÁROSOKBAN – CARLOS MARIGHELLA ÉS „A VÁROSI GERILLA KIS KÉZIKÖNYVE”

Carlos Marighella neve és a városi gerilla fogalma már nem ismeretlen a magyar hadtudományban, hiszen az irreguláris, aszimmetrikus hadviselés témakörében született hazai és magyarul megjelent nemzetközi munkák jelentős részében feltűnik a brazil gerilla és műve, *A városi gerilla kis kézikönyve*.¹ A

szakirodalom a gerilla hadviselés elméletének fontos teoretikusaként említi Marighellát, és művét az aszimmetrikus hadviselés elmélete egyik meghatározó forrásaként tartja számon. Míg a gerilla hadviselés elméletének meghatározó teoretikusairól, illetve teoretikusaitól magyar nyelven viszonylag sok forrás lelhető fel, addig a magyarul elérhető szakirodalomból mindeddig hiányzott *Carlos Marighella* életpályájának és a Brazíliában működő városi gerillák történetének feldolgozása.

A gerilla hadviselés története a történelem előtti időkig vezethető vissza², ám elméleté-

1 Benyó Marianna: Az importált valóság (Gondolatok a RAF-ról). In.: BGF Szakmai Füzetek, 25. szám, 108-113.p.; Fekete Rajmund: „Egy autót felgyújtani bűncselekmény. Ha több száz autó lángol, az politikai cselekvés” – Ulrike Meinhof és a nyugatnémet terrorizmus. In.: Betekintő, 2010./4. szám, oldalszám nélkül; Forgács Balázs: Káosz vagy rend a gerilla-hadviselésben? In.: Kommentár, 2008., 1. sz., 88-100.p.; Kiras, James D.: Terrorizmus és irreguláris hadviselés. In.: Baylis, John et al. (szerk.): A stratégia a modern korban. Bevezetés a stratégiai tanulmányokba. Zrínyi Kiadó, Bp., 2005., 264-293.p.; Kőszegvári Tibor: Gerilla-hadviselés a városokban. In.: Hadtudomány, 2009/1-2. szám, 63-71; Merari, Ariel: A terrorizmus mint a lázadás stratégiája. In.: Tóth Péter (szerk.): A terrorizmus anatómiája. Zrínyi Kiadó, Bp., 2006., 73-114.p.; Porkoláb Imre: A különleges műveleti erők szerepe az aszimmetrikus kihívásokból adódó katonai feladatok tükrében, különös tekintettel a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemre: doktori (PhD) értekezés. ZMNE, Hadtudományi Doktori Iskola, 2009.; Porkoláb Imre: Aszimmetrikus hadviselés: az ortodox és gerilla hadikultúra összecsapásai. In.: Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 2006., 3. sz., 65-80.p.; Porkoláb Imre: Koan and the asymmetric warfare. In.: AARMS, 2006. 3.

sz., 373-381.p.; Townshend, Charles: Gerilla-háborúk. In.: Holmes, Richard: A háborúk világtörténete. Katonai újítások, amelyek megváltoztatták a történelem menetét. Corvina Kiadó, h.n., 1992., 250-265.p.

Jelen tanulmány elkészítéséhez Marighella művének alábbi URL-címen elérhető kiadásait használtam fel: Marighella, Carlos: Mini-Manual do Guerrilheiro Urbano <http://www.marxists.org/portugues/marighella/1969/manual/index.htm>; letöltés ideje: 2012. augusztus 23.;

Marighella, Carlos: Minimanual of the Urban Guerrilla <http://www.marxists.org/archive/marighella-carlos/1969/06/minimanual-urban-guerrilla/index.htm>; letöltés ideje: 2012. augusztus 9.;

Marighella, Carlos: Mini-manual of the Urban Guerrilla <http://www.latinamericanstudies.org/marighella.htm>; letöltés ideje: 2012. július 23.

2 Ld. Schmitt, Carl: A partizán elmélete. In.: Uő.: A politikai fogalma. Osiris – Pallas Stúdió – Attraktor, Bp., 2002., 103-173.p.

nek kidolgozása két évszázada, a napóleoni háborúk időszakában kezdődött. *Clausewitz, Jomini, Gneisenau és Davidov* munkái³ alapozták meg a gerilla hadviselés elméletét, majd a későbbi korok teoretikusai – *Engels, Lenin, Arábiai Lawrence, Mao Ce-tung, Vo Nguyen Giap* és *Che Guevara*⁴ – tovább finomították azt. A modern korban a gerilla hadviselés jelentősége egyre nőtt, elmélete egyre kidolgozottabbá vált s szerepe napjaink hadügyében is meghatározó.

- 3 Clausewitz, Carl von: A háborúról. I – II. kötet. Zrínyi Kiadó, Bp., 1961-1962.; Davidov, Denisz Vaszilevics: A partizánháborúról. In.: Kocsis Bernát (szerk.): Válogatás burzsoá hadtudományi írásokból. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1985., 131-138.p.; Gneisenau, August Wilhelm Anton von: A népfelkelés eszméjéről. In.: Kocsis Bernát (szerk.): Válogatás burzsoá hadtudományi írásokból. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1985., 111-115.p.; u.ő: Kivonat Észak-Németország Franciaország elleni általános fegyveres felkelésének alaptörvényéből. In.: Kocsis Bernát (szerk.): i.m. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1985., 116-118.p.; Jomini, Antoine Henri: A hadművészet meghatározása. In.: Gottreich László et al. (szerk.): A hadművészet középkori és újkori klasszikusai. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1974., 568-622.p.;
- 4 Engels Frigyes: Válogatott katonai írásai. II. kötet. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1960.; Lenin, Vlagyimir Iljics: Állam és forradalom. In.: Lenin Összes Művei (továbbiakban LÖM), 33. kötet, Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1965., 1-111.p.; uő.: Marxizmus és felkelés. In.: LÖM, 34. kötet, Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1967., 244-249.p.; Lawrence, Thomas Edward.: A bölcsesség hét pillére. I – II. kötet. Révai, Bp., 1935.; Mao Ce-tung: A japán területablók elleni partizánháború stratégiájának kérdései. In.: Uő.: Válogatott művei. 2. kötet. Szikra, Bp., 1953., 137-203.p.; Giap, Vo Nguyen: A népi háborúról. Válogatott beszédek. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1976.; Che Guevara, Ernesto: A gerillaharcos kézikönyve. Ulpius-ház Könyvkiadó, Bp., 2007.;

Az említett szerzők munkáiban egyöntetűen megjelennek a gerilla hadviselés sikerének legfőbb feltételei: a népi és a külső támogatottság, a bázisterület, a politikai és katonai vezető személye, az ideológia, a reguláris csapatok támogatása és támogatottsága mellett a gerillaharc szempontjából különösen fontos a földrajzi közeg is. Ez utóbbi már *Clausewitz* munkájában is kiemelt figyelmet kapott: a porosz teoretikus a népi háború hatékonyságának feltételei felsorolásakor az említett öt szempont közül kettő a hadszíntérre vonatkozik.⁵ A terep hatását a hadviselésre nem hivatott e tanulmány vizsgálni, de munkánk témája szempontjából megjegyzendő, hogy a gerilla hadviselés klasszikusai közül egyedül Carlos Marighella fogalmaz meg markánsan különböző véleményt a gerilla hadviselés számára ideális földrajzi közegről. Amíg a szerzők mindegyike a rurális térségekben vívott harcok jelentőségét emeli ki⁶, addig a brazil gerillavezér a városokat tartja ideális közegnek a gerillák számára. A városokban folytatott gerillaharc azonban nem a XX. században jelent meg, hiszen már a XIX. század forradalmainál is bizonyos mértékig megfigyelhető tünetről van szó.

A városi gerilla hadviselés újkori megjelenése a spanyol nép Napóleon csapatai ellen vívott háborújában, valamint a Szent Szövetség, illetve a Négyes Szövetség csapatai

5 „A népi háború hatékonyságának feltételei a következők: 1. a háború az ország belsejében folyjék; 2. egyetlen balsiker ne döntse el; 3. a hadszíntér (sic!) területe nagy legyen; 4. a nép beállítottsága ezt a háborút támassza alá; 5. az ország útszegedt és a hegyek, az erdők, a mocsarak vagy a földművelés jellege révén, nehezen járható legyen.” Clausewitz, Carl von: A háborúról. II. kötet. 280-281.p. (F.B. kiemelése)

6 Hegyvidék, dzsungel, sivatag, stb.

elleni forradalmi harcokban figyelhető meg.⁷ A jelenség ugyanaz volt: a felkelők tisztaban voltak azzal, hogy hátrányban vannak a megszállók kiképzett, reguláris csapataival szemben, ezért sokszor gerilla módjára harcoltak a hódítók ellen. A harcok színtere már nemcsak a vidék volt, hanem az egyre növekvő lélekszámú városok is, ahol barikádokkal nehezítették az ellenséges csapatok mozgását, és a házak közül, lesből csaptak le rájuk. A városi gerilla harcmodor kialakulására nagy hatással volt az egyre inkább industrializálódó XIX. századi nyugat-európai társadalmi szerkezet, hiszen a városok egyre szaporodó számú gyáraiba özönlöttek a vidéki tömegek, melyek később ennek a harcmodornak a tömegbázisát alkották. A nyomor okozta elégedetlenség forradalmi megnyilvánulásokba csaptak át: a mozgalmak élére álló forradalmárok a városi proletariátus erejére alapozva vívták meg küzdelmeiket. A városi gerilla harcok vezetői között találjuk *Giuseppe Mazzinit*, *Giuseppe Garibaldit* és *León Gambettát* is.⁸

Az elnyomók elleni, a városokban vívott harcok felkeltették *Karl Marx*, *Friedrich Engels*, majd később *Vlagyimir Iljics Lenin* figyelmét. A városokban az úgynevezett kizsákmányolók ellen, a barikádokon harcoló munkásság gerillák módjára vívta küzdelmét, miközben – legalábbis az említett szerzők szerint – ideológiájukat a kommunizmus hatotta át. A városi gerilla/partizánharc szabályait elsőként Lenin írta le: szerinte az 1905-ös moszkvai felkelés „...**új barikádtaktikát** teremtett. Ez a taktika a partizánhaború taktikája volt.”⁹ Marx, Engels és főleg Lenin

szerint a hatalom erőszakos megszerzésének egyik legfontosabb eszközeként, sőt „*a harc elkerülhetetlen formája*”-ként¹⁰ tekintettek a partizánhaborúra. Hadtudományi munkásságukkal lefektették a baloldali felkelések legfőbb szabályait, melyek a XX. század folyamán szinte vezérfonalként szolgáltak a radikális baloldal későbbi forradalmairól, így Mao Ce-tung, Vo Nguyen Giap, Ernesto Che Guevara és Carlos Marighella számára is.

A városi gerillaharcok a XIX. század második és a XX. század első felében alig jelentek meg a hadügyben. Az aszimmetrikus hadviselés irreguláris formájának színterei a sivatagok, dzsungel és hegyvidékek voltak, viszont az 1960-as évek második felében a gerillaharcok ismét megjelentek, elsősorban a brazil metropoliszokban. Ennek okát Latin-Amerika és Brazília sajátos társadalmi és földrajzi viszonyaiban, történelmében, valamint a „foco-elv”¹¹ bolíviai kudarcában és a parasztgerilla-mozgalom bukásában találhatjuk meg.¹²

A brazíliai városi gerilla hadviselés közvetlen kiváltó okának az 1964-es katonai puccs, illetve diktatúra tekinthető, melynek gyökerei egészen a XX. század közepére

10 Schmitt, Carl: A partizán elmélete. 134.p. Megjegyzendő, hogy Engels élete végére módosította elméletét a forradalmi harcrol: késői nézetei szerint a barikádharcok helyett a parlamentáris küzdelmek jelentőségét hangsúlyozta. Bővebben lásd Babin, A. I.: Engels katonaelméleti nézeteinek kialakulása és fejlődése. Zrínyi Katonai Kiadó, 1980., 304-314.p.; Engels Frigyes: Válogatott katonai írásai. II. kötet. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1960., 636-658.p.; Schmitt, Carl: A partizán elmélete. 133.p.

11 A *foco*, a forradalmi tűzfészek, a gerillák magja, mely egyedül, minden külső segítség nélkül is képes a sikeres küzdelem feltételeit kialakítani.

12 Townshend, Charles: Gerillahaborúk. 262.p.

7 Ld. Townshend, Charles: Gerillahaborúk. 250-253.p.; Schmitt, Carl: A partizán elmélete. 106-111.p.

8 Townshend, Charles: Gerillahaborúk. 253.p.

9 Lenin, V. I.: A moszkvai felkelés tanulságai. In.: LÖM. 13. kötet. 366.p. (Lenin kiemelése)

nyúlnak vissza. Az 1920-as évek Brazíliájában a hadsereg tisztikara még szinte kizárólag arisztokrata származású katonákból állt, azonban soraikban az évtized végére egyre nagyobb számban jeletek meg a kisbirtokosok és tisztviselők leszármazottai is, akikből az 1920-as évek második felében létrejött az ún. „hadnagyok mozgalma”.¹³ E mozgalom céljaként a brazil nemzeti érdekek védelmét, a külföldtől való függetlenedést (önellátást) és a gazdasági fejlődést tűzte ki, ezzel azonban a tisztikaron belül szembekeverültek az arisztokrata származású tisztekkel. *Getúlio Vargas*, aki egykor maga is tagja volt a „hadnagyok mozgalmanak”, 1930-ban katonai puccsal az ország elnöke lett és a fenti célok elérése érdekében feloszlatta a brazil pártokat, majd 1937-ben a „Az új állam” (Estado Novo) címmel új alkotmányt adott Brazíliának. Az új alaptörvény szellemiségének megfelelően Vargas elnök nagyarányú iparosításba (ú.n. importhelyettesítő iparosítási folyamatba¹⁴), a gazdaság fejlesztésébe és visszaállamosításba kezdett.¹⁵ Bár az elnököt 1945-ben katonai puccsal eltávolították, de tevékenysége nyomán Brazília az 1950-es években Latin-Amerika leggyorsabban fejlődő gazdasága lett.¹⁶

Az iparosítás jelentős belső migrációt váltott ki Brazíliában, mert az ipari üzemek, il-

letve azok munkahelyei tömegeket vonzottak vidékről a városokba. Az ipartelepek felépülése a vidéki, zömében nincstelen, szegény és munkanélküli lakosság számára az iskoláztatás, a szociális és egészségügyi juttatások reményével kecsegtetett, de a városokba áramló embereknek csupán kisebb hányada kapott munkát az ipari szektorban, többségük vagy munkanélkülivé vált vagy a szürke- és a fekete gazdaságban talált magának megélhetést (utcai kereskedelem, építkezések, stb.) és a városok körüli gombamód szaporodó bádogviskókban (ú.n. favelákban) telepedett le.¹⁷ A lakosság nagy létszámú városba áramlása az urbanizáció felgyorsulásával járt: 1940 és 1970 között a brazil városi népesség évente átlagosan 4-5 %-kal nőtt, vagyis 15-20 év alatt megduplázódott.¹⁸ Míg az ország belső területei lakatlanok maradtak, addig a tengerpart, illetve közelének bizonyos szakaszain ipari központok jöttek létre óriási népességkoncentrációval (ld. São Paulo, Rio de Janeiro, Belo Horizonte).¹⁹ A fenti folyamatokat erősítette a kontinens egészére jellemző népességrobbanás: míg 1900-ban kb. 60 millió ember él Dél-Amerikában, addig 1950-re 159 millió, 1960-ra 209 millió, 1970-re pedig 275 millió lakosa volt a kontinensnek.²⁰ A gazdasági fejlődés így szociális feszültségeket okozott: a társadalom peremén élők („marginados”) száma egyre nőtt, akárcsak a városok peremén húzódó nyomornegyedek területe, s köztük a populista és a szélsőséges politikai pártok egyre népszerűbbé váltak. Ez a folyamat gyengítette a demokratikus intéz-

13 Árkus István: Egy kontinens egyenruhában. (Hadseregek Latin-Amerikában). Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1977., 115. p.

14 Probáld Ferenc: Amerika regionális földrajza. Egyetemi és főiskolai tankönyv. Trefort Kiadó, h.n., 2005., 318-319.p.

15 Árkus István: Egy kontinens egyenruhában. 116-118.p.

16 A brazil ipari szektor aránya a gazdaságon belül pl. 1930-tól 1955-ig megduplázódott, 15%-ról 32%-ra nőtt. Ward, John: Latin America. Development and Conflict Since 1945. Routledge, London – New York, 1997., 18-19. p.

17 Uo. 11.p., Probáld Ferenc: Amerika regionális földrajza. 321.p.

18 Ward, John: Latin America. 50. p.

19 Probáld Ferenc: Amerika regionális földrajza. 321. p.

20 Anderle Ádám: Latin-Amerika története. Pannonica Kiadó, h.n., é.n., 129.p.

ményeket, így a későbbi évtizedek katonai puccsai szinte törvényszerűen következtek be.²¹

Brazília a II. világháborúban a szövetségesek oldalán harcolt. A háború végén Vargas elnök kísérletet tett rezsimjének demokratizálására: politikai amnesztiát hirdetett, szabad választásokat írt ki, de ezzel saját rendszerét szüntette meg: egy katonai puccs 1945. október 29-én megdöntötte hatalmát.²² Az 1946-tól 1964-ig tartó időszak a „második köztársaság”²³ néven vonult be a brazil történelemben: szinte állandó politikai bizonytalanság jellemezte és a korszak elején továbbra is erősen érvényesült a megbuktatott elnök, Getúlio Vargas politikai befolyása. A belpolitikát három párt, a Brazil Munkáspárt (PTB)²⁴, a Szociáldemokrata Párt (PSD)²⁵ és a Nemzeti Demokratikus Unió (UDN)²⁶ uralta, és az 1940-es évek második felében a Brazil Kommunista Párt befolyása is folyamatosan nőtt.²⁷ Az 1945-ös elnökválasztáson győztes *Eurico Dutra* tábornok „Új Brazília” programjával megkísérelte helyreállítani a demokratikus intézményeket, de a katonaság szerepe az állam vezetésében – érthető okok miatt – nem csökkent. 1949-ben szervezték meg a brazil katonai akadémiát, az *Escola Superior de Guerrát* (ESG), mely hallgatói

a hadtudományi ismeretek mellett politikai, közgazdasági, társadalmi, pszichológiai és szervezési tanulmányokat is végeztek. Az itt tanuló tisztakat felkészítették arra, hogy a katonai feladatok végrehajtása mellett az állami vezetésben és a nemzeti biztonság más területein jelentkező vezetői beosztásokat is képesek legyenek betölteni. Az ESG megalapítása tovább erősítette az amúgy is nagy befolyással bíró tisztikart.²⁸

1950-ben a korábban megbuktatott államfőt, Getúlio Vargast választották meg Brazília elnökévé. 1951-es hivatalba lépését követően korábbi programjához hasonlóan újra megkísérelte az állam szerepének növelését a gazdaságban: támogatta az ipar megerősítését és az erőforrások nemzeti kézbe vételét. Ekkor alapították meg a Petrobras nevű állami olajcége is, mely a brazil kőolaj-feltárást, finomítást és értékesítést volt hivatott állami kézben összpontosítani. Az ötvenes évek elejét jellemző gazdasági válság hatására a politikai ellenzék és a katonaság nyomása az elnökre erősödött, mely miatt Vargas elnök 1954. augusztus 24-én öngyilkos lett.²⁹ A Vargas után hivatalba lépő elnökök alatt is erősödött a gazdasági nacionalizmus, de ezzel párhuzamosan az adókedvezmények hatására nőtt a külföldi befektetések nagysága is. Az 1960-as évek elején hivatalba lépő *João Goulart* elnök hivatali idején tovább erősödött a brazil baloldal, sőt az elnök még a kommunista párttal is együttműködött. A kubai forradalom 1959-es győzelme után azonban ez a lépés félelmet keltett a brazil hadseregben, mely 1964. március 31-én puccsal megbuktatta

21 Uo. 130-131.p.

22 Uo. 139.p.

23 Brazília 1822-től független, államformája előbb császárság, majd 1889-től köztársaság. A „második köztársaság” elnevezés Vargas elnök diktatúrájának (1930-1945) megbuktatása utáni időszakra utal.

24 Partido Trabalhista Brasileiro – PTB

25 Partido social Democrático – PSD

26 União Democrática Nacional – UDN

27 Anderle Ádám: Latin-Amerika története. 141.p.

28 Sz.n.: Brazil The Internal Security Mission, 1964-85; http://www.photius.com/countries/brazil/national_security/brazil_national_security_the_internal_security-6986.html; letöltés ideje: 2012. szeptember 1.

29 Anderle Ádám: Latin-Amerika története. 141.p.

Goulartot, aki Uruguayba menekült.³⁰ Brazíliában megkezdődött egy újabb katonai diktatúra, melynek uralma 1985-ig tartott.

A katonai rezsim a kormánypárt (ARENA)³¹ és a legális ellenzék (MDB)³² kivételével minden más politikai ellenzékét betiltott, korlátozta a szólás- és sajtószabadságot, valamint bevezette a cenzúrát.³³ Ezzel párhuzamosan a katonai puccs és a baloldal ellehetetlenítésének kísérlete radikalizálta az ifjúságot és a kommunista mozgalmakat, de a rendszerrel szembeni ellenállás lassan bontakozott ki, mert az ellenállóknak nem voltak sem fegyverei, sem stratégiája. A rendszerrel szembenálló csoportok már a puccs után szerveződni kezdtek, de a kubai példát megvalósítani kívánó gerillák végül csak 1967-1968 fordulóján jelentek meg Brazíliában.³⁴

A Latin-Amerikában megjelenő gerillamozgalmak mindegyike a kubai forradalom sikereit szerette volna elérni: Castroék kommunistává vált forradalma szabadabb és igazságos világot ígért, magas erkölcsi célokat és függetlenséget hirdetett. Az 1959-es kubai győzelem után – a Szovjetunió tevékeny támogatásával³⁵ és kívánságára – a forradalmat a lenini eszméknek megfelelően megkísér-

ték exportálni a kontinens más államaiba is, hirdetve, hogy Latin-Amerika a győzelem és a politikai hatalom megragadása után végre kiszabadulhat a világgazdasági függésből, és ezzel megszűnik a neokolonizmus, vagyis az USA gazdasági hatalma a térségben.³⁶ A kontinens forradalmi átalakításáról szóló tervek alapján indult Che Guevara Bolíviába, míg *Raúl Mendez Tomassevich* és *Orestes Guerra González* Venezuelába, de nem tudtak forradalmakat kirobbantani.³⁷ A kontinens forradalmainak közös vonása, hogy a forradalmárok a latin-amerikai szellemi és társadalmi vezető réteg soráiból kerültek ki.³⁸ Fontos volt, hogy a gerillák vezetőinek személye körül komoly személyi kultusz épült ki, tovább erősítve a már meglévő küldetésstudatukat. A gerillák létszáma sehol sem volt magas: ez tulajdonképpen megfelelt a lenini „élcspat-konceptciónak” is, de valójában emögött az rejlett, hogy a gerillák Latin-Amerikában valójában sohasem vonzottak tömegeket, és ez Kuba (majd később Nicaragua) esetét kivéve, mindenhol a bukásukhoz vezetett. Az említett országokon kívül a vidék forradalmi szinte sehol sem vezettek győzelemhez: Che Guevara halála után (1967) a gerillák és az őket támogató küldő hatalmak (Szovjetunió, Kuba) felismerték, hogy a vidék társadalmá-

30 Ward, John: *Latin America*. 7.p.; Anderle Ádám: *Latin-Amerika története*. 158.p.

31 Aliança Renovadora Nacional – Nemzeti Megújulás Szövetsége

32 Movimento Democrático Brasileiro – Brazil Demokratikus Mozgalom

33 Árkus István: *Egy kontinens egyenruhában*. 131-132.p.

34 Max, Alphonse: *Guerillas in Latin America*. INTERDOC, The Hague, 1971., 2.p.; Flynn, Peter: *Brazil, a Political Analysis*. Ernest Benn Boulder – Westview Press, London, 1978., 411-412.p.

35 Max, Alphonse: *Guerillas in Latin America*. 2.p.

36 Anderle Ádám: *Latin-Amerika története*. 152-156.p.; Mallin, Jay (ed.): *Terror and Urban Guerillas. A Study of Tactics and Documents*. University of Miami Press, Coral Gables (FL), 1982., 67-68.p.

37 Mallin, Jay (ed.): *Terror and Urban Guerillas. A Study of Tactics and Documents*. 68.p.

38 Uo. 155.p. Andrele adatai szerint 1964-1978 között a halott gerillák 64%-a értelmiségi volt, a megkínzott gerillák 2/3-a a városi közép osztályhoz tartozott (36%-k egyetemista vagy egyetemi oktató volt). Castro ügyvéd volt, míg Che Guevara orvos. Lásd még Max, Alphonse: *Guerillas in Latin America*. 9.p.

képtelen forradalmi potenciálként szolgálni a harcot³⁹, és a forradalmárok számára a városi harc előnyösebb, mint a dzsungelben folytatótt.⁴⁰

A vidék helyett a nagyváros vált a gerillaharcok színterévé. A nagy metropoliszok, mint a hatalom központjai kiváló célpontokat nyújtottak a gerillák számára: a kormányzati, a rendőri, a katonai objektumok és személyek elleni támadások komoly károkat okoztak a rezsimnek, még akkor is ha a városokban a kormányerők jóval koncentráltabban voltak jelen, közelebb voltak a támadásokhoz, így gyorsabban is reagálhattak. A modern nagyváros sok előnnyel is járt a forradalmárok számára: infrastruktúrája és lakónak nagy száma menedékkül szolgált, és a bankok, az ékszerboltok, a katonai és rendőri objektumok elleni támadások lehetővé tették a gerillák számára, hogy ne függjenek külső támogatóktól, hanem önellátóvá váljanak.⁴¹

Braziliában a rezsim és az amerikai érdekeltségek elleni támadások az 1960-as évek második felében kezdődtek el. 1966-ban támadás érte az amerikai konzulátust Porto Allegrében, az USIS⁴² épületét Brasíliaban, és ősszel több brazil miniszter ellen kísérel-

tek meg merényletet.⁴³ 1968-ban a brazil diákok rendszerellenes tüntetéseire válaszolva a katonai rezsim felfüggesztette a *habeas corpus*-t⁴⁴, szükségállapotot vezetett be és kemény erőszakot alkalmazott a tüntetőkkel szemben. A diktatúra elleni fellépés ezután földalatti mozgalommá vált és fegyveres küzdelemmel válaszolt. A brazil városi gerillák akciói ugyanezen év szeptembere után bontakoztak ki, amikor a radikális baloldal egyik legbefolyásosabb személyisége, *Carlos Marighella* Che Guevara emlékének ajánlott cikke megjelent a *Jornal do Brasil*-ban.⁴⁵ A cikk a brazíliai állapotok megszüntetésére a gerilla hadviselést javasolta hazájában: szerinte itt is gerilla foco-kat kell létrehozni. Azonnali cselekvésre, a katonai rezsim elleni fegyveres harcra buzdított. Az évtized második felére kb. 20 jelentősebb – főleg fiatal értelmiségiekből álló – gerillacsoport jött létre (pl. MR-8⁴⁶, VPR⁴⁷, COLINA⁴⁸,

39 Townshend, Charles: Gerillaháborúk. 262.p.

40 Max, Alphonse: Guerillas in Latin America. 7.p. A dzsungelben és a vidéken a gyér lakosság és a vidékiek és városiak közötti, az eltérő életmódjukból eredő gondolkodásbeli különbségek miatt is nehezebb támogatókat találni, ti. a lakosság nagyobb része a városokban él – így nagyobb az árulás esélye is.

41 Uo. 20.p.; az ékszerboltok és bankok kirablása, a váltságdíjak a pénzügyi függetlenséget biztosították a gerillák számára, míg a katonai és rendőri célpontok támadásával fegyverhez és lőszerhez juthattak.

42 USIS – United States Information Service (Egyesült Államok Információs Szolgálat)

43 Flynn, Peter: Brazil, a Political Analysis. 413.p.

44 A személyes szabadságot védő törvény.

45 A cikk – melyet Marighella 1968 augusztusában, Havannában írt – eredeti címe: *Algumas Questões Sobre as Guerrilhas do Brasil*. (A gerillákkal kapcsolatban kérdések Braziliában). A források bizonytalanok a cikk pontos megjelenését illetően: Flynn 1968. szeptember 15-ét ír, míg az internetes források többsége (pl. www.marxists.org) szeptember 5-ét. A cikk valójában a lap 1968. szeptember 15-16-i összevont számában, szeptember 15-i dátum alatt, a 20. oldalon jelent meg. Ld.: <http://news.google.com/newspapers?nid=0qX8s2k1IRwC&dat=19680916&printsec=frontpage&hl=pt-BR>; letöltés ideje: 2012. augusztus 22.

46 Movimento Revolucionário 8 de Outubro – Október 8-a Forradalmi Mozgalom;

47 Vanguarda Popular Revolucionária – Népi Forradalmi Élgárda

48 Comando de Libertação Nacional – Nemzeti Felszabadítás Kommandója

VAR-Palmares⁴⁹, ALN⁵⁰), melyek a Brazil Kommunista Pártból váltak ki.⁵¹ A fegyveres csoportok bár egymástól függetlenül harcoltak a katonai diktatúra ellen és soha nem szerveződtek egy szövetségbe, ám vezetőjüknek mégis egy személyben Marighellát tekintették.⁵²

Carlos Marighella 1911. december 5-én középosztálybeli családban született a Brazília észak-keleti részén fekvő Bahia állam fővárosában, Salvadorban.⁵³ A középiskola után műszaki tanulmányokat folytatott, közben megismerkedett a kommunista ideológiával, 1927-ben a Brazil Kommunista Párt tagja lett. Tanulmányait 20 éves korában abbahagyta és részt vett a kommunisták 1935-ös felkelésében. Az 1930-as évek második felében többször bebörtönözték rendszerellenes tevékenységeik miatt. 1943-ban a párt központi bizottságának tagja lett, majd az 1945-ös választások után, mint Bahia tartomány képviselője – 1947-ig a Brazil Kommunista Párt betöltéséig – a brazil alsóház tagja volt.⁵⁴ Marighella, aki sztálinista nézeteket vallott, az 1950-es évek második felében a brazil kommunisták egyik meghatározó személyiségévé vált.⁵⁵ Vezetésével alakult meg

a párton belül a „Bahia-csoport”⁵⁶, melynek tagjai agresszívabb politikát vártak el a párttól. A csoport az 1964-es katonai puccs után a fegyveres ellenállást kezdte el hirdetni a rezsim ellen, és tagjai eltávolodtak a párttól. A radikalizálódás oda vezetett, hogy Marighella és követői 1967-ben szakítottak a Moszkva „békés út” politikáját követő Brazil Kommunista Párttal, melyet túl pacifistának és kompromisszumkésznek tartottak. A csoportot ezután kizárták a pártból.⁵⁷

Marighella gyakran járt Kubában, ahol Castroék támogatásával tervezte a kommunista forradalom braziliai kirobantását. Követőivel az 1964-es puccs utáni erőszakhullámra és a kommunista párt politikájára válaszul a brazil nagyvárosokban folytatott fegyveres ellenállás útját választotta. 1968-tól hajtották végre első akcióikat, melynek célpontjai főleg bankok, valamint kisebb rendőri és katonai objektumok voltak. A korai akciók célja elsősorban az anyagi (pénz, fegyver) háttérteret teremtették meg a későbbi támadásokhoz. A csoport országosan ismertté 1969. augusztus 15-től vált, amikor 12 fegyveres⁵⁸ megszállta a Rádio São Paulo-t, ahol bejátszották Marighella beszédét.⁵⁹

49 Vanguarda Armada Revolucionária Palmares – Fegyveres Forradalmi Élgárda

50 Ação Libertadora Nacional – Nemzeti Felszabadítási Akció

51 Max, Alphonse: *Guerillas in Latin America*. 57-59.p.; Flynn, Peter: *Brazil, a Political Analysis*. 413.p.

52 Max, Alphonse: *Guerillas in Latin America*. 56-57.p.

53 Mallin, Jay (ed.): *Terror and Urban Guerillas. A Study of Tactics and Documents*. 68.p.

54 Flynn, Peter: *Brazil, a Political Analysis*. 414-415.p.

55 Uo. 415.p. Marighella a BKP Végrehajtó Bizottságának és Titkárságának is tagja lett.

56 Tagjai főleg Bahia tartományból származtak.

57 Marighella így írt erről Fidel Castronak: „Hiszem, hogy a Központi Bizottsággal való szakításom segíteni fog elmélyíteni az ideológiai harcot a brazil forradalmi mozgalomban, és megállítja a jobboldali és revizionista elképzeléseket... A gerillaharc útját választottam, és mindenhová be kell tennünk a lábunkat; ez az út tehet minket a latin-amerikai forradalmak részévé.” Idézi Flynn, Peter: *Brazil, a Political Analysis*. 416-417.p.

58 A hatóságok szerint a 12 főből volt, aki nem beszélt portugálul, csak spanyolul, ezért valószínű, hogy Marighellának nemcsak brazil követői voltak.

59 Flynn, Peter: *Brazil, a Political Analysis*.

A brazil városi gerillák akcióinak legnagyobb része bankok ellen zajlott: 1969-ben volt, hogy egy nap alatt 5-6 bankot is kirabol-
tak (a bankrablások legtöbbször São Paulóban
hajtották végre).⁶⁰ A gerillák másik jelentős
bevételi forrásai az elrabolt emberek után
fizetett váltságdíjak voltak. A legjelentősebb
emberrablás 1969. szeptember 4-én történt,
amikor az MR-8 szervezet elrabolta *Charles
Burke Elbrick* amerikai nagykövetet. A geril-
lák 15 politikai fogoly szabadon bocsátását
követelték, de az akció legnagyobb sikere
mégis az volt, hogy a mozgalom világszerte
ismertté vált.⁶¹ A sikeres emberrablás (a fog-
lyok szabadon bocsátása után a nagykövetet
elengedték a gerillák) és a hírnév azonban a
mozgalom bukásához vezetett.

Ebben az időben, 1969 júniusában össze-
gezte a katonai rezsim elleni nagyvárosi har-
cok tanulságait Marighella. Művének címe,
*A városi gerilla kis kézikönyve*⁶² azt sugallja,
hogy a városi gerilla-hadviselés kérdéskörét
saját és társai tapasztalatait feldolgozva, fő-
leg gyakorlati oldalról közelítette meg, de
kétségtelen, hogy elméleti problémákat is
megvizsgált a szerző.⁶³ A könyvecske (kb.
3,5 szerzői ív) a brazil viszonyokra készült
(ezt maga Marighella írja le az első fejezet-
ben), de részletei más forradalmi mozgalmak
számára is tanácsokkal szolgáltak. A geril-
laharc, a forradalom és a nagyváros egy-
máshoz való kapcsolatának rövid vizsgálata
után igen pontos és részletes instrukciókkal

látta el mozgalmának aktív és leendő tagjait.
Marighella aprólékosan foglalkozott a geril-
lák felkészítésével, fegyvereivel és a városi
gerillaharc harcászati és logisztikai kérdése-
ivel. Hasonlóan Che Guevarához, némileg ő
is újraértelmezte a gerilla hadviselés elméle-
tének néhány kérdését.⁶⁴ A legnagyobb újítás
a gerillaharcok helyszínét érintette. Az ekkor
már nemzetközileg is ismert forradalmár úgy
vélte, hogy a gerillaharcot a városokban kell
elkezdeni, és az itt szerzett tapasztalatok és
pénz segítségével lehet kiterjeszteni a for-
radalma Brazília más vidékeire is.⁶⁵ Kiras
véleménye szerint Marighella úgy gondolta,
hogy „...a brazil helyzet az 1960-as években
másféle választ igényel, mint a maoista első
szakasz alapos előkészítő munkája”,⁶⁶ mert
erre kora Brazíliájában nem volt idő – azon-
nali cselekvés mellett érvelt, így az idő-faktor
szerepe megfordult.⁶⁷ A gerillák gyors fellé-
pése ahhoz fog vezetni, hogy a kormányt és
a hatóságokat felkészületlenül éri a támadá-
sok, és emiatt ők szélsőségesen fognak azok-
ra reagálni. Marighella arra számított, hogy
a kormány képtelen lesz megoldást találni a

434.p.; Max, Alphonse: *Guerillas in Latin America*. 57.p.

60 Max, Alphonse: *Guerillas in Latin America*. 59-60.p.

61 Flynn, Peter: *Brazil, a Political Analysis*. 443.p.

62 Eredeti portugál címe: *Mini-Manual do Guerrillheiro Urbano*

63 Kőszegvári Tibor: *Gerilla-hadviselés a városokban*. 64.p.

64 Vö. Che Guevara, Ernesto: *A gerillaharcos kézikönyve*. Ulpius-ház Könyvkiadó, Bp., 2007.

65 Marighella, Carlos: *Minimanual of the Urban Guerrilla*. Chapter 1. <http://www.marxists.org/archive/marighella-carlos/1969/06/minimanual-urban-guerrilla/ch01.htm>; letöltés ideje: 2012. augusztus 9.; ld. még: Kiras, James D.: *Terrorizmus és irreguláris hadviselés*. 272.p.

66 Uo.

67 Mao és követői a gerillaháborút elhúzódozó jellegűnek tartották, melyet három szakaszra osztottak. Az első, előkészítő szakaszban a gerillák hosszú idejű, stratégiai védelemre rendezkednek be, mely megalapozza a felkészülést (második szakasz) és az ellentámadás (harmadik szakasz) sikerét. Ld. Mao Ce-tung: *Az elhúzódozó háborúról*. In.: Uő.: *Válogatott művei*. 2. kötet. Szikra, Bp., 1953., 205-360.p.

gerillák okozta problémákra, egyre inkább a felkelők fizikai megsemmisítésére törekszik majd, miközben a nép számára mindez azt sugallja, hogy az erőszakért a kormány, s nem a gerillák a felelősek.⁶⁸ A fokozódó erőszak kapcsán megjegyzendő, hogy Marighella nem vetette a harc során a terror alkalmazását sem, sőt úgy gondolta, hogy „*a terrorizmus egy olyan fegyver; melyről a forradalmár soha sem mondhat le.*”⁶⁹

A munka a városi gerilla-hadviselés legteljesebb forrásának tekinthető⁷⁰: a gerilla hadviselés elméletének egyik klasszikus teoretikusává tette Marighellát. A könyvecske igen korszerűnek, sőt kortalannak tekinthető, hiszen a forradalmi mozgalom finanszírozására a modern kor „divatos” pénzszerzési technikáit (emberrablás, repülőgép-eltérítés, bankrablás) ajánlotta a gerillák számára. A brazil forradalmár szerint a katonai és rendőri intézmények, létesítmények elleni robbantások, az országban jelen levő idegen érdekeltségek elleni szabotázsakciók, utcai összecsapások, a katonai, rendőri, politikai vezetők elleni támadások, a kommunikációs és szállítási rendszerek állandó veszé-

lyeztetése (adott esetben blokkolása) fontos eszközei a városi gerilláknak. Marighella is kiemelte az indirekt eszközökkel való hadviselés jelentőségét: szerinte a pszichológiai hadviselés eszközeinek alkalmazása, melyben kulcsszerepet szán a médiának, demoralizálhatja a kormányt.⁷¹

Az Elbrick-ügy megalázó helyzetbe hozta a katonai rezsimet, mely brutális megtorlással válaszolt. Az október 25-én elnöknek beiktatott *Garrastazú Médici* tábornok azonnal megmutatta, hogy a rezsim képes a kemény visszavágásra: 1969. november 4-én megölték Carlos Marighellát. A gerillavezérre a forradalmárok egyik São Paulo-i találkozóhelyén, egy könyvesbolt előtt csaptak le: az akció előtt elfogtak két domonkos szerzetest (akik korábban bizalmasai, segítői voltak⁷²), kínzással megtörték őket, és a tőlük kicsikart információk segítségével törbe csalták és a rajtaütés során megölték Marighellát.

68 Marighella, Carlos: *Minimanual of the Urban Guerrilla*. Chapter 38. <http://www.marxists.org/archive/marighella-carlos/1969/06/minimanual-urban-guerrilla/ch38.htm>; letöltés ideje: 2012. augusztus 9.; ld még Kiras, James D.: *Terrorizmus és irreguláris hadviselés*. 275.p.

69 Marighella, Carlos: *Minimanual of the Urban Guerrilla*. Chapter 30. <http://www.marxists.org/archive/marighella-carlos/1969/06/minimanual-urban-guerrilla/ch30.htm>; letöltés ideje: 2012. augusztus 9.; ld. még Mallin, Jay (ed.): *Terror and Urban Guerrillas. A Study of Tactics and Documents*. 69.p.; Kiras, James D.: *Terrorizmus és irreguláris hadviselés*. 278.p.

70 Kőszegvári Tibor: *Gerilla-hadviselés a városokban*. 64.p.

71 Marighella, Carlos: *Minimanual of the Urban Guerrilla*. Chapter 32. <http://www.marxists.org/archive/marighella-carlos/1969/06/minimanual-urban-guerrilla/ch32.htm>; letöltés ideje: 2012. augusztus 9.

72 A városi gerillák mozgalmát ún. „haladó papok”, főleg domonkos és jezsuita szerzetesek segítették, szórólapok nyomtatásával és terjesztésével, valamint a gerillák rejtésével. Max, Alphonse: *Guerillas in Latin America*. 61.p. A II. vatikáni zsinat és VI. Pál enciklikái (főleg a *Populorum Progressio*) igen sok, a társadalmat érintő problémával foglalkoztak. Ennek hatására a brazil egyház megosztottá vált: a tradicionalistákkal és mérsékelttekkel ellentétben az ún. „haladó papok” felléptek a diktatúra elnyomása ellen, agrár-reformot, az emberi jogok tiszteletét és társadalmi igazságosságot követeltek. Rose, R. S.: *The Unpast: Elite Violence and Social Control in Brazil, 1954-2000*. Ohio University Press, Athens OH, 2005., 141-143.p.

A városi gerillák mozgalmá Marighella halála után tovább folytatta akcióit, bár hozzá kell tenni, hogy a brazil titkosszolgálat egyre több gerillát tartóztatott le. A fegyveres ellenállók 1970-ben elrabolták *Nobuo Okuchi* japán, *Ehrenfeld von Holleben* nyugat-német és *Giovanni Enrico Bucher* svájci nagyköveteket is, valamint sorozatos támadásokat hajtottak végre a bankszektor és a külföldi érdekeltségek ellen. A katonai diktatúra ezután már arra koncentrált, hogy kiiktassák a gerillák vezetői, és egyre nagyobb számban fogták el a lázadókat. A brazil városi gerillák mozgalmá ezzel lassan kifulladásra került: 1971-re az összes jelentősebb vezetőjük vagy halott volt, vagy börtönbe került vagy pedig emigrált. A forradalmárok utolsó meghatározó személyisége, *Carlos Lamarca* 1971-ben halt meg egy rajtaütés során. Halála a brazil városi gerillák mozgalmának végét jelentette.

FELHASZNÁLT IRODALOMJEGYZÉK

Anderle Ádám: Latin-Amerika története. Pannonica Kiadó, h.n., é.n.

Árkus István: Egy kontinens egyenruhában. (Hadseregek Latin-Amerikában). Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1977.

Babin, A. I.: Engels katonaelméleti nézeteinek kialakulása és fejlődése. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1980.

Benyó Marianna: Az importált valóság (Gondolatok a RAF-ról). In.: BGF Szakmai Füzetek, 25. szám, 108-113.p.

Che Guevara, Ernesto: A gerillaharcos kézikönyve. Ulpius-ház Könyvkiadó, Bp., 2007.

Clausewitz, Carl von: A háborúról. I – II. kötet. Zrínyi Kiadó, Bp., 1961-1962.

Davidov, Denisz Vaszilevics: A partizánháborúról. In.: Kocsis Bernát (szerk.): Válogatás burzsoá hadtuományi írásokból. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1985., 131-138.p.

Engels Frigyes: Válogatott katonai írásai. II. kötet. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1960.

Fekete Rajmund: „Egy autót felgyújtani bűncselekmény. Ha több száz autó lángol, az politikai cselekvés” – Ulrike Meinhof és a nyugatnémet terrorizmus. In.: Betekintő, 2010./4. szám, oldalszám nélkül; http://www.betekinto.hu/sites/default/files/2010_4_fekete.pdf

Flynn, Peter: Brazil, a Political Analysis. Ernest Benn Boulder – Westview Press, London, 1978.

Forgács Balázs: Káosz vagy rend a gerillahadviselésben? In.: Kommentár, 2008., 1. sz., 88-100.p.

Giap, Vo Nguyen: A népi háborúról. Válogatott beszédek. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1976.

Gneisenau, August Wilhelm Anton von: A népfelkelés eszméjéről. In.: Kocsis Bernát (szerk.): Válogatás burzsoá hadtudományi írásokból. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1985., 111-115.p.

Gneisenau, August Wilhelm Anton von: Kivonat Észak-Németország Franciaország elleni általános fegyveres felkelésének alaptörvényéből. In.: Kocsis Bernát (szerk.): Válogatás burzsoá hadtudományi írásokból. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1985., 116-118.p.

Jomini, Antoine Henri: A hadművészet meghatározása. In.: Gottreich László et al. (szerk.): A hadművészet középkori és újkori klasszikusai. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1974., 568-622.p.

Kiras, James D.: Terrorizmus és irreguláris hadviselés. In.: Baylis, John et al. (szerk.): A stratégia a modern korban. Bevezetés a stratégiai tanulmányokba. Zrínyi Kiadó, Bp., 2005., 264-293.p.

Köszegvári Tibor: Gerilla-hadviselés a városokban. In.: Hadtudomány, 2009/1-2. szám, 63-71.p.

Lawrence, Thomas Edward: A bölcsesség hét pillére. I – II. kötet. Révai, Bp., 1935.

Lenin, Vlagyimir Iljics: Állam és forradalom. In.: LÖM, 33. kötet, Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1965., 1-111.p.

Lenin, Vlagyimir Iljics: Marxizmus és felkelés. In.: LÖM, 34. kötet, Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1967., 244-249.p.

Lenin, Vlagyimir Iljics: A moszkvai felkelés tanulságai. In.: LÖM, 13. kötet, Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1966., 360-367.p.

Mallin, Jay (ed.): Terror and Urban Guerillas. A Study of Tactics and Documents. University of Miami Press, Coral Gables (FL), 1982., 67-69.p. (Mallin előszava Marighella művéhez)

Mao Ce-tung: Az elhúzó háborúról. In.: Uó.: Válogatott művei. 2. kötet. Szikra, Bp., 1953., 205-360.p.

Mao Ce-tung: A japán területablók elleni partizánháború stratégiájának kérdései. In.: Uó.: Válogatott művei. 2. kötet. Szikra, Bp., 1953., 137-203.p.

Max, Alphonse: Guerillas in Latin America. INTERDOC, The Hague, 1971.

Merari, Ariel: A terrorizmus mint a lázadás stratégiája. In.: Tálas Péter (szerk.): A terrorizmus anatómiája. Zrínyi Kiadó, Bp., 2006., 73-114.p.

Porkoláb Imre: A különleges műveleti erők szerepe az aszimmetrikus kihívásokból adódó katonai feladatok tükrében, különös tekintettel a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemre: doktori (PhD) értekezés. ZMNE, Hadtudományi Doktori Iskola, 2009.

Porkoláb Imre: Aszimmetrikus hadviselés: az ortodox és gerilla hadikultúra összecsapásai. In.: Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 2006., 3.sz., 65-80.p.

Porkoláb Imre: Koan and the asymmetric warfare. In.: AARMS, 2006., 3.sz., 373-381.p.

Probáld Ferenc: Amerika regionális földrajza. Egyetemi és főiskolai tankönyv. Trefort Kiadó, h.n., 2005.

Rose, R. S.: The Unpast: Elite Violence and Social Control in Brazil, 1954-2000. Ohio University Press, Athens OH, 2005.

Schmitt, Carl: A partizán elmélete. In.: Uó.: A politikai fogalma. Osiris – Pallas Stúdió – Attraktor, Bp., 2002., 103-173.p.

Townshend, Charles: Gerillaháborúk. In.: Holmes, Richard: A háborúk világtörténete. Katonai újítások, amelyek megváltoztatták a történelem menetét. Corvina Kiadó, h.n., 1992., 250-265.p.

Ward, John: Latin America. Development and Conflict Since 1945. Routledge, London – New York, 1997.

INTERNETES FORRÁSOK

Jornal do Brasil – 1968. szeptember 15-16-i száma

<http://news.google.com/newspapers?nid=0qX8s2k1IRwC&dat=19680916&printsec=frontpage&hl=pt-BR>; letöltés ideje: 2012. augusztus 22.

Marighella, Carlos: Mini-Manual do Guerrilheiro Urbano <http://www.marxists.org/portugues/marighella/1969/manual/index.htm>; letöltés ideje: 2012. augusztus 23.;

Marighella, Carlos: Minimanual of the Urban Guerrilla <http://www.marxists.org/archive/marighella-carlos/1969/06/minimanual-urban-guerrilla/index.htm>; letöltés ideje: 2012. augusztus 9.;

Marighella, Carlos: Mini-manual of the Urban Guerrilla <http://www.latinamericanstudies.org/marighella.htm>; letöltés ideje: 2012. július 23.

sz.n.: Brazil The Internal Security Mission, 1964-85; http://www.photius.com/countries/brazil/national_security/brazil_national_security_the_internal_security~6986.html; letöltés ideje: 2012. szeptember 1.

DR. BESENYŐ JÁNOS – MOLNÁR ERIK: A NAMÍBIAI VIHARSAROK: A CAPRIVI-SÁV

Namíbiáról igen keveset tud az átlag magyar, annak ellenére, hogy a rendszerváltás idején a nemzetközi elszigeteltségből kilépő Magyarország első sikeresen végrehajtott békeművelete itt zajlódott, amely megalapozta a későbbi ENSZ missziókba történő meghívásunkat. Talán az egyik olyan ritka békeművelet zajlott le ebben az afrikai országban, amelyet a szembenálló felek mindegyike eredményesnek ítélt, és amelynek hatásai – békés átmenet, hatalommegosztás az európai és az afrikai gyökerű népcsoportok között, stabilitás, stb. – tartósan megmaradtak. Ennek ellenére az ország nem vált a béke szigetévé, éppen az ország legkisebb régiójának történelme és stratégiai elhelyezkedése miatt. Cikkünkben a terület történetét, az ott zajló eseményeket kívánjuk bemutatni.

A Namíbiai Köztársaság az afrikai kontinens dél-nyugati területén helyezkedik el. Északról Angola, Észak-keletről Zambia, Keletről Botswana, Délről Dél-Afrika, Nyugatról pedig 1500 kilométer hosszan az Atlanti-óceán határolja. Területe közel 830 ezer négyzetkilométer. Fővárosa Windhoek, amely szinte majdnem pontosan az ország

közepén helyezkedik el. Lakossága körülbelül 2,2 millió fő, a népsűrűsége megközelítőleg 2 fő/km. Az ország 13 régióból áll és ebből az egyik Caprivi régió. A Caprivi-sáv az ország észak-keleti részén helyezkedik el, amely közigazgatásilag Caprivi régió teljes területének felel meg, de tágasabb értelemben a Kavango régió egy része is belesik a Caprivi-sávba. Caprivi stratégiai fontosságú hosszú, keskeny, Namíbia északi részéből keleti irányba kinyúló területsáv, mely nem csak Botswanával, de Angolával és Zambiával is határos.

Caprivi trópusi éghajlatú területen, a magas az átlaghőmérséklet és december és március között sok a csapadék, ez az esős évszak. Namíbia legcsapadékosabb régiója, a legtöbb folyóvíz itt található valamint Namíbia édesvízkészletének jelentős hányada is. A vidék nagy részét mocsarak, árterek, vizes élőhelyek és erdők alkotják. A Zambézi-folyó mellett itt találhatóak az Okavango, a Kwando és a Chobe-folyók is. A régió áll 6 kerületből áll: Kongola, Linyanti, Sibinda, városi Katima Mulilo, vidéki Katima Mulilo és Kabbe. A régió majd 500 állatfajnak ad

otthont, köztük található például a Caprivi-i címerében szereplő és a fekete kontinensen egyre csökkenő létszámban található elefánt. A régióban több nemzeti park is található, úgymint a Bwabwata Nemzeti Park, Mamili Nemzeti Park és Mudumu Nemzeti Park. Ezek a helyeken az állatok szabadon vándorolhatnak, semmilyen emberi tevékenység nem korlátozza őket. A határ túloldalán található a botswanai Chobe Nemzeti Park, amely a namíbiai parkokkal egybefüggő területet alkot. A terület rendkívül kedvező lehetőséget nyújt az ornitológusok számára, mivel rendkívül sok féle madárfaj - a Namíbiában található madárfajok 70%-a a Caprivi régióban él - található ezen a területen. Itt található a Mamili Nemzeti Park, amelyet Namíbia vizes csodaparkjaként is emlegetnek. A folyók által létrehozott szigetek igen gazdag élővilággal rendelkeznek, és bár a terület a száraz évszakban elérhető közúton is, de az esős időszak beköszönte után a park 80%-a víz alá kerül. De híres a Mudumu Nemzeti Park is, amely egy hatalmas 1.000 négyzetkilométer kiterjedésű sűrű erdős szavannás terület a Kwando-folyó mentén. A park többek között vidráknak, a vízilovaknak és a krokodiloknak is otthont ad, de nagy számban található benne még bivaly, kudu, impala, zebra, vadkutya, valamint közel 430 madárfaj is.¹ Ezt az országot igyekszik is kihasználni, amit az idegenforgalomból származó egyre inkább növekvő bevételek is igazolnak.

Namíbia elsőként német gyarmat volt, az első világháború alatt a Dél-afrikai Unió megszállta, majd pedig a Dél-Afrikai Köztársaság 1961-es megalakulásától Namíbia Dél-Afrika részét képezte, egészen 1990-ig, amikor is elnyerte függetlenségét.²

Namíbiában a Caprivi-sáv olyan mint Erisz almája, amely folyamatosan viszályt kelt, bár manapság már nem is annyira kurrens, de bizonyos okokból folyamatosan aktuális kérdés maradt mind a bel- és mind a külpolitikai szinten is. Ennek egyik oka a nemzetiségek közötti érdekellentétek, mivel a namíbiai nemzetet - mint a legtöbb afrikai országot - több, különböző népcsoport alkotja. Élnek itt az ősidők óta a busmanok, namák, damarák, majd úgy 600 évvel ezelőtt megjelentek a bantu népcsoportokhoz tartozó ovambok, hererok és a Caprivi-i részen a lozik.³ Az európaiak bevándorlása a 17. század folyamán kezdődött meg. Ekkor angol és holland kereskedők jelentek meg, akik azonban nagyszámban nem telepedtek le ezen a területen, hanem leginkább a mai Dél-Afrika területén vetették meg a lábukat. Végül a 19. század végére a németek afrikai expanziója hatására került a terület függő státusba és vált német fennhatóságú gyarmattá. Namíbiát Német Délnyugat-Afrika (Deutsch-Südwestafrika) néven uralták a német gyarmatosítók. A terület megszállásához a nemzetközi jogi háttér az a 1884-85-ös berlini Kongó Konferencia teremtette meg, amelyen a világ nagyhatalmai hozzájárultak a német gyarmatosítási folyamathoz.⁴

1890-ig a területet a Német Délnyugat-Afrikai Gyarmati Társaság (Deutsche

Sereg Szemle, X. évfolyam, 1. szám, 133. oldal

3 Report of the African Commission's Working Group on Indigenous Populations/Communities: Mission to the Republic of Namibia, July-August 2005, p. 32.

4 Szabó Loránd: Afrika felosztása? Az 1884-1885-ös berlini Kongó-konferencia. In: Szabó Loránd-Ólbei tamás-Wilhelm Zoltán (szerk.): Anyaországok és (volt) gyarmataik 1, PTE Afrikai-Amerikai-Ázsiai Universitas Munkacsoport, Pécs, 2002, 85-92. oldalak

1 <http://www.namibiaturism.com.na/national-parks/> (letöltés ideje: 2012. 08. 21.)

2 Besenyő János – Molnár Erik: ENSZ békefenntartás magyar részvételével: Namíbia,

Kolonialgesellschaft für Südwest-Afrika) irányította, azonban az évek múlásával egyre közelebb került a csödhöz, így a társaság Otto von Bismarck kancellárhoz fordult segítségért a gyarmat további fenntartása érdekében. Ezért a terület 1890-ben koronagyarmattá vált, így hamarosan megérkeztek a német kiegészítő csapatok is. Ekkor azonban még a Caprivi-sáv nem tartozott Német Délnyugat-Afrikához.⁵

1890. március végén Bismarckot Leo von Caprivi váltotta a kancellári pozícióban. Az új kancellár hozzá is látott az újonnan szerzett gyarmati terület feletti kontroll megszilárdításához. Ehhez azonban meg kellett állapodnia az afrikai gyarmatosításban a németek legnagyobb vetélytársának számító Brit Birodalommal, ezért 1890-ben a szembenálló felek különböző egyezmények folytán több területet is elcseréltek egymással. Az egyik ilyen megállapodás volt a „Helgoland – Zanzibár Egyezmény”, amelyben a Német Császárság átadta a briteknek a zanzibári érdekeltségeit a Caprivi-sávért valamint az északi-tengeri Helgoland szigetért cserébe. Az egyezmény eredményeképpen a Dél-Nyugat Afrikában található német gyarmat területét az Itege területtel (lozi királyok által uralt terület)⁶, más néven az Okavango-sávval, sikerült növelni. Az új területet az azt megszerző kancelláról nevezték el.⁷ Von Caprivinek a britekkel való terület cseréit leginkább a földrajzi előnyökhöz való jutás befolyásolta. Ezzel a területszerzéssel Német Délnyugat-Afrikának

kijárata lett a Zambézi-folyóhoz. A németek pedig úgy vélték, hogy a Zambézi-folyón keresztül eléri Afrika keleti partvidékét, ahol Német Kelet-Afrika (ma Ruanda, Tanzánia és Burundi területe) gyarmatuk volt. Utóbb kiderült, hogy a folyó még sem volt hajózható, ami betett a németek gyarmati álmainak. Később a németek a mai Kamerun és Togo területén is határkorrekciókat hajtottak végre a közös érdekek alapján.⁸ A Caprivi-sávnak ezek után már a németek nem tulajdonítottak túl nagy jelentőséget. Ez annak is volt tudható, hogy a terület a telepesek által lakott területektől távol helyezkedett el, illetve az esős időszak beköszöntével komoly áradásoknak volt kitéve – ez manapság is hatalmas problémát jelent, mivel a folyók nincsenek szabályozva – és így a terület megközelíthetősége és azon való áthaladás szinte lehetetlenné vált. Továbbá a szúnyogok által terjesztett járványok miatt a régió tipikus afrikai veszélyhelynek számított az európai telepesek számára. A régió központja Schuckmannsburg volt, ahol a szolgálat már-már büntetésnek számított.⁹ Talán ezért is történt, hogy Hans Richard Kaufmann a régió kormányzója többször kérelmezte a központ áthelyezését a malária és az áradásokkal járó problémák miatt, amit a Windhoek-i bürokrácia mindannyiszor elutasított.¹⁰ A gyarmat határainak megerősítésére az 1910-es években került sor és csak akkor helyeztek ki nagyobb katonai alakulatot a németek Caprivi régióba.¹¹

Az első világháború kitörésekor a Brit Bi-

5 <http://www.dhm.de/lemo/html/kaiserreich/aussenpolitik/suedwest/index.html> (letöltés ideje: 2012. 08. 06.)

6 <http://www.openafrica.org/route/Caprivi-Wetlands-Paradise-Route> (letöltés ideje: 2012. 08. 06.)

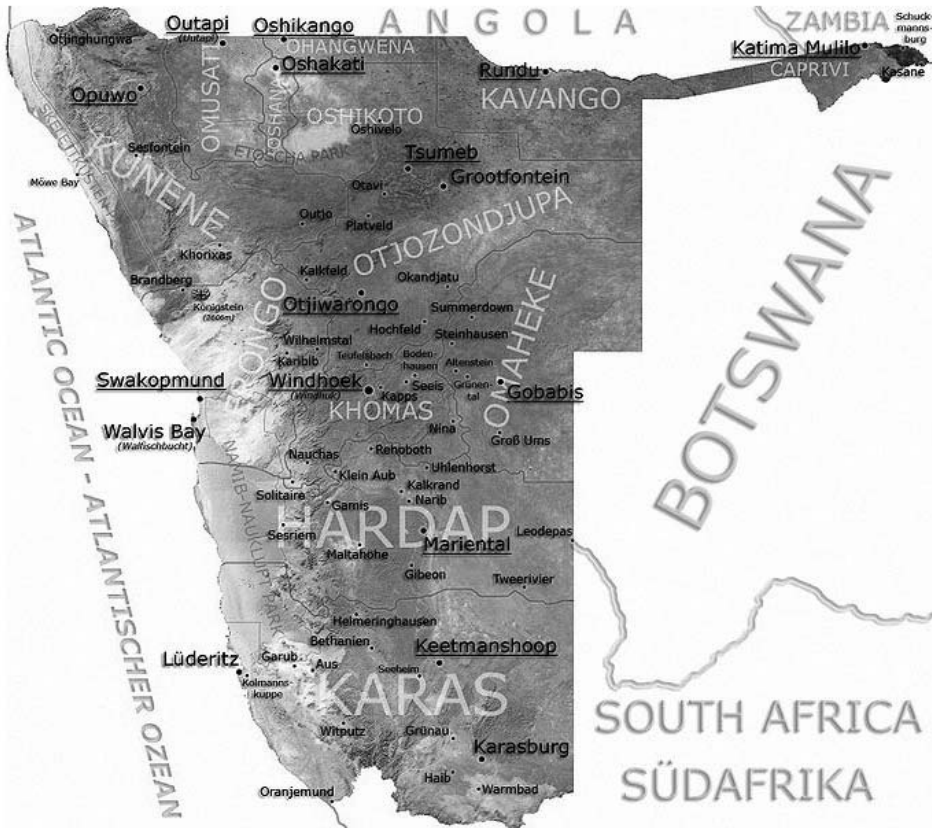
7 http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/606_Anglo-German%20Treaty_110.pdf (letöltés ideje: 2012. 08. 06.)

8 <http://www.traditionsverband.de/helgo.html> (letöltés ideje: 2012. 08. 06.)

9 <http://www.caprivi.biz/history.html> (letöltés ideje: 2012. 08. 06.)

10 <http://www.klausdierks.com/Chronology/68.htm> (letöltés ideje: 2012. 07. 30.)

11 <http://www.klausdierks.com/Chronology/68.htm> (letöltés ideje: 2012. 07. 30.)

rodalomhoz tartozó Dél-afrikai Unió katonai akciót indított a Német Délnyugat-Afrika ellen, majd 1915-ben egy gyors hadművelet keretében lerohanta, majd megszállta a területet. Így Német Délnyugat-Afrika ezzel *de facto* megszűnt.¹² A Dél-afrikai Unió megszállása alatti területet a Népszövetség mandátumterületé minősítette. Az Unió többször is megpróbálta hivatalosan annektálni a területet, de ezt a nemzetközi közösség nem tá-

mogatta.¹³ Eközben Caprivi régióban csupán annyi változás történt, hogy a 1930-as évek közepén a központ Schuckmannsburgból átköltözött az újonnan alapított, lozi nevet viselő, Katima Mulilo városba, ugyanis a britek fontosnak tartották, hogy korábban a németek által használt központ helyett egy új városba költöztessék a helyi adminisztrációt.¹⁴

1961-ben megszűnt a Dél-afrikai Unió, amelynek a lakói kikiáltották az ország függetlenségét, majd kiléptek a Brit Nemzetköz-

12 Besenyő János – Molnár Erik: ENSZ békefenntartás magyar részvételével: Namíbia, Sereg Szemle, X. évfolyam, 1. szám, 136. oldal

13 Roger Hearn: UN peacekeeping in action: the Namibian experience, p. 37.

14 <http://www.klausdierks.com/Chronology/89.htm> (letöltés ideje: 2012. 07. 30.)

zösségből, így megszületett a Dél-Afrikai Köztársaság. A világpolitika súlya is megváltozott, az időközben megszűnt Népszövetség helyét az ENSZ vette át, Délnyugat-Afrika mandátum területéből pedig gyámsági terület lett. Azonban az ENSZ ellenőrzést Dél-Afrikai Köztársaság nem akarta elfogadni és bár *de iure* nem annektálta a területet, ezzel szemben szinte semmi sem akadályozta abban, hogy azt az ország szerves részeként kormányozza.¹⁵

Mint, ahogyan azt már a legelején említettük a Caprivi-sávnak több alkalommal is stratégiai fontosságú szerepe volt a fegyveres konfliktusok alatt. Az 1964-1979 közötti rhodesiai „bozótháború”, azaz a zimbabwei függetlenségi háború során; a dél-afrikai ellenállásnak, az Afrikai Nemzeti Kongresszusnak (African National Congress) a Dél-afrikai Köztársaság kormánya elleni, 1965-1994 között folyó hadműveleteiben; az angolai polgárháború során és a namíbiai függetlenségi harcok alatt ezen a keskeny földcsíkon állandó katonai műveletek folytak, különböző fegyveres erők nyomultak be a területre, melyen keresztül játszi könnyedséggel elérhettek más országokat, területeket. A Dél-afrikai Védelmi Erők is felismerték a Caprivi-sáv stratégia fontosságát, ezért ott szárazföldi, majd légi bázist hoztak létre. A dél-afrikai haderő már csak azért is megpróbálta a területet kontrollálni, hiszen a zimbabwei és a namíbiai függetlenségért küzdő alakulatok is előszeretettel használták a területet saját akcióikhoz, illetve jelentős tranzit útvonal volt. A 1960-as években megindult függetlenségi akciók arra készítették a dél-afrikai erőket, hogy a területet külön irányítás alá vonják. Ez azonban a helyiek ellenállását

is kiváltotta, akik megalapították a Caprivi-i ellenállási mozgalmat, amely a régió teljes függetlenségért indított harcot. Az 1960-as és 1970-es években Caprivi-sáv területén állandó dél-afrikai alakulatoknak legalább négy konfliktusra kellett fókuszálniuk:

- a „kommunizmus elleni globális” háborúra
- az angolai függetlenségi háborúra;
- a zimbabwei függetlenségi háborúra;
- a namíbiai függetlenségi háborúra; valamint a Caprivi-i függetlenségi mozgalomra, amely azonban együtt járt a namíbiai függetlenséggel.

A négy fő terület közül az elsőt emelném ki, mivel a függetlenségi harcok úgymond nem szorulnak magyarázatra. Ez idő tájt az afrikai függetlenségi mozgalmak a fennálló rendszert működtetők – rhodesiai, dél-afrikai fehérek – szemében egyet jelentettek a kommunizmus térnyerésével. A legtöbb függetlenségi mozgalom jól profitált a hidegháborúból és a szovjetek harmadik világban történő szövetségi rendszer építésének köszönhetően, hiszen az úgynevezett szövetségességért cserébe fegyvert és anyagi támogatást kaptak. Így a függetlenségi harcot nem volt nehéz egyik oldalnak sem párhuzamba állítani a világpolitikai színterén zajló kommunizmus kontra nyugati világ harccal. Azonban Afrikában az ideológia csak másodlagos volt, mivel az afrikaiak elsősorban a függetlenségüket akarták kivívni. A kommunizmus elleni harc zászlóra tűzése a fehér lakosság szövetség keresése volt a régi gyarmatosító „anyaországok” valamint más nyugati országok irányában. Az idő múlásával azonban Dél-Afrika a maga apartheid ideológiájával a világpolitikában kezdett magára maradni, így a Caprivi-sáv pedig a „fehér Afrikát” a „fekete Afrikától” elválasztó északi védvonallá vált.

Caprivi-sávot 1981-ig közigazgatásilag teljesen leválasztották Délnyugat-Afrikától és közvetlenül Pretóriából irányították. Ezt

15 Besenyő János – Molnár Erik: ENSZ békefenntartás magyar részvétellel: Namíbia, Sereg Szemle, X. évfolyam, 1. szám, 136-137. oldalak

azonban a helyi lakosság nehezményezte és 1963-ban megalapították a Caprivi Afrikai Nemzeti Uniót (CANU - Caprivi African National Union), amely harcot indított a dél-afrikai katonák ellen. A CANU vezetői egy idő után belátták, hogy egyedül képtelenek a harcot felvenni a dél-afrikaiakkal, így a többi namíbiai függetlenségi mozgalomhoz hasonlóan a szervezet egyesült a namíbiai ellenállás politikai szervezetével (SWAPO - South West Africa People's Organization.). Hosszas egyeztetések után a szövetségkötésre, majd a két szervezet egyesülésére a függetlenségi mozgalmak bázisának számító Zambiában került sor. A megállapodást 1964. november 5-én kötötték meg Lusakában. A CANU részéről Albert Mishake Muyongo, illetve a SWAPO részéről Sam Nujoma írta alá a dokumentumot, amit a későbbi elszakadási kísérletek során a namíbiai kormány hatékonyan használt fel a szakadárak ellenében. A későbbi 1990-es évek végi Namíbia kontra Caprivi vitákban a két szervezet egyesülését már sokan cáfolták, de ezt a dokumentum kétséget kizáróan bizonyított, valamint az is, hogy a helyi – caprivi - lakosok is részt vettek az egységes namíbiai függetlenségi mozgalom harcaiban, amely végül függetlenséget hozott az országnak.¹⁶

A zimbabwei és az angolai függetlenségi háborúk lezárása után kezdődött meg az angolai polgárháború, illetve javában zajlott a namíbiai függetlenségi harc, így a Caprivi régió továbbra is ütközőzóna maradt.¹⁷ Angolai részről az MPLA (Movimento Popular de Libertação de Angola, azaz az Angolai Népi Felszabadítási Mozgalom) vált a SWAPO

szövetségesevé. Ellenben az UNITA (União Nacional para a Independência Total de Angola, azaz a Nemzeti Egység A Teljes Felszabadításért) a dél-afrikaiakkal lépett szövetségre. Mivel Angola déli részét az UNITA uralta déli irányból pedig a dél-afrikai erők támadtak a SWAPO két tűz közé szorult. Ennek ellenére a SWAPO által életre keltett PLAN (People's Liberation Army of Namibia, azaz a Namíbiai Nemzeti Felszabadító Haderő) az 1980-as évekre egyre hatékonyabban vette fel a harcot a dél-afrikai és az angolai csapatok ellen. A PLAN katonák közös kiképzést kaptak az angolai haderővel együtt (FAA- Forces de Angola.), illetve közös bevetéseken is részt vettek az UNITA, és a dél-afrikai erőkkel szemben. Ezen felül további katonai támogatást kaptak külföldről is, főként a Szovjetuniótól, Kínától és Egyiptomtól. Válaszul a dél-afrikai haderő légcsapásokkal próbálta gyengíteni a namíbiai felkelők erejét, illetve a SWAPO-t, úgy hogy a délnyugat-afrikai lokális politikai szervezetek kiépítésébe kezdett, majd ezt a vonalat a védelmi területre is kiterjesztette. 1980-ra etnikai alapon létrehozta a Délnyugat-Afrikai Területi Haderőt (SWATF - South West African Territorial Force), amellyel kvázi megteremtette a SWAPO és a PLAN belső ellenségét. Ezt valamelyest ellensúlyozta Angola szovjet és kubai támogatása, amely a SWAPO pozícióit is erősítette. A harcok végére a dél-afrikai haderő harcoló állományának a megközelítőleg 60% tartózkodott namíbiai területen - a dél-afrikaiak több mint 100.000 katonát állomásoztattak az északi térségben - főként az angolai határvidéken. 1980-as évek közepére már jól kirajzolódott, hogy a háború túlmutatott a namíbiai szuverenitás kérdésén, mivel az a két regionális hatalom, Angola és Dél-Afrika között kibontakozó széles katonai konfliktussá vált.¹⁸

16 <http://www.caprivifreedom.com/news.i?cmd=view&nid=1120> (letöltés ideje: 2012. 08. 06.)

17 Besenyő János – Molnár Erik: ENSZ békefenntartás magyar részvételével: Namíbia, Sereg Szemle, X. évfolyam, 1. szám, 140-141. oldal

18 Roger Hearn: UN peacekeeping in action: the Namibian experience, p. 41-42.

Az 1980-as évek abban is változást hoztak, hogy a dél-afrikai rezsim 1981-től a Caprivi-sávot újra Windhoek irányítása alá helyezte, ezzel az ismét aktív régióvá vált, saját jogosítványokkal. Azonban a nemzetközi közösség a délnyugat-afrikai háborút egyre kevésbé támogatta, mivel időközben enyhülés állt be a hidegháborúban, így az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió is azon volt, hogy a konfliktusnak mihamarabb véget vessen. 1989 tavaszán életbelépett a tűzszünet, majd a hosszas tárgyalások eredményeképpen 1990. március 21-én megalakult a független Namíbiai Köztársaság, amelynek Caprivi az egyik régiója lett.

Az 1990-ben függetlenné vált Namíbia függetlensége eléggé sérülékeny volt még akkor. Bár az angolai polgárháborút 1994-ben megpróbálták lezárni, 2002-ig a harcok változó intenzitással folytak, közben pedig az UNITA csapatok többször is átlépték a namíbiai határt, főként a Caprivi régióban. Az új államot veszélyeztető másik tényező Dél-Afrika volt, ahol a demokratikus átalakulás csak 1994 után történt meg. Addig dél-afrikai csapatok - igaz nem hivatalosan - támogatást nyújtottak a namíbiai területekre gyakran behatoló UNITA csapatoknak.

Közben a CANU és a SWAPO egyesülését aláíró Albert Mishake Muyongo, kiszorult a SWAPO vezetőségéből, ezért 1985-ben megalapította az Egyesült Demokrata Pártot (UDP - United Democratic Party), amely később csatlakozott a Demokratikus Fordulat Szövetséghez (DTA - Democratic Turnhalle Alliance), amelynek 1991-től 1998-ig az elnöke volt.¹⁹ Muyongo újra élesztette a Caprivi függetlenség eszméjét és ezúttal már Namíbiától kívánt függetlenedni. Ebben a törekvésében támogatta, hogy az észak-caprivi lozik

nem azonosíthatók a namíbiai lakosság többi részével, inkább a zambiai és a botswanai lozikkal érznek közösséget. Muyongo politikai támogatásával így 1994-ben megalakult a Caprivi Felszabadítási Mozgalom (CLF - Caprivi Liberation Front), és azért kezdtek el kampányolni, hogy autonómiát kapjanak és szorosabbra fűzhessék a kapcsolatukat a nyugat-zambiai lozikkal. Ugyancsak 1994-ben megalakult a Caprivi Felszabadítási Hadsereg (CLA - Caprivi Liberation Army), majd pedig 1996-ban újjá alakult a CANU is. A régiót képviselő szervezetek vezetői ekkor már azt hirdették, hogy a SWAPO-val anno egyességet kötöttek, hogy Caprivi autonóm státusú lesz a függetlenségi harcok megnyerése után.²⁰

CLA vezetői kapcsolatot építettek ki a zambiai BPF (Barotse Patriotic Front) szeparatistáival, valamint az UNITA vezetőivel. A caprivi mozgalom elszakadási törekvéseit, a Namíbiát egyszerűen az ovambo népcsoport uralma alatt álló területnek tekintő namíbiai és zambiai lozi lakosság is támogatta. A helyzetet az is bonyolította, hogy Namíbia és Botswana évek óta határvitában álltak a Chobe-folyó határvízének elhelyezkedése miatt, amelyben később a Nemzetközi Bíróság hozott ítéletet Botswana javára.

1998-ban a Namíbiai katonai felderítés bejelentette, hogy felfedezett egy katonai kiképzőtábor, amit a CLA üzemeltet. Ekkor a katonaság és a rendőrség közös speciális alakulata (SFF - Special Field Force) megindította a kiképzőtelep felszámolását. A razzia során több embert őrizetbe vettek és letartóztattak. Azonban tizenöt Caprivi-i katonai vezetőnek sikerült elmenekülnie Botswanába és onnan folytatták a namíbiaiak zaklatását. 1999 augusztusában a namíbiai vezetés szükségállapotot rendelt el Észak-Caprivi-ban, miután

19 http://www.klausdierks.com/Biographies/Biographies_M.htm (letöltés ideje: 2012. 07. 30.)

20 <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/caprivi.htm> (letöltés ideje: 2012. 07. 30.)

a CLA legalább ötven embert meggyilkolt a Katima Mulilo rendőrségén, katonai bázisán, és egyéb kormányzati intézményeiben. Ennek következtében a helyi büntetés-végrehajtási és igazságszolgáltatási intézményekben a hatóságok mintegy 600 embert tartottak fogva, a szeparatista fronttal való kapcsolatok gyanúja miatt. A Namíbiai Védelmi Erők (NDF - Namibia Defence Force) ekkor hajtotta végre a - mai napig egyedüli katonai akcióját namíbiai területen – majd egy évig tartó hadjáratát a CLA által kikiáltott szakadár Caprivi állam ellen. Az egy év alatt lezajlott akciók során a namíbiai haderő és a rendőrség teljesen felszámolta a CLA fegyveres csoportjait és helyre állította a rendet. A Caprivi akció során több mint 2000 civil kereset menedéket Botswanában, főleg lozik és olyan függetlenség pártiak, akik megtorlástól féltek. 1998-ban jogvédők jelentették, hogy kormányzati csapatokat, főleg a rendőrség különleges alakulatát, az SFF-t túlkapasokon érték, úgymint fosztogatás, civilek elleni erőszak. Ezzel szemben a hadsereg által végrehajtott akciókkal kapcsolatban nem merült fel panasz, így a 1999-ben már katonai ellenőrzés alatt hajtották végre a CLA lefegyverzésére és a szeparatista vezetők elfogására irányuló műveleteket. A kormány 1999-ben vizsgálatot indított a rendőrség által elkövetett túlkapasokkal kapcsolatban és a CLA által elkövetett lakosság elleni jogsértésekkel kapcsolatban is. 1999 decemberében a hadsereg további akciókat indított, mivel ekkorra vált nyilvánvalóvá, hogy a CLA az UNITA erőitől kap támogatást. Így az 1998 és 1999 hadművelet főcélja az UNITA erők teljes felszámolása volt a régióban. Az 1999 decemberében indított akció keretében Kavango és Caprivi régióból a hadsereg kiűzte az UNITA erőket, a CLA vezetőit pedig elfogták és bíróság elé állították, a legtöbb esetben hazaárulás vádjával (ebben az esetben életfogytiglan a kiszabható leg súlyosabb ítélet). Mishake

Muyongo elmenekült Namíbiából, először Botswanába, majd onnan egyenesen Dániába ment tovább. Botswana ugyan a katonai műveletek alatt megvédte a területére menekült Lozikat, ennek ellenére sem namíbiai, sem botswanai részről szándékos és komoly háttérincidens nem történt.

Az elmenekült Muyongo külföldről továbbra is aktívan politizál Caprivi függetlensége érdekében. Többször is hangoztatta, hogy Caprivi-nek sem történelmileg, sem földrajzilag semmi köze sincs Namíbiához. Továbbá az elmúlt száz évben az összes a területet kontrolláló hatalom elhanyagolta a vidéket és annak lakosságát. Muyongo szerint a lakosság elleni atrocitásokat a namíbiai hadsereg katonái és a bűnözővé züllött volt UNITA harcosok követték el. Mi több Muyongo úgy vélte, hogy a namíbiai katonák módszeresen erőszakolnak meg és ejtettek teherbe Lozi nőket a területen, ezáltal próbálva asszimilálni a lakosságot.²¹ Muyongo megnyilatkozásaiival és azoknak objektív voltával csupán annyi probléma van, hogy a CLA által elkövetett bűncselekményeket soha sem említi meg.

A Caprivi-sávra a nemzetközi figyelem nemcsak a szakadárak akciója miatt irányult az 1990-es évek végén, hanem a Namíbia és Botswana határvitája miatt is, amely végül a hágai Nemzetközi Bíróság elé került. A hosszú ideig tartó területi vita lényege abból adódott, hogy vajon a Chobe-folyó melyik csatornája számít a folyó fősodrának, amely a két országot nemzetközileg elismert elválasztó határ. Ezen ügynek azért is volt nagy hordereje, mivel a döntéstől függően egy nagy kiterjedésű sziget, a Kasikili vagy Sedudu (namíbiai illetve botswanai néven) valamelyik ország területére esik. A botswanai kormány álláspontja

21 http://mindennapiafrika.blog.hu/2009/05/06/namibia_sotet_titka_a_caprivi_szenvedesei (letöltés ideje: 2012. 08. 06.)

az volt, hogy a szigetet a Chobe Nemzeti Park fontos része, így botswanai területnek számít. Ellenben a namíbiai kormány, valamint a capriviek álláspontja szerint is, a terület nemcsak az eredeti 1890-es német-brit megállapodás része, hanem ami még annál is több, hogy az itt lakók generációi használták a szigetet állattartásra, legeltetésre, nádgyűjtésre és tradicionális temetkezési helyként. Ezzel szemben 1999 decemberében a Nemzetközi Bíróság úgy döntött, hogy a fő csatorna a szigettől északra húzódik, és emiatt a nemzetközi határ is a területtől Északra helyezkedik el, így a sziget Botswana része lett.²²

Végül 2002 márciusában a Caprivi szeparatista akciók során letartóztatottak közül 132 embert állítottak bíróság elé. A lázadók többségével szemben a vád hazaárulás volt, mivel a vádlottak között sok a namíbiai fegyveres erők kötelékében korábban szolgálatot teljesítő, vagy még aktív személy volt. Összesen 132 ember vádoltak meg 275 rendbeli bűncselekménnyel; pl. árulással, gyilkossággal, lázadással, állam elleni erőszakkal, lopással, illegális fegyvertartással és szándékos károkozással. A bírósági eljárással kapcsolatban többször szót emelt az Amnesty International nemzetközi jogvédő szervezet. A szervezet szerint az volt aggasztó, hogy átlagosan majdnem négy évig voltak őrizetben a vádlottak, akik közül 11 elhalálozott a börtönben. Érdekes módon az Amnesty International nem egészítette ki a jelentését sem azzal, hogy az elhalálozott vádlottak milyen életkorúak voltak, illetve azt sem hogy 9 főnél vették vissza valamennyi vádpontot az eredeti 132 vádlott közül. Őket azonnal szabadlábra helyezték. 2003 májusában pedig további 5 vádlott került szabadlábra, mivel nem volt ellenük bizonyíték, illetve a tanúk időközben

elhaláloztak.²³ A megbékélést elősegítendő 2003-ban Namíbia az ENSZ felé is jelezte, hogy hajlandó visszafogadni a Botswana-ba menekült Caprivi lakosokat és nem alkalmaz velük szemben semmilyen retorziót, ennek ellenére azok akkor még nem tértek vissza az országba.²⁴ Erre csak a 2000-es évek második felében került sor, amikor az emberek kezdtek visszatérni szülőföldjükre, beleértve a lozi népcsoport tagjait is. A harcok elcsendesedésével a régió vonzóvá vált, mint turisztikai úti cél, ami nagyban hozzájárulhat majd a fejlődéshez és a meglévő szegénység felszámolásához.

Bő egy évtizeddel a Caprivi-konfliktus után a régió békés és a természetbúvárok, turisták közkedvelt célpontja. A vidéken az elmúlt években semmiféle fegyveres atrocitás nem történt, így lassan lehet, hogy Caprivi megszabadul azon átoktól, hogy stratégiai fontosságú elhelyezkedésből adódóan állandóan különböző érdekcsoportok harcolnak érte. Az ott élő emberek már több éve nyugodtan élik tradicionálisan megszokott nomád életüket: állatokat tartanak és nádat gyűjtenek. Úgy néz ki, hogy nagy politika térképeről lekerült a Caprivi kérdés és talán ez járult hozzá, hogy az emberek újra a megszokott hétköznapijait élhessék. Ez sem könnyű ugyan, hiszen minden évben meg kell küzdeni az áradásokkal, a rengeteg esővel, a munkanélküliséggel. Azonban a helyiek katonákat már nem azért látnak - ha látnak - hogy azok harcoljanak, hanem áradáskor és/vagy katasztrófa helyzetben a bajba jutottaknak segítséget nyújtsanak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

22 International Court of Justice. Reports of judgements, advisory opinions and orders. Case concerning Kasikili/Sedudu Island. (Botswana/Namibia) 1999.

23 <http://www.amnesty.org/en/library/asset/AFR42/001/2003/en/90997a91-d6f2-11dd-b0cc-1f0860013475/afr420012003en.html> (letöltés ideje: 2012. 08. 21.)

24 <http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Namibia-HISTORY.html> (letöltés ideje: 2012. 08. 19.)

- <http://www.namibiaturism.com.na/national-parks/> (letöltés ideje: 2012. 08. 21.)
- Besenyő János – Molnár Erik: ENSZ békefenntartás magyar részvétellel: Namíbia, Sereg Szemle, X. évfolyam, 1. szám, 133. oldal
- Report of the African Commission's Working Group on Indigenous Populations/Communities: Mission to the Republic of Namibia, July-August 2005, p. 32.
- Szabó Loránd: Afrika felosztása? Az 1884-1885-ös berlini Kongó-konferencia. In: Szabó Loránd-Ölbei Tamás-Wilhelm Zoltán (szerk.): Anyaországok és (volt) gyarmataik 1, PTE Afrikai-Amerikai-Ázsiai Universitas Munkacsoport, Pécs, 2002, 85-92. oldalak
- <http://www.dhm.de/lemo/html/kaiserreich/aussenpolitik/suedwest/index.html> (letöltés ideje: 2012. 08. 06.)
- <http://www.openafrica.org/route/Caprivi-Wetlands-Paradise-Route> (letöltés ideje: 2012. 08. 06.)
- http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/606_Anglo-German%20Treaty_110.pdf (letöltés ideje: 2012. 08. 06.)
- <http://www.traditionsverband.de/helgo.html> (letöltés ideje: 2012. 08. 06.)
- <http://www.caprivi.biz/history.html> (letöltés ideje: 2012. 08. 06.)
- <http://www.klausdierks.com/Chronology/68.htm> (letöltés ideje: 2012. 07. 30.)
- Roger Hearn: UN peacekeeping in action: the Namibian experience, p. 37.
- <http://www.caprivifreedom.com/news.i?cmd=view&nid=1120> (letöltés ideje: 2012. 08. 06.)
- <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/caprivi.htm> (letöltés ideje: 2012. 07. 30.)
- http://mindennapiafrika.blog.hu/2009/05/06/namibia_sotet_titka_a_

- [caprivi_szenvedesei](http://www.caprivi-szenvedesei) (letöltés ideje: 2012. 08. 06.)
- International Court of Justice. Reports of judgements, advisory opinions and orders. Case concerning Kasikili/Sedudu Island. (Botswana/Namibia) 1999.
- <http://www.amnesty.org/en/library/asset/AFR42/001/2003/en/90997a91-d6f2-11dd-b0cc-1f0860013475/afr420012003en.html> (letöltés ideje: 2012. 08. 21.)
- <http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Namibia-HISTORY.html> (letöltés ideje: 2012. 08. 19.)

FÁBIÁN ÉVA: TUNÉZIA ÉS MAROKKÓ FÜGGETLENNÉ VÁLÁSÁNAK TÖRTÉNETE

A huszadik században lejátszódott dekolonializáció története az emberiség egyik legnagyobb drámái közé tartozik. Az afrikai kontinens úgynevezett Maghreb-országokban az első világhétség során Európában szerzett tapasztalatok nyomán jelentkezett először a függetlenség igényének gondolata, amely eleinte a szűk, főként a városokban élő réteg igényeit jelentette. Az igazán jelentős fejleményekre azonban egészen a második világháború lezárását követő évekig kellett várni. A hosszú gyarmattartó múltra visszatekintő Franciaország észak-afrikai területeit illetően Tunéziának és Marokkónak függetlenné válásukért algériai szomszédaiknál kisebb árat kellett fizetnie, noha mindezt ők sem kapták meg ingyen.

FRANCIA POLITIKA AZ ÉSZAK- AFRIKAI GYARMATOKON

A gyarmattartó Franciaország a területein többnyire a közvetlen igazgatást preferálta, ez alól a Maghreb-országok¹ relációjában Tunézia és Marokkó – mint protektorátusok – jelentette a kivételt. A kezdeti függetlenségi

törekvéseket minden gyarmatukon még csírájában elfojtották és gyakran nem válogattak az eszközökben. „...E politika tragikus hatásai teljes nagyságukban csak később, a második világháborút követő dekolonializációs folyamat² során mutatkoztak meg.”³ Ragaszkodásuk oka érthető volt, hiszen ők a fennhatóságuk alatt álló területeikbe a többi gyarmattartó országhoz képest jóval több pénzt, ember és hadi anyagot investáltak.

A második világhétség során megszállt francia államban működő Vichy-rendszer fennállása alatt tett intézkedések közül néhány javított a gallok renoméján⁴, ugyanakkor Pétain marsall idegengyűlöleten alapuló rendeleteitől „...mind a marokkói, mind a tunéziai uralkodó kategorikusan elhatárolta magát.”⁵ Mindemellett, a gyarmatok függetlenségéért kiálló aktivisták ebben az időszakban sem aludták Csipkerózsika álmukat. Nyilvánvalóan azért sem, mert a katonailag óriási vereséget szenvedett francia államot – aki a háború lezárását követően igaz a győztesek asztalához ülhetett – többé már nem tartották

1 A nyugatot jelentő „maghreb” kifejezésen elsődleges értelemben a Nílus völgyétől nyugatra, egészen az Atlanti óceánig elhelyezkedő arab országokat, vagyis a Mauritániától kiinduló egészen Líbiáig terjedő egységet értjük. A terület kiterjedését illetően a mai napig viták vannak, azonban Marokkó, Algéria és Tunézia száz százalékban a Maghreb-országokat jelentik és ezen, egykori francia gyarmatokkal kapcsolatban – főként a francia szakirodalomban – használják az elnevezést.

2 Dekolonializációnak nevezzük azt a folyamatot, amelyen keresztül a gyarmati uralomnak vége szakadt, ennek intézményei megszűntek, valamint értékei is eltűntek. Kezdeményező ereje elméletileg a gyarmattartó hatalom, vagy pedig maga a gyarmatosított nép lehetett. Valójában a folyamatot többnyire az elnyomottak harca kényszerítette ki.

3 GAZDAG, 2011, 26. o.

4 Ilyen volt például az alkoholfogyasztás betiltása észak-afrikai területeiken.

5 J. NAGY, 1997, 73. o.

képesnek arra, hogy óriási gyarmatbirodalmának megszűnését megakadályozza. Így a meggyengült Franciaország a második világháború lezárását követő években a gyarmati területeiről fokozódó kihívásokban részesült. Azonban az arrogáns és rövidlátó francia politikának köszönhető indokínai háború, majd az azt követő Dien-Bien-Phu-nál elszenvedett vereség sem volt elég tanulópénz a francia politikusok számára függetlenül attól, hogy az mekkora hadi- és emberanyagot emésztett fel. Kolóniáinak megléte és megtartásának igénye szerves összefüggésben állt azon törekvésével, hogy újra a nagyhatalmak között foglalhasson helyet. A három Maghreb államot illetően igaz, némi reformintézkedést eszközöltek⁶ mindamelllett, hogy a gyarmati függőségi kapcsolat, a kizsákmányolás, a politikai szabadságjogok hiánya, illetve a nagymértékű francia kulturális nyomás megmaradt.⁷

6 A IV. Köztársaság kezdeti időszakában, például Marokkóban és Tunéziában 1947 nyarán olyan reformok láttak napvilágot, amelyekkel az őslakos miniszterek számát növelték. Mindez nem jelentett nagy politikai változást, hiszen a mindenkor francia főrezidens kezében hagyta a döntés jogát.

7 A IV. Köztársaság érájában létrehozott, a „... Francia Gyarmatbirodalom megnevezést felváltó Francia Unió (Union Française) az alkotmány megfogalmazása szerint olyan „népek és nemzetek közössége”, amelyek a jogok és feladatok egyenlőségére alapozzák egységüket. Franciaország pedig arra törekszik, hogy elvezesse ezeket a népeket az öngazgatás szabadságához.” (GAZDAG, 2011, 52. o.) Ezen megfogalmazott kollektív fejlődési ígéret viszont egy újra fogalmazott gyarmatpolitikának tekinthető, amelyet jól mutat a „tengerentúli megye”, valamint a „tengerentúli terület” elnevezés megjelenése. Elnöke a francia köztársaság elnöke volt, valamint néhány tengerentúli területének vezetését illetően a korábbi verzió volt érvényes, miszerint élén „...a francia

Az észak-afrikai országok két világháború közötti időszakának függetlenségi törekvései történetében jelentős eseménynek számított a franciaországi népfront kabinet megalakulása, azonban, amikor a „...Leon Blum-kormány hátrált, egyre több engedményt tett a jobboldalnak, úgy léptek fel a kolonialisták mind drasztikusabban a gyarmatokon.”⁸ Ugyanakkor, a későbbiek tekintetében ez az időszak jelentős politikai eredményeket hozott, mivel a nacionalizmus térhódításának kedvező, szabadabb politikai közegben „...váltak széles tömegek a politika, a történelem – sokak számára már tudatosan a nemzeti történelem – alakítóivá a gyarmatokon.”⁹ A gyarmati függetlenségi mozgalmak történetében szignifikáns eseménynek számít továbbá az Arab Liga 1945. március 22-i megalakulása. Az egyiptomi székhelyű szervezetnek nagy szerep jutott a Maghreb-országok függetlenségi mozgalmainak második világháború utáni életében, „...a szervezet székhelye a maghreb mozgalmak Mekkájának számított.”¹⁰ Az egyiptomi monarchia 1952-es megdöntése után és Gamal Abdel Nasszer hatalomra kerülésével pedig még nagyobb támogatást kaptak, de nem ez jelentette számukra az egyetlen segítő kezet. A második világháború utáni időszakban a függetlenségi mozgalmak nem érezték hiányát a politikai támogatásnak, legyen szó akár az ENSZ-ről,

kormány illetékes minisztere által kinevezett kormányzó áll, s mellette konzultatív joggal működik a bennszülöttek és a telepések képviselőiből választott helyi parlament.” (GAZDAG, 2011, 53. o.) Mindez a francia állam „...nem minden siker nélküli kísérlete volt arra, hogy afrikai gyarmatait a kontinens többi gyarmati országának pályájáról eltérítse.” (BÜR, 2011, 57. o.)

8 J. NAGY, 2009, 82. o.

9 i. m., 83. o.

10 LENGYEL, 2006, 71. o.

akár a nagyobb európai és tengerentúli államokról.

A nacionalista mozgalmakat tekintve a három Maghreb-ország területén, a második világháborút követően új időszámítás kezdődött, így a francia reformintézkedések „... némileg ugyan szélesítették a politikai mozgásteret, de (...) már történelmi késésben voltak. Sem visszaszorítani, sem kanalizálni nem tudták a dekolonialista mozgalmat, amelyben ekkor már a nemzeti függetlenség eszméje vált meghatározóvá.”¹¹

TUNÉZIA A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI ÉVEKBEN

Az észak-afrikai ország nacionalizmusa maghreb szomszédainál liberálisabb töltetű volt, ezt testesítette meg az 1920. március 14-én létrejövő Alkotmányos Liberális Párt, vagy ahogyan mindenki megismerte: Desztúr Párt¹², amely kezdetben főként a városokban talált táptalajra. „Ideológiáját a polgári demokratikus eszmék liberális felfogása alkotta.”¹³ Alapítója Abdel Aziz Talbi, a korabeli tunéziai politikai élet tekintélyes alakja volt, azonban az általa vallott nézetek miatt sorsa meglehetősen hányattattottá vált, a francia hatóságok le is tartóztatták, majd 1923-ban elhagyta Tunéziát. A párttal szembeni szimpátiáját az uralkodó sem rejtette véka alá, emiatt a francia telepések még a második világháborút megelőző években eltávolították. A nacionalizmus képviselőjét ezután az 1925-ben létrejött nemzeti szakszervezet, a

Tunéziai Dolgozók Általános Szövetsége¹⁴ vette át, amely a kommunisták támogatását is élvezte. Utóbbi tény, valamint a szakszervezet növekvő radikalizmusa miatt a Desztúr Párt távolságtartóvá vált velük szemben. A szakszervezetet a növekvő tömegtámogatás miatt a gyarmattartó hatalom betiltotta, vezetőit letartóztatta, majd száműzte az országból.

A gazdasági világválság éveiben új generáció lépett a porondra a függetlenségi mozgalom terén, amelynek karizmatikus alakját az 1927-ben Párizsból hazatérő fiatal ügyvéd, Habib Burgiba jelentette. Az általa indított folyóirat¹⁵ lapjain a Desztúr Pártot nem egyszer kemény kritikával illette. Kezdeményezésére vált ki ebből a pártból egy radikális mag, megalakítva ezzel az Új Desztúr Pártot, amely ugyanúgy a nemzeti függetlenséget kívánta megvalósítani, azonban hozzáállása elődjétől sokkal radikálisabb volt. Preferálták a köztársasági államformát, valamint elvetették a vallási ihletésű politikai és ideológiai megnyilvánulásokat. 1937. novemberében általános sztrájkot hirdettek és polgári engedelmességi kampányt indítottak útjára, amely Tuniszban zavargásokhoz vezetett. Ennek eredményeképpen Burgibát hadbíróság elé állították, a pártot pedig hivatalosan feloszlatták, bár földalatti mozgalomként tovább élt.

Egyedül a tunéziai kommunista párt bírt akkoriban oly mértékű politikai erővel, hogy – holott ők mindezt még nem tartották időszerűnek – a nemzeti függetlenségért fellépő mozgalom egy időre ennek, valamint az 1944 márciusában a segítségével újjá alakuló baloldali szakszervezetnek a hatókörébe került, azonban a nemzeti függetlenségre irányuló törekvések továbbra is éltek az őslakosok körében és mivel sem a kommunisták, sem

11 i. m., 126. o.

12 A „desztúr” jelentése alkotmány, amely az előző évszázad alkotmányára utal. A politikai szerveződés a nemzeti függetlenséget kívánta elérni és az alkotmányos monarchia híve volt.

13 J. NAGY, 2009, 128. o.

14 Confédération Générale des Travailleurs Tunisiens (CGTT)

15 Ennek neve L'Action tunisienne (Tunéziai Akció – a szerző fordítása) volt.

pedig ezek szakszervezete nem állt melléjük kellőképpen, óriási tömegbázist veszítettek. Az Új Desztúr Párt is nehezen volt képes talpra állni, Burgiba például – illegálisan – Egyiptomba ment.

SZAKSZERVEZETI ÉS POLITIKAI RÉSZVÉTEL A TUNÉZIAI NEMZETI FÜGGETLENSÉGI MOZGALOMBAN: FELEMÁS SIKEREK

Ebben a helyzetben a nemzeti függetlenség eszméjének politikai képviseletét a baloldallal szembe forduló, az 1946 januárjában Ferhát Hased által létrehozott nemzeti szakszervezet¹⁶ vállalta tudatosan magára. A briliáns vezetésnek köszönhetően politikai ereje fokozatosan nőtt, az ötvenes évek elején már százezres tagot számlált és „... sikerrel integrálta a munkásmozgalmat a nemzeti mozgalomba, megtestesítve a tunéziai nacionalizmus egyik variánsát.”¹⁷ A lassan magához térő Új Desztúr Párt – amely 1952-ben

már csaknem 150 ezer taggal¹⁸ büszkélkedhetett – és a Tunéziai Munkavállalók Általános Uniója váltak az ország függetlenségi törekvéseinek mozgatórugóivá és gyakorlatilag az egész országot behálózták. Céljaik tekintetében az ötvenes évek kezdetén még relatíve egy hullámhosszon voltak, azonban apránként felszínre bukkantak a különbségek. Mindenesetre, a „... két szervezet és vezető személyiségei egymást erősítve, egységben kényszerítették a gyarmatosító hatalmat egyre jelentősebb engedményre...”¹⁹, amely egy teljesen egyedülálló helyzetet teremtett a dekolonialista mozgalmak történetében.

1947 augusztusában létrejött a Tunéziai Nemzeti Front²⁰. Mindez a franciákkal szemben tanúsított szembenállást erősítette, amelyet a sokasodó megmozdulások és sztrájkok bizonyítottak, ahol nem csak az életkörülmények javítását, hanem a politikai függetlenséget is követelték az emberek. Előbbi igénye nem volt véletlen, hiszen 1945 és 1955 között az általános életkörülmények drasztikusan romlottak és az ország egyes részein éhínség volt. Burgiba 1945-1949-ig önkéntes száműzetésben volt. Hazatérte szeptemberben jelentős előrelépést jelentett az Új Desztúr párt vezetését illetően, kidolgozásra került a párt stratégiája is a tunéziai függetlenségi harc kapcsán. Burgibáék – számolva a francia ellenállás kiszélesedésével – a független Tunézia azonnali megvalósítása helyett a fokozatos lépések hívei voltak, így álhatott fel – francia jóváhagyással – 1950 augusztusában a Mohamed Chenik vezette kormány, amelyben egyformán képviseltették magukat tunéziai, illetve francia miniszterek. A franciáknak ez volt a legnagyobb engedményük, mivel továbbra is meg kívánták tartani el-

16 Union Générale des Travailleurs Tunisiens (UGTT) – Tunéziai Munkavállalók Általános Uniója; amely a hagyományos szakszervezeti célok mellett, mint például a munkások anyagi és szociális helyzetének javítása egyre meghatározóbb politikai szerepet játszott. Az amerikai szakszervezetekkel fenntartott szoros kapcsolatai révén vezetőjük, Ferhát Hased több ízben is látogatást tett az Amerikai Egyesült Államokban, illetve 1952 áprilisában az amerikai külügyminisztériumban is, ahol a nemzeti függetlenség kivívása érdekében próbált erős támogatót szerezni a francia kormány ellenében. „Minden valószínűség szerint szerepe volt a szakszervezeteknek abban, hogy az Egyesült Államok is megszavazta októberben a tunéziai (és a marokkói) kérdés napirendre tűzését az ENSZ-ben.” (J. NAGY, 2009, 127. o.)

17 J. NAGY, 2009, 128. o.

18 LENGYEL, 2006, 64. o.

19 J. NAGY, 2009, 128. o.

20 Le Front National Tunisien

lenőrzésüket az észak-afrikai ország felett, azonban a párt hamarosan még nagyobb kérésekkel állt elő. Az új krízis 1951-ben akkor robbant ki, amikor a gall állam visszautasította a tunéziai parlament kérését, illetve a megígért reformok megvalósítását is nyilvánvalóan egyre jobban halogatni próbálták. Az elutasítás – a IV. Köztársaságra jellemzően – köszönhető inkább a helybéli francia telepések befolyásának, mintsem Párizs politikai akaratának. Az 1951. végi sztrájkra „...a francia főrezidens drasztikusan reagált, szakszervezeti és kommunista aktivistákat börtönöztetett be...”²¹ 1952 elején pedig a gall állam leállította a további tárgyalásokat Tunézia nacionalistáival, betiltotta az Új Desztúr Párt kongresszusát és letartóztatták – többek között – a mérsékelt Chenik-et, Burgibát pedig házi őrizetbe vették. Szalah ben Juszeft a párt második legerősebb embere Kairóba menekült. Mindezzel egy újabb sztrájkhullám indult meg az országban, amellyel a helyi francia jobboldal aktivitása nőtt meg. Ennek számos terrorista akció a bizonyítéka, legnagyobb hatása azonban Ferhát Hased 1952. december 5-i meggyilkolásának volt, amelynek elkövetője valószínűleg a telepések titkos terrorista szervezete, a Vörös Kéz lehetett. „A merénylet fordulatot eredményezett a harci módszerek alkalmazásában is. 1953 elejétől a gerillaakciók a tunéziai politikai élet szerves részévé váltak. A fegyveres ellenállás spontán akciókkal kezdődött, s csak később alakult ki kapcsolat az Új Desztúr Párttal, elsősorban a helyi aktivistákon keresztül. Burgiba anélkül, hogy nyíltan elkötelezte volna magát a gerillák mellett, világosan kifejtette, hogy a fegyveres harc beszüntetése a politikai megoldás függvénye...”²² Az országon egyre inkább a káosz lett úrrá, a franciák számára

a helyzet mindinkább kezelhetetlenné és ellenőrizhetetlenné vált. Erre az időszakra datálható a tunéziai és az algériai nacionalista ellenállók közötti együttműködés kialakulása is.²³ A kemény francia fellépés ellenére a demonstrációk és a sztrájkok a városokban folytatódtak. 1954 első negyedévében az általános elégedetlenség a gyarmattartókkal szemben már a vidéki területekre is áttért. A parasztek fegyveres csoportokat, úgynevezett fellagákat²⁴ hoztak létre és így intéztek támadásokat az európai telepések akár kisebb egysége ellen is. A Cape Bon félszigeten és az ország északi részén koncentrálódó fegyveres csoportok – többek között – a kommunikációt szabotálták azzal, hogy vezetőket vágtak el és vonatokat siklaltak ki. A francia telepések tankokkal védték magukat a felkelők ellen, illetve a francia rendőrség és a katonaság számos tisztogató akciót hajtott végre a lázadás leverésére.

A FORDULATOK IDŐSZAKA ÉS A FÜGGETLEN TUNÉZIA LÉTREJÖTTE

A meglehetősen bonyolulttá vált helyzet közepén következett be a franciák katasztrofális veresége az indokínai Dien-Bien Phu-nál 1954. május 7-én. Az 1954 júniusában megalakult Pierre Mendès-France kormány elnökének a genfi egyezmény aláírását követően, a Tunisz melletti Karthágóban július 31-én elmondott beszéde, valamint Burgiba és társainak szabadlábra helyezése után meginduló egyeztetések alapján a Tunézia belső autonómiájának kialakítására irányuló erőfeszítések

21 J. NAGY, 2009, 128. o.

22 i. m., 128. o.

23 A Franciaország által kiépített és André Morice belügyminiszterrel elnevezett úgynevezett Morice-vonal ezt az együttműködést próbálta gátolni.

24 fellaga: bozótban (maquis) harcoló gerilla a tunéziai és az algériai függetlenségi küzdelmek során

sikert hoztak és Franciaország elismerte protektorátusa önrendelkezését. Mindemellett, Franciaország a fegyveres erők, a külpolitika és a belbiztonság feletti ellenőrzést megtartotta és a továbbiakban is kötelezte az országot a mindenkori francia érdekek védelmére és a szoros kapcsolatok fenntartására a gall állammal. A tárgyalásokra az algériai események – vagyis az algériai felkelés kirobbanása – is hatással voltak és 1955. április 21-én zárultak. A két ország közötti kapcsolatokat szabályozó jegyzőkönyv szentesítésére július 3-án került sor.

A francia-tunéziai államközi egyezmény tehát messze elmaradt a tunéziai nép törekvéseitől, azonban Burgiba és az Új Desztúr Párt többsége egyet értett azzal, miszerint a franciáktól tárgyalásos úton több eredményt pillanatnyilag nem érnek el. Nem így a kommunisták és a Régi Desztúr Párt tagjai. További ellenkezés ezzel kapcsolatosan Szalah ben Juszeftől és az általa vezetett baloldali csoportosulástól érkezett. A Kairóból visszatért Ben Juszeff Nasszer hatására – aki a radikalizálódó és az arab népek dekolonialista küzdelmének vezetését vállalta tudatosan magára – és az algériai fegyveres felkelés példájára hivatkozva határozottabb és keményebb magatartást követelt Burgibától és a pártvezetéstől a gyarmatosító hatalommal szemben. Elkötelezett és jelentős támogatásra azonban alig talált a társadalomban. Összecsapásukban Burgiba nyerte meg a párt tagjainak többségét és az 1955. novemberi sfaxi kongresszusukon Szalah ben Juszeffet kiutasították a pártból az egyezmény kapcsán tanúsított ellenállása miatt. Ugyanakkor, a párt kongresszusa kinyilvánította azon akaratát is, miszerint a tunéziai nép folytatni kívánja a harcot a teljes függetlenség elérése érdekében, azonban az 1955. júniusi kiegyezés és ben Juszeff kiutasítása azt jelezte, hogy a párt inkább egy mérsékelt politikát kíván folytatni. Mindenesetre a tunéziaiaknak már

nem sokáig kellett várniuk a teljes függetlenségük megszerzésére, mivel a marokkói, illetve főként az algériai események tükrében „...Franciaország késznek mutatkozott a tárgyalásra annak érdekében, hogy amennyire csak lehetséges mentse mind gazdasági, mind pedig stratégiai érdekeit. Egy hónap tárgyalás után, Párizsban egy egyezmény elismerte a teljes tunéziai függetlenséget, amelyet 1956. március 20-án írtak alá: 75 év gyarmati uralom után Tunézia újra belépett a világ szabad nemzeteinek közösségébe.”²⁵ A nem sokkal később megtartott alkotmányozó parlamenti választásokon az Új Desztúr Párt aratta le a babérokat 95% „igen” szavazattal, majd 1957-ben kikiáltották Tunéziában a köztársaságot, ahol az államfő Burgiba lett. Az ország a teljes függetlenségét 1956. március 20-án nyerhette el, amely Burgiba tekintélyének további növekedéséhez vezetett, hiszen az erről szóló francia-tunéziai egyezményt ő látta el Tunézia nevében kézjeggyével. Burgibát Tuniszba visszatértekor az egész ország ünnepele várta, a monarchia 1957. július 25-i eltörlésekor pedig a „nemzet vezetője” címet adták neki, nem érdemtelenül. 1959. január 1-én lépett hatályba az ország első alkotmánya. Ez alapján Tunézia prezidenciális köztársaság lett, ahol Burgiba fokozatosan modernizálta és laicizálta²⁶ az államot, igaz „...politikai berendezkedése (...) egy monolitikus rendszerre emlékeztetett, amelyben a párt és az állam teljesen összefonódott, és az egyszemélyi hatalom kontrollja csupán formálisan létezett.”²⁷

25 J. NAGY, 2009, 132. o.

26 lásd: poligámia eltörlése, nők egyenjogúsága

27 J. NAGY, 2009, 130. o.

A MAROKKÓI FÜGGETLENSÉGI TÖREKVÉSEK A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

Marokkóban az 1920-as évekig kellett várni, hogy a társadalom átalakulása meginduljon, politikai szerveződések pedig még nem is nagyon léteztek. 1934-ben, értelmiségiek egy köre²⁸ létrehozta a Marokkói Akcióbizottságot, amelynek Reformterv elnevezésű programjában már felcsillant az önálló államiség gondolata. Lassanként a függetlenségi harcok is megindultak, amelyek mind a spanyol, mind a francia fennhatóság alatt álló területeken folyamatosan szaporodtak. A gyarmattartók reakciója természetesen nem maradt el és nem finomkodtak az eszközök tekintetében azért, hogy tekintélyüknek érvenyt szerezzenek.²⁹

A korlátozottan érvényesülő politikai szabadságjogok miatt a pártok szervezete is fejletlenebb volt szomszédaitól, mivel „...

28 Ők az Action du Peuple (a Nép Akciója – a szerző fordítása) című újság körül tömörültek.

29 Az Abd el Krím (aki példaképének Kemál Attatürköt tekintette) által 1921-ben, forradalmi úton létrehozott Rif Köztársaságot a francia-spanyol seregek 1926-ban leverték, őt pedig száműzték az országból Réunion szigetére. 1947 májusában Kairóba szökött és az év végén létrehozta az Arab Maghreb Felszabadítási Bizottságot. A Bizottság legmaradandóbb alkotásának a Kairói Karta tekinthető, amelyben fontos célkitűzésként szerepelt a három Maghreb állam függetlenségének kivívása a Franciaországgal történő tárgyalások nélkül. A nyilatkozathoz a kor észak-afrikai nacionalista vezetői közül is sokan csatlakoztak, azonban gyakorlati megvalósítása váratott magára, magában a szövegben is csak tájékoztatói kötelezettséget jelöltek meg, illetve a vezetők között is ellentétek kezdtek el kialakulni annak kapcsán, hogy a függetlenséget milyen – fegyveres, avagy békés – úton is kívánják majd kiharcolni, főként Algéria képviselőit illetően.

fiatalok voltak, harci tapasztalatokkal alig rendelkeztek, s már röviddel megalakulásuk után betiltották őket.”³⁰ Ugyanakkor a szakszervezeti mozgalom sem vált jelentőssé, az ország őslakosai például nem is alapíthattak. Ettől függetlenül a politikai élet nem kongott üresen: Marokkóban három párt is létezett, amelyeknek köszönhetően apránként megindultak a függetlenség kivívásáért történő törekvések. Mind a három politikai tömörülés a protektorátus megszüntetésének igényét hangoztatta. Az úgynevezett Függetlenség Demokratikus Pártjának és a kommunisták pártjának csupán szűk, bizonyos rétegeket érintő társadalmi bázisa volt. A harmadik politikai szerveződés az – 1943 decemberében Ahmed Balafre³¹ nacionalista politikus által alapított – Isztikál³² pártja volt, amelynek célját Marokkó függetlenségének, illetve területi integritásának elérése jelentette az uralkodó, Szidi Mohamed ben Juszeff vezetésével. A párt vezetőit igaz, hamar bebörtönözték, viszont a társadalom rétegeire gyakorolt befolyása megmaradt és később az ötvenes évek vezető politikai irányvonalát jelentette.

FÜGGETLENSÉG „A SZULTÁNT KÖVETVE”

A gyarmati rendszer elleni marokkói mozgalomban a központi figura az uralkodó, Mohamed ben Juszeff szultán volt, amelynek kialakulásához egyenes út vezetett a pártok gyengeségei miatt. 1947 áprilisában, Tangerben elmondott beszédében „...az Isztikál követelése mellett tette le határozottan a voksát.”³³ Tömegeket lelkesítő szavakkal beszélt

30 J. NAGY, 2009, 130. o.

31 Őt amerikai közreműködésnek köszönhetően engedték haza száműzetéséből.

32 jelentése Függetlenség

33 LENGYEL, 2006, 63. o.

Marokkó ragyogó jövőjéről, valamint annak elidegeníthetetlen jogairól és hűségéről az iszlám és az arab világhoz. Mindez a marokkói nacionalista mozgalmat tekintve óriási lendületet adott és beszédét gyarmattellenes megmozdulások, sztrájkok követték 1947 és 1952 között.

A francia reakciók cseppet sem voltak pozitívák és a két ország között 1950 során folytatott tárgyalások Marokkó függetlenségéről kudarcot eredményeztek. Mohamed ben Juszeft szultán 1950. októberi párizsi látogatásán országa számára politikai és gazdasági autonómiát, valamint az akkori Sharifiankormány számára az alkotmányos és politikai jogok kiszélesítését és a francia-marokkói kapcsolatok általános felülvizsgálatát kérte a francia kormánytól, azonban útja nem járt sikerrel. Ekkor szólította fel az Egyesült Nemzetek Szervezetét a hat független arab állam, hogy a marokkói kérdést tűzzék napirendre, azonban az 1951. évi 6. Közgyűlésen a gyarmati hatalmak, minden jogszerű igényt visszautasítottak annak függetlenségét illetően. Mindeközben, az új francia főkormányzó, Juin a konzervatív berber törzsek és ennek vezetője Hadzs Tami el-Galawi marrakesi pasa segítségéhez folyamodott az uralkodó eltávolításának érdekében.³⁴ Azonban a fegyveresek megjelenése Fes környékén „... olyan nagy felháborodást váltott ki mind Marokkóban, mind az arab világban, de a francia politikai életben is, hogy Párizs kénytelen volt nyugalomra inteni a marrakesi pasát, a főrezident pedig visszahívni.”³⁵ Új főrezidensnek Párizs Auguste Guillaume-ot küldte. A történetek további kohéziót generáltak a nacionalisták körében, 1951. április 9-én megalakult Tangerben a francia és spanyol fennhatóságú marokkói területeken található nacionalista

pártok egységfrontja³⁶ az Isztikál vezetésével, amely immáron nyíltan az ország függetlenségét követelte. Tagjai között volt továbbá a Függetlenség Demokratikus Pártja, a Reformista Párt és a Marokkói Egység Pártja is.

Ugyanakkor ben Juszeft szultán sem ült karba tett kézzel, 1952-es – trónra lépésének 25. évfordulója kapcsán elmondott – „Függetlenséggel a reformok felé” című szónoklata újabb megerősítést adott a nacionalisták számára. A beszédet, amelynek megírásában fia, Hasszán is részt vett, azóta a marokkói nacionalizmus kartájaként emlegetik. Ez az időszak volt a „marokkói-francia levélváltások” kora is, amely a Marokkó területén élő európaiak, elsősorban franciák sorsát érintette.

FRANCIA HÚZÁS ÉS MAROKKÓI VÁLASZ

1952 decemberének elején meggyilkolták Ferhát Hased-et. Ennek hírére országszerte tüntetések törtek ki, Casablancában véres események is kibontakoztak. Ezt az alkalmat használta fel a francia politika a nehezen eltávolítható szultán kiiktatására – ez nem csupán a Marokkóban tartózkodó tradicionális, berberekre támaszkodó elit rétegnek, hanem a párizsi magas pénzügyi köröknek is az érdeke volt –, akiben felismerték, hogy a nacionalista mozgalom tekintetében központi figura.

A cél elérésére a marrakesi pasa, Tami el-Galawi néhány berber törzs feudális vezetőjének körére történő hatását, valamint több vallási vezető befolyását használták fel. Nyilvánvaló francia közreműködéssel, több tízezer berber törzsi harcos és az ulemák segítségével 1953. augusztus 20-án eredmény született, – az iszlám és a marokkói törvényekkel ellentétben – nem csak a címétől

34 Ez volt az úgynevezett „berber politika”.

35 J. NAGY, 2009, 131. o.

36 Az úgynevezett Nemzeti Front

fosztották meg ben Juszefet, hanem távoznia is kellett.³⁷ Utódjául nagybátyját, Mulaj ben Arafát jelölték ki, aki azonban a volt uralkodó távozása után keletkezett óriási káoszban nem tudott úrrá lenni, hiszen semmiféle politikai háttérrel nem rendelkezett. A szultánt Korzikára, majd Madagaszkárra toloncolták, azonban az ország egésze fellázadt a gyarmattartók ellen, szabotázsakciók, merényletek és városi gerillaakciók vették kezdetüket. A nacionalisták harcának különféle változatai voltak, az Isztikál például egy földalatti titkos szervezetet hozott létre. A különféle csoportosulások közül a legfontosabbnak a baloldal által létrehozott Fekete Félhold tekinthető. Szaporodtak a sztrájkok és az utcai demonstrációk a városok központjaiban, a marokkóiak bojkottálták a francia termékeket és nem vettek részt a pénteki imádságokon. A Rif-hegységben és a Közép-Atlasz térségében a vidéki berber lakosságból összeállt Felszabadítási Hadsereg lendült támadásba a francia katonai állásokkal és a laktanyákkal szemben. A harcok 1954-55-ben csúcsosodtak ki. 1955 folyamán az általános erőszak már óriási méreteket öltött és a törvényes szultán visszatéréseért küzdő függetlenségi mozgalmak terrorakciói következtében a francia kormány megváltoztatta marokkói politikáját. Ennek további katalizátora volt Tunézia belső autonómiájának elismerése, az algériai háború problematikája és a nyilvánvaló tény, hogy Algéria „...az ekkor már többé-kevésbé ismert szénhidrogén vagyona miatt jóval fontosabb volt, mint a szomszédos ország.”³⁸ Emellett a még nem is olyan régi vietnami tapasztalatok is bizonyították a francia hadsereg tehetetlenségét gyarmatai szélesedő népi mozgalmával szemben.

37 Ugyanakkor ezt nem lehetett trónfosztásnak nevezni és ben Juszef sem mondott le titulusáról.

38 LENGYEL, 2006, 64. o.

A FRANCIA-MAROKKÓI TÁRGYALÁSOK MEGINDULÁSA ÉS EREDMÉNYEI

1955 augusztusában tárgyalások kezdődtek Aix-les-Bains-ben a marokkói politikai élet képviselőivel, így az Isztikállal is, Catroux tábornokot pedig Madagaszkárra küldték a törvényes uralkodóért. Ezt követően az események felgyorsultak. Mohamed ben Arafát lemondatták, el-Galawi – akit körei elhagytak – októberben egy váratlan kiáltványt adott ki, amely a Mohamed ben Juszef³⁹ melletti lojalitást hirdette meg. Mohamed néhány hét párizsi tárgyalás után tért haza diadalmasan és 1955. novemberében Sidi Bekkai vezetésével felállt az első független marokkói kormány, amely pontot tett a franciákkal folytatott tárgyalások végére. A protektorátus megszüntetését és Marokkó függetlenségét 1956. március 2-án proklamálták, amellyel kapcsolatban a franciáknak két feltétele volt. Az egyik a két ország szoros kapcsolatának megőrzését, a másik Marokkó elvárt államformáját jelentette, miszerint az csak demokratikus berendezkedésű alkotmányos monarchia lehetett.

Az uralkodó megegyezett a spanyol Franco-val is és egy hónappal később, április 7-én a spanyol protektorátus az északi zónában megszűnt és a terület egyesült a Marokkói Királysággal, amelyet Mohamed április 9-én jelentett be Tetuánban. Októberben ezt a tangeri nemzetközi zóna követte, amellyel szinte az összes volt marokkói terület egyesült egy államban, kivéve a spanyol enklávékat: Ifni-t, Mellila-t és Ceuta-t. Ifni 1968-ban vált Marokkó részévé, utóbbi kettő viszont a mai napig spanyol uralom alatt áll. A királyság Nyugat-Szaharát és Mauritániát is az orszá-

39 Mohamed ben Juszef 1957-től V. Mohamed király néven uralkodott.

gához szerette volna csatolni, utóbbi ENSZ felvételét például mind a nacionalisták, mind pedig a szultán megpróbálta megakadályozni, sikertelenül.⁴⁰

A Marokkói Királyság „...politikai rendszere nem a népszuverenitás elvén nyugodott, hanem az önálló állami lét történelmi folytonosságát megtestesítő és szimbolizáló, Alavita-dinasztiából származó uralkodó tekintélyén. Az alkotmány alapelveit rögzítő 1958. május 8-i uralkodói üzenet szerint: „a nemzeti szuverenitás letéteményese a király”. (...) Marokkó úgy jutott el a nemzeti függetlenséghez, hogy a protektorátus politikai rendszerének radikális átalakítására nem került sor, a monarchia némileg megreformálva, de főként megerősödve került ki a nemzeti felszabadító küzdelemből.”⁴¹

ZÁRÓ GONDOLATOK

A második világegést követő években meginduló dekolonializáció kapcsán tanúsított magatartása még inkább nehéz és hátrányos helyzetbe hozta az amúgy is bel- és külpolitikai problémákkal küszködő Franciaországot. A folyamat elkerülhetetlenségének és szükségességének meg nem értése mellett – a korábbi nagy gyarmattartó hatalmakkal szemben – alulértékelték azon tapasztalatokat, amelyeket az általuk korábban leigázott népeik a hadszíntereken szereztek, összességében nézve azonban viselkedésük nem tekinthető teljes mértékben erőszakkal terheltnek.

Az Atlanti-óceántól a Perzsa-öbölíg nyúló területen elhelyezkedő, „...hatalmas, számtalan ellentmondásokkal feszített, a világtörténelemben, a nemzetközi kapcsolatokban (...) jelentős szerepet játszó térséggel kap-

csolatban még mindig sok a klisé, a megmevedett vélemény és előítélet. Korábban a tevekaravánokkal átszelt végtelen sivataggal azonosították. Az utóbbi évtizedekben változott a kép: a sivatag és a tevekaraván maradt, de melléjük újabb szimbólumként odakerült az olajkút, s tragikus eseményekként a háborúk és a terrorista cselekmények.”⁴² Az arab államok nyugati szigetének, vagyis a Maghreb-országok határainak „...„partjait” északról és nyugatról a tengervíz, délről pedig a homoktenger mossa.”⁴³ Ez azonban az emberek tudatában és a könyvek lapjain élő történelmet nehezen képes elhalványítani. A múlt eseményei mindenkor hatással vannak jelenünkre.

A 2010 végén Tunéziában kirobbant „jázminos forradalom” és a térségben ezt követően lezajlott események kapcsán az észak-afrikai terület újra a világ figyelmének a fókuszába került, amelyet az Európai Unióban egyre nagyobb lélekszámban élő észak-afrikai migránsok problematikája még inkább kézzel fogható közelségbe helyezett az öreg kontinens, így hazánk számára is.⁴⁴ A térség országai történetének boncolgatását továbbá aktuálisá teszi az Európai Unió – így Magyarország – észak-afrikai államokkal – többek között Marokkóval és Tunéziával is – fennálló, főként diplomáciai és gazdasági együttműködésre irányuló kapcsolatrendszerre, illetőleg a NATO Mediterrán Partnerségi programja. Az „arab tavasz” névre keresztelt események jó példát szolgáltattak az itt élő nemzetek gazdasági és társadalmi problémáit illetően, illetve rámutattak politikai rendszereik gyengeségeire és eddigi hibáira is. Az észak-afrikai arab államokban történtek és a kialakult helyzet nem csupán biztonsági

40 BESENYŐ, 2012, 83. és 89. o.

41 J. NAGY, 2009, 133. o.

42 J. NAGY, 1997, 7. o.

43 LENGYEL, 2006, 13. o.

44 BESENYŐ, 2011, 51. o.

kockázatokat, de számos, megoldásra váró feladatot is jelent úgy a politikai, mint a gazdasági, pénzügyi, társadalmi, vagy a vallási kérdéseket érintő területeken mindnyájunk számára.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. BENKE József: *Az arab országok története, II. Kötet*. Alexandra Kiadó, Budapest, ISBN 963 367 281 3
2. BESENYŐ János: *A nyugat-szaharai váltság. Egy magyar békefenntartó szemével*. Publikon Kiadó, Budapest, 2012. ISBN 6155001567
3. BESENYŐ János: „Arab tavasz” – politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban. in: *Kül-Világ*, 2011. (VIII. évf.) 4. szám. Forrás: <http://www.kul-vilag.hu/2011/04/besenyoy.pdf> (Letöltés ideje: 2012. szeptember 28.)
4. BÚR Gábor: *Afrika-történeti tanulmányok*. Mudus Novus Kft., Budapest, 2011. ISBN 978 963 9713 32 1
5. DE GAULLE, Charles: *A reménység emlékiratai. I. kötet. Az újjászületés 1958-1962*. Gradus ad Parnassum Könyvkiadó, Szeged, 2003. ISBN 963 9184 14 4
6. GAZDAG Ferenc: *Franciaország története 1918-1995*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2011. ISBN 978 963 09 6498 2
7. HECHS László – SZIKORA Márton: *Jordánia Huszsein után – Hogyan tovább*. Forrás: http://www.hetek.hu/hatter/199902/hogyan_tovabb (Letöltés ideje: 2012. április 30.)
8. J. NAGY László: *Az arab országok története a XIX-XX. században*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1997. ISBN 963 9024 16 3
9. J. NAGY László: *Az ummától a nemzetáلامig (Az arab országok a 19-20. században)*. SZTE Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2009. ISBN 978 963 7356 99 5
10. J. NAGY László – FERWAGNER Péter Ákos: *Az arab országok története 1913-2003*. JATEPress Kiadó, Szeged, 2004.
11. KOSZTOLÁNYI Ildikó: *Franciaország tengerentúli megyéi és területei – Hogyan integrálódnak Európába és az Európai Unióba az ultra-periférikus területek*. Szakdolgozat, Budapesti Gazdasági Főiskola, 2009. Forrás: http://elib.kkf.hu/edip/D_14542.pdf (Letöltés ideje: 2012. július 13.)
12. LENGYEL István: *Országok az Atlasz vonzásában (A Maghreb Arab Unió esélyei)*. Kairosz Kiadó, 2006. ISBN 963 7510 53 2
13. NÉV NÉLKÜL: *Marokkóban trónra lép VI. Mohamed*. Forrás: <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=14383> (Letöltés ideje: 2012. július 12.)
14. PAPP, Julien: *A francia ellenállás és a szövetséges hatalmak (1940-1944)*. Forrás: <http://tortenelemszak.elte.hu/data/25746/PappJulien.pdf> (Letöltés ideje: 2012. április 27.)
15. SÍK Endre: *Fekete-Afrika története II*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964.
16. SÍK Endre: *Fekete-Afrika története III*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972.
17. SÍK Endre: *Fekete-Afrika története IV*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973.
18. http://www.afrikatanulmanyok.hu/htmls/habib_bourguiba.html (Letöltés ideje: 2012. július 12.)
19. http://www.afrikatanulmanyok.hu/htmls/vi_mohamed.html (Letöltés ideje: 2012. szeptember 28.)
20. http://www.mfa.gov.hu/kulkepviselet/MA/hu/ismerteto/marokko_eu.htm (Letöltés ideje: 2012. szeptember 28.)

MAYER ÁDÁM: A BOKO HARAM MINT BIZTONSÁGPOLITIKAI VESZÉLYFORRÁS ÉS MINT TÁRSADALMI JELENSÉG

BEVEZETÉS

A 2010-es évek elején új szalafista-wahábíta, iszlám szélsőséges terrorszervezet jelent meg a nemzetközi biztonságért aggódo és tevő nemzetközi közösség horizontján: a nigériai Boko Haram. 2012-ben hozzávetőleg ezer halálos áldozattal járó, keresztény és muszlim közösségeket egyaránt sújtó terrorakciót hajtottak végre Nigéria területén belül. Csapásaik nagy többsége a muszlim Észak területére korlátozódik, ám sikeres támadásokat hajtottak végre a közép-nigériai Abujában (Abuja az ország „mesterséges fővárosa,” a gazdasági centrum a korábbi főváros, Lagos), és kisebb mértékig a keresztény-animista Délen. Az élénk képzelőerővel megáldott nigériai sajtó 2012 januárja óta vizionál olyan katasztrófa-forgatókönyveket, amelyek szerint a Boko Haram akciói előbb alacsony intenzitású nemzetiségi-vallási konfliktusba, majd adott esetben polgárháborúba torkollhatnak. Nigéria legalább 160 milliós lakosságú ország (a pontos számot népszámlálás hiányában lehetetlen megállapítani). A lakosság körülbelül fele keresztény, fele muzulmán (bár azt meg kell említeni, hogy mindkét vallás szinkretista keveredéseket produkált a helyi animista hitvilágok bázisán). Az ország vallási törésvonalak mentén bekövetkező esetleges szakadása felmérhetetlen emberi és anyagi áldozatokkal járhatna. Mint történelmi példa, elég itt csak az 1947-es, a dél-ázsiai szubkontinensen bekövetkező indiai-pakisztáni „megosztás” történetére utalni, annak milliós számú áldozatával, és tízmilliós nagyságrendű menekültproblémájával, meg

az azóta megvívott három indo-pakisztáni háborúval. Ne feledjük, az 1947-es indiai események során még nem kellett számolni az iszlám szélsőséges mozgalmakkal, fenyegetéssel, és nemzetközi hálózatokkal sem. A potenciális veszély tehát rendkívül komoly. Nem kisebb elemző, mint John Campbell, az USA korábbi nigériai nagykövete, a *Council on Foreign Relations* Afrika-szakértője, figyelmeztetett Nigériai szétesésének potenciális veszélyeire.¹

Ebben a cikkben nemcsak az a célom, hogy bemutassam a Boko Haram eddigi véres akcióit, hanem az is, hogy megkíséreljek választ adni a kérdésre: miért, hogyan születetett meg ez a bizarr ideológiai alapon álló, agresszív és veszélyes szervezet. Hogy ez az ideológia mennyire bizarr, annak érzékeltetéséhez elég megemlíteni, hogy a szervezet egyik prominense a sajtóban odanyilatkozott, hogy a Föld lapos, és minden ellenkező híresztelés az iszlámgyűlölő nyugati világ-összeesküvés számlájára írandó.

A cél érdekében szükség lesz a nigériai társadalmi viszonyok elemzésére is. Végül, de nem utolsósorban vázolom, miképpen illeszkedik bele a Boko Haram tevékenysége a Száhel-övezet és Észak-Afrika iszlamista felkeléseinek rendszerébe², miképpen kap-

1 John Campbell: *Nigeria: Dancing on the Brink*, Council on Foreign Relations, Rowman & Littlefield, 2010, ISBN 978-1442206892

2 Besenyő János: A nemzetközi terrorizmus veszélye Észak-Afrikában, *Új Honvédségi Szemle* LXI. Évfolyam-2007/12, pp. 41-50

csolódik az Al Kaidához és az általa inspirált hálózatokhoz.³

NIGÉRIA TÁRSADALMI RENDSZERE

Jellemző tény, hogy az összehasonlító politikai elemzés számára az a legelső kérdés, vajon Nigéria egyike-e a glóbusz „bukott állam”-ainak (hasonlóan a hadurak által uralt Szomáliához, a polgárháborúban vergődő Afganisztánhoz, vagy újabban a kaotikus Malihoz). Hogy ez a kérdés nem elméleti, arra bizonyíték lehet, hogy e sorok szerzőjének fiatal nigériai diákjai (a Nigériai Amerikai Egyetemen, tehát elit társadalmi körben) általában 50-50%-ban megosztottak a kérdésben, vagyis durván felüknek meggyőződése, hogy országuk jelen állapotában már képtelen a legális erőszak monopóliumának megőrzésére (Max Weber híres definíciója szerint). Nigéria olyan ország, ahol autóval elhagyni egy közigazgatási székhely területét öngyilkos vállalkozás, az országutak ugyanis a fegyveres útonállók kezében vannak. Olyan hely, ahol a bankból kilépő ügyfelet a sarkon lelövő támadók az esetek többségében egyszerűen elmenekülnek a helyszínről. A rendőrség nyomozati módszerei a kínvallatásban mérülnek ki, az állomány tagjai pedig órabérben adják át fegyvereiket a betörőknek. A nigériai (főleg igbó etnikumú) bűnözői hálózatok mára az egyik legfontosabb tényezővé váltak az USA drogkereskedelmében.⁴ Nemzetközi

hírú elemzők vitatkoznak azon, hogy Nigéria politikai elitje átlépte-e a határt, amely a kleptokráciát az ún. „bűnöző állam”-tól elválasztja (utóbbira példa a Karzai vezette Afganisztán, a századfordulós Csád, Libéria és Sierra Leone).⁵

A tények, amelyek Nigéria társadalmi képességét adják, döbbenetesek. Az ország 52 éve nyerte el függetlenségét Nagy-Britanniától. A függetlenség fél évszázada alatt olyan felelőtlen kormányzat vezette (vezeti) az országot, hogy a britek által lefektetett vasutakat elmosta az eső, és az olajban gazdag, hatalmas bevételekkel gazdálkodó országban egyetlen olajfinomító sem üzemel (miközben négy, évtizedekkel ezelőtt megépített finomító áll üresen, közvélekedés szerint azért, mert a kormányzati körök jobban keresnek a finomított benzin re-importján).⁶ Az ún. „városi áram,” vagyis a vezetéken érkező áram naponta átlagosan egy-két órán keresztül érhető el. Az országban nincs vezetékes víz (mármint olyan vezetékekkel, ahol a víz az örzött, körülkerített magánterület határain túlról érkezne), és nincs egyetlen méter vezetékes csatornahálózat sem. A nigériai állam rendkívül kevés közfeladatot lát el. Képviselői adminisztráció helyett ún. „prebendális” klienshálózatok kiépítésével vannak elfoglalva. Mivel az egyedüli biztos áramforrás a dízelgenerátor (egy átlagos családi ház ellátására alkalmas dízelgenerátor költsége kb. húszezer dollár, üzemeltetése havi kb. kétezer dollár), ezért az esetek többségében semmilyen ipar, illetve más termelő ágazat művelése nem kifizető-

3 Besenyő János: Vallási Konfliktusok újratöltve? - Honvédelmi Minisztérium honlapja (2010.05.17.) http://www.regiment.hu/hirek/kulfoldi_hirek/vallasi_konfliktusok_ujratoltve, internet-hozzáférés: 2012 okt. 1

4 Jean-Francois Bayart, Stephen Ellis, Béatrice Hibou: *From Kleptocracy to the Felonious State?*, In: Jean-Francois Bayart, Stephen Ellis, Béatrice Hibou: *The Criminalization of the State in Africa*, The International African

Institute, in assoc. with James Currey, 1999, ISBN 978 0 85255812 6, p. 10

5 Op. cit., p. 31

6 Darren Kew, Peter Lewis: *Nigeria*, In: Mark Kesselmann, Joel Krieger, William a. Joseph: *Introduction to Comparative Politics*, 5. kiadás, Wadsworth Cengage Learning, 2010, ISBN 978 0 547 21629 4, p. 364

dő, hiszen az áram, amelynek segítségével a gazdasági tevékenységet végezné az érdekelt cég, egyszerűen túl drága. A nigériai belpolitika egyik kulcsfontosságú szegmense tehát az import biztosítása. Az ország a kínai tömegcikkgyártás felvevőpiaca. Mivel ezek a cikkek semmilyen minőségi szabványnak nem tesznek eleget, legtöbbször használat során szinte azonnal elromlik: ez a jelenség a lakosság számára teljesen magától értetődő. Az egyetlen társadalmi csoport, amely biztosítani tudja önmaga számára az emberi élet 21. századi modern feltételeit, a gazdagok rendkívül vékony, rendszerszerűen állami kapcsolatokból élő, minden józan határon túlmenően gazdag csoportja. Ez a csoport önmagát mint a nigériai szabadpiaci gazdaság motorját, és mint az ország oszlopát tételezi. Amikor ezt a csoportot burzsoáziának, komprádor burzsoáziának nevezzük, véleményem szerint hibát követünk el. A burzsoázia a termelés vagy a szolgáltatás valamely szegmensében van jelen, és hagyományos baloldali elemzés szerint, ezen a körön belül szerez többelhasznot. A nigériai elit meghatározó elemei azonban semmilyen kapcsolatban nem állnak sem a termelés, sem a szolgáltatás szférájával (természetesen ez bizonyos mértékig sematikus ábrázolása a helyzetnek, hiszen vannak kivételek, pl. a terménykereskedelemből milliárdossá lett Dangote-klán stb.). Az elit többsége egészen egyszerűen az állami olajbevételeket tulajdonít el, valamely állami hivatal segítségével. Az ország demokratikus kormányzati formája ugyanakkor megversenyezteti, hogy az elit mely szegmensei szereznek politikai pozíciókat, férnek az olajbevételek közelébe. A választási küzdelmek legfontosabb szereplője, a helyi „királycsináló” szinte minden tartományban az ún. „keresztapa.” A keresztapa funkciója az, hogy helyi hagyományos (törzsi) vezetők meggyőzésével hozza a jelölt számára a többséget egy adott választáson. A keresztapák a megfélemlítés standard eszkö-

zeit, a politikai gyilkosságokat, (beleértve a rituális csecsemőgyilkosságot is), és a korrupció eszközeit vetik be – ez viszont Nigériában, ebben az olajban gazdag országban igen sokba kerül. A megfélemlítéshez fiatal, fizikailag rátermett, bűnözői hajlamokkal és képességekkel megáldott, és morálisan mindenre kapható elemek megszervezésére van szükség. Ezek a körök azok, amelyek a bűnözés és a politika közötti átfedő szegmenst alkotják. Ha egy közülük, visszatérve hagyományos tevékenységéhez, a választási harc szüneteiben például betör, akkor sok esetben számíthat a „keresztapa” védelmére. Ez mára az elemi jogbiztonságot kezdte ki: a nigériai közfelfogás szerint minden és mindenki megvehető.

Nigéria vezető rétegei tehát országukkal úgy bánnak, mint amely a fosztogatás ideális terepe, semmi több. Kliensi rendszereiken, és családjukon-klánjukon kívül a szélesebb társadalmi rétegekkel szembeni felelősségérzése köreikben minimális. Európában, Amerikában, Ázsiában és akár Afrika más országaiban is elképzelhetetlen az már-már obszcén vulgaritás, amellyel ez az elit a megszerzett jövedelmeket feléli. Az ország eldugott zugaiban, olyan tartományi központokban, ahová tíz évben egyszer vetődik el egy turista, Dubajt megszegyenítő, kétezer négyzetméteres úszómedencés házakkal találkozunk, ahol a biztonságot fegyveres őrök, a tolvajmentes övezetet a négy méter magas kerítésbe vezetett áram biztosítja. Ezek a helyi „Rózsadombok” a nyomor viskói közepette, közvetlenül azok mellett, minden átmenet és bármifajta középosztály jelenléte nélkül, mintegy beékelődve helyezkednek el. Ez a réteg Rolex karórákkal, Hummer és Porsche terepjárókkal, Lamborghini sportkocsikkal adja mindenki tudtára azt, hogy beérkezett. A Porsche cég szalont üzemeltet az országban, ahol a népesség nem kevesebb, mint 70%-a él a szegénységi küszöb alatt, és ahol az egy

főre eső nemzeti össztermék (PPP-indexelt értéken) 2600 USD (összehasonlításként: Magyarországon 19800 USD).⁷

NIGÉRIA TÖRTÉNETE

Az ország 1860 és 1960 között Nagy-Britannia gyarmata. Lagos és más kisebb területek kivételével a britek északon ún. közvetett uralom, keleten és délen elismert törzsfőkön keresztül (szintén közvetve) igazgatták a térséget. A területen körülbelül kétszáz

jelentős etnikai csoport osztozott, melyek az esetek többségében semmilyen prekoloniális formációban nem alkottak koherens törzsi vagy feudális szövetséget. Északon az ún. Sokoto kalifátus volt a legerősebb dzsihadista, fula vezetésű, többségében hausza etnikum által lakott állam, délen a jorubák marionett-királyságai, keleten az igbók törzsi demokráciája volt hegemon helyzetben. A gyarmat egyesítése mesterségesen, a brit politika-gazdasági-logisztikai érdekek mentén, a helyi népcsoportok megkérdésezése nélkül történt meg. Az országnak, szinte már bájos frivolsággal, a brit főkormányzó barátjánője, Flora Shaw adott nevet.

Nigéria 1960-ban, tárgyalásos úton, a britek egyetértésével szerezte meg a függetlenséget. Első demokratikus kormánya a Westminster-modellt követte, tehát nem volt elnöki rendszer. Első miniszterelnöke Sir Abubakar Talafa Balewa (ő később merénylet áldozata lett). Már Sir Balewa miniszterelnöksége alatt érezhetően északi, muszlim kézben összpontosult a szövetségi pozíciók többsége. (Ez a helyzet csak a 2000-es évek elején változott meg, amikor a déli Obasanjo, majd a jelenleg regnáló Goodluck Jonathan

kerültek az elnöki székbe.) 1966 januárjában Ironsi tábornok (igbó etnikum) döntötte meg a demokratikus kormányzat hatalmát. Júliusban Yakubu Gowon, egy északi keresztény tábornok, döntötte meg az Ironsi-kormányt, északi támogatással. 1967 és 1970 között az igbók, Ojukwu tábornok vezetésével, elszakadási törekvéseiket követve, polgárháborút vívtak a függetlenségért. Ojukwu vezetése alatt az igbók hatalmas véráldozattal járó harcot vívtak meg (a halottak száma egy és két millió közöttre tehető), amely elbukott. A nyugati szövetségesek egyike-másika hajlott a függetlenségért harcoló igbó Biafra támogatására, de a Szovjetunió és szövetségesei fegyverszállításokkal helyzetbe hozták a központi kormányt,⁸ amely így úrrá lett a felkelésen, majd megejtő természetességgel fordított hátat a szovjeteknek. Ojukwu ezután évtizedeket külföldi emigrációban töltött, majd hazatért Nigériába, ahol öreg napjaira parlamenti képviselő és egy fiatal szépségkirálynő boldog férje lett (megh. 2011).

1975 júliusában Yakubu Gowon kormányzatát egy északi muszlim tábornok, Murtala Muhammed váltotta fel (röla nevezték el később Lagos nemzetközi repterét). Murtala Muhammed olyan keménykezű vezető hírében állott, hogy a puccs másnapján a nigériai köztisztviselők, szemben az uralkodó szokással, bementek a munkahelyükre reggel. (Ez nigériai közhivatalok esetén olyan döbbenetes tény, hogy azóta emlegetik az országban.) Ettől talán nem egészen függetlenül, 1976 februárjában meggyilkolták egy puccs során. Utódja a kevésbé szigorú Olusegun Obasanjo tábornok lett. (A tábornok demokratikusan megválasztott államelnöki funkciót is ellátott, harminc évvel később!) 1978-ban Obasanjo

7 Central Intelligence Agency, *The World Factbook, Nigeria*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ni.html>, internet-hozzáférés 2012. okt 8.

8 Maxim Matushevich: *No Easy Row for a Russian Hoe: Ideology and Pragmatism in Nigerian-Soviet Relations*, Africa World Press, Asmara, 2003, ISBN 1 59221 088 0, p. 105

keresztülvitte, hogy a Westminster-modellről az ország áttérjen az amerikai politikai berendezkedésre, vagyis az elnöki rendszerű szövetségi köztársaság szisztémájára (kezdetben 19 tartománnyal, ún. „szövetségi állammal”). Az Egyesült Államok nagy múltú és rendkívül sikeres politikai rendszerének szomorú karikatúrája jött létre az országban (mármint a katonai diktatúra szüneteiben, például napjainkban is). Obasanjo javára írandó, hogy 1979-ben, Afrikában szinte példátlan módon, önként lemondott katonai kormányzati vezető posztjáról, és szabad választásokat írt ki. Ezeket 1979 októberében tartották meg. A demográfiai viszonyoknak megfelelően a papírforma szerint északi muszlim elnöke lett az országnak: Alhaji Shehu Shagari. 1983 decemberében az általa vezetett kormányt bukatta meg a nigériai Észak egyik kulcsfigurája, a muszlim Muhammadu Buhari (aki máig életben van, és a kívülről támadja a jelenlegi kormányt). 1985 augusztusában megbuktatta őt egy másik északi tábornok, a „gonosz zseni,” Ibrahim B. Babangida. Ellentétben a szerény Buharival, Babangida dollármillárdokat emelt ki az olajjövödelmekről megduzzadt központi költségvetésből. Babangida máig az ország egyik leggazdagabb embere, és legbefolyásosabb politikusainak egyike. Biztonságát nem bízza a véletlenre, sem holmi hausza felkelőkre, testőrsége izraeli profikból verbuválódik. 1990-től a belső és külső (amerikai) nyomás miatt, ha nehezen is, de demokratizálja a rendszert, és 1993-ban végül szabad választásokat ír ki. Ezeket Mashood Abiola, egy déli üzletember nyeri, de őt Babangida kiszorítja a küzdelemből, majd augusztusban kinevezi Ernest Shonekan civil elnökké. 1993-ban aztán őt is kicselezi Sani Abacha, a kormány hadügyminisztere, aki azután kiépíti Nigéria legvéresebb és legszegyentelebb diktatúráját. 1998 júniusában, egyszerre két indiai prostituált karjában (!) eléri a halál. (Ezt az epizódot nevezte el a nigériai akasz-

tófahumor „mennyei puccsnak”).⁹ Rövidtávon ekkor a gyengébb kezű északi tábornok, Abdulsalami Abubakar vette át a hatalmat, majd demokratizálta a rendszert. 1999-ben az Abacha börtönéből reaktivált Obasanjo megnyeri a választást. 36 szövetségi állam jön létre a szövetségi, föderatív struktúrában. 1999 novemberében Zamfara államban bevezetik a sariát. Ezt azután egy kivétellel minden északi szövetségi állam megteszi (a kivétel Adamawa). 2007-ben a PDP, Obasanjo pártja, Umaru Musa Yar'Adua vezetése alatt nyer. Yar'Adua (északi muszlim) 2010-ben meghal. Helyettese, a Niger-deltai (déli) keresztény Goodluck Jonathan, követi az elnöki székben. Goodluck Ebele Azikiwe Jonathan 2011-ben közvetlen elnökválasztáson is nyert. Sikere azonban elidegenítette az északiakat, és kiváltotta a muszlim tábornokok, ex-diktátorok és feudális elemek dühét. Jonathan mértékadó vélemények szerint nem képes biztosítani a hadsereg lojalitását, amely feltételezések szerint a Babangida-klán, a kadunai maffia, az Abacha-fiúk, és mások befolyása alatt áll.

A hatvanas években meghatározó mezőgazdasági termelést, és az 1970-es években részben állami fejlesztésekkel megvalósuló ún. importhelyettesítő iparosítást az 1970-es évek végétől, 1980-as évek elejétől az egymást váltó kormányok szisztematikusan elhanyagolták. Olyannyira, hogy Nigériában a megművelhető földek többsége parlagon hever, és ipari termelő beruházásokat lassan csak a kínaiak képesek működtetni. Az egyedüli működő szektor a nyersolajtermelés, amely busás jövedelmeket biztosít a kutakat birtokló politikai elit számára. A lakosság többi szegmense kiszolgáló feladatokat lát el, a szürkegazdaság világában próbálja

⁹ Karl Maier: *This House Has Fallen – Midnight in Nigeria*, Public Affairs, New York, 2000, ISBN 1 891620 60 6, p. 5

fenntartani magát, vagy (a legelesettebbek) az önfenntartó hagyományos mezőgazdaság és állattenyésztés alacsony produktivitású szektoraiban küzdenek a túlélésért. Dél egyes etnikumai, például az igbók, hagyományosan talpraesettek az üzlet terén. Ez nem feltétlenül jellemzi az európai szemmel hihetetlenül lassú, a hagyományos életmódból kiszorult, de a modern szektorok kihívásainak megfelelni képtelen északi deklasszált városi mélyszegény tömeget. Ez a csoport nem engedheti meg magának a nyugati rendszerű oktatásban való részvételt. Világképük egyfajta intranzigens, anti-intellektuális, középkorias iszlámban gyökerezik, ennek spirituális aspektusai viszont kevésbé érintik meg őket. Mivel a munkalehetőségeket kliensek szerzik meg, nagyszámú tömeg szorul ki a megélhetés bármilyen (akár közép-afrikai mércével számított) lehetőségéből. A munkanélküliség, képzetlenség, és a társadalmi mobilitás bármilyen lehetőségével összekapcsolódva robbanásveszélyes elegyet alkot a nigériai Észak városi nincstelenjeinek világában.

ÉSZAK-NIGÉRIA

Észak-Nigéria még a nigériai átlagnál is szomorúbb, igazságtalanabb, és biztonsági kockázati potenciálját tekintve, gyűlékonyabb hátteret ad a társadalmi elégedetlenség számára. Amikor azt mondjuk, hogy Észak-Nigéria vallása az iszlám, nem annak számunkra ismerős balkáni-törökországi verzióját kell elképzelnünk, ahol az érintkezés az európai és ázsiai civilizációkkal és más magas kultúrájú területekkel történelmi adottság, és ahol a (bizonyos mértékű) vallási türelem történelmi hagyomány. Észak-Nigéria a külföld számára szinte *terra incognita*. A magyar jelenlét például sporadikus és minimálisan csekély. Az első magyar, aki (tudtunkal) felkereste a területet, a kiváló újságíró és televíziós személyiség (Panoráma), Kalmár

György volt.¹⁰ Nigériai útirajza igazából több száz oldalon keresztül vezeti végig az olvasót azon a kalandos úton, amelynek során a hatvanas évek elején Kalmár egyáltalán eljutott Észak-Nigériába.¹¹ A könyv ezt joggal kezeli úgy, mint fegyvertényt. Az akkori szocialista országból érkezett Kalmár nem volt éppen szívesen látott vendég az országban, amely évekig hezitált azon, hogy egyáltalán felvegye-e a diplomáciai kapcsolatot a Szovjetunióval, és amelynek északi vidékei jogilag is feudális viszonyok között éltek (és részben élnek a mai napig).

Most egy pillanatra tekintsünk el attól, hogy a feudális viszonyok ostromozása az államszocialista legitimista ideológia unalomig ismételt toposza volt. Ettől még a feudalizmus maga létező, és elemző értékkel bíró történelmi kategória, amely például Észak-Nigéria esetében megkerülhetetlen szempont ma is. Észak-Nigériában ugyanis a fent vázolt rablógazdálkodást folytató politikai-gazdasági elit egy, a társadalmat középkorias módszerekkel gúzsba kötő, feudális csoporttal szimbiózisban, azzal együttműködve, összeházasodva, karöltve „vezeti.”¹²

A bevezetőben indiai példát hoztam összehasonlító elemzés céljából. Az indiai példa a következő szempontból is releváns: India 1970-ben alkotmányos trüffel szabadult meg a fejedelmi és arisztokratikus hatalom relikviáitól, a naváboktól, szárdároktól, nizamoktól, rádzsáktól és máhárádzsáktól, akik korábban

10 Elhunyt Kalmár Grögy, *Népszabadság*, 2002 aug. 17., <http://nol.hu/archivum/archiv-74952>, internet-hozzáférés: 2012 okt. 12

11 Kalmár György: *A Niger partján*, Gondolat, Budapest, 1967, ISNB nélkül

12 Dan Isaacs: *Nigeria's emirs: Power behind the throne*, BBC News Africa, 2010 szept. 29., <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-11418542>, internet-hozzáférés: 2012. okt. 10

a hagyományos Brit Indiában körülbelül 490 kvázi-független feudális entitás felett gyakoroltak hatalmat.

A független Nigéria erre képtelennek bizonyult. A hagyományos törzsi vezetők Délben, és a hagyományos feudális monarchák és arisztokraták Északon máig megőrizték hatalmuk nem csekély részét, jogi értelemben is. A „law of the land,” a helyi jogszokás a nigériai polgári jog integráns része. A kilencvenes évek végén kezdődött el az a folyamat, amelynek során a saria, az iszlám vallásjog, tételesen is csatlakozott az érvényes jogforrásokhoz Észak-Nigériában (legfontosabb a szekuláris ún. „szövetségi” jog, amely a brit polgári- és büntetőjogon alapul). A „jogszokás” viszont érvényben volt a britek által gyakorolt „közvetett gyarmati irányítás” évtizedei alatt, előtte, és utána, a független Nigéria kezdeteitől. Nem állíthatjuk tehát, hogy a jogi obskurantizmus kizárólag az 1990-es évek iszlamista „újhullámának” terméke.

A terület lakossága elmaradott, középkori-as jogi és hatalmi struktúrákban, a modernizáció projektje által többségében érintetlenül, tudatlanul és modern készségek-képességek nélkül élte, éli le életét. Ezzel a kijelentéssel nem kívánok visszatérni a rossz értelemben vett „orientaliztikus” Afrika-kutatás raszszista alapvetéseihez. A társadalmi helyzet, a világgép Észak-Nigériában viszont az az alap, amelyen a Boko Haram kivirágzott, és ezt nem feledhetjük el az elemzés során. Észak-Nigéria számos tartományában nehézségekbe ütközik például a kötelező oltások beadása. A BBC híradása szerint ennek oka az, hogy ezekben a tartományokban hitelt adnak olyan híreszteléseknek, mely szerint az oltások titkolt célja a muszlim nők meddővé tétele (sic!). Ezek a felvilágosodás által meg nem érintett, középkori mentális állapotokat mutató jelenségek kizárólag a hagyományos társadalmi szisztémák talaján, a feudális tulajdoni és jogi viszonyok, és a szalafista saria-

értelmezés szerinti, ritualisztikus-ortodox fundamentalista iszlám zavartalan uralma alatt maradhatnak meghatározók. Naivak lennénk, ha azt hinnénk, hogy pl. a szokotói szardauna (szultán), aki a híradások szerint a Boko Haram esküdt ellensége, személyesen felvilágosulatlan, sötét középkori uralkodó volna (a szultán PhD tudományos fokozattal rendelkezik). Ám az általa és kollégái által működtetett rendszer igenis biztosítja a Boko Haram megjelenését kiváltó mentális, jogi, vallási és társadalmi-gazdasági feltételeket. Említettük korábban, miképpen korlátozza a társadalmi mobilitást a nigériai kliensi rendszer. A nyomornegyedek vályogvisekőinak pusztá rizensen túlélő lakói a 2000-es évek elején kezdték megkérdőjelezni, hogy a nigériai szövetségi állam, illetve annak északi haszonélvezői, vajon méltóak-e az ő (vallásos világgépben gyökerező) támogatásukra. Egyre többen kezdték közülük úgy vélni, hogy erre a kérdésre csak nemmel felelhetnek. Ismereteik és lehetőségeik megdőbbentő behatároltsága oda vezetett, hogy társadalmi dühüknek kizárólag a hagyományokra hivatkozó (noha nem hagyományos) formájában, az iszlám fundamentalizmus segítségével adhattak kifejezést.

BOKO HARAM

A Boko Haram nem a legelső modern szélsőséges szervezet, amely Észak-Nigéria sivatagos tájain megtermett. Az 1980-as években Buba Marwa, vagy dzsihádistá nevében „Metatsine,” kívánt a 19. század fula felkelőinek nyomdokába lépni. Az eredetileg autószerelő Metatsine mozgalmát leverték, ám Jos városában és másutt a kilencvenes évek végén keresztény-muszlim összecsapások kezdődtek.

A „Boko Haram” ragadványnév, amely annyit tesz: „a nyugati oktatás harám”, vagyis muszlim szemszögből bűn. A szervezet

tagjai nem így nevezik magukat. A hivatalos név „Dzsamaatu ahlisz szunna lidda’awaati wal-dzsihád” (arab), amely magyarul annyit tesz: „A próféta tanításai és a dzsihád propagálására kész emberek,” amelyben a dzsihád természetesen az iszlám szent háborúját jelenti. A szervezetet Mohammed Jusuf radikális imám alapította Maiduguri városban (Borno szövetségi állam székvárosa, másik neve Yerwa, a sivatagos Száhel-övezetben, Csádtól nem messze fekszik).¹³ Jusuf halála után kapta a szervezet harmadik nevét, ez a „Juszufija,” vagyis az iszlám Jusufot követő szektája. Az imám elképzelései az iszlámról kizárólag annak a világképnek a keretében érthetőek, amelyet fent vázoltunk. Tanításai szerint a nyugati viselet, például az ing és nadrág viselése tilos, mint ahogyan tilos a nyugati oktatásban való részvétel, vagy a bűnösnek tekintett nigériai állam bármilyen szintű elismerése pl. szavazással, vagy az állami adminisztráció, katonaság vagy rendőrség kötelékében végzett munkával. A Talibán saria-értelmezéséhez hasonlóan szigorú szekta elsősorban azok közül szerzett híveket, akik eleve nem voltak képesek a magániskolák borsos tandíjait megfizetni. Jusuf háboruzongató módon kovácsolt szükségből erényt Maiduguri nincstelenei számára.

2002-ben alapította meg saját radikális mecsetét, amelyhez iskola (medresze) is tartozott. A szervezet nem érte be azzal, hogy emberellenes üzenetét pénteki imák, vagy a hatékony iskolai agymosás során terjeszse. Harcot hirdetett a szekuláris nigériai állam ellen. Nem mintha híveinek többsége értette volna a „szekuláris” szó jelentését. Azt viszont saját bőrükön tapasztalták meg,

hogy mit jelentett számukra ez az állam, és milyen ethosz munkálkodott annak hivatalos képviselőiben. 2009-ben utcai harcokat kezdeményeztek a rendőrség ellen. Követelésük és hivatalos céljuk 2009 óta a saria alapján álló szövetségi állam, azaz egész Nigéria iszlamizálása, a nyugati rendszerű iskolák bezárása, az alkoholfogyasztás, billiárd-szalonok és minden más, ledérnek tekintett szórakozás betiltása. Józanésszel lehetetlen felfogni, hogy a döntően nem muszlim Dél-Nigériában miképpen kívánna a szervezet muszlim jogalapra helyezkedni, idestova hetven-nyolcvanmillió déli keresztény-animista lakos ellenében. Ezért rövidtávon a szervezet mégsem arra fókuszál, hogy meghirdetett hosszú távú célját elérje. Ehelyett terrort alkalmazva támadja a szövetségi állam képviselőit, kényszeríti a kevésbé hithű északi muszlimokat pl. az alkoholfogyasztás mellőzésére (kocsmái terrorakciókkal), és etnikai tisztogatás technikájával igyekszik megsabadulni az északon nem honos, ám ott lakó igbóktól és más, nem kívánatos keresztény elemektől. A nigériai rendőrség nem arról híres, hogy intézkedései során csak és kizárólag jogállami módszereket vetne be. 2009-ben, miután maiduguri egységüket a Boko Haram megtámadta, „menekülés közben eltalálták” Jusuf imámot. Fotók készültek azonban, amelyeket Jusuf bilincsben látható, közvetlenül halála előtt.¹⁴ A rendőrség tehát nemes egyszerűséggel kivégezte a fogságában levő szélsőséges vezetőt. Machiavelli talán egyetértett volna lépésükkel, ám ezzel sajnos csak fokozták követőinek dühét.

2010-ben, a muszlim Yar’Adua elnök halálával helyettese, a keresztény Goodluck Jonathan ölébe hullott a hatalom. Ez még több olajat öntött a tűzre. 2010-ben többszáz foglyot szabadított ki a szervezet a bauchi börtönből. 2010 decemberében a felekezeti

13 Fahrouk Chotiya: *Who are Nigeria's Boko Haram Islamists?* BBC World News Africa, 2012. jan. 11., <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13809501>, internet-hozzáférés: 2012. okt. 8

14 Ibid.

ellentétekkel terhes Jos városban 80 ember halálával járó bombamerényletet követtek el. 2010 szilveszterén először robbantottak Abujában. 2010-2011-2012-ben csatatérre változtatták Maiduguri, majd a szomszédos Mubi városát. 2011 májusában, Jonathan újraválasztására válaszul, számos szövetségi államban követettek el bombamerényleteket. 2011-ben vérfürdőt rendeztek az abujai rendőrkapitányságon, augusztusban pedig sikerrel bevették az abujai ENSZ-képviselőtet. 2011 novemberében Yobe és Borno államokban karácsonykor több államban követtek el keresztény templomok és egyházközségi épületek, piacok, igbó tulajdonú boltok, italmérések, és szépségszalonok (!) elleni merényleteket. 2012 januárjában szerte északon annyi merényletet követtek el, hogy a sajtó polgárháborúról kezdett cikkezni. Tavasszal emberrablások, börtönlázadások, templomok melletti öngyilkos merényletek történtek. Október elején Mubiban gépfegyverrel és macsetékkal mészároltak le 41 egyetemistát. 2012 során kb. ezer áldozata volt tevékenységüknek. A halottak döntő többségében egyszerű rendőrök, katonák, motorostaxi-vezetők, ártatlan utcai járókelők, diákok, a nigériai Észak szegényei, muszlimok és keresztények vegyesen (bár természetesen igyekeznek minél inkább a keresztényekkel szemben mutatkozni „eredményesnek”).

A nigériai szövetségi hadsereg akcióinak köszönhetően híradások szerint szeptemberben sikerült végezni Abu Qaqával, a szervezet szóvivőjével, valamint október elején állítólag végeztek Abubakar Yolával, a szervezet második emberével is. A mubi mészárlás, amelyben negyvenegy diák halt meg, feltételezések szerint válasz is lehetett a hadsereg sikeres akcióira. Azt azonban sajnos nem állíthatjuk, hogy a hadsereg fellépése döntően megváltoztatta volna a szervezet csapásmérési képességét, ha második emberének halála után napokkal képesek voltak ilyen nagyszabású támadás végrehajtására.

Mondhatjuk, hogy a Boko Haram céljai szerint a nigériai elit esküdt ellensége: magát az államot támadja, és ez az állam az elit bevételeinek fő forrása. Ugyanakkor nem mehetünk el szó nélkül a nigériai közvélekedés állandó toposza mellett, amely szerint a Boko Haramot az elit bizonyos csoportjai titokban pénzelik az elit egy másik csoportja elleni harcban. Ezeket a kérdéseket kizárólag titkoszolgálati eszközöket igénybe véve lehetne tanulmányozni. Úgy gondolom, nem mondom semmi meglepőt azzal, ha azt feltételezem, hogy ez a munka valószínűleg folyik, hiszen a nemzetközi közösség számára rendkívül veszélyes szervezetről van szó. A közszájon forgó lehetőségek egyike, hogy az ország korábbi katonai diktátorainak egyike, például Buhari vagy Babangida kívánják a Boko Haram támogatásával aláásni Goodluck Jonathan elnök rendszerét. A másik (talán kevésbé hihető) verzió szerint Jonathan maga kíván a Boko Haram támogatásával gondot okozni a részben őtöle és irányításától független, Babangidához és másokhoz hű hadseregnek azzal, hogy annak bázisterületén, Északon jelentkeznek ilyen súlyú biztonsági problémák (a nigériai hadsereg, különösen annak tisztii állománya hagyományosan muszlim/északi többségű). Felmerülnek még szenátorok, tartományi kormányzók, parlamenti képviselők, és ezek minden elképzelhető kombinációja. Csak remélni tudjuk, hogy a hazánkkal szövetséges országok szakmai szervezetei feltárták/sikeresen feltárják ezeket a lehetséges nigériai pénzügyi forrásokat, ami valószínűleg alapfeltétele volna annak, hogy a Boko Haram ellen sikerrel fel lehessen venni a harcot.

NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK

A Boko Haram céljai alapvetően Nigériára, azon belül is inkább Észak-Nigériára terjednek ki. Ez nem jelenti azt azonban, hogy a szervezet teljes egészében lemondana a

nyugati expatrióták elrablása útján remélhető nyereségről. Hasonlóan a 2007-2009 körüli Talibán működési módszeréhez, a Boko Haram inkább emberrablásokat szervez, minthogy a fokságba ejtett nyugatiakat egyszerűen lekaszabolná.¹⁵ Három nyugati: egy olasz, egy brit és egy német halt meg eddig sikertelen túszszabadító akciók során, a Boko Haram fogságában.

A Boko Haramnak mint mozgalomnak ugyanakkor nem ez a legfontosabb nemzetközi vetülete. 2010 decembere, az ún. arab tavasz kezdete óta Észak-Afrika jelentős területein alakultak ki biztonsági válsággócok. Kadhafi ezredes rendszerének bukása, hogy csak a legfontosabbat nevezzük meg, komoly feszültségeket okozott a polgárháború szélén tántorgó, Líbiával határos Csádban: Kadhafi biztonsági erői, zsoldosai árulják fegyvereket és szakértelmüket a térségben. Csádot Maiduguritól, a Boko Haram fészektől csak a sekély, kiszáradófélben levő Csád-tó választja el. Ez a Boko Haram nemzetközi kapcsolatainak egyik lehetséges csatornája. Az Ima és Harc Szalafista Csoport és az Iszlám Felszabadítási Front Algériában szintén kapcsolódási pontot nyújthat,¹⁶ nem beszélve a 2006 utáni Al-Káida-„fiókszervezet,” az Al Káida az Iszám Maghrebben kifejezetten öngyilkos merényletekre specializálódott szervezetéről, amely harcosokat küld nemcsak az Észak-Afrikai térségbe, hanem Európába, a palesztin területekre, Irakba,

Afganisztánba és Csecsenföldre is.¹⁷ Mauritánia, Mali és Niger területén mára ezek a szervezetek, helyi támogatással (tuaregek stb.) komoly sikereket értek el: ezek az országok destabilizálódtak. Ugyanakkor látnunk kell, hogy egy lehetséges Észak-Nigériai polgárháború nem gyéren lakott területen, hanem a Száhel-övezet szavannás szélén, jobb eltartóképességű övezetben zajlana. Amennyiben a nemzetközi közösség és Nigéria kormánya nem képes a Boko Haram megfékezésére, potenciálisan nyolcvan millió embert érintő biztonsági veszéllyel nézhet szembe a sokat szenvedett Észak-Afrika, és az emberiség sorsáért felelősséget érző nemzetközi közösség. Az a jelenség, hogy Nigéria szövetségi államainak kormányzói hírek szerint védelmi pénzt fizetnek a Boko Haramnak, értelmezésünk szerint nagyon rossz jel. Jelen sorok szerzője visszaemlékszik arra, milyen idők kezdődtek Észak-Afganisztánban akkor, amikor hasonló jelenségek váltak ott megszokottá.

BIBLIOGRÁFIA

Bayart, Jean-Francois, Ellis, Stephen, Hibou, Béatrice: *From Kleptocracy to the Felonious State?*, In: cit. : *The Criminalization of the State in Africa*, The International African Institute, in assoc. with James Currey, 1999, ISBN 978 0 85255812

Besenyő János: Erősödő terrorizmus a Maghreb-régióban - AFRIPORT.hu honlapon, (2011. 07.27) <http://www.afriport.hu/hirek/gazdasagi-hirek-magyarorszag/8998-ersoed-terrorizmus-a-maghreb--regioban-elemzes.html>

15 Besenyő János: Tereport a Szaharába – Al-Káida klón a sivatagban – *A Földgömb*, a Magyar Földrajzi Társaság folyóirata, XIII (XXIX) évfolyam, 2011/5. lapszám, 257. füzet, 2011. július-augusztus, pp. 38-41

16 Besenyő János: *Erősödő terrorizmus a Maghreb-régióban* - AFRIPORT.hu honlapon, (2011. 07.27) <http://www.afriport.hu/hirek/gazdasagi-hirek-magyarorszag/8998-ersoed-terrorizmus-a-maghreb--regioban-elemzes.html>, internet-hozzáférés 2012 okt. 11

17 Besenyő János: *Női terroristák a radikális iszlámban, új biztonsági kihívások a 21. században*- Szakmai Szemle, 2009. 4. szám, pp. 195-205, http://www.kbh.gov.hu/publ/szakmai_szemle/2009_4_szam.pdf, internet-hozzáférés 2012 szept. 28

Besenyő János: Terrorexport a Szaharába – Al-Káida klón a sivatagban – *A Földgömb*, a Magyar Földrajzi Társaság folyóirata, XIII (XXIX) évfolyam, 2011/5. lapszám, 257. füzet, 2011. július-augusztus, pp. 38-41

Besenyő János: Női terroristák a radikális iszlámban, új biztonsági kihívások a 21. században - Szakmai Szemle, 2009. 4. szám, pp. 195-205, http://www.kbh.gov.hu/publ/szakmai_szemle/2009_4_szam.pdf

Besenyő János: A nemzetközi terrorizmus veszélye Észak-Afrikában, *Új Honvédségi Szemle* LXI. Évfolyam-2007/12, pp. 41-50

Besenyő János: Vallási Konfliktusok újratöltve? - Honvédelmi Minisztérium honlapja (2010.05.17.) http://www.regiment.hu/hirek/kulfoldi_hirek/vallasi_konfliktusok_ujratoltve

John Campbell: Nigeria: Dancing on the Brink, Concil on Foreign Relations, Rowman & Littlefield, 2010, ISBN 978-1442206892

Central Intelligence Agency, The World Factbook, Nigeria, <https://www.cia.gov/>

[library/publications/the-world-factbook/geos/ni.html](http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ni.html)

Chotiya, Fahrouk: Who are Nigeria's Boko Haram Islamists? BBC World News Africa, 2012 jan. 11., <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13809501>

Kalmár György: A Niger partján, Gondolat, Budapest, 1967, ISBN nélkül

Kew, Darren, Lewis, Peter: Nigeria, In: Mark Kesselmann, Joel Krieger, William a. Joseph: Introduction to Comparative Politics, 5. kiadás, Wadsworth Cengage Learning, 2010, ISBN 978 0 547 21629 4

Isaacs, Dan: Nigeria's emirs: Power behind the throne, BBC News Africa, 2010 szept. 29, <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-11418542>

Maier, Karl: This House Has Fallen – Midnight in Nigeria, Public Affairs, New York, 2000, ISBN 1 891620 60

Matusevich, Maxim: No Easy Row for a Russian Hoe: Ideology and Pragmatism in Nigerian-Soviet Relations, Africa World Press, Asmara, 2003, ISBN 1 59221 088 0

SIPOSNÉ PROF. DR. KECSKEMÉTHY KLÁRA: FELKÉSZÜLÉS ÉS MEGMÉRETTETÉS - DAMÓ ELEMÉR NYÁ. EZREDES ÉLETE

„A katona akkor lesz igazából katona, ha harcban is kiállta a próbát. Életének az a része, amely az első harcba lépése előtt telt el, csak fölkészülés volt. Csupán csak fölkészülés - bármilyen kiválóan végezte is dolgát. A legkiválóbb ember sem tudhatja - még magáról sem - miként fog cselekedni, amikor az élete lesz a tét.” Damó Elemér

1918. szeptember 14-én született, Szentesen, a Monarchia utolsó esztendejében, az „őszirózsás” forradalom küszöbén. Élete első emléképe a székesfehérvári 3. honvéd gyalogezred laktanyájába nyúlik vissza. Az apja végigharcolta az I. világháborút, onnan hazatérve a 3. honvéd gyalogezred árkász századának a parancsnoka lett.¹ 1921. október 23-án, Horthy oldalán a saját századával és a távbeszélő századdal indult a budaörsi csatába. Damó Elemér tizenegy éves koráig a székesfehérvári laktanyában lakott, mert a Trianonban elszakított területekről menekült tisztviselők és közalkalmazottak beözönlése miatt lakásínség volt. Szabad idejét a laktanyában töltötte a katonák között, így jórészt a laktanyaudvar volt a gyerekszobája.

Damó Elemér így emlékszik vissza erre az időszakra:

„Minden szabad időmet a laktanyaudvaron töltöttem, de rendszeresen látogattam a századkörleteket, az irodákat, a műhelyeket, raktárakat, konyhákat is. Egyszóval minden elképzelhető és elképzelhetetlen helyen megfordultam. Mindenki ismert, mindenkivel beszéltem, mindent megkérdeztem, mindent tudni akartam.

Az egyszerű katonák szerettek, eljásztottak velem. Sok mindenre megtanítottak. A puskafofásokra, a távbeszélő, a géppuska kezelésére. De megtanítottak jó magyarosan káromkodni is. Ötéves koromra már úgy káromkodtam, akár egy későbbi jutasi² őrmester. Bár maguknak a trágárságoknak a jelentését még nem tudtam. Ha el nem zavartak, játékpuskámmal felfegyverkezve beálltam az őrségek eligazításakor a sor végére, és derekasan csináltam a puskafofásokat a katonákkal együtt.”³

A négyosztályos elemi iskola elvégzése után az apja a székesfehérvári Ybl Miklós Reáliskolába íratta be. Tizenkét éves korában a fehérvári reáliskola második osztályába járt, amikor édesapját áthelyezték a 14.

1 Damó Elemér 2011-ben „Honvédtiszt az I. Világháborúban” címmel kiadta édesapja - a Magyar Királyi 17. Honvéd Gyalogezred katonája volt, majd a 3. gyalogezredben szolgált - frontnaplója alapján írt könyvét. A frontra vonulás előtt kezdte írni a naplóját, amely mintegy tíz évvel ezelőtt került elő, amikor a padláson rendezgették a holmikat.

2 Jutason működött a híres tiszthelyettesi iskola. Az ott végzetteket nevezték jutasi tiszthelyetteseknek. Jutasról lásd Földesi Ferenc: Erős hit-erős akarat, A Magyar Királyi Veszprém-jutasi Honvéd Altisztképző), Veszprém, 2010. p. 192.

3 Damó Elemér: Nyolcvanöt év honvédség, filmkockák egy hosszú életfilmből, I. rész Horthy Miklós katonája, I. kötet „A fölkészülés” 2005-ben megjelent könyv 8. oldala.

gyalogezredhez Egerbe. Tanulmányait 1930 szeptemberében a Dobó István Reáliskolában folytatta. Három évet laktak a városban. 1933. május elején az apját ezredessé léptették elő. Kaposvárra Somogy megyébe helyezték át megyei testnevelési felügyelőnek. Kaposváron mindössze fél évig lakott, tanulmányi okokból ott nem maradhatott, mert Egerben reáliskolában tanult, Kaposváron pedig reálgimnáziumba járt, amelynek más volt a tananyaga. Így „kosztos diák” lett Székesfehérváron, és a régi reáliskolájában tanult tovább. Kaposvárra csak látogatóba utazott.

Damó Elemér így emlékszik vissza erre az időszakra: *„A kosztos diákság elterjedt szokás volt abban az időben. Tanároknak megengedték, hogy jövedelmük kiegészítésként kosztosokat tartsanak. A kosztos diák a tanár családjában élt. Szállást, étkezést kapott és többnyire mostak is rá. Emellett a tanár felügyelete alatt állt. A költségeket természetesen a szülők fizették. Apám havi 100 pengőt fizetett értem. Az akkor nagy pénz volt. Egy fiatal értelmiségi fél havi fizetése.”⁴*

Székesfehérváron 1936-ban, kitüntetéssel érettségizett. A reáliskola utolsó évét azal töltötte, hogy felkészüljön a Ludovika Akadémia-i felvételire. Nagy volt a túljelentkezés. Az évfolyam valamennyi fegyvernemének összlétszáma 185 fő volt. Ebből 107 helyet biztosítottak a katonai középiskolák (cőgerájok) végzős tanulóinak. A polgári életből mindössze 78 főt vettek fel. A 78 helyre legalább 10-szeres volt a túljelentkezés. Ezért eleve már csak azokkal álltak szóba, akik kitüntetéssel érettségiztek és fizikailag is erősek, ügyesek voltak. A protekció ahhoz kellett, hogy a polgári életből jelentkezőket

behívják a felvételi vizsgára. Damó Elemér apja személyesen József főherceg támogatását kérte. Érettségi után azonnal megpályázta a Ludovika Akadémia II. főcsoportján a műszaki tagozatot. A felvételi vizsgán minden vizsgatárgyból 5-öst kapott.

1936. szeptember elején bevonult a Ludovika Akadémia II. főcsoportához (Budapest, Hidegkúti út 23.). Mindenki kapott egy táborig sapkát, egy zubbonyt, egy fekete nadrágot, egy pár cügos cipőt, egy köpenyt, egy derékszíjat és három rend fehérműt. A ruhaszemle után csomagolóeszközt kaptak a civil ruhánk hazaküldéséhez. Másnap reggel egy tiszt kíséretében villamossal és HÉV-vel Szentendrére utaztak, majd bevonultak a közlekedési ezred Görgey Artúrról elnevezett laktanyájába, ahol átadták őket a Magyar királyi honvédség műszaki csapatainak egyesített karpaszományos iskolájába. Damó Elemér

4 Damó Elemér: Nyolcvanöt év honvédség, filmkockák egy hosszú életfilmből, I. rész Horthy Miklós katonája, 1. kötet „A fölkészülés” 2005-ben megjelent könyv 50. oldala .

ér karpaszományos utász, akadémikus jelölt lett. Az 1. századhoz került, a századparancsnoka Szakatsits Győző főhadnagy lett.

A laktanyában beavatták a szobarend alapigazságaiba, a fejrészét képező pokrócok és lepedők hajtogatásának rejtelmeibe. Megismerte az „elvág” és az „elvágólagosan” szavak jelentését, mint az akkori katonai rend szilárd alappilléreinek egyikét.

„Mi is volt hát az a fejrész?”

Több részből tevődött össze. Legalul volt a szalmazsák fejpárnája. Egy ugyancsak szalmával keményre tömött párna, amelynek fő rendeltetése az lett volna, hogy alvásakor a katona feje kényelmesen, puhán nyugodjon. De ennek nem tudott megfelelni, mert egy sokkalta magasabb rendű követelményt kellett kielégítenie. A szögletesség és az elvágólagosság örök törvényét. A fejpárnának is kökeménynek és szögletesnek kellett lennie.

Erre a szilárd alapzatra építettük föl a pokrócokból és lepedőkből álló alkotást. Két fehér pokróc, két lepedő és egy barna tábori takaró képezte az építmény elemeit. Senki se higgyc, hogy szépen, rendesen négyrét hajtva

egymásra lehetett őket helyezni. Nem bizony! Megvolt a bonyolult, több katonanemzedék során kimunkált hajtási mód, amit az ügyesebb katona néhány hét alatt el is tudott sajátítani. Addig azonban folyamatosan ki volt téve annak, hogy az ügyeleti közegek, vagy más előljárók szétdobálják a fejrészét. A legnehezebb volt az egészben az elvágólagosság, vagyis, hogy a nyolc rétegben egymásra hajtott pokrócokból és lepedőkből álló építmény oldalai egy síkba essenek, élei pedig egy egyenesbe.”⁵

A bevonulás után azonnal szabadságra küldték az újoncokat Gömbös Gyula miniszterelnök halála miatt. A szabadságról bevonulva azonnal felszerelték, gyakorlóruhát, kimenőruhát, puskát, tölténytáskát, derékszíjat, hátiböröndöt, kenyérszakot, gázálcot, csajkát, kulacsot, evőeszközt, hosszúgatyás legénységi fehérműt, kapcát, kesztyűt, keféket kapott. A fehérműt kivéve, mindenből agyonhasználtak kaptak. A nadrág pantalló volt, a lábbeli pedig rövid és bőszárú utász-

csizma, amelyhez kapcát hordtak. Fegyverként agyonhasznált 95/31-A mintájú Mannlicher puskákkal szerelték fel az újoncokat. Némelyikük megjárta az I. világháborút is.

Az újonckiképzés napirendje a téli kiképzési időszakban a következő volt: 6-kor ébresztő, 8-tól 11-ig délelőtti foglalkozás, 11-től 14-ig tisztálkodás, kihallgatás, ebéd, ebéd után egy óra pihenő; 14-től 17-ig délutáni foglalkozás, 17-18 óra között parancskihirdetés, vacsora; vacsora után szabadidő, házi munka, kimenő takarodóig, 21 órakor takarodó.

Az újonckiképzés két fő ágra oszlott: gyalogságira és műszakira. A gyalogsági kiképzés során elsajátították az alakiságot, az egyes csatár harcát és az őr kötelességeit, lelőtték az úgynevezett iskola lögyakorlatokat. A műszaki kiképzés homlokterében a vízen járás (ladik és ponton) meg a hídverés állt. Ez jellemezte az egész háború előtti műszaki kiképzést. A kiképzésre fordítható idő 70%-át ez töltötte ki. A hídverési részletgyakorlatokkal párhuzamosan folyt a vízi kiképzés, a vízen járás. A ladikjárások során megtanultak egyesével és kettesével evezni és csáklázni, amit tolásnak neveztek. Megismerkedtek a műszaki zárással, akkoriban az aknazárak telepítését értették alatta.

A hathetes újonckiképzésre az eskütétel tette fel a koronát. Az újonckiképzés után megkezdődött a tisztés képzés. Tanultak szolgálati szabályzatot, harcszabályzatot, hadihídverést, szükséghidépítést, robbantást, műszaki zárást, erődítést, vízépítés-árvédelmet. Mindezt olyan szinten, ahogy egy akkori utász szakaszparancsnoknak kellett tudnia.

Január végén előléptették örvezetővé. Rendfokozata pontos megjelölése az alábbi volt: karpaszományos utász, akadémikusjelölt, címzetes örvezető.

Damó Elemér a könyvében leírja az utász menetöltözetet, amely 35-40 kilogrammot nyomott.

„Először zubbonyunk jobb vállán átvettük a kenyérszak hordhevederét úgy, hogy maga a zsák nagyjából a bal farunkra kerüljön. A kenyérszakba jött a vízzel telt kulacs, a kenyér, meg a tisztítószerek. Utána felvettük a derékszíjat, amelyre már föl volt fűzve a két páros tölténytáska meg a kombinált szuronypapucs, benne az ácsszekercével és a szuronyval.

Hátunkra jött a hátibörönd (köznyelven borjú), félkörben rászíjazva a köpeny meg a sátorlap, alul pedig a tábori takaró. A sátorlap és a köpeny tetején trónolt ugyancsak odaszíjazva a rohamsisak. Ez csapta tarkón az utászt, amikor gyorsan földhöz kellett vágódnia. A hátiböröndben ácskapocs, kötél, illetve más kisebb méretű kéziszerszám foglalt helyet. A hátibörönd hátlapjára az utászlapátot, vagy más nagyméretű szerszámot kellett felszíjazni. Az állomány háromnegyed részének a hosszúnyelű utászlapát díszlett a borjúján. Az utász „áramszedőjé”-nek hívtuk. Minderre még rájött a hatalmas méretű gázálarc. Ugyancsak a jobb vállon átvette a bal hónalj mögé került. Végül pedig válldugóval felszerelt jobb vállunkon lógott a puska.”⁶

A vízi kiképzés befejeztével a tavasz végén kormányosi vizsgát tett. A sorkatonai

6 Damó Elemér i. m. 84. oldalán

szolgálatát második részét már a Magyar királyi „Bornemissza Gergely” I. honvéd utász zászlóaljnál töltötte el. A zászlóalj Budapesten a Radetzky laktanyában települt. Onnan vízi kiképzésre Kisbodakra ment, majd 1937. őszén részt vett a nagy gyakorlaton.

A leszerelés során előléptettek címzetes őrmesterré, és szeptember utolsó napjáig szabadságolták azzal, hogy annak leteltével már a Ludovika Akadémia II. főcsoportjához vonuljon be. 1937. október első napjaiban bevonult és felszerelt. Az akadémikusok kaptak egy házi ruhát, amely tábori sapkából, köpenyből, posztó zubbonyból, fekete pantallóból, magas szárú fűzős cipőből állt. Adtak hozzá kiegészítésül posztó lovaglónadrágot, lábszártekeresztet és lovaglósizmát. Gyakorlóruhaként a házi zubbonyhoz a lovaglónadrágot vették fel és a magas szárú cipőhöz lábszártekeresztet tekertek. Lovagló órákra a szizmát húztak fel. A házi- és gyakorlóruhán kívül kaptak egy rend zsávolyruhát, tornacipőt, fekete klottnadrágot és trikót. Ezeket viselték a torna- és a vívóórákon.⁷

Ellátták őket kimenőöltözettel is, amely egy fekete csákóból, egy aranygombos kimenőköpenyből, egy ugyancsak aranygombos posztó kimenőzubbonyból, egy fekete nadrágból meg egy kincstári cúgos cipőből állt. Mindezen felül még egy társasági zubbony is adtak, amely ugyanúgy nézett ki, mint a tisztek kisattilája, de a zsinórzata bordó paszomány volt, sötétkék kamgarn anyagból készült. A kimenőruhához oldalfegyverként kardot kaptak, amely azonos volt a tiszti karddal.

Az akadémián akkor a képzés sajátosságainak megfelelően az akadémikusok század és osztály szervezetbe tartoztak. Két század volt: a repülő és a műszaki. A repülőben a repülő, a híradó és a vonat-gépkocsizó aka-

tanórákra és foglalkozásokra rendszeresített ruházatról visszaemlékezésében ír vitéz Káplán György és vitéz Szepesvári Béla is. Lásd vitéz Káplán György: *Életutam 1920-2011*, Budapest p. 62. Kézirat, valamint Szepesvári Béla: *A hazáért mindhalálig – vitéz Szepesvári Béla ny. őrnagy háborús napló*, Budapest, 2004. p. 204.

⁷ Az akadémikusok öltözetéről, az egyes

démikusok voltak, a műszakiban pedig a műszakiak és a folyamőrök.

Az Akadémián a kiképzés három nagyjából egyenlő időszakra oszlott. Az első két időszakban alapvetően elméleti képzés folyt főleg a tanteremben. Január 31-én volt a félévi zárlat és május 31-én az év végi. Ezután következett a gyakorlati kiképzés kihelyezések keretében.⁸

Az akadémián nyújtott képzés színvonalra kiváló volt. Oktatásuk sokoldalúságát jellemzi, hogy tantárgyaink száma 32 volt. Damó Elemér részletesen írt a képzésük tartalmáról.

„A tantárgyakat négy fő csoportba lehetett osztani:

1. Általános katonai tárgyak (Szolgálati szabályzat, harcászat, fegyverismeret, hadtörténelem, katonai földrajz, ügyvitel, lovagi-as ügyek stb).

2. Civil műszaki és más civil tantárgyak (felsőbb mennyiségtan, fizika, statika, mechanika, hidépítéstan, épületszerkezettan, géptan, ábrázoló mértan, geodézia, nyelvek stb).

3. Katonai műszaki tantárgyak (hidverés, robbantás, erődítés, műszaki zárás, katonai geológia stb).

4. Fizikai erőnlétet fejlesztő tantárgyak (vívás, lovaglás, torna, úszás, vízi műszaki szolgálat stb.)”⁹

Az elméleti oktatás módszere jó és eredményes volt. A tanárok arra törekedtek, hogy a hallgatók már az órákon elsajátítsák az anyag lényegét, este legfeljebb csak átismélteljék az adatokat.

Az oktatásban a fő súlyt a műszaki tantárgyakra helyezték. Mérnöki szintű tudást szereztek az út- és vasútépítésből, megtanították a kéttámaszú tartós hídszerkezet tervezésére és gyakorlati kivitelezésére, komoly ismereteket szereztek a földalatti aknamunkák terén is. Megtanították őket pontos szintvonalas térképek készítésére földi eszközökkel. Kiváló földmérővé képezték ki őket.

Az elméleti oktatási időszak lezárta után a kihelyezések következtek. 1938 nyarán harcszerű lövészetben vettek részt Esztergom táborban, vízi kiképzésen Szentendrén és geodéziai gyakorlaton Dunaalmáson. 1939 nyarán a vízi kiképzés Esztergomban volt. Azt követte a tereptani gyakorlat a Párkánytól északnyugatra fekvő Bélán, majd a harcászati út következett Kárpátalján. A feszült nemzetközi helyzet és a haderőfejlesztés gyorsítása miatt a tervezettnél egy évvel hamarabb avaták, Damó Elemér 1939. augusztus 20-án lett utász hadnagy.

Avatása után Győrbe, a Frigyes laktanyába került a III. utászzászlóalj 2. századánál szakaszparancsnoki beosztást kapott. Először egy felvidéki átképzős szakaszt bíztak rá, hadihídat, műszaki zárást és alakíságot tanított nekik, majd kiképezte az első újoncszakaszt.

A zászlóalj napirendje ugyanaz volt, mint az egész honvédségnél mindenütt. Ébresztő télen 6-kor, nyáron 5-kor, délelőtti foglalkozás 8-tól (nyáron 7-től) 11-ig, délután foglalkozás 14-től 17 óráig, takaródó 21 órakor.

8 Lásd Siposné Kecskeméthy Klára- B. Kalavszky Györgyi: A Ludovika könyvben A Ludovika képzési rendszere a két világháború között című fejezetet.

9 Damó Elemér i. m. 112. oldala

Az utászoknál a kihallgatás hagyományosan a déli szünetben volt, mindjárt a bevonulás után. A parancskihirdetésre a délutáni foglalkozást követően került sor, ezután rövid alaki foglalkozás következett, majd vacsora. A szolgálatba vagy belső munkára be nem osztott legénység takarodóig szabadon kimehetett a laktanyából.

1940 tavaszán Alsóverecskén részt vett a Kárpátok védelmére tervezett Árpád-vonal építésében. A műszakiak völgyzáró erődítményeket és akadályokat létesítettek, a völgyzárak közötti állásokat a tábori csapatok készítették el. Damó Elemér századának feladata az Alsóverecke-i völgyzár kiépítése volt. Körülbelül két hónapig volt Alsóverecskén, amikor parancs érkezett, hogy azonnal térjenek vissza Győrbe.

Kárpátjáról való visszaérkezésük után nemsokára elrendelték a hadiállományra való kiegészítést, visszakerült a 2. századhoz. Mivel az egész zászlóaljat mozgósították, a századok a laktanyában már nem fértek el. A százada Győrtől északra egy majorban ala-

kult meg, a hadrendi száma megmaradt III./2.

Néhány nap alatt a század teljes állományával ugyan felállt, azonban korántsem volt alkalmazásra kész. Az embereket csapattá kellett összekovácsolni, amelynek kezdeti fő eszköze az alaki foglalkozás, azaz a zártrendi gyakorlás volt. Ezt követte a teljes utász menetöltözetben végrehajtott menetgyakorlat a Győrtől délre fekvő Nyúl községig és vissza.

A mozgósított utászszázad egyik szakaszparancsnokaként Damó Elemér a román határra vonult, roham-utász kiképzésben részesült és szakasz-parancsnok lett. Vasúti szállítással indultak Miskolcra, onnan Berettyóújfaluba, majd áttelepültek Hajdúbagosra.

A gyakorlótéren néhány román erőd pontos mását építették fel akadályokkal és harckocsi árkokkal együtt. Az erődöket ugyanúgy helyezték el, mint ahogy azok a román erődövekben álltak. Felszerelték az osztagot a terepen könnyen mozgatható kerek vetőbűrűvel, nyújtott töltetekkel, lőrésrobbantáshoz szükséges lécszerkezetekkel, ködgyertyákkal és kézigránáttal. A kiképzés kemény volt. Na-

ponta négyszer, ötször végigrohmozta a gyakorlópályán kezdetben gyakorlóanyaggal, majd élessel. Naponta és fejenként 20-25 éles kézigránát dobtak el, 8-10 napig gyakorolták az erődharcot. Azután következett az együttes támadás – mai terminológiával az összefegyvernemi gyakorlat – begyakorlása, gyalogsággal, tüzérséggel együtt éles anyaggal végigjátszották az egész áttörést.

A gyakorlat után éles aknazárát telepítettek a határ mentén. A rohamosztag első hősi halottja elektromos cövek telepítése közben robbant fel. Az aknazár telepítése után jött a hír, hogy a bécsi döntés értelmében Észak-Erdélyt a Székelyfölddel együtt visszacsatolják Magyarországhoz. Ekkor a parancs értelmében az összes addig telepített aknazárát meg kellett semmisíteniük. Ezután visszatelepültek Berettyóújfaluba.

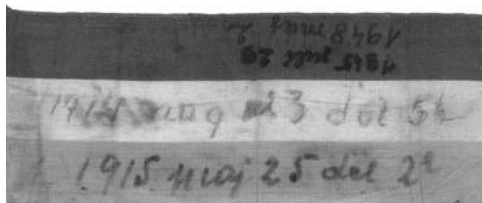
Katonai pályafutása kiemelkedő eseménye volt 1940. szeptember 5-e, amikor bevonultak Erdélybe, Kolozsvárra díszmenetben.

Kolozsvár, Szék és Szamosújvár térségében erődítési munkát folytattak. 1940. november közepén visszaérkeztek Győrbe, Damó Elemér visszakerült a 2. békeszázadhoz. Az erdélyi bevonulás miatt az újoncok december 1-jén vonultak be, ekkor nekifogott a második újoncszakasz kiképzéséhez.

1941 februárjában tartósan vezényelték a műszaki csapatok egyesített tartalékos tiszt-i iskolájára, Esztergomba. Az egyik század beosztott tisztje lett, és több párhuzamos osztályban tanította a robbantás és a műszaki zárás tantárgyakat. Az erődharc és rohamutász kiképzés szintén a feladata lett. Az iskolán megírta a robbantási és a műszaki zárási segédletet. A Délvidék megszállása előtt az iskolára vezényelt tiszteket visszarendelték eredeti csapatestükhöz, így a két századra egyedül maradt, mint hivatásos tiszt. Szeptemberben erdélyi átképzősöket kapott.

1941 őszén a tartalékos tiszt-i iskolát átszervezték és Győrbe helyezték. Az iskola új neve: Magyar királyi honvéd utász tartalékos

tiszt-i iskola lett. A 2. századhoz osztották be, egyben öt párhuzamos osztályban tanított több műszaki tantárgyat (erődharc, áthajózás, hídépítéstan, géptan).

1941 őszén leánykérés, majd novemberben eljegyzés következett Damó Elemér életében. Az akkori nősülési szabályoknak megfelelően az eljegyzést írásban kellett bejelenteni. A bejelentési kötelezettség lehetőséget nyújtott a parancsnoknak arra, hogy figyelmeztesse a tisztet, ha a mennyasszony esetleg rossz híre vagy társadalmi helyzete miatt nem felelt meg a tiszt-i állás követelményeinek. A házasságkötésre már engedélyt kellett kérni, amelyet a tiszt-i gyűlés javaslata alapján a honvédelmi miniszter engedélyezett.

1942. április 1-jén főhadnaggyá léptettek elő.

1942. szeptember közepén áthelyeztek Budapestre, a Bolyai János Honvéd Műszaki Akadémiára. A műszaki század beosztott tisztje lett, a robbantás, műszaki zárás és az erődharc tanára. Ottani szolgálata alatt kötött házasságot Dajka Évával, 1943. április 7-én esküdtek örök hűséget egymásnak az Akadémia kápolnájában.

A tisztképzés időtartama először három évre csökkent, majd azt is megkurtították, ugyanabban a kiképzési évben 1942. december 6-án felavatták a III. évfolyamot, 1943. augusztus 20-án pedig a II-at. A szakasz-és századparancsnokok sorra hullottak el a fronton, kellett a gyors pótlás.

1943-ban olyan miniszteri rendelkezés lépett életbe, hogy a tisztképző akadémiákon csak hadi szolgálattal rendelkező tisztak ta-

níthattak. Damó Elemért Bajára helyezték, a IV. utászzászlóaljhoz, ahol a 3. század parancsnoka lett.

Baja népes helyőrség volt akkor. Az utászzászlóaljon kívül a Központi Műszaki Iskola, egy gyalogezred, egy légvédelmi tüzérosztály és a folyamőrök egy folyamzár alakulata is a városban állomásozott. Százada nagyobb része a visszacsatolt felvidéki területekről bevonultatott szlovák fiatalokból állt. Négyéves kiképzői tevékenysége során voltak már tapasztalatai ruszin katonákkal. Igyekezett a szlovákokat emberségesen és hatékonyan kiképezni őket. Elmondta, és bemutatta azt, amit el kellett sajátítani. Lassan és rövid mondatokkal beszélt, tolmáccsal járta a rajokat, és javítgatta a hibákat. Túlélési szinten Ő is megtanulta a szlovák nyelvet.

A szárazföldi műszaki munkákat többet gyakoroltatta, nagy súlyt helyezett a robbantásra, erődítésre, nappali aknatelepítésre, kitzűző, mérő munkákra, térképolvasásra, a tájoló használatára. Sokat foglalkozott a gyalogsági harccal, megtanította a katonáit a szovjet gyalogsági fegyverek kezelésére is, amihez elegendő zsákmányanyag állt már akkor rendelkezésre. Gondot fordított az emberek edzésére, azt akarta, hogy jól bírják a hideget, meleget, esőt, és hozzászokjanak a harctéri viszonyokhoz, nehéz körülmények között, ellenséges behatás alatt is megőrizzék cselekvőképességüket. Az oroszországi tapasztalatok alapján készítette fel a katonákat a téli hadviselésre.

1944 áprilisában a mozgósított 115. önálló utászzászlóaljos parancsnokaként hadba vonult. 1945. február végéig tizenegy hónapon át vezette a századot, az 1. honvéd hadsereg közvetlen alárendeltségében. Ez idő alatt 18 ezer aknát telepítettek, kb. 100 kisebb-nagyobb hidat, 20 km gépkocsival járható utat, 15-20 km komplett védőállást építettek, kb. 100 hidat, átereszt, partfalat és más műtárgyat romboltak, hétszer vívtak gyalogsági harcot, főleg

utóvédként, menetoszlopban 1100 kilométert gyalog meneteltek. Mindezek során a 360 fős állományból elvesztettek 80 hősi halottat.

1945. január elejétől a Turóci-medencében hátsóbb állásokat építettek. Ott a partizánok egy rövid időre tévedésből lefegyverezték egyik szakaszát. Ezért leváltották és a német hadbírótság elé akarták állítani. Nagy Gábor vezérőrnagy, a hadsereg műszaki parancsnoka azonban gyorsabb volt, hamarabb váltotta le, és Vágbesztercén a hadsereg törzsében rejtette el.

Harctéri tevékenysége elismeréseként megkapta a bronz és az ezüst Signum Laudist, a kormányzói dicsérő elismerés és az első osztályú tűzkeresztet. Egy rohamvállalkozás során könnyebben megbesesült.

1945. március végén a hadseregtörzszt Hévíz térségébe telepítették, majd újabb visszavonulás következett Ausztriába. Trofaiachban az SS lefegyverezte és kifosztotta a hadseregtörzszt, majd útba indította Graz térségébe. 1945. április 10-e körül

Tobelbadban a lefegyverzett hadseregőrzből és más csellengő magyar alakulatokból munkászászlóaljakat hoztak létre. Damó Elemér a 943. munkászászlóalj egyik századába került beosztott tisztként. Romot takarítottak Grazban és erődítettek a várostól keletre, a Lassnitshöhen.

1945. május 10-én reggel egy Strassgang nevű településen szovjet hadsereg fogságába esett. Azzal hitegették, hogy a magyarok nem foglyok, hanem az igazolóbizottságot kell megvárniuk. A sorokpolányi gyűjtőtáborba kerültek, ahonnan 1945 augusztusában Iasiba szállították. A legénységet onnan hazaengedték, a tiszteket pedig szeptember elején kiszállították a Szovjetunióba.

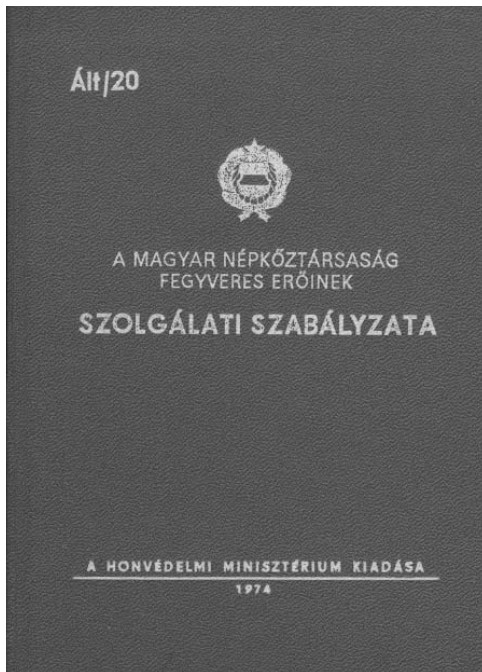
Az első hadifogolytáborba, a Kurszktól délre fekvő Riskovóba, 1945. szeptember 29-én érkezett meg. A három év alatt összesen tíz tábor lakója volt. A Moszkva melletti Pobjeda település táborából indult haza. 1948. május 4-én megérkezett Balatonlellére, az édesanyjához.

AZ ÚJRAKEZDÉS ÉVEI

Jelentkezése után 1948. július 5-ére beírták a 111 kísérleti tiszti tanfolyamra. Augusztus elején beosztották a Háros-szigeten működő Műszaki Tábor Parancsnokságra, ahol szakaszparancsnoki beosztást kapott, majd Szentendrére helyezték, ahol ugyancsak szakaszparancsnokként kiképzett egy újonc-szakaszt.

November végén felvezényelték a Honvédelmi Minisztériumban működő Műszaki Szemlélőszégre, majd rögtön utána a HM Elnökség Fordító Osztályára, ahol „stilizátor” lett. 1949. július derekán a Műszaki Szemlélőszégen beosztásba helyezték, a Szabályzatszerkesztő alosztály vezetője lett.

1950 nyarának végén a Vezérkaron belül létrehozták a Szabályzatszerkesztő Csoportfőnökséget, ahol műszaki alosztályvezetőként kezdett dolgozni, végig ott szolgált, és a

szabályzatszerkesztő komplexum (szerkesztő szerv, kiadó intézet, nyomda, szabályzat raktár) parancsnokhelyetteseként vonult szolgálati nyugállományba.

Kezdetben kizárólag a műszaki szabályzatok gazdája volt, 1951 után azonban mindvégig az egymást követő szolgálati és harcászati szabályzatok szerkesztése lett a feladata. Több mint 52 féle szolgálati könyvet fordított, szerkesztett, korrektúrázott, részt vett az Új Magyar Lexikon és az első orosz-magyar, magyar-orosz katonai szótár műszaki részének kidolgozásában is.

1954. április 1-jén őrnaggyá léptettek elő. A forradalom idején a Honvédelmi Minisztériumban tartózkodott, közreműködött a nemzetőr szabályzat kidolgozásában.

1957 áprilisában a Szabályzatszerkesztő szerv parancsnokhelyettese lett. 1957 decemberében alezredessé léptettek elő. Nyugállományba vonulásáig parancsnokhelyettesi beosztása mellett az alapszabályzatok gazdája is volt.

1959 és 1962 között elvégezte a Zrínyi Miklós Katonai Akadémiát. A forradalom utáni időszak alatt a fő munkája az első önálló magyar szolgálati szabályzat szerkesztése lett. 1968-tól 1974 közepéig alapvető szolgálati feladatai mellett a kidolgozó csoport vezetője volt. 1973. december végén nyugállományba vonult, de a szolgálati szabályzat készítését tovább folytatta. Munkája és életpályája elismerésül 1974. július 17-én, már nyugállományban, ezredessé léptettek elő.

Damó Elemér számos könyvet és visszaemlékezést írt. Írásaiból mindig visszatükröződött az a gondolat, hogy a katonaelet két fő szakaszra osztható, a felkészülésre és a megmérettetésre.

„A puding próbája, hogy megegyék, a katonáé, hogy megállja a helyét a harcban, illetve éles helyzetben. Amíg erre sor nem kerül, a katona minden cselekedete, csak fölkészülés a próbatételre. A legjobb fölkészülés mellett sem tudhatja senki, hogyan viselkedik majd, ha az élete a tét.”¹⁰

Hosszú honvédségi pályafutása alatt számtalan elismerésben és kitüntetésben részesült. A Magyar Királyi Honvédségben kitüntették a Felvidéki emlékéremmel, az Erdélyi emlékéremmel, a Délvidéki emlékéremmel, továbbá a Kormányzói dicséret elismerés, a Signum Laudis bronz és ezüst fokozatával, hadiszalagon a kardokkal, valamint az Első osztályú tűzkereszttel, egy sebesülési pánttal.

AZ ÉLETPÁLYA ELISMERÉSE

Damó Elemér példamutató életével, szakmai tevékenységével, az 54 éves katonai

¹⁰ Damó Elemér: Nyolcvanöt év honvédség, filmkockák egy hosszú életfilmből, I. rész Horthy Miklós katonája, 2. kötet A megmérettetés, Budapest, Honvéd Kiadó, 2005. p. 228.

életút elismeréseként a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Professzori Tanácsának javaslata és a Szenátus egyetértése alapján megkapta a Pro Militum Artibus kitüntető címet 2008-ban.

A címet azoknak a tudományos fokozattal nem rendelkező nyugállományú tiszteknek adományozzák, akik aktív pályafutásuk során hosszú éveket vezető beosztásban töltve a honvédség vezető szervei, a fegyvernemek,

1993-ban, 75 évesen vált meg végleg a honvédségtől, azonban a munkát ezután sem hagyta abba. Nevéhez fűződik a magyar értelmező szótár katonai szakkifejezéseinek lexikonszerű szerkesztése. Ezen kívül 15 könyvet írt és nyolcvanöt évesen jelentette meg ötkötetes művét, „*Nyolcvanöt év honvédség*” címen, amely katonaelete első éveinek története, a három év hadifogság, az ötvenes évek, valamint a Kádár korszak leírása.¹¹

*Damó Elemér szülei*vel

vagy szakszolgálatok élén, szakmailag elismert, meghatározó jelentőségű katonai vezetővé, főnökké, elméleti szakemberré váltak és döntő szerepet játszottak a honvédség és a honvédelem fejlesztésében.

Damó Elemér egész katonai pályafutása a szabályzatszerkesztés és kiadás területére koncentrált. E szakterületen végzett 25 éves szolgálata alatt az új század, zászlóalj, ezred harcászati szabályzatok, a szolgálati szabályzat, a törzsszolgálati utasítás szerkesztésében végzett meghatározó munkát, valamint már nyugállományba vonulása után az új szolgálati szabályzat kidolgozásában.

Mindezekkel elévülhetetlen érdemeket szerezve járult hozzá a katonai szabályzati, történelmi, valamint a hadtudományi szakirodalom háború utáni gazdagításához.

1939. március 21-én a kormányzó kiadott rendelkezése értelmében a Ludovika Akadémia II. főcsoport önálló tanintézetévé vált és felvette a Bolyai János Honvéd Műszaki Akadémia nevet.

45 év szünet után, 1990-ben a Zalka Máté Katonai Főiskola tisztikarának kezdeménye-

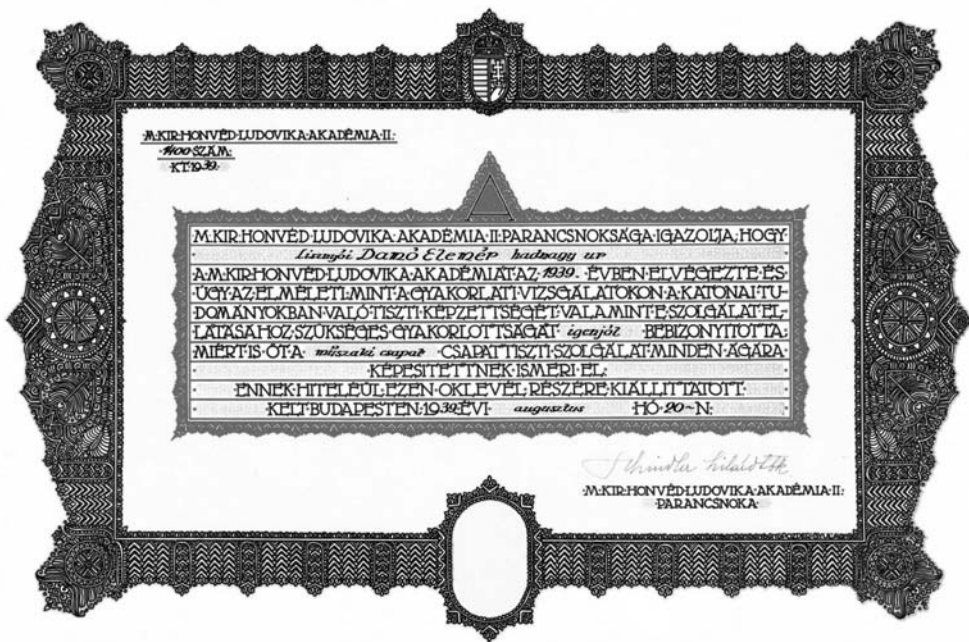
¹¹ Damó Elemér kalandos életútját lásd még <http://egrigyalogezred.hu/news.php?extend.135.2> (Megnyitva 2012. augusztus 5.).

zésére a Magyar Honvédség parancsnoka által kiadott 37. sz. parancsa értelmében vette fel a Bolyai nevet. Az ünnepi rendezvényen az egykori Bolyai Akadémia végzett hallgatójaként, majd tanáráként Damó Elemér köszöntötte az ünnepség résztvevőit.

2009. szeptember 24-én a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem rubin-és vasdiplo-ma osztó ünnepségen a 65 és 70 éve végzett tisztek nevében Ő mondta a válaszbeszédét.

*amelynek ellentmondásokkal terhelt viharos történelmi kor jutott osztályrészéül.*¹²

2009. december 15-én a jogelőd felsőfokú katonai tanintézet, a m. kir. Bolyai János Honvéd Műszaki Akadémia megalakulásának 70., a Kar névadója Bolyai János születésének 207. évfordulóján a Bolyai Nap hagyományok szerinti ünnepségen a m. kir. Bolyai Honvéd Műszaki Akadémia egykori tanáráként köszöntötte a kar oktatóit és hallgatóit.

Hadnagy oklevél

E szavakkal köszöntötte az egyetem tanárait, hallgatóit és az egykori bajtársait:

„A mi korosztályunk már több szempontból is utóvéd. Utóvédjei vagyunk a régi Magyar Királyi Honvédségnek, amely harcolva vértett el a háborúban. Több mint negyedmillió bajtársunk nyugszik jelölt vagy jelöletlen sírokban hazánknál többször nagyobb területen szét-szórva. Utóvédjei vagyunk azoknak a katonáknak is, akiknek még megadatott a tisztesség, hogy a Kárpátokat védhessék. Végül utóvédjei vagyunk egyre fogyatkozó nemzedékünknek is,

Damó Elemér így fogalmazta meg az ars poeticáját: „A katonakerények jelentős része az emberfalkától a mai modern hadseregekig keveset változott. Jó részük független attól, hogy a harcos hajító dárdát, vagy lézer irány-zékú géppisztolyt tart a kezében, füstjel vagy sisakrádió útján kapja a parancsot. Továbbra

12 Damó Elemér 2009. szeptember 24-én a rubin diplomaosztón elhangzott beszéde, Budapest, Kézirat. p. 4.

*is érvényes a HŰSÉG, a KÖTELESSÉGTU-DAT, a BÁTORSÁG, a FEGYELEM és a BAJ-TÁRSIASSÁG.,*¹³

FELHASZNÁLT IRODALOMJEGYZÉK

Bachó László, dezséri (szerk.): A Magyar Kir. Honvéd Ludovika Akadémia története, Budapest, 1930. p. 1003.

Damó Elemér: Névtelen katonák, a 115. önálló utász század a háború utolsó évében, 1994. Honvéd Hagyományörző Egyesület, p. 276.

Damó Elemér: Nyolcvanöt év honvédség – Filmkockák egy hosszú életfilmből, I. rész: Horthy Miklós katonája, 1. kötet, A fölkészülés, Honvéd Kiadó, Budapest, 2005. p. 294.

Damó Elemér: Nyolcvanöt év honvédség – Filmkockák egy hosszú életfilmből, I. rész: Horthy Miklós katonája, 2. kötet, A megméretetés, Honvéd Kiadó, Budapest, 2005. p. 228.

Damó Elemér: Nyolcvanöt év honvédség – Filmkockák egy hosszú életfilmből, II. rész: Három év szovjet fogság, Honvéd Kiadó, Budapest, 2009. p. 237.

Damó Elemér: Nyolcvanöt év honvédség – Filmkockák egy hosszú életfilmből, III. rész: Az ötvenes években, Honvéd Kiadó, Budapest, 2009. p. 319.

Damó Elemér: Nyolcvanöt év honvédség – Filmkockák egy hosszú életfilmből, V. rész: A Kádár-korszakban, Honvéd Kiadó, Budapest, 2009. p. 262.

Damó Elemér 2009. szeptember 24-én a rubin diplomaosztón elhangzott beszéde, Kézirat. p. 4.

Káplán György: Életutam 1920-2011, Budapest p. 62. Kézirat

Miklós Zoltán: „A Ludovika Akadémia bemeneti szabályozása, avagy a felvétel rend-

je (1920–1944)”. Nemzetvédelmi Egyetemi Fórum, X. évf. (2006)/ 2, 38–39. o.

Pénzes János: Emlékek útját járva (1942–1944), Melbourne, 1990. p. 345.

Rada Tibor: A magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia és testvérintézetek összefoglaló története (1830-1945) I. kötet, Calgary, Budapest, 1998.p. 810.

Rada Tibor: A magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia és testvérintézetek összefoglaló története (1830-1945) II. kötet, Calgary, Budapest, 2001. p. 1199.

Siposné Kecskeméthy Klára- B. Kalavszky Györgyi: A Ludovika, HM Zrínyi Média Közhatalmú Nonprofit Kft. Budapest, 2011. p. 228.

Siposné Kecskeméthy Klára: A ludovikás hagyományok elkötelezett folytatója: Kakasy Gyula ny. ezredes. Hadtudomány, 2010. XX. évfolyam 4. szám p. 132-137.

Siposné Kecskeméthy Klára: Tizenkét év hadifogság, kényszermunka és börtön – vitéz békei Koós Ottó élete, Sereg Szemle, IX. évfolyam, 3-4.szám, 2011. július-december, p. 242-253.

Siposné Kecskeméthy Klára: A hazáért mindhalálig - vitéz Szepesvári Béla háborús naplója,

Sereg Szemle, X. évfolyam, 1. szám, 2012. január-március, p. 151-164.

Siposné Kecskeméthy Klára: vitéz Káplán György m. kir. páncélos hadnagy, Sereg Szemle 2012. április-június, X. évfolyam, 2. szám p. 168-182.

Siposné Kecskeméthy Klára: A Ludovika Akadémiától az Európai Idegenlégióig át az amerikai hadseregig Tokay László páncélos hadnagy élettörténete, Hadtudományi Szemle, Budapest, 2012. 5. évfolyam 1. szám p. 217-228.

Szepesvári Béla: A hazáért mindhalálig – vitéz Szepesvári Béla ny. őrnagy háborús napló, Bp., 2004. p. 204.

13 Damó Elemér 2009. december 15-én a jogelőd felsőfokú katonai tanintézet, a m. kir. Bolyai János Honvéd Műszaki Akadémia megalakulásának 70., Bolyai János születésének 207. évfordulóján elhangzott beszéde, Budapest, Kézirat

HORVÁTH CSABA: ÖSSZFEGYVERNEMI HARCÁSZAT AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBAN

A XIX-XX század fordulóján kialakult politikai-katonai szövetségek, gyors lépéseket tettek a katonai potenciál minél gyorsabb megerősítésére, hiszen mindenki előtt világossá vált, hogy a felmerült ellentéteket már csak egy kiterjedt háború oldhatja meg, illetve helyezheti végleges „nyugvópontra”.

A várható nagy összecsapást megelőzően számos olyan háború zajlott le a Távolság-keleten és Európában, amelyek tapasztalatainak figyelembe vétele nagyban segíthette a felkészülést. Mind az 1904-1905-ös orosz – japán, mind pedig az 1912-13-as „Balkán háború” már előrevetített néhány olyan problémát (állásháború, lövészárok, fedezékek, együttműködés), amelyek gyors megoldásra vártak. Mint később kiderült, ezek a tapasztalatok néhány kisebb változtatástól eltekintve döntően nem tudtak hatni a hadseregszervezésre, a harcászati elvekre, sőt a haditechnika fejlesztése terén sem mutattak fel döntő változásokat. Igaz, erre már nagyon kevés idő maradt.

A HADSEREGEK ÁLLAPOTA A HÁBORÚ KEZDETÉN

Az alapvető szervezeteket a hadtestek és a hadosztályok jelentették. Az Osztrák-Ma-

gyar haderőt példának tekintve, a hadosztályok általában két gyalogdandából, 7-9 tüzérütegből, egy műszaki századból és két lovas századból álltak. A dandárok általában két ezredből (6-8 zászlóalj), a zászlóaljak négy századból és két géppuskás-osztagból épültek fel. A zászlóalj majdnem valamennyi európai hadseregben harcászati alapegységnek számított, ezért az erőviszonyokat rendszerint zászlóaljban adták meg. A hadosztályokba beosztott lovas századokon kívül az Osztrák-Magyar Hadseregben például tizenegy lovas-hadosztály volt.

A hadtest általában három hadosztályból és egy nehéztarackos tüzérosztályból állt.

A gyalogság fő fegyvere minden államban a hátultöltő, szuronnyal ellátott, 7-8 mm-es ismétlő puska volt. Ezek korszerű fegyvernek számítottak. A gyalogság sorozatlövő fegyverek tekintetében géppuskákkal rendelkezett, amelyek meghatározó fegyverek voltak, de a háború elején még kis számban álltak rendelkezésre. Legismertebbek az orosz Maxim és az osztrák-magyar hadseregben is rendszeresített Schwarzlose típusok voltak. A gyalogságnak más fegyvere nem volt, a kézigránátokat csak a háború folyamán rendszeresítették. Az 1904-5-ös orosz-japán háborúban bevált

Megnevezés	Létszám (fő)	Zászlóalj (db)	Géppuska (db)	Löveg (db)	Űrméret (mm)	Löveg lőtávolság (km)
<i>Orosz</i>	21 000	16	32	48	76	8
<i>Francia</i>	16 000	12	24	36	75	6,5
<i>Német</i>	16 000	12	24	72	77 és 105	7-8
<i>Osztrák-Magyar</i>	16 000	16	32	48	76,5	7-8

A hadosztályok létszáma és fegyverzete a háború kezdetén

aknavetőt a Központi hatalmak hadseregeiben csak a németben rendszeresítették, de ott sem a gyalogság, hanem a műszakiak kezelték azokat. A többi állam hadseregében folyamatosan került rendszerbe.

A tüzérség korszerű lövegei hátultöltő, vontcsövű, folyadékfűkes, ék- vagy csavarzáras, zártsekrényes lövegfalpúák voltak. Emellett természetesen régebbi lövegek is voltak rendszeresítve, de azok gyorsan kikoptak e rendszerből. Mivel a szemben álló felek műszaki építményei azt nem követelték meg, legfőbb lövegfajtának a könnyű tábori ágyút, legfőbb lövedéknek pedig a srappellt tekintették. Ezekkel, az elfogadott elvek szerint, minden tűzfeladatot meg tudtak oldani. A németek rendelkeztek nagyobb számban könnyű (10,5 cm) és nehéz 15 cm, 21 cm, 42 cm) tábori tarackkal, de ez egyértelműen a belga és francia erődök hatástalanítására kerültek rendszeresítésre. Itt meg kell jegyeznünk, hogy az osztrák-magyar tüzérségis volt néhány könnyű és nehéz tarackja és 30,5 cm-es mészára.

A légierőt a háború elején csak felderítő feladatok megoldására tartották alkalmasnak, hiszen sem légi, sem pedig földi célok ellen nem rendelkezett hatásos fegyverrel. Ez a helyzet a háború alatt dinamikusán megváltozott.

ÖNÁLLÓAN, VAGY EGYÜTTMŰKÖDÉSSEN

Az első világháború éveiben a harcászat, döntő változásokon ment át. Ez szorosan összefüggött a régi harceszközök gyors mennyiségi és minőségi fejlődésével, illetve az egyre nagyobb számban megjelenő új fegyverek hadrendbe állításával.

A háború első ún. „mozgó” időszakában valamennyi résztvevő fél a támadásban látta a győzelem gyors kivívásának lehetőségét, ezért más elgondolásokra nem is figyelmeztették meg erőiket. Ezeket a támadó

konceptiókat azonban nem támasztották alá megfelelő anyagi és fegyverzeti háttérrel. A gyalogság hátultöltő ismétlő puskákkal rendelkezett és zászlóaljanként általában 2-3 géppuskát rendszeresítettek, ami nem tudta megfelelően támogatni és biztosítani a tervezett műveleteket.

A gyalogság akkor alkalmazott harcrendje is alkalmatlan volt a célok elérésére. A gyalogság láncalakzatban, rajvonalban indította meg támadását, ahol a katonák általában egy lépés távolságot tartottak egymás között. A védelem azonban könnyen megállította ezt az átütő erő nélküli és ellenséges tűzhatásra igen érzékeny alakzatot és szó szerint lekaszált.

Az együttműködés szempontjából elsősorban a **lovasság** jöhetett számításba. A lovasság fő feladatának, még a háború megelőző időszakban is, a tömegrohamot tartották. Emellett a lovashadosztályok az ellenséges lovasság elleni harcra és a hadászati felderítésre készültek fel. Ezek a feladatok a gyalogság szempontjából a mozgó időszakban más manőverekkel is kiegészültek. Az egy- vagy kétoldalú megkerülés és a bekerítés jellemezte a lovas manővereket, ahol a gyalogság a lekötő szerepet vállalhatta.

Az első hónapok harctapasztalatai azonban a lovasság szerepét alapjaiban átértékelték. A lovasroham és a jelzett manőverek az ellenséges tüzérségi,- géppuska- és ismétlőpuska tűzben már eleve kudarcra voltak ítélve és hihetetlen veszteségeket produkáltak. 1914-15-ben ezek hatalmasak voltak. A veszteségek pótlására azonban se elegendő ló, sem pedig kiképzett katona nem állt rendelkezésre, így a lovashadosztályok gyalogos hadosztályokká alakultak át. Pedig a lovasságot az állásháború kialakulás után a támadó gyalogság által kialakított rés kimélyítésére, sikerkifejlesztésre kívánták alkalmazni, de a nyugati arcvonalon erre nem kerülhetett sor, hiszen döntő áttörés nem történt. Ellenben a keleti arcvonal még 1915-16-ban is alkalmazták a lovasságot a siker kimélyítésére és

üldözésre, hiszen valóban ez lett volna a fő feladatuk. Erre az időre azonban a hadviselő államok lovassága már annyira meggyengült, hogy az 1915-ös gorlicei, és az 1916-os alkalmazás már csak hattyúdálnak volt nevezhető. *(Az osztrák-magyar hadseregben a zászlóalj három-négy puskás századdal és egy géppuskás osztaggal rendelkezett. Az osztagi két géppuskával bírt.)*

A gyalogság a többi fegyvernemtől se várhatott megfelelő támogatást, hiszen a szabályzatok és az elfogadott elvek csak utalás szintjén foglalkoztak ezzel a problémakörrel. A szabályzatok például leszögezték a gyalogság és a tüzérség együttműködésének fontosságát, de ugyanakkor egyértelműsítették a gyalogság vezető, és a tüzérség alárendelt szerepét is. Ez nem volt véletlen, hiszen a győzelmet, a sikert a gyalogság gyors lendületes támadásától várták, és azt vallották, hogy ebben a helyzetben nincs idő bevárni a tüzérségi előkészítést. Az önálló rohamok azonban szinte kivétel nélkül sikertelenek voltak. *(A háború első hónapjaiban ezek az önálló gyalogos rohamok azt eredményezték, hogy a gyalogezredek véres vesztesége meghaladta a 40%-ot is.)*

Támadás az Isonzónál

Az említett tüzérség sem volt még azonban olyan állapotban, hogy elvárható támogatást

tudjon nyújtani a rohamozóknak. Az Antant tüzérsége főleg 75-88 mm-es ágyúkkal rendelkezett, legjellemzőbb lövedékük pedig a srapel volt. Ez a támadó műveletek támogatásánál szinte hatástalannak bizonyult, hiszen a beásott ellenséges élő erőt minimálisan pusztította. A Központi Hatalmak jobb helyzetben voltak a háború elején, hiszen tüzérségük több mint egyharmadát tarackok alkották, amelyek a védelemben lévő ellenség ellen, hatásosabbnak bizonyultak. Összességében azonban a lövegek kevés száma, arcvonal kilométerenként legfeljebb 20 löveg, nem volt elegendő a védelem „megpuhítására”.

Az állandó támadási kísérletek elhárítása a védelem megerősítését is kikényszerítette. A hibás elvek – mélyen tagolt harcrend, az erők teljes beásása, a tábori erődítések számának növelése – eleinte sebezhetővé tették a védelmet folytató csapatokat. *(1914-ben, az osztrák-magyar haderőben még elfogadott elv volt: „A védelem fő célja erőmegtakarítás. Elvileg csak egy vonalat választunk és készítünk elő, minden egymás mögé fektetett védelmi vonallal való mesterkedés kerülendő.”)*

Ennek értelmében a háború első hónapjaiban a támadó a támadó osztrák-magyar gyalogság, de más erők is ott foglaltak állást, ahol éppen a támadásuk elakadt. Egyáltalán nem számított, hogy ez a terület esetleg hátrányosan is érintheti a csapatokat. A katonák először lövésztechnőket ástak ki, majd ezeket egy összefüggő árokká fejlesztették. Az árok előtt akadályrendszert alakítottak ki (terepen talált anyagok, drótagadályok, farkasvermek stb.). Az árok követte a terep vonalát, de mesterségesen sehol nem törték meg. A katonák egymástól általában egy lépése helyezkedtek el. Az így kialakított rendszer azonban nagyon sérülékeny volt. Az árokban az élő erő veszteség nagyon nagy volt és az ellenség is könnyen áttörhette a védőállást. Át kellett tehát gondolni a védelem problémakörét, és gyors hatékony lépéseket tenni.

Új orosz árok

Első próbálkozás a srappelfedelek építése volt. Az árkok fölé fedeleket építettek azzal a céllal, hogy a védők felett robbanó srappel ne okozzon veszteségeket a katonáknak. Ezzel azonban szinte megmutatták az árkok helyét, és az ellenséges tüzérség soha nem hagyta ki ezt a jó lehetőséget.

Az ellenséges tüzérség és géppuskák oldalazó tüzeinek elhárítására az egyenes árkokban úgynevezett „harántárkokat” építettek. Először 20-30, majd 10-15 méterre építették ki ezeket, de később még kisebb távolságok jelentek meg. Az árkok cikk-cakkban vezetése viszont már helyettesítette ezeket a harántárkokat.

Az első háborús év után a Központi Hatalmak is folyamatosan erősítették védműveik rendszerét. Az 1915 novemberében megjelenő szabályzat alapján: „A védőállásoknak 3, egymástól 2-3 km-re fekvő állásból kell, hogy álljon, minden állásban legyen 2-3 vonal (árok), egymástól 150-400 lépésre, ez a távolság azért szükséges, hogy egyszerre ne kerüljön több vonal az ellenséges tüzérség szórásába.” A kezdetleges árok így lassan védőövvé alakult.

A szabályzat azt is kimondta, hogy minden állásban támpontnak kell lennie, az állások között pedig reteszállásoknak. Eltörölte a srappell-fedelek alkalmazását, helyette raj

óvóhelyek kiépítését írta elő. Az első árkokban elhelyezkedő katonák számát is csökkentették, így azok már nem szorosan egymás mellett, hanem egymástól több lépésnyi távolságra helyezkedtek el.

A flandriai csaták új tapasztalatokat hoztak. Ezek alapján a peremvonal elé 500-1000 méter szélességben úgynevezett „előteret” hoztak létre, amelyben géppuskával ellátott harcelőőröket helyeztek el, de nem nagy erőben. Mögöttük az első állásban volt az ezred zöme. Az első állástól 2-3 km-re lévő második állásban helyezték el az ezred tartalékot, általában zászlóalj erőben. A harmadik állásban a hadosztálytartalékok helyezkedtek el, zászlóalj, ezred erőben. A hadosztály védősávja 7-8 km széles volt.

A háború utolsó évében a felek áttértek a saktáblaszerűen telepített támpontokból álló védelmi rendszerre. A védőállások ettől kezdve önálló támpontokból álltak. Ennek nyilván voltak előnyei és hátrányai is. Előnyként lehet megemlíteni, hogy ez a rendszer egyértelműen erőmegtakarítást jelentett és megosztotta a tüzérség tüzét, amelynek az egyes támpontokat külön-külön kellett leküzdenie. Hátrányként jelentkezett viszont, hogy a támpontok között nem volt összeköttetésre, esetleges manőverezésre alkalmas használható árok.

Az árok rendszer átalakítása a tűzrendszer átgondolását is szükségessé tette. A géppuskákat, amelyek eddig csak arctüzet lőttek, felkészítették oldalazó tűz kiváltására is. Természetesen ehhez az is kellett, hogy számuk folyamatosan nőt a kötelekben. *(A háború elején egy zászlóaljból általában 2 géppuska volt rendszeresítve, 1916-ban már legalább 4, míg a háború utolsó időszakában például az osztrák-magyar hadseregben, egy zászlóaljból már 8 könnyű- és 8 normál géppuska szerepelt.)*

Nagy számban alkalmaztak 37 mm-es ároklövegeket, továbbá lángszórókat és ké-

sőbb a 9, 12 és 26 cm-es aknavetőket is. Ez utóbbiak azonban nem a gyalogság fegyverei voltak, azokat műszakiak kezelték. A műszaki csapatok egyébként is hihetetlen minőségi és mennyiségi fejlődést mutattak a háború alatt. Számuk közel háromszorosára nőtt. Nem volt ez véletlen, hiszen a komplex, különböző domborzati viszonyokra tervezett árokrendszerek hatalmas kihívást, munkát jelentettek. *(Az osztrák-magyar műszaki csapatok állományába a háború végén 92 000 fő volt, míg a hozzájuk tartozó fényszóró, vasútépítő távirászb. alakulatok összlétszáma meghaladta a százötven-ezer főt.)*

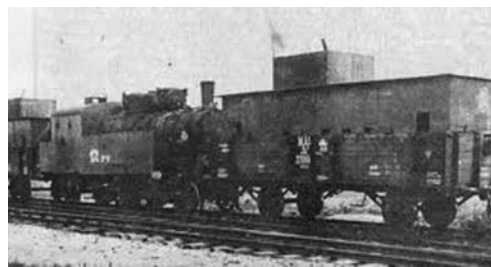
Az állásrendszerek kialakulása, folyamatos fejlődése azonban új helyzetet teremtett. A győzelem kivívásához már át kellett törni ezeket az egyre szilárdabb állásokat. Ehhez pedig az eddigi harcjelarást, és a fegyvernek közötti együttműködést is át kellett gondolni.

A jól kiépített védelem áttörésére a már említett rajvonalakban a katonák közötti távolságot 4-5 lépésre növelték és a támadó harcrendet is mélyebben építették fel. Egyre több sorozatlövő fegyver támogatta a rohamot és a tüzérségi támogatást is újra gondolták. Növelték a lövegsűrűséget, ami 1918-ra már elérhette az arcvonál-kilométerenkénti 130 löveget is. Míg az 1915-16-os években többnapos tüzérségi előkészítést hajtottak végre a tervezett áttörési pontra (területre), addig ez 1917-18-ra néhány órára csökkent, igaz sokkal, több löveggel. Ennek az volt az oka, hogy a több napos előkészítés alatt a védő fél könnyen beazonosíthatta az áttörés tervezett helyét, és bőven volt ideje ellenintézkedések megtételére. A rövidebb, de aktívabb tüzérségi előkészítés után azonban a tüzérség nem pihent meg, a mélységben folytatott harc alatt tűzhengerrel támogatta az előretörő gyalogságot. A kritikus pont a roham időszaka volt, amikor a tüzérség és az egyéb fegyverek nem tudták támogatni a gyalogos

erőket, akik ekkor nagy veszteséget szenvedhettek. Ezért rendszeresítették a kísérő útegeket. *(Ezek keréken követték a gyalogságot és közvetlen irányzással lőtték az ellenség első árkait. Ilyen feladatokra az osztrák-magyar haderőben a 7.5 cm-es hegyi ágyukat használták.)*

A kísérő útegek, bár megfelelő tüzérvél rendelkeztek, de komoly gondokkal is küszködtek. Nehezen tudtak nehéz terepen előremozogni és kezelőszemélyzetük is sérülékeny volt. Olyan technikai eszközre volt tehát szükség, amely a gyalogság támogatását meg tudja oldani akár nehéz terepen és kritikus helyzetekben, továbbá védett az ellenséges gyalogság tüze ellen. Ez az eszköz a harckocsi lett, amely 1917-től jelent meg nagy számban a nyugati hadszíntéren. Az első harckocsik azonban lassúak, technikailag labilisak és kis hatótávolsággal rendelkeztek, így a gyalogságot csak kis, maximum harcászati mélységig tudták támogatni. Hadrendbe állításuk azonban nem volt véletlen, átgondolt koncepció alapján történt.

A gyalogság lehetséges támogatói között szerepelt a páncélos harceszközök első fajtája a **páncélvonat**. A páncélvonatot először az angol-búr háborúban alkalmazták (1899-1901). 1914-től szinte kivétel nélkül minden ország hadseregében jelen voltak ezek az eszközök. Feladatuk felderítés, vasútvonalak biztosítása volt, de mint mozgó tüzérség is hajtottak végre feladatokat.

Páncélvonat, az első lépés

Az állásháború kialakulásával ez a feladatkör leszűkült és főleg tüzérségi feladatokat oldottak meg. Nem volt viszont véletlen, hogy alkalmazásuk tapasztalatai alapján, a gyalogság közvetlen támogatására megszerkesztették az első hernyótalpas páncélozott harcjárművet, a **harckocsit**. A harckocsitól várták, hogy minden támogató feladatot ellásson. Tapossa le az ellenséges műszaki akadályokat, tüzellel fogja le annak veszélyes tüzfegyvereit (kísérő ütegek feladata), fedezékként szolgáljon a gyalogság rohamánál, és üssön részt az ellenség védelmében. 1917. november 20-án, a nyugati arcvonalon Cambraínál került sor első tömeges alkalmazásukra. Részsikereket értek el, de bizonyították, hogy meghatározó technikai eszközökké léphetnek elő, igaz ekkor még gyenge technikai adottságaik és legtöbbször helytelen alkalmazásuk miatt nem tudták betölteni a nekik szánt szerepet. Meg kell említenünk, hogy alkalmazásuk, illetve gyártás egyoldalú volt, hiszen a Központi Hatalmak hadseregei nem ismerték fel idejében az eszközben rejlő lehetőségeket, amikor pedig ez megtörtént, a hadiiparnak már sem ereje, sem pedig ideje nem volt a váltásra.

Páncélelhárítás: A harckocsik megjelenése új feladat, a páncélelhárítás megszervezése, elé állította a hadviselő országok – elsősorban Németország – hadseregeit. Rövid idő alatt olyan fegyvert és harceljárást kellett találni, amely biztosíthatta a harckocsik elleni eredményes harcot.

A harckocsik elleni harc fő terhét kezdetben a német gyalogság viselte, mert a közvetlenül rendelkezésre álló 37 mm-es gyalogsági ágyú a 130 m/sec. kezdősebességű lövedékével erre alkalmatlan volt. A gyalogság a harckocsikat a vezető- és figyelőnyílásokra lött puska- és géppuskatűzzel igyekezett megállítani, majd közelharcban kézijgránátkötegekkel megsemmisíteni. A későbbiek során a németek a harckocsik elleni harcra a hadosztálytüzérség 77 mm-es lövegét használták.

A lövegeket a peremvonal mögött 500-1500 méter távolságra lesállásokban helyezték el. A védelemben harckocsicsapdákat, majd a későbbiek során harckocsiárkokat létesítettek. 1917-től kezdve a flandriai csaták, de főleg a cambrai csata tapasztalatai alapján a német csapatoknál széleskörűen kezdtek alkalmazni aknamezőket, lángszórókat. A gyalogságot hatásosabb páncélelhárító fegyverekkel, így 13 mm-es nehézpuskákval és 20 mm-es páncéltörő ágyúkkal látták el. A háború vége felé a páncélelhárítás mélysége mindjobban megnövekedett és harckocsiárkok, aknamezők, vasbeton akadályok, lángszórók, leszállásban elhelyezett lövegek, valamint páncélkupolákba beépített lövegek rendszerét foglalta magában. A harckocsielhárító fegyverek meglehetősen nagy veszteséget okoztak a támadó harckocsiknak (Arrasnál 50 %, az Alsne mellett 53 %, cambraínál 33 %), azonban a páncélelhárítás kérdése továbbra is megoldatlan maradt.

A páncélos technikát a háború előtt a páncélvonatok és a páncélgépkocsik képviselték. A háború során – különösen az első időszakban – mindkettőt alkalmazták, de jelentősebb sikert egyikük sem ért el. Az állásháború időszakában azonban a vasútvonalhoz kötött páncélvonat és a gyenge terepjáró képességű páncélgépkocsi már nem felelt meg a követelményeknek. A kialakult mély védelem áttörésére olyan harceszközökre volt szükség, amely a védelem megnövekedett tüzereje és akadályai ellenére is képes a megerősített állásokat áttörni és a gyalogságot közvetlenül támogatni.

Ezzel párhuzamosan természetesen a gyalogság és más objektumok légvédelmi feladatait is meg kellett oldani. Így nem volt véletlen, hogy a légierő fejlődésével párhuzamosan megszületett és folyamatosan fejlődött a **légvédelem** is. Az első időszakban egységes puskatűzzel, illetve földi állványra szerelt géppuskákkal hajtották végre a légvédelmi

feladatokat. Ennek hatására a repülőgépek magasabbra kényszerültek így szükségessé vált a tüzéség bevonása a légvédelmi feladatokra. Először könnyű tabori ágyukat helyeztek szükség állványra. Az első lépések után speciális lövegeket kezdtek kialakítani, amelyek a lövedék kezdősebességénél fogva egyre magasabbra tudott tüzelni. 1917-től ezeket a lövegeket ütegekbe fogták össze. A Monarchia hadseregében például egy hadosztályban általában egy-, ritkábban kettő légvédelmi üteget rendszeresítettek. Az alacsonyan támadó repülőgépek ellen továbbra is használták a géppuskát, de azt már speciális állványra szerelték, ahol a kezelő minden irányba, gyors tüzet tudott kiváltani. A légvédelmi tűz hatékonyságának növelése érdekében megjelentek a mozgócélmérő eszközök és a különböző parancsnoki műszerek. 1917-től a légvédelmi üteg szervezet mellett megjelentek a légvédelmi feladatokra használt fényszórók, a kezdetleges fülelőkészülékek és a léggömbzárak is.

Nem volt azonban véletlen, hogy a háborúban a légvédelem fő eszköze a vadász légi-erő lett, amit a következő légvédelmi tüzéségi kimutatás is alátámaszt:

- 1916-ban egy gép megsemmisítéséhez átlagosan 11 000,
- 1917-ben, egy gép megsemmisítéséhez átlagosan 8 000,
- 1918-ban egy gép megsemmisítéséhez átlagosan 3 500 lövés kellett, ami bár évente komoly fejlődést mutatott, mégis hihetetlen lőszer felhasználást jelentett.

Így összességében az ellenséges védelem harcászati mélységének áttörése gyakorlatilag négy fegyvernem, a gyalogság, a tüzéség, a páncélosok és a légierő, együttműködésén múlt. Az együttműködés során folyamatosan keresték azokat az újításokat, amelyek segíthették a siker elérését és a döntés kioroszakolását.

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS ÉS TÁMOGATÁS PROBLÉMÁI

A gyalogság és a tüzéség együttműködése

Az állásháború kialakulásával tehát a győzelem kivívása, illetve a háború győztes befejezése az áttörésen múlt. Az első árkok általában néhány száz méterre voltak egymástól így az áttörés érdekében indított gyalogsági rohamoknak komoly átütő erővel kellett rendelkeznie ahhoz, hogy az sikert eredményezzen. Az első időszak, kiemelten az 1915-ös esztendő, a gyalogság és a tüzéség együttműködése határozta meg. A gyalogsági roham előtt a tüzéség csapást mért a feldehített, kiemelten fontos célpontokra. Lőtte az ellenséges tüzéséget, és pusztította az áttörési szakaszon elhelyezkedő élőerőt, ami általában az első és másodok árkot jelentette. A tüzéségi előkészítés időbeni hosszát döntően az árokrendszer kiépítettsége határozta meg. Az előkészítés alatt a gyalogság felkészült, majd annak befejezése után megszólaltak a rohamot jelző sípok és a gyalogság megkezdte a rohamot. Természetesen ez sem volt túl gyors manőver. Az utolsó tűzkiváltás után akár fél óra is eltelhetett, hogy a rohamjelt kiadják. Ekkor a katona kimászott az árokból, a kijelölt átjárókon összezárkózva maga mögött hagyta a saját műszaki akadályrendszerét, majd szétbontakozott (katonák egymás mellett 1-2 lépésre) és a senki földjén megkezdte a rohamot a néhány száz méterre lévő ellenséges állás irányába.

Ettől kezdve azonban a gyalogság teljesen egyedül maradt, szervezett támogatás nélkül. Pusztította minden tűzfegyverével az ellenséges gyalogság és a tüzéség. Csak az volt a kérdés, mikor szólalnak meg az ellenséges tűzfegyverek. Az árokból történő induláskor, a saját műszaki akadályokon történő átjárónál, vagy a szétbontakozás után. Ezt az ellenség reakció ideje és a tüzéségi tűzre adott válaszánaak rádiusza adta meg, és természetesen

ez meghatározta a támadó élőrő veszteségének nagyságát is.

A felek természetesen gyorsan kiismerte a sablonos elgondolásokat. Hiszen egy adott terepszakaszra, árokrendszerre zúdított tüzéségi tűz, mindig az áttörési kísérlet első eleme volt. A védő fél azonnal kivonta erőit a kritikus terepszakaszról és felkészült a támadás elhárítására. A gyalogság a tüzéségi tűz végét várta, hogy minél előbb elfoglalhassa régi állásait még az ellenséges gyalogsági roham megindítása előtt, míg a tüzéség felkészült a támadók pusztítására.

A folyamatos kudarcok okát először a tüzéségi előkészítés rövid idejében látták, ezért egyre hosszabb idővel tervezték egy-egy terepszakasz „megpuhítása”. Napokig, majd hetekig folyt az előkészítés, az eredmények azonban így is elmaradtak. A felszaggatott terület a támadók számára is járhatatlanná vált. Ezért a háború utolsó időszakában visszatértek a rövidebb, de több löveggel lőtt tüzéségi előkészítésre.

Próbálkoztak a tüzéségi előkészítés elhagyásával is. Úgy gondolták, hogy így nem lehet előre beazonosítani a támadás helyét és a meglepés is sikerülhet. Az érintetlen ellenséges állások azonban általában mindig felfedték a támadási szándékot és elhárították a kezdeményezést. Meg kellett tehát oldani a két fegyvernem folyamatos együttműködését, ezt pedig a tüzéség tűznemek fejlődése segítette elő. A tüzéség folyamatos fejlődése (lőtávolság növekedése, egyre pontosabb tűzkiváltás stb.) lehetővé tette, hogy a gyalogság a támadás teljes ideje alatt segíteni tudják. Megmaradt a tüzéségi előkészítés, egyre több löveggel, majd a mélységi harc alatt a tüzéség folyamatos tűzhengerrel támogatva az előretörő gyalogságot.

A gyalogság és a páncélos járművek együttműködése

A gyalogság számára az állásháború kialakulása után lett igazán fontos, hogy meg-

felelő támogató eszköz jelenjen meg a harctéren. Olyan eszközre volt szükség, amelyik megfelelően mozog a tüzéség által felszabdalt terepen, „elviseli” az ellenség tüzét, de maga is megfelelő tüzerővel rendelkezik. Olyan eszközre volt szükség, amelyik roham közben fedezéket jelenthet a gyalogság számára, képes legázolni az ellenséges műszaki akadályokat és be tud törni annak mélységébe.

Az új harceszközt – a „tankot”, harckocsit – az angolok alkalmazták először 1916 szeptemberében a Somme folyó melletti hadműveletekben. A 49 db. Mark I. típusú harckocsi első bevetése nem sok eredménnyel járt. A németeket az új fegyver meglepte ugyan, de a lassan mozgó, nagy célt mutató harckocsikat nem tartották veszélyesnek és nem ismerték fel jelentőségüket. A háború folyamán újabb harckocsi típusok jelentek meg, harcászati-technikai tulajdonságaik sokat javultak. Sebességük az óránkénti átlagos 6 km-ről 13 km-re, hatótávolságuk pedig 37 km-ről 100-150 km-re emelkedett.

Növekedett a harckocsik mozgékony-sága és terepjáró képessége is. Egyre nagyobb szerepet kaptak a védelem áttörésénél. A harckocsik legmagasabb harcászati magasabb egysége a három, később négy harckocsi-zászlóaljából álló harckocsidandár volt. Állományába kezdetben 126, majd 144 db. harckocsi tartozott. A harckocsizászlóalj 42, később 36 db. harckocsival rendelkezett.

A harckocsidandárt a hadtest alárendeltségében alkalmazták harckocsi-zászlóaljként, illetve harckocsi századonként szétesztva. A gyaloghadosztály (gyalogdandár) egy harckocsi-zászlóaljat kaphatott megerősítésül. A harckocsik a gyalogság harcrendje előtt támadták, rendszerint vonal alakzatban 30-50 méter távkozra egymástól.

Az áttörés döntő eszköze?

Bár az első világháborúban fontos szerepet játszottak, mégsem váltak önálló fegyvernemmé. Kizárólag a gyalogsággal együttműködésben alkalmazták őket. Megjelenésük döntően hatott a harcászat fejlődésére és lehetővé tette a gyaloghadosztályok támadási sávjának kiszélesítését. (1915-ben a gyaloghadosztály 1,5-2 km szélességben, 1917-ben pedig 3-4 km szélességben támadott).

A katonai szakemberek azonban az első világháborúban nem voltak képesek megoldani a harckocsik más fegyvernemekkel való helyes együttműködését, valamint azok önálló alkalmazását sem.

A gyalogság és a repülőgépek együttműködése

A repülőgépek, a felderítési feladatok és az ellenséges légierő elleni harc mellett

gyorsan bekapcsolódott az ellenséges gyalogság és tüzérség elleni műveletekbe is. A gépek először nagyszámban úgynevezett acéltüskéket dobáltak a gyalogságra, amelyek nem robbantak ugyan, de súlyuknál fogva veszélyes fegyvernek minősültek. 1915-től már robbanó eszközökkel támadták az ellenséges gyalogságot. Először kézi gránátokat, majd kisebb bombákat dobáltak kézi erővel. Rövid idő alatt kifejlesztették az első felfüggesztéseket és célzókészülékeket. Közvetlenül tudták támadni az áttörés tervezett terepszakaszát és demoralizáló erejük sem volt elhanyagolható. 1917-től már „csatarepülőgépek” is támadták az ellenséges vonalakat. Ezeket a gépeket már az érzékeny helyeken páncélzattal látták el és bomba- illetve géppuska tüzük egyre hatásosabb lett. 50 – 100 méter magasságból támadtak és pusztították az ellenséges tüzérséget és gyalogságot, ami új mederbe terelte a (légi) támogatás kérdését.

A HARCÁSZAT TAPASZTALATAI

A háború évei alatt bebizonyosodott, hogy a gépi korszak harcfeladatai támadásban és védelemben egyaránt csakis összefegyvernemi harccal lehet megoldani.

Év	Sebesség km/ó	Csúcsmagasság m	Hasznos teher kg	Repülési idő óra	Teljesítmény LE
Felderítő repülőgépek					
1914-15.	90 – 120	2000 – 3000	300 – 400	4 – 5	80 - 100
1918.	160 – 190	6000 – 7000	400 – 600	3 – 4	200 - 2600
Vadász repülőgépek					
1915.	120 – 140	2000 – 3000	180 – 350	2	80 - 100
1918.	180 – 200	6000 – 8500	180 – 250	1,5 – 2	160 - 240
Bombázó repülőgépek					
1914-15.	100 – 110	2000 – 3000	600 – 1000	4 – 5	200 - 300
1918.	130 – 135	4000 – 5000	2000 – 3000	7 – 8	1000 - 1800

A fejlődés mutatói a háború elején és végén elért átlagteljesítmények tükrében (Malonyai: A repülőgép megjelenése, 5.o.)

A támadóharc

Már az 1914-es év támadó harcai rámutattak a háború előtti harcászati elvek tarthatatlanságára. A tűz megnövekedett szerepe a géppuska széleskörű alkalmazása lehetlenné tette a gyalogság sűrű, alakzatban való támadást. (A láncokban, rajvonalakban rohamozó katonák fél, vagy egy lépés távolságra voltak egymástól, ezzel magyarázható, hogy a kezdeti veszteségek elérték a létszám 40-50 százalékát.) A hadosztály 3-5 km széles és 500 m mély harcrendben támadott.

A HADOSZTÁLY TÁMADÓ HARCENDJE 1914-BEN

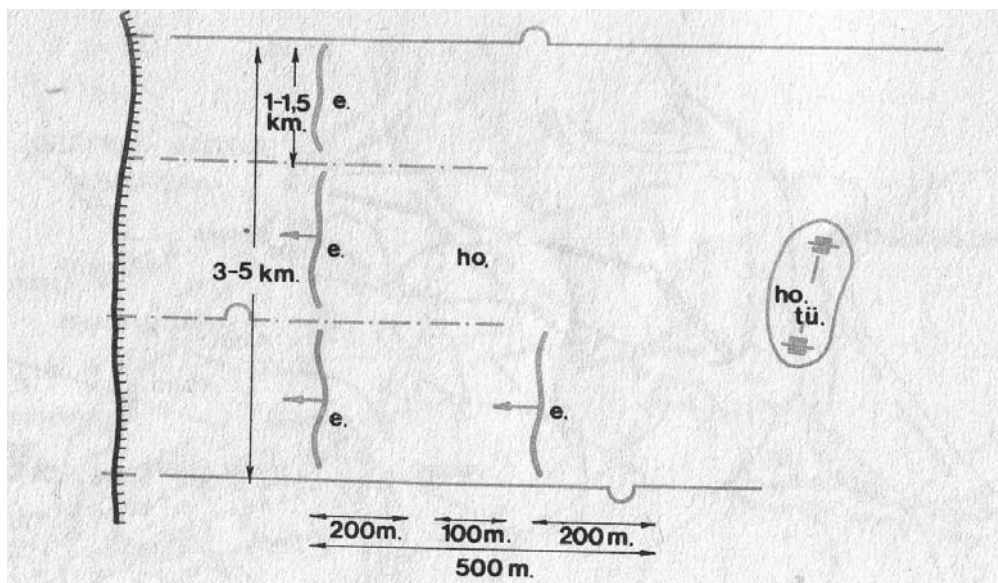
A harcosok tapasztalatai bebizonyították a tüzérség és a gyaloglás közötti szoros együttműködés megszervezésének szükségességét. Alkalmazni kezdték támadás előtt az ellenfél tűzfészkéinek tüzérségi tűzzel való lefogását.

1915-ben az előző év hatalmas veszteségei a hadviselő feleket új támadó harcrend a „hullám harcrend” kialakítására kényszerítették.

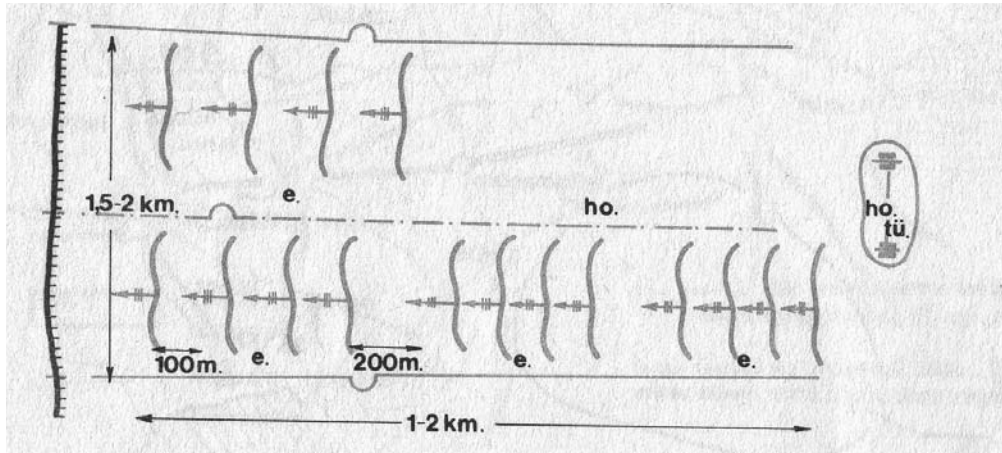
Az új harcrendben a támadó hadosztály szélességi kiterjedése 1,5-5 km-re csökkent, ugyanakkor mélysége 1 – 2 km-re megnövekedett. Ebben a harcrendben a hadosztály ezredei, illetve zászlóaljai egymás mögött széles láncalakzatban támadtak. Az egymás mögött 70-100 méterre elnyomuló 8-16 soros „hullámok” biztosították ugyan a harc mélyéből való állandó fokozását, de ezzel szemben lényegesen csökkentették a tüzerőt.

A korszerű harc az összefegyvernemi magasabbegységek létrehozását és alkalmazási módjaik kidolgozását követelte meg, a hadviselő felek azonban még 1915-ben is a fő súlyt a gyalogság harcára fektették, amely a roham végrehajtásakor a tüzérségtől támogatást nem kapott. A támadó gyalogság veszteségei tovább fokozódtak.

1916-ban felismerték, hogy a tüzérség egyidőben nem képes lefogni az ellenség védelmét annak teljes mélységében, ezért a tüzet csak a védelem egyes terepszakaszaira irányították. A gyalogság támadása csak többnapos tüzérségi előkészítés után indult

(Az egyetemes és a magyar hadművészet, Vázlatalbum, A hadosztály támadó harcrendje 1914-ben. 40. vázlat)

(Az egyetemes és a magyar hadművészet, Vázlatalbum, A hadosztály támadó harcrendje 1914-ben. 41. vázlat)

meg a védelem legközelebbi terepszakaszára. Miután a gyalogság birtokba vette az első terepszakaszt, a tüzérség tüzeit a következő terepszakaszra helyezte át. Ez a túlzott módszeresség a támadás ütemének további csökkenéséhez vezetett.

1917-ben már általánossá vált a gyalogság tűzhengerrel való kísérése. A váratlanság növelése érdekében a tüzérségi előkészítés idejét lerövidítették. A harcokocsik tömeges alkalmazásakor Cambrainal az angolok olyan helytelen következtetést is levontak, hogy a tüzérségi előkészítés egyenesen el is hagyható.

Egyre meghatározóbb feladatot kapott a légiérő is. Már nemcsak felderítésre alkalmazták, hanem az ellenség tüzérsége, tartalékai és hadtápterülete elleni csapások végrehajtására is.

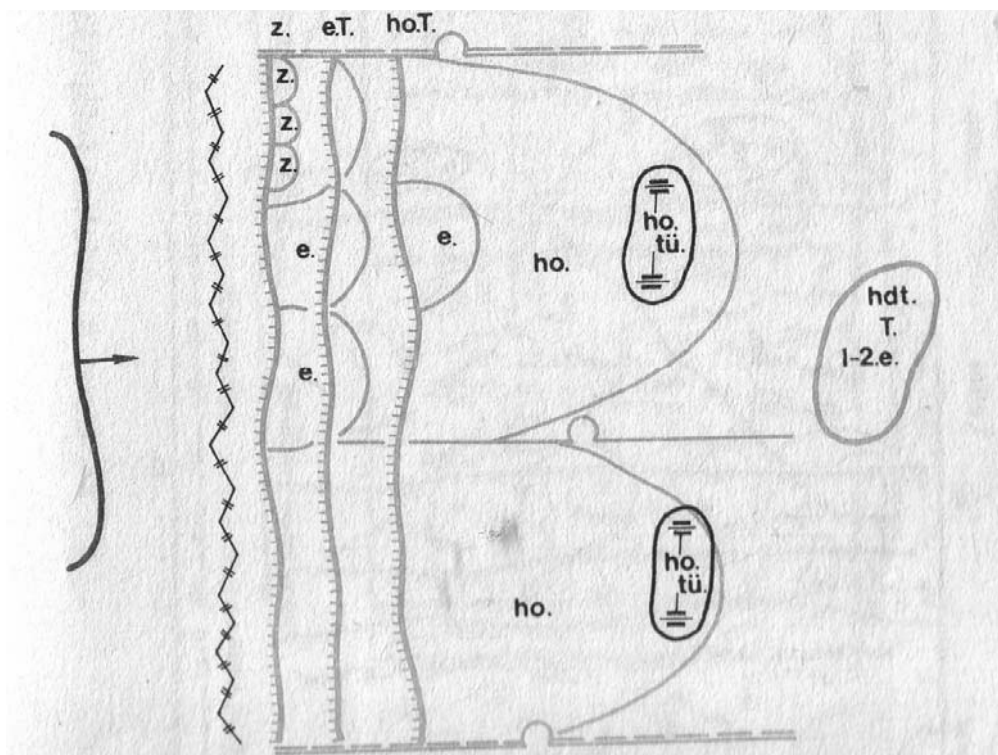
A harcokocsik alkalmazása, a gyalogság önműködő fegyverekkel való ellátása és a kísérő tüzérség megjelenése, a csoportos harcrend kialakulásához vezetett. Jellemzője, hogy a gyalogság már nem összefüggő láncalakzatban, hanem egy-két raj a harcokocsik és lövegek köré csoportosulva támadott. A csoportok csak az ellenséges tüzfészek vagy

objektumok megrohamaszásakor bontakoztak szét. A katonák csoportosulása a harcokocsik, géppuskák, lövegek körül jól szemléltette, hogy a támadóharc, csak akkor járhat sikerrel, ha valamennyi fegyvernem együttes erő-kifejtést tanúsít.

1918-ban a harcokocsik és a csoportos harcrend alkalmazása egyre jobban elterjedt. A támadó harcászat fejlődésében újat hozott a németek tevékenysége: 1918-ban már lemondták a többnapos tüzérségi előkészítésről és a védelmi berendezésének teljes rombolásának igényéről, ehelyett néhány órás lefogásra törekedtek.

A VÉDELMI HARCÁSZAT TAPASZTALATAI

A tüzérség tüze már 1914 őszén beásásra kényszerítette a csapatokat. A német főparancsnokság már ebben az időben kiadott egy utasítást, mely szerint a védőállásokat nem támpontszerűen (mint ahogyan a háború előtti szabályzatok követelték), hanem összefüggő lövészárkok formájában kellett kiépíteni. A védelem 1914 végén két-három összefüggő lövészárból álló védőövből (a mai termino-

(Az egyetemes és a magyar hadművészet... Vázlatalbum,
A védelem felépítése 1914-ben-ben. 43. vázlat)

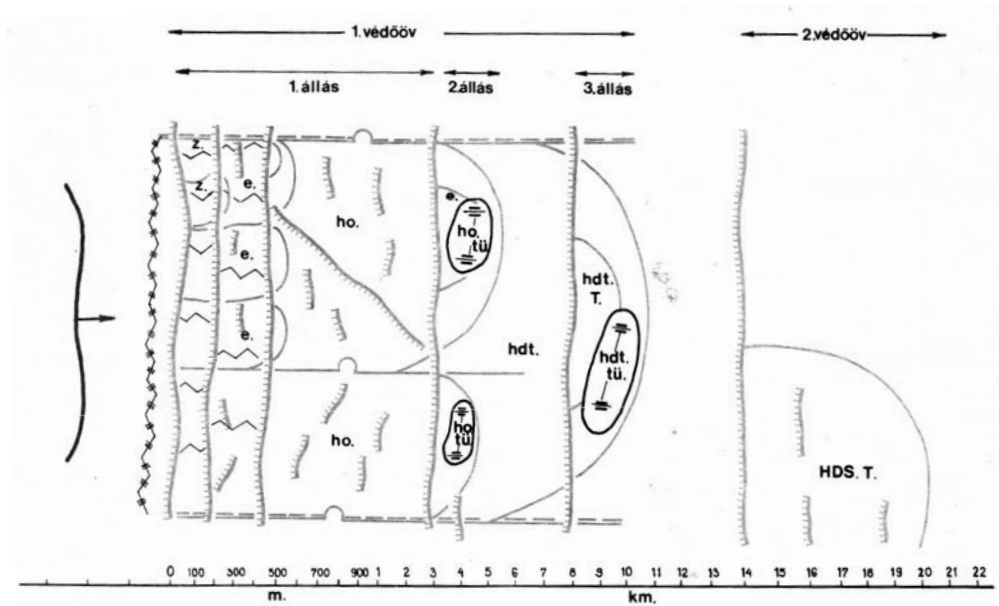
lógia szerint – állásból) állott. Az árkok közötti távolság 100-150 m volt. A védőövből a hadosztály védett 10 km-ig terjedő szélességben és 3-4 km mélységben. Az erők-eszközök zömét a peremvonalban helyezték el.

1915-16-ban a tüzérségi tűz hatásának következtében a védelem mélysége 15-20 km-re növekedett. A hadtesttartásokat igyekeztek az ellenséges hadosztály tüzérség hatótávolságán kívül helyezni. A védelemben fokozatosan két védőövet építettek ki. A 10 km mélységig terjedő első védőöv két-három állásból állott. A helyzettől függően az első és a második állást a hadosztály erői, a második, illetve a harmadik állást a hadtesttartások szállták meg. A második védőövből a hadseregalkotók helyezkedtek

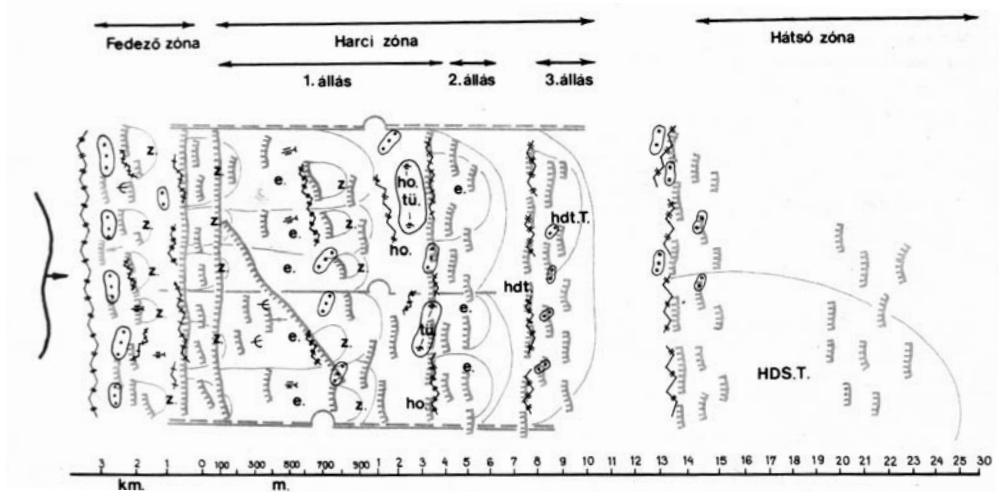
el. A hadosztály védősávjának szélessége 1916 végére az erőknek a mélységében való lépcsőzése következtében 7-8 km-re csökkent.

1917-ben fedező zónát (biztosítási övet) hoztak létre 3-4 km mélységben. Támpontszerűen építették ki oly módon, hogy a támadókat sorozatlövő fegyverek és a tüzérség tűzhatáskörzetébe tereljék. A fedező zónát az első lépcső ezredek előrevetett zászlóaljai szállták meg.

A fedező zóna mögött építették ki a harci zónát, melyet a hadtest védett. Az erők és eszközök zömét itt helyezték el. Mélysége 6-10 km volt három állással, melyek egymástól 2-3 km távolságra voltak. A harci zóna mögött 4-8 km távolságra építették ki 10-12 km

*Az egyetemes és a magyar hadművészet...Vázlatalbum,
A védelem felépítése 1915-16-ban. 44. vázlat*

*Az egyetemes és a magyar hadművészet...Vázlatalbum,
A védelem felépítése 1917-18-ban. 45. vázlat*

mélységben a hátsó zónát, ahol a hadsereg-tartalékok helyezkedtek el. A védelem teljes mélysége, elérte a 25-30 km-t. Az erőket a védelemben lépcsőzve helyezték el. Az eddigi passzív védelmet felváltotta az aktivitásra

való törekvés, amely a tartalékok ellenlökésében nyilvánult meg. 1917-ben a védelem mélysége lényegesen nem változott, de az erők elhelyezése még inkább támpontszerű jelleget kapott.

A VÉDELEM FELÉPÍTÉSE 1917-18-BAN

A védelem fejlődése tehát jellemző, hogy a tüzeszközök megnövekedett szerepe következtében egyre nagyobb mélységben lövészárkok, állások rendszerére épült fel, műszaki megerősítése évről-évre fejlődött.

A HARCÁSZAT HATÁS A FEGYVERNEMEK ÉS SZAKCSAPATOK FEJLŐDÉSÉRE

Az első világháborút a technikai hatalmas fejlődése jellemezte. A gép megjelenése a hadszíntereken forradalmi változásokat okozott a hadművészetben. Jelentősen megváltozott a **gyalogság** fegyverzete. Tüzereje a géppuskák számának növekedése következtében a háború folyamán nagyértékben megnőtt. Míg 1914-ben a 6-8 géppuskával rendelkező kb. 4000 főnyi létszámú gyalogezred percnként 45 000 lövést tudott leadni, addig 1918-ban már csak 1500 főből álló ezred 24-32 géppuskával, illetve golyószóróval 80-100000 lövést adhatott le percnként. Így a létszám két és félszeres csökkenése mellett a tüzerő két és félszeresen növekedett.

A háború éveiben a gyalogság részaránya a fegyveres erőn belül fokozatosan csökkent. 1918-ra a franciáknak 72 százalékról 40 százalékra, a németeknél 65 százalékról 39 százalékra.

A lovasság: Annak ellenére, hogy a háború kezdetén valamennyi hadviselő állam jelentős számú lovassággal rendelkezett (tehát fontos fegyvernemnek tartották), a burzsoá katonai vezetés az új haditechnika mellett nem találta meg alkalmazásának helyes módját.

A világháború alatt a lovasság nagyobb méretű sikeres alkalmazására egyetlen esetben sem került sor. A német főparancsnokság a háború végére megszüntette a lovas fegyvernemet. Az angolok kísérletet tettek arra is, hogy a lovasságot – a siker kimélyítésére – a

harckocsikkal együttműködésben (Cambrai, 1917) alkalmazzák. Találkozunk olyan kísérlettel is, amikor a lovasságot – a kézműipari korszak háborúhoz hasonlóan – zárt tömegben rohamoztatták, azonban a hatalmas veszteségek ellenére sem tudtak sikert elérni. A lovasság, mint fegyvernem, jelentőségében és részarányában a háború végére jelentősen lecsökkent.

A tüzéség szerepe nagymértékben megnövekedett. A háború végére az ellenség lefogásának, valamint a roham támogatásának leghatásosabb eszköze lett. Amíg a francia-porosz és az orosz-japán háborúban a tüzéség az összveszteségnek csupán 15-25 százalékát okozta, addig az első világháború folyamán az általa okozott veszteség már 70-75 százalékot tett ki. A tüzéség mennyiségi növekedés mellett 15-30 százalékkal megnőtt a hatótávolsága is. A fedezékek és erődök elleni harc különösen a nehézlövegek számának emelését követelte meg.

Megjelent a kísérő tüzéség és létrehozták a légvédelmi s pán céltörő tüzéséget is. Nagy jelentőségre tettek szert az aknavetők, ezért számukat állandóan emelték. (A német hadseregben 1918-ban már 11 ezer aknavető volt.)

Jelentősen megnőtt az átlagos lövegsűrűség is.

1914-ben:	20	löveg/km,
1915-ben:	40-80	löveg/km,
1916-ban:	60-100	löveg/km,
1917-ben:	160-200	löveg/km,
1918-ban :	100-125	löveg/km.

A háború végén a harckocsik megjelenése, valamint a vegyilövedékek nagyarányú alkalmazása lehetővé tette a lövegsűrűség csökkentését.

Az összefegyvernemi magasabbegységek tüzéségét tüzer csoportokban alkalmazták. Így lehetővé vált a gyalogsággal való jobb együttműködés. A tüzéség előkészítette a gyalogság rohamát és 1916-tól kezdve azt

Fedett tüzelőállásban

tűzhengerrel is támogatta. A mélységben vívott harc időszakában a hadosztályok tüzérségi megerősítést is kaptak. (Caporetto 1917.) A háború második felében növelték a tüzérség mennyiségét és főparancsnoksági tüzértartályokat is létrehoztak.

A **műszaki csapatok** háború alatt részaránya a hadseregeken belül általában 2 százalékról 7 százalékra növekedett. Ez természetesen nem volt véletlen. A háború „mozgó” időszakában a műszaki erők, ideiglenes műszaki feladatokat oldottak meg, míg az „állásháború” kialakulása egészen más kihívást jelentett. A védelem gyors mélységi kiterjedése következtében az árokrendszerek gyors kiépítése elsőbbiséget élvezett, amit már kézi erővel nehéz volt biztosítani. Így előtérbe kerültek a különböző típusú árokászó gépek és kanalas kotrók, amelyeket először lovak, majd később gépkocsik, traktorok vontattak.

A tábori erődítések építésénél, a háború harmadik évétől kezdve a fa helyett egyre nagyobb szerepet kapott a vas, a cement, a vasbeton. Ezeknek, az anyagoknak a felhasználása azonban újabb munkagépek beállítását tette szükségessé. Ezért rövid időn belül a műszaki csapatok technikai felszerelésében megjelentek a betonkeverők, elektromos hegesztők, lángvágók. Lépések történtek a betonelemek előregyártására is, amit az erődítési elemek szabványosítása tett lehetővé. Meg kell említeni még a különböző elektromos- és sűrített levegővel működő fúrók sokaságát, amik az ároképítés nélkülözhetetlen eszközei lettek.

A műszaki csapatokat széles körben alkalmazták a műszaki akadályok a létesítésénél. Jelentős mértékben elterjedtek a háború folyamán a romboló (robbanó) műszaki akadályok, eszközök is. A nagy tömegek mozgása és nagy mennyiségű anyagok szállítása

jó utakat, teherbíró hidakat és átkelőhelyeket igényelt. Ezek javítását, karbantartását és tökéletesítését szintén a műszaki csapatok végezték, számtalan szállítóeszköz és rakodógép felhasználásával.

A vegyi harceszközök fejlődése maga után vonta a vegyivédelem megszervezését és fejlődését. Előkészítették az első gázálcocokat, és a katonák mellett az igavonó lovak, de még a hírvívő kutyák is kaptak ebből a biztonságos, a gáztámadástól óvó eszközökből. A vegyi támadás elhárítására és következményeinek felszámolására vegyivédelmi szakcsapatok alakultak.

A hadművelet és harc vezetésének egyre bonyolultabb formái, valamint a harcban részvevő új és régi fegyvernemek számbeli növekedése, egyre sürgetőbben követelték meg a **híradó csapatok**, és a híradóeszközök mennyiségi és minőségi javulást. A távbeszélő összeköttetés a távíró és a rádió széleskörű alkalmazást nyertek. Ezek kiszolgálása, telepítése, a vonalak javítása a híradó csapatok alapfeladatát képezte.

A rádiók elterjedésével lehetőség nyílt az ellenség rádióadásainak lehallgatására is, így szükségessé vált az üzenetek kódolása, ami a rejtjelző szolgálatok megszervezéséhez vezetett. Kialakult tehát a rádió felderítés, ami már a harc új színterét jelentette és még képzettebb szakemberek felkészítését tette szükségessé.

A rádiók alkalmazása nem csak a szárazföldi műveleteknél jelentett új kihívást, hiszen a légierő és a haditengerészet is egyre nagyobb számban használta ezeket, a nélkülözhetetlen eszközöket. A repülőgépekről rádióon keresztül irányították és pontosították a tűzérség tűzét.

A háború folyamán egyre nagyobb jelentőségre tett szert a **gépkocsi szállítás**. Egy hadosztály átszállításával már a marnei csatában (1914) is találkoztunk. 1917 őszén a caporettoi áttörés után Franciaországból Olaszországba tizenegy hadosztály szállított

tak át gépkocsin. 1918-ban a gépkocsi szállítás még inkább kiszélesedett.

(A háború alatt a francia és angol hadseregnek így oldották meg 39 millió tonna anyag és mintegy 33 millió katoná mozgatását.)

A háború tapasztalatai megmutatták, hogy a gépi korszakban a gépkocsiszállításának a csapatok mozgékonyasága és utánpótlása szempontjából hatalmas szerepe van.

Gépjárművek számának emelkedése

ÉV	Francia hadsereg	Német hadsereg
1914. augusztus	6 000	1 300
1918. október	97 300	40 000

(A hadművészet fejlődése az első...53.o.)

ÖSSZEGEZVE

A háború új körülményei megkövetelték a hadviselés formáinak és módjainak újbóli átgondolását, kidolgozását. Amint a háború tapasztalatai bizonyították, a katonai teoretikusok nem megfelelően gondolták át a háború gépi korszakának új katonai elméleti és gyakorlati kihívásait. Különösen a következő kérdések maradtak érzékeny pontok:

- a mélyen lépcsőzött ellenséges védelem áttörése,
- a támadó csapatoknak a védelem hadműveleti mélységébe való gyors kijutása,
- a nagy ellenséges csoportosítások bekerítése és megsemmisítése,
- a mélységbe mért erőteljes csapás,
- a fegyvernemek együttműködésének kezdetleges, lassan módosuló kérdése.

Bebizonyosodott tehát, hogy az eddigiekénél nagyobb lökő erőre, tűzerőre és gyorsaságra van szükség. Megoldásra várt az újonnan megjelent fegyvernemek hadműveleti és

harcászati szerepének kidolgozása, velük az együttműködés megszervezése, a magasabb egységek, és egységek vezetésének, az össz-fegyvernemi harc megszervezésének és megvívásának számos kérdése.

A gyalogság támogatására már 1916 közepétől egyre nagyobb számba vonták be a légi-erőt. Így az ellenség harcászati mélységének áttörését már négy fegyvernem (gyalogság, tüzérség, páncélos erők, légierő) együttműködése alapozhatta meg.

Az első világháború utáni katonai elméletek legtöbbje viszont abból indult ki, hogy a nagy létszámú tömeghadseregek kora lejárt és a jövő háborújában a korszerű technikával felszerelt kis létszámú hivatásos hadseregeknek lesz döntő jelentőségük, ahol az össz-fegyvernemi harc prioritást élvez.

Amint a későbbi események bizonyították, a teoretikusok az össz-fegyvernemi harc tekintetében nem tévedtek!

**Írta és összeállította:
Horváth Csaba alezredes**

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Vajna-Náday: Hadtörténelem. Stádium kiadó Budapest, é.n.
2. Magyar Katonai Szemle 1933. 10. füzet, Fabianics Béla: Hadművelési felderítés az orosz harctéren 1914-ben.
3. A világháború 1914-1918. Szerkesztette és kiadja: A magyar királyi Hadtörténelmi Levéltár. Budapest, 1928.
4. Vitéz Czékus Zoltán: Az 1914-18. évi világháború összefoglaló története. Budapest, 1930.
5. Malonyai Sándor: A repülőgép megjelenése és alkalmazása az első világháborúban. ZMKA. Budapest, Kiadási év nélkül.
6. Hadtörténelmi Szemelvények a világháborúból. A m. kir. Hadtörténelmi Levéltár kiadványa. Budapest, Kiadási év nélkül.
7. Németh József ny. vkszt. (vezérkari szolgálatot teljesítő) őrnagy: Harcászati tapasztalatok. Stephaneum Nyomda és Könyvkiadó R.T. Budapest, 1929.

8. Szabó László: A hadművészet fejlődése az első világháborúban. ZMKA Budapest, 1963.
 9. Fuller, John Frederic Charles: A gépesített háború. Szerk.: Kocsis Bernát. Válogatás a burzsoá hadtudományi írásokból. Zrínyi kiadó, Budapest, 1985.
 10. Liddell Hart, Basil Henry: Stratégia. Európa könyvkiadó, Budapest, 2002.
 11. Triandafillov, Vlagyimir Kiriakovics: A korszerű hadseregek hadműveleteinek jellege. Szerk.: Kocsis Bernát. Válogatás a burzsoá hadtudományi írásokból. Zrínyi kiadó, Budapest, 1984.
 12. Tuhacsevszkij, Mihail Nyikolajevics: A háború új kérdései. Válogatott művei. Zrínyi kiadó, Budapest, 1975.
 13. A légvédelem kialakulása és fejlődése az első világháborúban. ZMKA Budapest, 1964.
 14. Dr. Weninger László Vince: A gázháború. Magyar Külügyi Társaság kiadványa, Budapest, 1928.
 15. Az egytetemes és a magyar hadművészet fejlődése az ókortól napjainkig. ZMNE. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1986.
 16. Az egytetemes és a magyar hadművészet fejlődése az ókortól napjainkig. Vázlatalbum. ZMNE. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1986.
 17. A műszaki csapatok fejlődése az első világháború végéig. ZMKA Budapest, 1964.
 18. Douhet, Giulio. A légi uralom. (Részletek) Szerk.: Kocsis Bernát. Válogatás a burzsoá hadtudományi írásokból. Zrínyi kiadó, Budapest, 1985.
- A tanulmány a TÁMOP-4.2.1.B-11/2 KMR-2011-0001 számú „Kritikus infrastruktúra védelmi kutatások” című pályázat támogatásával készült.*

DÁVID FERENC: A MAGYAR KATONAI HÍRSZERZÉS ÉS ELHÁRÍTÁS MÁSODIK VILÁGHÁBORÚT KÖVETŐ MEGSZERVEZÉSÉNEK KÖRÜLMÉNYEI

BEVEZETŐ

A tanulmány a magyar katonai titkosszolgálatok második világháborút követő újjászervezésének körülményeivel kíván foglalkozni, ami több szempontból is érdeklődésre tarthat számot. Intézménytörténeti szempontból a magyar katonai hírszerzés és elhárítás 2012. január 1. óta ismét egy szervezetbe integrálva jelenik meg a magyar titkosszolgálati szervezetrendszerben.¹ Az elmúlt két évtizedben funkcionáló, a rendszerváltás után kialakult nemzetbiztonsági intézményrendszer az alapokig bontotta vissza a korábban centralizáltan működő állambiztonsági struktúrát. Az atomizált nemzetbiztonsági intézményrendszer egyes szolgálatai között egyedül a magyar katonai hírszerző szerv és jogelődjei volt képes megőrizni szervezeti különállását. Véleményem szerint szervezettörténeti szempontból a legkorábbi dátum, ameddig vissza lehet vezetni a jelenlegi nemzetbiztonsági intézményrendszert, az az államvédelmi szervek jogelődjeinek második világháborút követő létrehozásáig lehetséges. Megszorító értelemben csak a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok esetében találkozhatunk viszonylagos kontinuitással a hazánk történelmében határvonalnak számító 1945-ös év és napjaink között. Akárcsak napjainkban, intézménytörténeti szempontból az 1945. március

12.-től² 1950. január 31.-ig³ tartó időszakban a katonai hírszerzés és a katonai elhárítás egy szervezeten belül funkcionált.

Bár az első független nemzeti katonai hírszerző és elhárító szolgálat születése az Osztrák-Magyar Monarchiának az első világháború végnapjaiban lendületet nyert felbomlási folyamatáig vezethető vissza, de egy két és fél évtizedes fejlődés íve tört meg a második világháború utolsó hónapjaiban. A folyamat eredményeként negyed évszázad kultúrája oldódott fel és a szovjetizálással párhuzamosan átadta helyét egy új rend képviselőinek. A magyar katonai hírszerzés és elhárítás elődjének sorában teoretikusan vissza lehet nyúlni az első világháború lezárulásáig, de szervezettörténeti szempontból a második világháború utolsó évének eseményeiig érdemes visszatekinteni.

Az 1945 utáni új korszak megtestesítője volt a *Katpol*, ami az átmenet éveit alatt a magyar katonai hírszerzés és elhárítás örökösévé vált. A *Katpol* egy mozaikszó, ami a katona és politika szavaknak a közbeszédben való összefonódásából, egy államvédelmi szervezet elnevezéséből ered. A Magyar Honvédelmi Minisztérium, később Magyar Honvédelmi Miniszter Katona Politikai Osztálya (1945. március 12.-1947. február 13.), -Csoportfőnöksége (1947. február 14.-1949. január 31.), majd Katona Elhárító Főcsoportfőnöksége

1 2011. évi CLXXI. törvény 1-2. §

2 Hadtörténeti Levéltár (HL.) Honvédelmi Minisztérium (HM.) 1945. Elnökség (Eln.) 20.269

3 4353/1949. (XII. 28.) MT rendelet

(1949. február 1.-1950. január 31.) meghatározó szereplőjévé vált Magyarország 1945 és 1950 közötti történelmének.⁴ A szervezet létrejöttének és létének két meghatározó ismérve volt. Egyrészt a katonai hírszerző és elhárító szolgálat tevékenysége során mindvégig érvényesült a szovjet fél irányítása, másrészt a Magyar Kommunista Párt (MKP), majd a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) szűk vezetői köre a katonai titkosszolgálatokat saját belpolitikai célkitűzéseinek megvalósítására használta. Mint országos hatáskörű, katonai államvédelmi szerv, a politikai szerepe mellett a kezdetektől ellátta a magyar katonai hírszerzés és (kém-) elhárítás szakfeladatait.

A HM Katona Politikai Osztályt, -Csoportfőnökséget és HM Katonai Elhárító Főcsoportfőnökséget mindenki másnak látta, vagy láttatta. Akár elsődleges, akár másodlagos forrásokra kívánunk támaszkodni, a kérdésre, hogy mi volt a Katpol, különböző válaszokat kaphatunk. A szervezet egyszerre volt „*a kialakulóban lévő államhatalom forradalmi erőszakszerve*”⁵ „*egy reakciós ten-*

ger közepén sziget”⁶, „*a Magyar Köztársaság egyik legfontosabb szerve (...) a reakció elleni harcban*”⁷, máskor „*esetlen és hasznavehetetlen szervezet*”⁸, vagy a „*bosszúálló hóhérok gyülekezete*”⁹. Történeti jelentőségét mégis a volt osztályvezető-helyettes határozta meg legjobban, amikor úgy fogalmazott, hogy ahhoz, „*hogy jobban megértsük országunknak az orosz inváziót követő eseményeit, szükséges (...) hogy megismerjük a titkosszolgálatok történetét*”¹⁰. Tanulmányom a szakirodalom ismeretében,¹¹ valamint a hazai és

4 A közvetett forrásokban és a könyvészeti szakirodalom többségében Katonapolitikai Osztály elnevezés szerepelt, ami helytelen. Az osztály és jogutódja nem foglalkozott katonapolitikai kérdésekkel és nem szerepelt a Honvédelmi Minisztérium szervezeti rendjében a politikai államtitkár (1945. 01. 19.-), vagy Politikai főcsoportfőnökség (1949. 02. 01.-) osztály (1950. 08. 01.-), csoportfőnökség (1952. 03. 01.-) alárendeltségében. [lásd: MARKÓ György: A Honvédelmi Minisztérium szervezete 1945-1956. Argumentum, Budapest, 2011]. A katonai titkosszolgálat a működési területek teoretikus elhatárolása alapján a polgári társszervezethez, a Magyar Állam Rendőrség Politikai Rendészeti Osztályhoz (MÁR PRO) hasonló politikai rendészeti feladatokat töltött be a katonai államvédelmi szférában.

5 HL. Tgy/II. II/B-4. 6.

6 KORNIS Pál: Tanúként jelentkezem. Budapest, 1988 91.

7 HL. HM. 853. doboz (d.) (Katpol A-H nyilv.)

8 National Archives and Records Administration (NARA.) Record Group (RG) 226/ Stock Area 250 1.

9 KUBINYI Ferenc: A katonapolitika regénye. Malomfalvi Kiadó; Thousand Oaks, é.n. 276.

10 Ministry of Justice (MoJ.) National Archives (NA.) HO 405/31631 328.

11 A rendszerváltás előtt született másodlagos források között említést érdemelnek a kortársak visszaemlékezései: KUBINYI Ferenc: „... ketrecbe engem zártak...” Holnap Kiadó, Budapest, 1989; FARKAS Vladimir: Nincs mentesség. Az ÁVH alezredese voltam. Interart, Budapest, 1990; KUBINYI Ferenc: A katonapolitika regénye. Malomfalvi Kiadó; Thousand Oaks, é.n.; KORNIS Pál: Tanúként jelentkezem. Budapest, 1988; KŐVÁRY Ernő Péter: Apám, a katpolos. Mozgó Világ, 1989/2. stb., a Katpol egykori alkalmazottainak szépirodalmi művei: BERKESI György: Sellő a pecsétgyűrűn. Magvető könyvkiadó, Budapest, 1971; BERKESI András - KARDOS György: Kopjások. Magvető Kiadó, Budapest, 1969, a rendszerváltás előtt született történeti feldolgozások: NAGY Gábor (szerk.): Új haza, új hadsereg. Visszaemlékezések az 1945-1947-es évekre. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1970; MUNK Károly: A fegyverszünetről a szocialista hadseregig. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1964; KIS

külföldi levéltári források segítségével kíván hozzájárulni a második világháborút követő újjászervezés körülményeinek bemutatásához és hazánk titkosszolgálat-történetének megismeréséhez.

AZ ÚJJÁSZERVEZÉS POLITIKAI ÉS KATONAI KÖRÜLMÉNYEI

A katonai titkosszolgálatok második világháborút követő újjászervezéséhez az alapot az 1943. október 30-án kelt moszkvai deklaráció négy multilaterális megállapodásáig vezethetjük vissza.¹² A háborús atrocitásokról és bűnökről szóló nyilatkozatban a szövetséges hatalmak számba vették a németek és szövete-

ségeik által a megszállt országok területén elkövetett bűnöket. Elhatározták, hogy a jövőre vonatkozó békekötést minden esetben ahhoz kötik, hogy az egyes kormányoknak fel kell kutatniuk azokat, akik felelősek voltak a háborúskodás kirobbanásáért és a háborúban elkövetett háborús bűntettekért. A szélesebb körű igazságszolgáltatás érdekében a szövetséges hatalmak kiemelten foglalkoztak a háborús bűnösöket és bűntetteket tartalmazó listák összeállításának szükségességével, valamint az ítéletek meghozatalánál és végrehajtásánál az érdekelt országok igazságszolgáltatásának bevonásával. A sikertelen kiugrást követően is ezeknek az elveknek szereztek érvényt a szövetséges hatalmak. A magyar delegáció által Moszkvában 1945. január 20-án megkötött előzetes fegyverszüneti egyezmény, az 1943-as moszkvai deklarációk alapelveit is magába foglalta. Az egyezmény kimondta, hogy:

*„Magyarország közre fog működni a háborús bűncselekményekkel vádolt személyek letartóztatásában, az érdekel kormányoknak való kiszolgáltatásában és az ítélkezésben e személyek felett.”*¹³

A fenti elv jelent meg az ideiglenes nemzeti kormánynak a népbíraskodás tárgyában 1945. január 25-én kibocsátott rendeletében.¹⁴ A rendelet február 5.-i hatálybalépése jogalapot teremtett a háborús bűncselekményekkel vádolt személyek felkutatására, adatgyűjtésre, letartóztatásukra és az államközi együttműködés lehetőségének megteremtésére. A rendelet a népbíróságok tevékenységének időbeli hatályát az esküdtbíróságoknak a törvényhozás útján történő visszaállításáig határozta meg, míg személyi hatálya nem csak a

András: A 6. hadosztály. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1977; SZŐCS Ferenc: Az elhárító és felderítőszervek kialakulása a honvéd határőrségnél. Az elhárító és felderítő munka főbb jellemzői 1945-1948 között. In: SZŐCS Ferenc (szerk.): A Határőrség megalakulása és harca a népi hatalomért 1945-1948. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1969; ELISCHER Dezső: Hogyan dolgozott egy D. tiszthelyettes 1946-1947-ben? In: SZŐCS Ferenc (szerk.): A Határőrség megalakulása és harca a népi hatalomért 1945-1948. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1969, valamint a rendszerváltást követően megjelent tanulmányok: OKVÁTH Imre: „Sziget egy reakciós tenger közepén” - Adalékok a Katpol történetéhez, 1945-1949. In: Gyarmati György (szerk.): Államvédelem a Rákosi-korszakban. Történeti Hivatal; Budapest, 2000; A teljesség igénye nélkül a jogutód nemzetbiztonsági szervezet lektorált folyóiratából: VÁRHEGYI István: A magyar rádiófelderítés működése a hidegháború éveiben. Felderítő Szemle (Katonai Felderítő Hivatal) 2007/E. 53-82.; VADÁSZ Iván: A magyar katonai rejtjelmegfejtés története. Felderítő Szemle (Katonai Felderítő Hivatal) 2007/E. 181-199.

12 Declaration of the Four Nations on General Security, Moszkva, 1943. október 30.
Link: <http://www.ibiblio.org/pha/policy/1943/431000a.html> (2012. augusztus 24.)

13 525/1945. számú ME rendelettel kihirdetett, az 1945. évi V. törvénnyel törvényerőre emelt előzetes fegyverszüneti egyezmény 14. pontja

14 81/1945. ME számú rendelet a népbíraskodásról.

polgári egyénekre, de a fegyveres erő tagjaira (ideértve a rendőrséget és a csendőrséget is), valamint állampolgárságra való tekintet nélkül a magyar állam területén elfogott, vagy a magyar államnak kiadott személyekre is kiterjedt.¹⁵

A korlátozott szuverenitással létrejött hatalmi centrumokban érvényt kívántak szerezni az egyezményben foglalt politikai elveknek. A megszállt Budapesten és Debrecenben a politikai nyomozómunka szükségessé tette a szovjet hatóságokkal való együttműködést. A fővárosban még a harcok idején, a pesti oldalon alakult meg az első szovjet-magyar nyomozócsoport, ami 1945 januárjában a nyilas bűncselekményekre vonatkozó iratanyagokat gyűjtötte és razziákat folytatott a fővárosban, ahol a harcok után is kaotikus állapotok uralkodtak. Két hetes fennállása alatt¹⁶ a csoport az Andrássy út 26.-ban¹⁷ rendezkedett be és a Csernyisov vezérőrnagy által kiállított igazolványokkal kutatta a Nyilaskeresztes Párt székházaiban visszamaradt bizonyítékokat és tagnyilvántartásokat.¹⁸ Budapesten a szükség okán és átmeneti jelleggel folytatott katonai politikai nyomozati munka mellett, Debrecenben az ideiglenes kormányzat hivatalos lépéseket is tett az ügyben. A kormány 1945 februárjának a végére összeállította a magyar háborús főbűnösök neveit tartalmazó listát.

15 81/1945. ME számú rendelet 2. §

16 GYARAKI Károly: A katonai elhárítás történetéből. Hadtudomány, 1999/1. 106., OKVÁTH Imre: „Sziget egy reakciós tenger közepén”. In: Államvédelem a Rákosi-korszakban. Szerk.: Gyarmati György. Történeti Hivatal, Budapest, 2000 58-59., MARKÓ György: A miniszter árnyékában. Új tükör, (1988. március 27.) 19.

17 Máshol Andrássy út 36., lásd: GYARAKI 1999 106.

18 GYARAKI 106., OKVÁTH 2000 58-59., MARKÓ 1988 19.

Miklós Béla, az ideiglenes nemzeti kormány miniszterelnöke a magyar nemzeti függetlenségi front szegedi nagygyűlésén bejelentette, hogy az ideiglenes fegyverszüneti egyezményben vállalt kötelezettségek betartásával fogják kezelni a bűnösöket.¹⁹

Az ideiglenes fegyverszüneti egyezmény Magyarország katonai szerepvállalásáról is rendelkezett. Az egyezmény előírta, hogy hazánk legalább nyolc nehéz fegyverrel ellátott hadosztályt állít fel.²⁰ Végül a legalább nyolc hadosztályból kettő, az 1. és a 6. honvéd hadosztály érte el a harcképességet, a 7. honvéd hadosztályt a harcok véget érését követően feloszlatták. A szervezés időszakában a debreceni Pávilon laktanya eltávozási botránya volt az első eset,²¹ amikor a szovjet kémelhárítók megéreztek a pótolhatatlan magyar nyelv- és helyismeret hiányát.²² Másrésről, a magyar elhárító szervek által folytatott katonai politikai nyomozómunka a hadifogságból visszatért honvédek igazolási eljárás alá vonása miatt vált sürgetőbbé és egyre nehezebben ellátható feladattá.²³

19 Magyar Országos Levéltár (MOL.) XXVI-A-14. 1945. 02. 24. 11. sz.

20 1945. évi V. törvény 1. a)

21 1945. február 10-én a szovjetek létszámellenőrzést rendeltek el a németek elleni bevetésre szánt magyar 6. honvéd hadosztálynál. Hogy volt-e aki nem érkezett vissza az eltávozásról, vagy a szovjet fél számítási hibája lett volna az ok, gyakran képezte történelmi vita tárgyát. A vélt létszámhiány következtében és a bizalmatlanság légkörében kezdetét vette az „ellenes és megbízhatatlan” elemek felderítése, ami -magyar elhárító szervek híján- komoly nyelvi és technikai akadályokba ütközött a szovjetek oldaláról.

22 SIMONFFY András: Kompország katonái. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1981 435-436.

23 MOL. XXVI-A-14. 1945. 03. 05. 11. sz.

A magyar államapparátus újjászervezésének kezdeti szakaszában katonai politikai nyomozó szerv nem létezett. Az idő előrehaladtával, a háború végének közeledtével és a közvetlen katonai műveletek befejeződésével a már megszállt területeken –különösen a fővárosban– kaotikus állapotok uralkodtak. A közrend és a közbiztonság helyzetének súlyosságán volt hivatva enyhíteni Erdei Ferenc belügyminiszter rendelete. A szovjet hatóságokkal egyetértésben, az átmeneti időszakban alakult polgárőrség és rendőrség hatáskörét kiterjesztették a szökött katonákra, a katonai ruhába öltözött polgári és egyéb katonai jellegű személyek ellenőrzésére, akikkel szemben a rendőri és más közbiztonsági szervek a legerélyesebben léphetek fel.²⁴ Katonák esetében az őrizetbe vett személyeket kötelesek voltak átadni a helyi katonai parancsnokságnak. A gyakorlatban a magyar katonai igazgatás összeomlását követően a rendőrség, vagy a szovjet hatóságok jártak el. Amíg a honvédelmi minisztérium nem szervezte meg a feladatra szakosodott katonai hatóságot, folyamatosak voltak a sűrűlódások a magyar Államrendőrséggel. Ez utóbbi politikailag motiválva, gyakran önhatalmú e járt el a honvéd tisztekkel szemben. Vörös János honvédelmi miniszter 1945. március 14-én belső igazításban emlékezett meg a kialakult helyzetről:

„Több jelentésből arról értesültem, hogy a megszervezés alatt álló új államrendőrség egyes tagjai a honvédséggel szemben még nem elég bajtársias és előzékeny magatartást tanúsítanak. (...) Mindenkiel szemben meg kell értetni, hogy a honvédség tisztikara és egy részének múltbani eléggé el nem ítéltető viselkedése széleskörű igazolási eljárást képezi és a honvédség ide nem való elemektől való megtisztítása, a honvédség vezetőinek is elsődrendű kötelessége. Ez azonban a

honvédség dolga és nem a rendőrségé. (...) Az új Magyarország új honvédsége épp úgy nem azonos a régi honvédséggel, mint ahogy az új demokratikus rendőrség sem azonos a hasonló elnevezésű reakciós elődjével.”²⁵

Katonai politikai szerv hiányában a feladat megoldhatatlannak tűnt. A szovjet politikai rendőrség kihasználta a budapesti állapotokat és a letartóztatott tiszteket a MÁR PRO-nak adta át. A politikai okból elhurcolt személyeket az Andrássy út 60.-ban, a Mosonyi utcai gyűjtőfogházban, a Csepelen létesített gyűjtőtáborban és a Csengery utcában felállított fogházban tartották fogva.²⁶ A budapesti ad hoc kezdeményezéseket követően a feladatot a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségében működő szervezeten keresztül kívánták megvalósítani. A sűrűlódások és illetéktelen letartóztatások kivédésére, a politikai rendészeti társszervek geneziséhez hasonlóan rövidesen két katonai titkosszolgálatot is életre hívtak.

TITKOSSZOLGÁLATOK MAGYARORSZÁGON

A második világháború utolsó éve választóvonal hazánk történelmében. Hadszíntérre válásával, és a sikertelen kiugrást követően Magyarország kettészakadt. Az 1944/45-ös évek fordulóján egymás mellett létezett két ország, két kormány²⁷ és Budapest, ami az ostrom időszakában, majd az igazgatás újjászervezésének átmeneti időszakában nem mindig tudott a Debrecenben zajló eseményekről.²⁸ Az ország nyugati felében a Szá-

25 HL. HM. 825. d. 1. cs. 8. sz. b. ig.

26 HL. HM. 1945. Eln. 20.015

27 ORMOS Mária: Magyarország a két világháború korában 1914-1945. Csokonai Kiadó, Debrecen 1998.

28 Prof. Dr. Gyarmati György személyes észrevételét ezúton is köszönöm.

lasi-kormány a még harcoló magyar és német alakulatokkal, a köz- és államigazgatás, valamint a lakosság menekültjeivel összezsúfolódva próbálta húzni regnálásának hátralevő idejét. A szovjetek által megszállt keleti országrészben a szövetséges nagyhatalmak asszisztálása mellett egy ideiglenes nemzeti gyűlés és nemzeti kormány állt fel. A dálnoki Miklós Béla-féle ideiglenes debreceni kormányzat legsürgetőbb feladata volt, hogy hazánk (fél-)hivatalosan hadat üzenjen Németországnak és bekapcsolódjon a harcokba. Az ország keleti és nyugati fele között, a szovjet arcvonal mögöttes területén állt Budapest, ami az ostrom idején, majd azt követő néhány hónap során külön életet élt. Egy egyedi helyzet alakult ki, amikor Magyarország törvényének törésvonalai mentén két ország, két kormány, a főváros és irányításuk alatt még több ún. „titkosszolgálat” állt.

Az ország északnyugati szegletében szervezeti létének utolsó napjait élte a szuverén magyar állam első nemzeti katonai titkosszolgálat, a 2. vkf. osztály. Iratállománya a visszavonulás során gyakorlatilag megsemmisült, személyi állományának egy része osztrák és német területre települt át és egy jelentős részük a harcok befejezését követően sem tért haza.²⁹ A régi rend katonai titkosszolgálat megszűnt funkcionálni, de mialatt nyugaton a 2. vkf. osztály Napja leáldozott, keleten új időszámítás kezdődött. Az ország keleti részében a katonai titkosszolgálatok kérdése még nem élvezett prioritást az Ideiglenes Nemzeti Kormány napirendjében. Megalakulását követően a kormányzat legfontosabb feladata a polgári közigazgatás helyreállítása

és a háborús bűnösök felkutatása volt,³⁰ ami viszont egyenesen vezetett el a polgári és katonai politikai nyomozó szervezetek létrehozásáig.

Még a HM Katona Politikai Osztály megjelenése előtt, 1945 februárjától létezett egy, a katonai bűncselekményekkel kapcsolatos nyomozómunka, a tisztekkel szemben lefolytatandó igazoló-eljárások és az elkallódott honvédségi javak felderítésére, Vörös János honvédelmi miniszter felhatalmazása alapján létrejött katonai védelmi szervezet, a HM 40. osztálya.³¹ A csoport a szovjet elhárító szervek alárendeltségében, közös szovjet-magyar egységben tevékenykedett. Az első hivatalos elhárító szervnek tekinthető HM 40. osztályt Dr. Vészy (Weisz) István százados vezette.³² Vészy Vörös János miniszteri felhatalmazását bírva tért vissza Debrecenből Budapestre és az V. kerület Veres Pálné utca 10. szám alatti penzióban rendezkedett bel, ahol az osztálya elkezdte működési feltételeinek megteremtését. A rövidesen 45 főre gyarapodott állomány feladata a katonai bűncselekményeket elkövetett személyek felderítése és letartóztatása, a szolgálatra jelentkező tisztek igazolásának megkezdése, az elhurcolt katonai javak és hadfelszerelések felkutatása, illetve a honvédelmi miniszter személyes biztonság-

30 MOL. XXVI-A-14. 1945. 02. 22. 7. sz.

31 A szakirodalomban elterjedt a HM 40. osztály elnevezés. A valóságban HM XL. (kémelhárító) osztály néven szerepelt a korabeli iratokon. Ez utóbbi elnevezést használta Markó György is, lásd: MARKÓ 1988 19.; eredetiben: HL. HM. 852. d. 2. cs. (Töredékek 1945-1947)

32 Személyével kapcsolatban sok kétely merült fel, a valóságban csak bitorolta századosi rendfokozatát és doktori címét, lásd: MARKÓ 1988 19.; mint Dr. Wiesz István (rendfokozat megjelölése nélkül) 1945. március 19-én lépett szolgálatba, lásd: HL. HM. 825. d. 1. cs. 20. sz. b. ig.

29 BÖLL Gábor: A VKF-2 szervezettörténete az újabb kutatások tükrében. In: Okváth Imre: Katonai perek 1945-1958. Tanulmányok a fegyveres testületek tagjai elleni megtorlásokról a hidegháború kezdeti időszakában. Történeti Hivatal, Budapest, 2001

gáról való gondoskodás volt.³³ Megalakulását követően az osztály feladata kibővült. Külön alosztály alakult a hadiüzemek nyilvántartásba vételére, valamint anyaggyűjtésre,³⁴ de már akkor felmerült, hogy az osztálynak idővel át kellene vennie a 2. vkf. osztály feladatkörét.³⁵ A januárban alakult, majd két hetes fennállását követően feloszlott szovjet-magyar nyomozó csoport tagja volt báró Kruchina Viktor folyamőr százados is. Őt a szervezet feloszlását követően először le tartóztatták, majd az újjászerveződő magyar pártok és prominens személyek kérésére szabadon engedték a szovjet hatóságok.³⁶ Szabadulása után Kruchina találkozott Hátszegi (Hatz) Ottó vk. ezredessel,³⁷ a Honvédelmi

Minisztérium budapesti megbízottjával, aki a Benczúr utca 41. alatt rendezte be hivatalát. Hátszegi Ottó ezredes és Vörös János vezér ezredes jól ismerte Kruchinát ezért felvették a HM 40. osztály állományába és törekedtek arra, hogy a vezető pozíciókba megbízható, nem kommunista személyeket helyezzenek.³⁸ Az osztályon belül létrehoztak egy nyomozó alosztályt, ez utóbbinak lett a vezetője báró Kruchina Viktor folyamőr százados.³⁹ A szovjet hatóságok a HM 40. osztály létrehozását követően is a katona szervezetet megkerülve, a politikai rendőrségnek adták át a vád nélkül letartóztatott magyar főtiszteket.⁴⁰

A Budapesten 1945 februárjának végétől működő HM 40. osztályával párhuzamosan, a Magyar Kommunista Pártnak is megvoltak a katonai nyomozó szervre és vezetőjére vonatkozó elképzelései. A MKP Központi Titkársága a párt egyik megbízható emberét, a MKP Katonai Bizottságának a vezetőjét, Pálffy György vezérkari századost jelölte ki hasonló feladatok ellátására és a katonai titkosszolgálatok újjászervezésére. Pálffy 1945. február 21-én érkezett meg Debrecenbe,⁴¹ ahol Rákosi Mátyás felfigyelt a volt vezérkari tisztre.⁴² A megszállt ország ügyeiben illetékes Szövetséges Ellenőrző Bizottság nagyhatalmi tagjai hivatalosan csak néhány nappal később, 1945. február 26.-tól kezdték meg a

33 OKVÁTH 2000 59.; GYARAKI 1995 107.

34 MARKÓ 1988 19.; GYARAKI 1995 107.

35 KRUCHINA 1961 331.

36 KRUCHINA 1961 330-331.

37 Hátszegi (Hatz) Ottó (1902. május 2. – 1977. július 21.) a háború alatt 1941 és 1944 között Ankarában volt magyar katonai attasé, ahol a kormány megbízásából felvette a kapcsolatot a nyugati szövetségesekkel. Hazánk német megszállását követően a Gestapo letartóztatta, majd szabadulása után Csatay Lajos honvédelmi miniszter szárnysegédje, aki előkészíti a Faragho-féle fegyverszüneti delegáció útját. A magyarországi harcok során november 7-én átment a szovjet csapatokhoz. A debreceni Ideiglenes Nemzetgyűlés alapító tagja, aki a Honvédelmi Minisztérium budapesti megbízottjaként összekötő volt a szovjetek és a katonai igazgatás között. Az ő feladata volt, hogy együttműködve a megszálló szovjet erőkkel felkutassa és megóvja a még a fővárosban lévő kincstári anyagot, képviselje a magyar katonai igazgatást, illetve megteremtse a feltételeket a minisztérium későbbi visszatéréséhez. 1945. április 5-én a szovjet államvédelmi szervek letartóztatták és 1952-ig vizsgálati fogságban tartották Moszkvában. Vitatott ankarai szerepvállalása miatt a Szovjetunió elleni diplomá-

ciai tevékenység vádjával 15 évre ítélték, de 1955-ben szabadult és hazatérhetett. A polgári életben helyezkedett el, 1977-ben hunyt el. GOSZTONYI Péter: Hátszegi-Hatz. Élet és irodalom. (1985. november 29.) 1985; Magyar Életrajzi Lexikon, HL. HM. Igazoló (Ig.) Bizottság (Biz.) 4648.

38 KRUCHINA 1961 331.

39 OKVÁTH 2000 59.

40 HL. HM. 1945. Eln. 20.015

41 SZAKÁCS-ZINNER 1997 137.

42 KUBINYI é. n. 53.

működésüket Debrecenben,⁴³ de a döntések meghozatalában ezt megelőzően, majd azt követően is a Szovjetunió akarata érvényesült. Debrecenben az újrainduló élet részeként mindennaposá váltak azok a fogadások, ahol a SZEB képviselői és az új magyar politika rend tagjai érintkeztek egymással. A Magyar Honvédelmi Minisztérium és demokratikus honvédség leendő vezetői között, a szovjet Vörös Hadsereg tisztjeit körülölelő fél karéjban már feltűnt Pálffy György,⁴⁴ aki volt hivatásos tisztként ekkor kaphatta vissza a zsidótörvények miatt elvett vezérkari tiszti rendfokozatát.⁴⁵ Februári megérkezését követően a honvédelmi miniszter 1945. március 3-án bízta meg a leendő osztály vezetésével.⁴⁶ A HM Defenzív Osztály megalakítására vonatkozó parancsot Kéri Kálmán vezérkari ezredes adta ki Pálffynak,⁴⁷ aki hozzálátott a még csak papíron létező osztály felállításához. Kéri a Debrecenbe érkező Pálffyval -volt tüzér önkéntesével- Vörös János irodájának előszobájában találkozott Elbeszélgették egymással, majd búcsúzáskor Pálffy megjegyezte, hogy átvette az osztály irányítását.⁴⁸ A debreceni viszonyokat és a politikai életben tapasztalt visszasságokat jelezte, hogy Kéri még a „*Gyurka, légy nagyon óvatos*” szavakkal figyelmeztette Pálffyt, aki erre búcsúzóul csak annyit válaszolt, hogy „*megpróbálok*”.⁴⁹ Az újonnan megalakult osztály Hadművelési Nyilvántartó Csoport fedőnéven, a

Katonai Főnökség VI. Hadművelési Csoport alárendeltségében szerepelt a SZEB-nek küldött, március 8-án kelt felterjesztésében.⁵⁰ A felterjesztésben még „*az új nemzeti hadsereg demokratikus alapokon való felépítése, a reakció elleni fokozott küzdelem és ennek útján Magyarország demokratikus fejlődésének biztosítása*” volt az álnéven „HM Hadművelési Nyilvántartó Osztály”-nak nevezett szerv feladata.⁵¹

Ezekben a napokban, az osztály megalakulását megelőző héten, 1945. március 4-én tartotta a Független Kisgazdapárt debreceni zászlóbontó ünnepségét, ahol az ország előtt álló politikai feladatok egyikét a következő hasonlattal jellemezte:

„*Budapesten is a romokat kell először eltakarítani, azután fognak hozzá az építkezéshez. Nekünk is a politikai élet romjait kell először eltakarítani és csak azután foghatunk hozzá az építkezéshez. Nagy feladat ez, mert a romok között figyelmen kívül kell hagynunk, sőt egyenesen meg kell semmisítenünk olyan építkezési anyagokat, amelyeket ha beépítenénk a nemzeti élet új épületébe, velük együtt ismét beleépítenénk a rothadást és a pusztulást.*”⁵²

Az elgondolással azonosulhatott Pálffy György is, aki átvette a kisgazda hasonlatot⁵³ és nem meglepő, ha a HM Katona Politikai Osztály feladatát az ország helyreállításában hasonlóan szemlélte:

„*Teljesen új házat kell építeni, de miután ezt csak a romokból nyert téglák segítségével*

43 MOL. XXVI-A-14. 1945. 02. 26. 9. sz.; 1945. 02. 28. 12. sz.

44 KUBINYI é. n. 37.

45 SZAKÁLY Sándor: Hadsereg, politika, társadalom. Lánchíd Kiadó, Budapest, 1991 46-48.

46 HL. HM. 1945. Eln. 20.375

47 OKVÁTH 2000 59.

48 KUBINYI é. n. 36.

49 KUBINYI 1989 239.

50 OKVÁTH 2000 59.

51 HL. HM. 1945. Eln. 48.175

52 MOL. XXVI-A-14. 1945. 03. 04. 15. sz.

53 Nem elhanyagolható körülmény, hogy Pálffy már 1942-ben csatlakozott az illegális kommunista párthoz, de pártutasításra 1943-ban a Független Kisgazdapárt polgári tagozatába is belépett.

lehet gyorsan elérni, fel kell használni az összes használhatót, még a kissé sérülteket is, mert ha jó a kötőanyag ezek is hozzájárulnak az épület szilárdságához. Szemétre kell vetni minden használhatatlant, hogy ne foglaljon helyet, ne hátráltassa az építés munkáját – ez volt a rövid tájékoztatás lényege.”⁵⁴ – emlékezett vissza Kornis Pál, a Katpol kommunista párttitkára.

Pálffy György 1945. március 3-án történt kinevezése és az osztály felállítására vonatkozó parancs kiadását követően részben megváltozott az eredeti koncepció. A miniszteri felterjesztések egy szélesebb körű jogosítványokkal rendelkező titkosszolgálat kontúrját rajzolták ki, míg az osztályvezető személye változatlan maradt. A szovjetek támogatását bírva, a SZEB-nek címzett hivatalos felterjesztés a személyi választás indoklásában kiemelte, hogy:

„(...) a kívánság egybeesik azzal a személyi lehetőséggel, hogy a katonapolitikai, és defenzív hírszerző szolgálatra megfelelő egyén immár rendelkezésünkre áll egy vezérkari tiszt személyében /: Pálffy Österreicher vk. szds. :/”⁵⁵

A már nem csak katonapolitikai, hanem hírszerző osztály felállítására vonatkozó felterjesztést 1945. március 12-én küldte a honvédelmi miniszter a SZEB elnökéhez:

„Kérem szíves jóváhagyását, hogy a Honvédelmi Minisztérium keretében a katonapolitikai, defenzív és offenzív hírszerző osztályt felállíthassam. A szervezet célja a honvédség keretein belül a fasiszta, reakciós tevékenység elleni küzdelem, az ellenséges hírszerzés aktív megakadályozása és a hírszerzés offenzív végrehajtása az ellenség által megszállt területeken.

A katonapolitikai és hírszerző osztály tevékenységét szíves jóváhagyásával a megfelelő

szovjet szervekkel szoros együttműködésben folytatná. (...)”⁵⁶

A katonai titkosszolgálatok feladatellátásában klasszikusnak számító hírszerzés már nem illeszkedett az előzetes fegyverszüneti egyezmény szövegéből származtatott politikai nyomozómunka logikájába. Az osztályvezető személyének indoklásában a szervezet feladatköre még csak katona politikai és az ehhez kapcsolódó defenzív hírszerző elemekből állt. A HM felépítésére vonatkozó március 8.-i dokumentumban még nem szerepelt a hírszerzés, az indoklás inkább a szervezet politikai nyomozó jellegét emelte ki.

A SZEB elnökéhez intézett, március 12-én kelt felterjesztés iratgyűjtőjének tárgy rovatóban eredetileg „Hírszerző osztály” megnevezés állt. Ez utóbbi elé írták oda tollal és valamivel később, hogy „Kat.pol. és” [Hírszerző osztály]. A felterjesztés érdekessége a feladatszabás, ahol a katona politikai mellett a defenzív és offenzív hírszerző tevékenység is szerepelt. A hírszerző részlegnek két feladata volt, amiből az egyik a hivatkozott felterjesztés alapján egyértelmű. A szolgálat célja az ország ellenség által még megszállt területein az offenzív hírszerzés folytatása volt. Az osztály megalakulásának pontos időpontja nem ismert, de az 1945. március 12.-i dátum a valószínűsíthető. A honvédelmi miniszter 1945. március 12-én terjesztette fel a kérelmet a SZEB elnökének és –bár a döntésre vonatkozó iratanyag nem maradt fenn– még aznap áthelyezték Horváth Tiva-

56 HL. HM. 1945. Eln. 20.269. Az eredeti szöveget a javításokkal, ceruzával elvégzett szórendi változtatások, tagolás figyelembevételével idéztem. Hibásan és részben más tartalommal közölte: EHRENBERGER Róbert (szerk.): A béketábor magyar hadserege A magyar demokratikus hadsereg és a Magyar Néphadsereg Hadtörténelmi Levéltárban őrzött katonai irataiból 1945–1957. PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 2001

54 KORNIS 1988 64.

55 HL. HM. 1945. Eln. 20.269

dar főhadnagyot és Kelemen György zászlóst a Pálffy György vezérkari százados vezetése alatt álló, a Honvédelmi Minisztérium IV. hadműveleti csoport alárendeltségébe tartozó Katona Politikai Osztályhoz.

A feladatszabás offenzív hírszerző tevékenységének realizálása a megalakítással egy időben vált megkérdőjelezhetővé. Ha a hivatalos indoklást követjük, a hírszerző részleg felállításának ötlete már a felterjesztés idején oka fogyottá vált. A HM Katona Politikai Osztály az illetékességi területét a dokumentum kiadását követő két héten belül elveszítette. Az 1945. március 12-én kelt felterjesztésben az offenzív hírszerző szerv illetékességi területét az országnak a német-magyar csapatok által még védett területeire terjesztették ki. A szovjetek 1945. március 16-án indították meg bécsi irányú támadó hadműveletüket és április közepére a harctevékenység az ország határaitól nyugatra helyeződött át. A hírszerző részleg a márciusot követő hónapokban még mindig csak papíron létezett, mégsem oszlatták fel. Hosszú ideig nem voltak meg a szakfeladat ellátásához szükséges személyi és anyagi feltételek. A hírszerző szerv felállításának ötlete -a korlátozott szuverenitással rendelkező országban- feltehetően szovjet sugalmazásra született, amikor azt már az iratokban foglalt cél nem indokolta. Megalakulását sem az országra háruló nemzetközi szerződésből eredő kötelezettségek, sem a hadiesemények nem igazolták. Mégis a felterjesztés és koncepció része maradt egy katona politikai (tulajdonképpen belső elhárító) és hírszerző osztály felállítása.

A szovjetek támogatásával és a Magyar Kommunista Párt instrukcióit követve az osztály 1945. március 12-én kezdte meg működését. A debreceni kormány és az újjászerveződő magyar haderő tagjainak korán feltűnhetett az osztály működésében rejlő veszély. Az osztály felállítására vonatkozó parancsot Kéri Kálmán vezérkari ezredes, a Honvédel-

mi Minisztérium Katonai Főnöke adta ki és elvben utasíthatta a minisztérium alárendeltségébe tartozó HM Katona Politikai Osztályt. Feltételezhetően ez az összeférhetetlenség vezetett el odáig, hogy a megalakulását követő két héten belül a honvédelmi miniszter –véltetően szovjet nyomásra- megszüntette a Honvédelmi Minisztérium IV. hadműveleti csoport alárendeltségébe tartozó osztály alárendeltségét és ideiglenesen közvetlen alárendeltségbe vonta.⁵⁷ Az alárendeltségi viszonyok megváltoztatásával egyidejűleg egy 1945. március 13-án kelt belső igazítás Kéri Kálmán vezérkari ezredesét március 5-ével a minisztérium állományából a 4. honvéd kerület parancsnokság állományába helyezte át.⁵⁸

Az osztály rövid debreceni periódusában szervezetről még nem lehetett beszélni, a HM Katona Politikai Osztály a gyakorlatban csak papíron létezett. Személyi és anyagi lehetőségei meglehetősen szűkösek voltak. Működé-

57 HL. HM. 825. d. 1. cs. 24. sz. b. ig.; Ezt az ideiglenes állapotot erősítette meg a Honvédelmi Minisztérium 1945. november 15.-én bevezetett új állománytáblája, ahol az osztály már véglegesen a miniszter közvetlen alárendeltségében szerepelt. Lásd: HL. HM. 1945. eln. 42.860

58 HL. HM. 825. d. 1. cs. 17. sz. b. ig.; A körülmények árnyaltabb megközelítéséhez hozzátartozik, hogy Kéri Kálmán vezérkari ezredes intelmei tükrözték a valóságot. 1945. augusztus 8-án őt is letartóztatták a HM Katona Politikai Osztály nyomozói és a Szövetséges Ellenőrző Bizottság Vilma királynő úti szovjet börtönébe hurcolták, ahol Nyugati kapcsolataira hivatkozva kémtevékenységgel és összeesküvéssel vádolták meg. Lásd: KUBINYI 1989 239., 243.; Az egymásra mutogatásból Kornis Pál, a szervezet egykori párttitkára is kivette a részét, amikor memoárjában kijelentette, hogy az ügyhöz sem a Katpolnak, sem az MKP-nak nem volt köze és Kéri Kálmán félreállításá mögött Vörös János honvédelmi miniszter interikája állt. Lásd: KORNIS 1988 82.

sét 1945. március 12-én három fővel kezdte meg. Az osztályvezető mellé, még az osztály megalakulásának napján áthelyezték Horváth Tivadart hivatásos főhadnagyot⁵⁹ és Kelemen György tartalékos zászlóst.⁶⁰ Az ezt követő egy hétben sem nőtt számottevően a létszám. Nagy (Gross) Gyula és Szabó József tartalékos hadnagyként 1945. március 15-én,⁶¹ dr.

Vértes Imre tartalékos főhadnagyot 1945. március 21-én,⁶² Ákos Sámuel és Serényi István tartalékos zászlósokat 1945. március 23-án helyezték az osztályra.⁶³ A debreceni pár hetes időszakban csak néhány hivatásos, de annál több tartalékos állományú tiszttel és tiszthelyetessel, a HM őrzászlóaljban szolgált, majd a minisztériumi létszámkorlátozások miatt leszerelt és polgári alkalmazottként tovább foglalkoztatott, a Szovjetunióban antifasiszta iskolát végzett kommunista került az osztályra.⁶⁴ Az osztály felszereltsége, a Honvédelmi Minisztérium egészére jellemző mó-

59 Horváth Tivadar 1945. március 12.-i hatállyal, március 13-án helyezték az osztályra, majd két és fél hónappal később, 1945. május 30-ával az 1. honvéd kerületi parancsnokság létszámfeletti állományába helyezték át Távozásának körülményei nem ismertek, de az osztály iratanyagai között megtalálható a (Vecsey) Horváth Tivadar ht. fhdgy., a HM Katona Politikai Osztály volt beosztottjának ügyére vonatkozó üres akta. HL. HM. 825. d. 1. cs. 17. sz. b. ig.; HL. HM. 825. d. 5. cs. 29. sz. h. pcs.

60 Kelemen György zászlós származása miatt a nagykáta 101/10. munkásszázadnál teljesített szolgálatot a háború alatt. A század aknakuatást végzett a brianszki erdőben, ahol 1943 júniusában megsérült egy felrobbanó aknával. Miskolcon bal lábát amputálták, 75%-os rokkant, így élte át a pesti ostromot. Gyalog, két mankóra támaszkodva indult el februárban Debrecenbe, hogy szolgálatra jelentkezzen. Vecsésnél az oroszok felvették egy autóra. Debrecenben március 12-én helyezték át az osztályra, április 8-án lépett szolgálatba. Az osztályon segédtiszti beosztásban, majd az Elhárító alosztály előadójaként szolgált. Részben egészségi állapota miatt augusztus 20-ával nemtényleges viszonyba helyezték. HL. HM. 825. d. 1. cs. 27. sz. b. ig.; HL. HM. 825. d. 5. cs. 69. sz. h. pcs.

61 Nagy (Grósz) Gyula hadnagy 1945. március 15-én került az osztályra, ahol az Elhárító alosztály (I.) Vizsgálati főcsoportjában szolgált. HL. HM. 825. d. 5. cs. 19. és 22. sz. h. pcs.; Szabó József hadnagyot 1945. március 15-én osztották be az osztályra, ahol a Budapestre költözést követően az Elhárító alosztály (I.) Vizsgálati főcsoportjába került. 1945. november 1.-vel az osztályról a Központi Tábori Pos-

tahivatalhoz helyezték át. HL. HM. 825. d. 5. cs. 22. és 118. sz. h. pcs.

62 Dr. Vértes Imre főhadnagy eredetileg gyógyszerész, aki baráti kapcsolatokat ápolt az osztályvezetővel és gyakorlatilag helyettesként funkcionált. Pálffy meghívására 1945. március 21-én előadóként került az osztályra, a Budapestre költözést követően az Elhárító alosztály (I.) Vizsgálati főcsoportját vezette.

63 Ákos Sámuel zászlóst 1945. március 23-án előadónak osztották be az osztályra, ahonnan június 14-ével hadnagyként helyezték nemtényleges viszonyba. HL. HM. 825. d. 1. cs. 24. sz. b. ig., HL. HM. 825. d. 5. cs. 39. sz. h. pcs.; Serényi (Steiner) István zászlós még Steiner István néven, alhadnagyi rendfokozatban szolgált a csehszlovák dandár és a Vörös Hadsereg között, mint összekötő az 1944 novembere és 1945 márciusa közötti időszakban. A dandár Csehszlovákia és Magyarország területén működött, ahol Serényi kémelhárító feladatot látott el. Az ott elért alhadnagyi rendfokozatot a szovjetek igazolták és támogatták 1945. márciusi áthelyezését. 1945. március 23-án, mint tartalékos zászlós került a HM Katona Politikai Osztályra, ahol igazolták a rendfokozatát. 1945. május 1.-től már alhadnagyi, 1945. december 20.-tól pedig főhadnagyi rendfokozatban szolgált. HL. HM. 1945. Eln. 122.029; HL. HM. 825. d. 5. cs. 22. és 141. sz. h. pcs.

64 HL. HM. 1945. Eln. 21.165

don szegényes volt. A márciusi időszakban az osztály összes vagyona egy páncélszekrény volt,⁶⁵ amit a minisztérium áprilisi Budapestre költöztetésekor is magukkal vittek.⁶⁶

A HM Katona Politikai Osztály szervezeti felépítéséről még hónapokig nem beszélhetünk. Szervezési kereteiről a miniszteri felterjesztés nem rendelkezett⁶⁷ és még további hónapoknak kellett elteltie ahhoz, hogy a papíron hírszerzéssel és elhárítással foglalkozó osztály valóban el tudja látni feladatait. Ha kezdetben túl sok anyagi- és eszköztámogatást nem is, feladatot annál többet kapott a 36. évébe lépett Pálffy György vezérkari százados. Az osztálynak meg kellett akadályoznia az ellenség aktív hírszerző tevékenységét, valamint aktív hírszerzést kellett folytatnia az ellenség által még megszállt területeken, mindezt a szovjet szervekkel szoros együttműködésben. Felelősségre vonás céljából fel kellett derítenie, ki kellett vizsgálnia és nép-bírótság elé kellett állítania a Horthy-hadsereg volt tagjai közül a háborús és népellenes bűncselekmények elkövetőit. A politikai vizsgálat során kiemelten kellett kezelnie a volt 2. hadsereg személyi állományát és biztosítania kellett, hogy a bűnösök a megérdemelt büntetést kapják. Közre kellett működnie a volt tábornokok, tisztok és tiszthelyettesek igazoló eljárásaihoz szükséges adatok, tények beszerzésében, valamint állandó és szoros ellenőrzés alatt kellett tartani a volt tiszteket és a velük kapcsolatot tartó polgári egyéneket, hogy felderíthesse és leleplezze utóbbiak összeesküvés szándékát. Az új demokratikus honvédség újjászervezésével párhuzamosan meg kellett szervezni a katonai elhárítást, hogy ezzel biztosítsa a kialakulóban lévő hadsereg zavartalan szervezését és működé-

sét a belső és külső ellenség tevékenységével szemben.⁶⁸

A PÁRHUZAMOSÁGOK FELSZÁMOLÁSA

A Honvédelmi Minisztérium több szakaszban települt át Budapestre. A HM Katona Politikai Osztály az elsők között, április 13-án reggel érkezett meg a nyugati pályaudvarra. Alig néhány fővel és egy páncélszekrénnel rendezkedtek be az V. kerület Alkotmány utca 5-7. szám alatt lévő romos épület egy-két használható földszinti és harmadik emeleti szobájában, ahol sem berendezés, ablak, vagy zárható ajtó nem volt.⁶⁹ Az első budapesti napokra Kornis Pál így emlékezett vissza:

„Szervezetéről ezekben a napokban még nem beszélhetünk, az első napokban még tízen sem voltunk. A gazdasági hivatali főnök és Vértesszázados kivételével mindnyájan nyomozók voltunk, s Pálffy közvetlen irányítása alatt kezdtünk a munkához. (...) A Katonapolitikai Osztály tehát nehéz körülmények között kezdte munkáját. (...) Ezt az időszakot eredeti dokumentumok segítségével nem lehet feldolgozni, mert nincsenek dokumentumok, annak idején se készültek.”⁷⁰

A HM Katona Politikai Osztály első feladata volt, hogy SZEB segítségével felszámolta a HM 40. osztályának tevékenységét.⁷¹ Már másnap, április 14-én letartóztatták a konkurens osztály tagjait, akiknek a ténykedése a különböző túlkapások és razziaák miatt már kezdett kényelmetlenné válni.⁷² Kornis így

68 HL. Tgy/II. II/B-4. 4.

69 KORNIS 1988 61., 64.

70 KORNIS 1988 64-66.

71 KORNIS 1988. 65.

72 MARKÓ 1988 19.; Vörös János honvédelmi miniszter április 9-én tartott ünnepélyes budapesti fogadásán a HM 40. osztályának munka-

65 HL. Tgy. 295/3098.

66 KORNIS 1988 65-66.

67 HL. HM. 1945. Eln. 20.269

emlékezett vissza a párhuzamosan létező katonai politikai osztályokra:

„Az első operatív feladat mindjárt az első napon – a legnagyobb meglepetésünkre – a Budapesten már működő Katona Politikai Osztály felszámolása volt. A Honvédelmi Minisztériumnak ugyanis Budapesten működött egy kirendeltsége – a magát német ügynökből demokratává átfestő Hátszeghy (Hatz) Ottó vezetése alatt, s ennek keretében egy Vészi nevű szélhámos néhány emberrel, főként kalandorral létrehozott egy úgynevezett katonapolitikai osztályt is. Igazolványt készítettek, felhatalmazták magukat letartóztatások fogadására, saját szakállukra jártak el, minden törvényes alap nélkül cselekedtek, megfélemlítésekkel visszaéléseket követtek el.”⁷³

A bebörtönzéseket a baloldali Szociáldemokrata Párt, valamint Vörös János és Szent-Györgyi Albert tiltakozása akadályozta meg és elérték a két szervezet egyesítését és

társai mindenki előtt próbálták meg letartóztatni a szélhámos, de befolyásos barátokkal bíró Grosz Gyula hadnagyot. A letartóztatást akkor Vörös Jánosné akadályozta meg. Pár nappal később ismét diszkreditálta magát a Vészy által irányított osztály, amikor vezetésével április 12-én 250 fő, katonák és rendőrök indultak razziaira a belvárosi éjszakába a Vörösmarty téren. A razzia szerveztlensége és a túlkapások következtében az akció hatalmas politikai hullámokat vert fel, aminek eredményeként Vészyt leváltották az osztály éléről, majd nem sokkal később a szovjetek letartóztatták.

73 KORNIS 1988 65.

állománya egy részének átvételét.⁷⁴ A beosztottak közötti rivalizálás és politikai ellentétek mindvégig megmaradtak, de egyelőre kompromisszumos megoldásként a Honvédelmi Minisztérium 40. és Katona Politikai Osztályai összeolvadtak, míg az elnevezése továbbra is HM Katona Politikai Osztály maradt.⁷⁵ Az osztály vázát az alapfeladatok ellátását szolgáló Elhárító és Hírszerző alosztályok, valamint adminisztratív csoportok alkották, amelyek a budapesti szegényes körülményekre építve hónapok munkájával érték el, hogy az elvi szervezési kereteket és szakfeladatok ellátását tartalommal töltsék meg. A hírszerzés a maga klasszikus értelmében még nem működött, de már létezett egy Rádió főcsoport. Az elhárító alosztályon belül két Vizsgálói és egy Nyomozó főcsoport látta a honvédségi munkával kapcsolatos igazoló és elhárító feladatokat, míg a hadosztályoknál megszervezték a hadosztályparancsnok mellett működő „D” tiszti szolgálatot.⁷⁶ Hiány volt megfelelő szakemberekből, valamint a háborút követő állapotok miatt nem lehetett tudni, hogy a hivatalos áthelyezéstől számítva mennyi idő telik el egy-egy személy bevo-

74 Az osztályra átvett alkalmazottak között volt Kruchina Viktor, Dénes László, Szalay Péter, Szörényi Endre, Tarnóczy Imre, Varjú Kálmán; lásd: OKVÁTH 2000 59.

75 KRUCHINA 1961 332.; FÖLDY 1988 67.

76 Lásd: Defenzív tiszti; OKVÁTH 2000 60.; GYARAKI 1995 107-108.

nulásáig. A személyzet válogatását a kezdeti időszakban maga Pálffy végezte, aki a hivatásos honvéd- és csendőrtiszteket is átvette az osztályára, illetve nagy hangsúlyt fektetett a 2. vkf. osztály volt beosztottjainak felkutatására, kihallgatására és esetleges átvételére.⁷⁷ Az osztály állományhoz képest megközelítőleg kétszer annyi polgári alkalmazott társult, akik az adminisztratív csoportok dolgozóit, vagy a Nyomozó főcsoport nyomozóit adták.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az osztály Budapestre költözését követően még több hétnek kellett eltelnie ahhoz, hogy konszolidálódjanak az állapotok és meginduljon a szervezet tevékenységének

dokumentálása. Az 1945 januárja és májusa között eltelt hónapok a magyar köz- és államigazgatás, közte a magyar katonai titkosszolgálatok újjászervezésének időszaka volt. A katonai titkosszolgálatok újjászervezése nem nélkülözhetette az ország belső állapotából és az előzetes fegyverszüneti egyezményben foglaltak betartásából adódó követelményeket. Egy folyamat részeként a katona politikai nyomozó munka fokozatosan átalakult és feladatellátásukban megjelent a klasszikus hírszerző és (kém-)elhárító funkció.

Az ország történelmében törésvonalat jelentő 1945-ös év teljesen átformálta és megváltoztatta a katonai államvédelmi szféra szervezeti kereteit. Az egyes katonai titkosszolgálatok létrejötté vagy megszűnése mögött az ország meghatározó politikai erői álltak. Az irányításukért vívott küzdelemből a szovjetek támogatását élvező Magyar Kommunista Párt, valamint HM Katona Politikai Osztály került ki győztesen és határozata meg az elkövetkezendő évek belpolitikai eseményeit.

⁷⁷ A szervezet tevékenysége szempontjából meghatározó személyek közül lásd például: Gát Zoltán alezredes 1945. június 22-én, Korondi Béla György csendőr százados 1945. július 30-án, Szentfalvy Jenő alezredes 1945. július 15-én, Váradi Tibor hadnagy 1945. augusztus 1-én került áthelyezésre az osztályhoz.

SŐREGI ZOLTÁN: ADALÉKOK A BUDAPEST OSTROMÁBAN HARCOLÓ CSENDŐRALAKULATOK TÖRTÉNETÉHEZ

1944. szeptember 23-án Battonyánál a szovjet csapatok átlépték a trianoni magyar határt és a hátráló német-magyar csapatok nyomában egyre nagyobb tért nyertek az Alföldön. A német felső vezetés elhatározása folytán a tengelyhatalmak csapatai a magyar fővárost a Vörös Hadsereg közeledtével nem üritették ki, így Budapest erőddé vált. A magyar kormányzat ellenezte a helyiségarcot, csupán a várost védő Attila-vonal¹ tartását vélték célszerűnek.

Budapest menetből történő elfoglalását a szovjetek nem tudták megvalósítani. Bár november elején elérték Pest déli peremét, támadásuk kifulladás, és súlyos veszteségeik miatt november 5-én előrenyomulásuk megállt. A front ezen a szakaszon megmerevedett. Az első roham megghiúsulása után a szovjet csapatok megkezdték a magyar főváros átkarolását nyugati irányból. November 21-én átkeltek a Csepel-szigetre, majd december 4-én súlyos veszteségek árán Ercsinél a Duna jobb partján foglaltak hídfőállást. Időközben délnyugati irányból a 3. Ukrán Front csapatai is beérkeztek, így lehetségessé vált Budapest teljes bekerítése. A gyűrű 1944. december 26-án zárult be, a fővárosban állomásozó katonai alakulatok és nagy létszámú polgári lakosság körül. Budapest védelmét a magyar I. hadtest parancsnoksága (hadtestparancsnok v. Hindy Iván altábornagy) illetve a német

IX. SS hegyihadtest (hadtestparancsnok Karl Pfeffer-Wildenbruch SS-Obergruppenführer) látta el. E két magasabbegység alárendeltségébe számos töredékalakulatot, eseti harcsoportot soroltak be.² Ezek a rögtönzött alakulatok változó harcértékkel bírtak, de általában jellemző volt rájuk az, hogy csak korlátozottan feleltek meg az első vonalban történő bevetésre. Felszerelésük és kiképzésük nem tette alkalmassá őket arra, hogy a szovjet csapatokkal szemben huzamosabb ideig helytálljanak. Páncéltörő lövegekkel és nehézfegyverekkel hiányosan voltak ellátva, legénységük többnyire nagyon fiatal vagy idősebb emberekből állt. Általában a harci kedv hiánya jellemezte őket, hiszen az események végkifejlete látható volt.

Ilyen rögtönzött alakulatok voltak a csendőrzászlóalj is, amelyeket a hadi helyzet romlásával általában a kiürített területek csendőrséinek legénységéből szerveztek és a harcoló alakulatok közé ékelve vetettek harcba. Az első vonalbeli bevetéshez a csendőralakulatok nem voltak megfelelően ellátva, gyakran az olyan alapvető felszerelési cikkek is hiányoztak, mint például az evőkészlet vagy a rohamsisak. Kivéteklént említhetjük a galántai csendőrzászlóaljat, amelyet 1943-ban állítottak fel sorozott legénységből, a tervek szerint karhatalmi feladatok ellátására.³ A zászlóalj

1 A német hadászati-hadműveleti védelem pesti hídfőt védő, önálló támpontokból álló védelmi rendszere. Védelmét magyar és német csapatok közösen látták el

2 Bővebben lásd: Ungváry Krisztián: Budapest ostroma. Corvina Kiadó, Budapest, 1998. (A továbbiakban Ungváry) 65-74.o.

3 dr. Rektor Béla: A magyar királyi csendőrség oknyomozó története, Árpád könyvkiadó vál-

első parancsnoka vitéz Czigány József ezredes⁴ volt, akit Ládai István ezredes követett. 1944.08.18-ától vitéz nemes kibédi Péterfy Jenő alezredes került az alakulat élére. Őt Barabás József alezredes követte, akit betegsége miatt Szily István őrnagy helyettesített, a tényleges vezetési feladatokat azonban Pálffy László százados végezte – egybehangzó visszaemlékezések szerint kitűnően – mint nagy tapasztalatokkal rendelkező, jól képzett tiszt.

A galántai zászlóaljban kívül további négy csendőrzászlóalj került be az ostromlott fővárosba. Ezek voltak: a székelyudvarhelyi (zászlóaljparancsnok vitéz Kiss László alezredes), a beszercei (zászlóaljparancsnok vitéz Pásztóhi Ernő alezredes), a zilahi (zászlóaljparancsnok Andrási Gyula őrnagy), valamint a pécsi (zászlóaljparancsnok vitéz Gaál Lajos alezredes). Az öt csendőrzászlóalj, továbbá az ostromgyűrűben tartózkodó egyéb csendőr alakulatok becsléstől adatok szerint összesen mintegy 160 tisztet és 3000 fő legénységet számláltak,⁵ az összevont csendőrerők parancsnokságát a fővárosban Szilády Gyula ezredes látta el.⁶

Vörös János vezérezredes, a Honvéd Vezérkar főnöke 1944. október 9-én elrendelte, hogy Hindy Iván altábornagy, mint az I. hadtest parancsnoka, szervezze meg a főváros védelmét. Ehhez a honvédség egységei mellett rendelkezésére bocsátotta a Budapesten, illetve környékén állomásozó csendőr és rendőr alakulatokat is.⁷

A CSENDŐRCSATOK HARCÉRTÉKE

Általánosságban elmondható, hogy a Magyar Királyi Csendőrség csapatainak harci bevetését többnyire a kényszer szülte. A legtöbb csendőr alakulat sem kiképzésénél, sem felszerelésénél fogva nem volt alkalmas az első vonalban való alkalmazásra. A csendőr-alakulatok többnyire csak 95/31 M. Mannlicher karabélyokkal volt felszerelve, nehézfegyverzettel szinte egyáltalán nem voltak ellátva. A legelemibb feltételekkel sem rendelkeztek, amelyek lehetővé tették volna, hogy az arcvonalban teljesítsenek szolgálatot. Így az alakulatok többsége nem volt felszerelve evőkészlettel, rohamsisakkal, gyalogsági ásóval. A szolgálatot hosszú csendőrköpenyben és csizmában látták el, ami a lövészárokból való mozgást nagymértékben megnehezítette.

Fontos nyomatékosítani, hogy a tárgyalt csendőralakulatok – a galántai zászlóalj kivételével – ad hoc jelleggel kerültek megszervezésre, a kiürített területek csendőr-őrseinek állományából. Így szervezetük, bevetetőségük, létszámuk esetenként változott, egységességről nem beszélhetünk.

A csendőrlegénység békeidőben a sorkatonai, valamint a próbaszolgálatuk időtartama alatt ugyan részesültek gyalogsági kiképzésben, de a szolgálattal töltött évek során az itt tanultak elhalványultak, feledésbe mentek. Így megállapíthatjuk, hogy az alapvetően közbiztonsági és karhatalmi feladatokat ellátó csendőrök csak harcfejelem-biztosításra, vonalzárásra, valamint a frontvonal mögötti területek rendjének biztosítására lettek volna alkalmasak. Ennek ellenére gyakran vetették be őket az első vonalban, ha ezt a harcászati helyzet szükségessé tette.

lat, Cleveland, USA, 1980 (a továbbiakban Rektor), 482.o.

4 A rendfokozatok előtt (kivéve Hindy Ivánt és Vörös Jánost, valamint azokat a tiszteteket, ahol a fegyvernemet külön jelöltük) mindenhol értelemszerűen a „csendőr” jelző értendő – S. Z.

5 Ungváry 67. és 100.o.

6 Rektor, 282. o.

7 [szerk.] Számvéber Norbert: *Erőd a Duna*

mentén – A Budapestért 1944-45-ben folytatott harcok katonai iratai a Hadtörténelmi Levéltárban. (Bp. 1999. A továbbiakban: *Erőd...*), 29.o.

Az ostrom során alkalmazásra került csendőregységek közül a galántai csendőrzászlóalj rendelkezett a legszámottevőbb harcértékkel. Hat századából három pus-kás, egy-egy kerékpáros, nehézfegyver-és és könnyű harckocsiszázad volt, kiegészítve egy híradó- és egy árkász-szakasszal. Páncélosszázaduk 12 darab 35M. Ansaldó kisharckocsival, illetve egy szakasz Csaba típusú páncélgépkocsival volt felszerelve, a nehézfegyver-századot aknavetőkkal, géppuskákkal és páncéltörő ágyúkkal látták el.⁸ Az Ansaldók már a háború elején sem bizonyult hadi alkalmazásra megfelelőnek, a siker legcsekélyebb reménye nélkül kellett szembe szállniuk a szovjet harckocsikkal. A zászlóalj gyalogszázadai rajonként egy 31. M. golyószóróval voltak ellátva. Legénységük első évüket leszolgált sorozott honvédekből állt, akik hagyományos csendőrségi, közrendvédelmi feladatokat nem teljesítettek. Egyenruhájukon acélzöld-buzérvörös csendőrhajtókat viseltek, Bocskai-sapkájukon kistollforgó volt, utalva ezzel a csapattest rendvédelmi funkciójára.

A megbízható, kormányzóhú alakulatot első ízben 1944. június 26-án rendelte Budapestre Endre László belügyi államtitkár. Ennek okáról a mai napig viták zajlanak, egyesek szerint „csendőrpuccs” készült, amely során szélsőjobboldali körök a kormányzó ellen kívánták a csendőröket felhasználni, mások szerint zászlószentelési ünnepségre érkeztek a fővárosba. Egy harmadik nézet szerint a budapesti gettó deportálására akarták felhasználni a csendőröket. Több hajdani szemtanú beszámolója szerint a galántai zászlóalj a feladatot illetően nem kapott tájékoztatást semmiről. A kirakodást követően a józsefvá-

rosi pályaudvart nagy erejű szövetséges légitámadás érte, amelynek számos csendőr is áldozatul esett.

A zászlóalj 1944. július 7-én tért vissza Galántára, majd augusztus elején hagyta el ismét helyőrségét, a bácskai Palánkára vonultak. Három hét partizánvadász szolgálat után bevagoníroztak és Budapestre vonultak, ezzel egyidejűleg áthelyezték Ládai István ezredest, helyette kibédi Péterffy Jenő ezredes vette át a parancsnokságot. Ismét a Ludovika Akadémia épületében lettek beszál-lásolva, járőrszolgálatot láttak el. A nyilas hatalomátvételt követően az alakulat vezetését az addigi zászlóaljparancsnok-helyettes, Barabás József alezredes vette át, akinek parancsnoksága alatt vasúti szállítással Siklósra vonultak. Itt részlegekre osztva folyam-megfigyelési, rendfenntartó feladatokat láttak el, a Waffen-SS 13. (1. horvát) „Handschar” fegyveres-hegyihadosztályának harccsoport-jait támogatva.

December elején ismét a fővárosba rendelték az alakulatot. A harcselekményekbe első ízben akkor avatkoztak be, mikor a szovjet csapatok déli irányból közelítették meg a fővárost, birtokba véve a Csepel-sziget nagy részét. 1944. november 20-án a zászlóalj több más alakulattal együtt Csepelre vonult, megerősíteni a sziget északi részének védelmét. Itt Németh Dezső huszár alezredes, a 2. huszárezred parancsnoka irányította a védelmet a lakihegyi adótorony óvóhelyéről.⁹ Ezekben a harcokban esett el Halmos Ödön főhadnagy, a 3. század parancsnoka, miközben gyalogcsendőr századával szuronyrohamot hajtott végre a szovjet csapatok ellen, valamint ekkor tűnt el Szentesi Miklós főhadnagy (súlyos sebesülése után hátraszállítás közben). November 30-án a visszavonuló német csapatok felrobbantották a lakihegyi adótoronyot, ezt követően a páncélos századot kivonták a megrö-

8 André László szkv. csendőr szds.-sal 2006.04.20-án készített interjú, anyaga a szerző birtokában. (A továbbiakban. André-interjú.)

9 Uo.

vidített arcvonalból, Budatétényen keresztül a hüvösvölgyi Bolyai Akadémiára vonultak.¹⁰ A gyalogszendőr-századok a Háros-szigeten, illetve Budafokon foglaltak állást, a kerékpáros század december 29-éig¹¹ tartalékban volt, míg a páncélos század részei a Svábhegy oldalában vett részt elhárító harcokban¹², parancsnokságuk a Bolyai Műszaki Akadémián települt. A szovjet harckocsik december 24-én elérték a Szépjuhásznét, majd kijutottak a Budakeszi út–Hüvösvölgyi út torkolatához, ahol jelenleg a Szépilona kocsiszín, illetve egy gyógyszertár található. A szovjet csapatok váratlan megjelenése a budai oldalon arra kényszerítette a német-magyar hadvezetést, hogy minden számba jöhető erőt mozgósítva védővonalat hozzanak létre a főváros nyugati részén. A galántaiak páncélos századát is riadóztatták, de – befagyott hűtővizük miatt – a Csaba páncélgépkocsik mozgásképtelenné voltak, így ott kellett hagyni őket a laktanya udvarán, a csendőrök az északi kapun át gyalogosan távoztak.¹³ Az Ansaldo kisharckocsik Miután elhagyták a laktanyát, a Rózsadombon foglaltak állást.¹⁴ Másnap a budai Várba vonultak, a továbbiakban a Rózsadomb oldalát az 1. egyetemi rohamzászlóalj zárta le járőrözéssel.¹⁵ Szily István őrnagy és törzse végül az Úri utcában szállásolt be, miután az eredetileg kijelölt Nádor laktanya (ma a Had-

történeti Intézet és Múzeum épülete) ekkor már ellenséges tűz alatt állt. A zászlóalj alárendeltségéből a kb. 150 főből álló gyalogsított páncélos századot kivonták, azt német vezénylet alá helyezték. A század dr. André László cső. főhadnagy (1945. január 1-étől százados) parancsnoksága alatt a királyi palota pincéjébe vonult. Itt feladatául kapta a Várkert védelmét az esetlegesen a Duna felől induló támadással szemben. A század mellé dr. Reichel SS-Obersturmführert rendelték összekötőül a német parancsnokság felé.¹⁶ A századdal együtt került elhelyezésre a zászlóalj árkász szakasza is, amely addig nem vett részt a harcokban.¹⁷ A szakasz egyik tagja így idézi fel a körülményeket:

„.....Az oroszok a pesti Dunapart elfoglalása után a budai oldalon történő minden mozgásra lőttek...(..) Különösen lőttek bennünket a Bazilika kupolájából. Csak a Palota pincéi voltak alkalmasak elhelyezésre. Azokban túlnyomó többségben német sebesültek feküdtek. Az alagút folyosóin csak lábnyom szélességű rész maradt az elmenetelre....”¹⁸

André főhadnagy védőkörletét (a siklótól a Döbrentei tér feletti területig) golyószórós állásokkal rendezte be, mivel a század semmilyen egyéb nehézfegyverrel nem rendelkezett. Miután a pesti oldal felől a szovjet csapatok dunai átkelésére nem került sor, így az egységnek csak a légitámadásokkal és az egyre erősebb tüzérségi tüzellel kellett szembenéznie. A szovjet repülők meg-megújuló támadásaira az egykori századparancsnok így emlékezett:

„Tehetetlenül néztük az orosz bombázók gyilkos támadásait nap, mint nap után a vár ellen. Szuromi cső. szerzett egy nehézpus-

10 Uo.

11 TH V 47.157/188 zsidányi Szabó János csendőr főhadnagy vallomása

12 Ezt dokumentumok nem támasztják alá, azonban André László visszaemlékezése szerint Horvay Attila hadnagy Ansaldo kisharckocsijában itt kapott súlyos fejlövést, amibe később bele is halt. Ezek szerint kisebb részek a jelzett helyen harcoltak.

13 André-interjú

14 André-interjú

15 Ungváry, 137.o.

16 André-interjú

17 Dr. Birkás János zászlós 2006. 11. 21-én kelt levele a szerzőhöz.

18 Uo.

kát, amit a palota gyönyörű rácsos kapujába rögzítve használtunk az alacsonyán támadó géppuskázó vörös gépek ellen. Nem sok eredménnyel sajnos mivel a gépek csak pillanatokig voltak láthatók és máris eltűntek a Sándor tér felett."¹⁹

A gyalogos csendőrszázadok egészen január elejéig harcérintkezésben maradtak a szovjet csapatokkal. A német 271. népi gránátos-hadosztály (harccsoport-parancsnok: Kündinger alezredes) alárendeltségében harcolva, sokszor német csapatokkal keveredve vonultak vissza. Rövid ideig védelemben voltak a Kamaraerdőben, ahonnan egészen a kelenföldi vasúti töltés vonaláig hátráltak.²⁰ Ellenlökésekkel tarkított védelmi harcokat vívtak a Kelenföldi pályaudvar környékén, majd miután a német csapatok a vonalban álló csendőralakulat mindkét szárnyát fedezetlenül hagyták, a csendőrszázad Lám Béla főhadnagy vezetésével a Károly király lakatanyába vonult, helyüket a zászlóalj addig tartalékban álló kerékpáros százada vette át (századparancsnok zsadányi Szabó János főhadnagy). A kerékpáros század rövid idő leforgása alatt több súlyos támadást kapott, 152 fős létszámából két nap leforgása alatt 54 harc képes csendőr maradt. A leharcolt századot kivonták az arcvonalból. Valószínűleg ekkor esett el a vitéz Ághy Zoltán hadnagy szakasparancsnok, aki csendőrei visszavonulásának fedezésére a tenyészállatvásár-telepen maradt vissza az elhagyott védővonalon lőszerezéssel és gránátokkal. A zászlóalj áttelepült a Villányi út 83-85 szám alá, ahol mintegy öt napig tartózkodtak, majd az egyre fogyatkozó létszámú egység a Kossuth téri Földművelésügyi Minisztérium (FM) pincéjébe költözött. A fennálló állapotokat Lám Béla főhadnagy a következőképpen jellemezte:

„Az emberek háromnegyed része ekkorra már kisebb vagy nagyobb sebesülést szenvedett. A zászlóalj-parancsnokság Budán, a Dísz tér 12. szám alatti Baky-házban alakította ki harcálláspontját. A megmaradt egységek a város különböző részein voltak „bevetésen”, alkalmazásban. A kerékpárosok maradéka a Vár pincéjében talált óvóhelyre, a Széki (Széki István csendőr zászlós – S. Z.) vezette nehézfegyver-század a Mosonyi utcai rendőrlaktanyába hátrált.”²¹

Abból kiindulva, hogy január elején, a viszonylagos nyugalmi helyzetet kihasználva a IX. SS-hegyihadtest parancsnoksága a Kündinger-harccsoportot a pesti oldalra irányította²², valószínűsíthetjük, hogy a zászlóalj formailag továbbra is ennek a német egységnek az alárendeltségében maradt. Első vonalbeli bevetésre a továbbiakban nem került sor, a csendőrök a főellenállási vonal mögött járőröztek, akadályozták az átszivárgott szovjet katonák tevékenységét. Erre annál is inkább szükség volt, mert a sűrűn beépített területen főellenállási vonal alig létezett, és az átjutott szovjet katonák rendszeresen zavart keltettek.

A leharcolt alakulatot tisztjei igyekeztek megkímélni attól, hogy felesleges véráldozatot kelljen hozniuk. Január 17-én délelőtt egy főhadnagy érkezett az FM pincéjébe, és kilátásba helyezte, hogy a könnyebb sebesülteket a délután folyamán „igénybe veszi” (erre valószínűleg azért volt szükség, mert a szovjet csapatok a jelzett időpontban már a Nagykörút vonalán álltak, a pesti oldal eleste csak órák kérdése volt – S.Z.). Ezt megelőzendő, a súlyos sebesülteket felügyelet alatt hátrahagyva a harc képes részek és a könnyű sebesültek csatlakoztak a Várban állomásozó zászlóalj-parancsnoksághoz. Az ostrom vé-

19 André-interjú

20 TH V-146/090 Dobó Ferenc vallomása

21 Lám, 75. o.

22 Ungváry, 122.o.

géig ezek a leharcolt részek már nem vettek részt a harctevékenységekben, mint ahogy a kitörésben sem. A galántaiak városban elszórt részei gyakran vettek részt a rend fenntartásában, igyekeztek megfékezni a garázdálkodó nyilas csoportokat, illetve a fosztogatókat.²³

A szovjet csapatok érkezése előtt az állományban lévő hadapród őrmestereket utolsó intézkedésként zászlósokká léptették elő, hogy tisztként essenek fogságba.²⁴ A zászlóalj parancsnoksága megkísérelte a csendőröket összegyűjteni, hogy zárt egységben fogságba esve elkerülhessék az esetleges atrocitásokat²⁵. A parancs kevés helyre jutott el, a legtöbben egyénileg, vagy saját alegységükkel estek fogságba. A galántai csendőrzászlóalj utolsó óráit ismét Lám Béla segít felidézni:

„...Ránk köszöntött február 12-e. Feltűnően nagy csend uralkodott az utolsó szabad hajnalon. (....) A kapuban álltam, a legénység a pincében várakozott, a fegyverek az udvaron halomra dobálva heverték, amikor két civil férfi jelent meg egy nagy lepedővel és létrával. (...) A várakozással teli csöndet a Honvédelmi Minisztérium oldalán piros kokárdás magyar tiszt vezette orosz járőr géppisztolysorozata törte meg. A szovjet hadsereg megkezdte a Vár birtokba vételét....”²⁶

Molnár Andor így emlékszik vissza a fogságba esés perceire:

„...A szovjet csapatok közeledtével 1945. február 11-én éjjel szervezetlen tömeggel együtt fölvonultunk a Várba a B.M. közelébe, ahol már annak óvóhelyén sok, főleg törzstiszt dekkolt. Még valahol a közelben süttöt-

tek kenyeret, és aki élelmes volt, kapott egy meleg cipót. Szakaszom nagy része kitarzott mellettem, bár mondtam nekik, hogy vagy halál, vagy hadifogság sorsunk jövője; akinek rokona, ismerőse, használja ki a lehetőséget és menjen, mert itt már nem lesz felelősségre vonás előljáróink részéről....”²⁷

A székelyudvarhelyi zászlóalj (melyet Budapesten még a beregszászi csendőrszázaddal is megerősítettek)²⁸ 1944. szeptember 12-én alakult meg kb. 300 fős létszámmal Szászrégenben. A megalakult csendőregység a kolozsvári IX. hadtest alárendeltségébe került. Tiszti állományából a következőket ismerjük név szerint: Vicsay Endre főhadnagy (egyes adatok szerint hadifogságba esett, ahol kivégezték),²⁹ dr. Csethe Miklós százados, Vincze Sándor százados, Mészey Géza főhadnagy. Az egység a visszavonulás során többnyire útbiztosítási, irányítási feladatokat látott el.³⁰ November elején vonultak Budapestre, ahol a Bolyai laktanyában szállásoltak el. Ekkor a beszercei zászlóaljat már ott találták. A hónap folyamán a kötelékek rendezése folyt, kiképzési feladatokat hajtottak végre. Kiegészítették a fegyverzetet is. A beregszászi század és egyéb pótlások a zászlóalj létszámát kb. 700 főre emelték, amely három századra tagozódott. December elején a zászlóalj – a vonatrésztől kivételével – a Budaörsi úti laktanyába települt át. Itt tovább folytatták kiképzésüket és fegyverzetüket is kiegészítették két darab állványra szerelt repülőgéppuskával.³¹

23 Molnár Andor hadnagy 2006. 12.06-án kelt levele a szerzőhöz.

24 Dr. Birkás János zászlós 2006. 11. 21-én kelt levele a szerzőhöz.

25 Uo.

26 Lám, 91. o.

27 Molnár Andor hadnagy 2006. 12.06-án kelt levele a szerzőhöz.

28 Pálfalvy Nándor: Esküszöm, hogy hű leszek. Vitéz Kiss László élettörténete. Hálózat, 1990, Budapest, 68.o. (a továbbiakban: Pálfalvy)

29 Uo., 71.o.

30 Uo., 70.o.

31 Uo., 72.o.

A többi csendőrzászlóalj szervezéséről, valamint Budapestre kerüléséről sajnos nem rendelkezünk részletes információval, megalkulásuk és egyéb alkalmazásuk további kutatás tárgyát képezi. Valószínűleg a szervezeti egységeknek a lehetőségek szerinti megtartásával alakultak, ahogy a magyar közigazgatás egyre hátrébb szorult, a felszabaduló emberi és anyagi források felhasználásával.

A székelyudvarhelyi egység a város bekerítését követően a rendkívül gyéren megszállt budai oldalon védekezett német alárendeltségében. Megszállták a Svábhegy oldalát, hozzávetőlegesen a Fogaskerekű vágányai mentén.³² Itt az 1. századot, amely a János Kórház felett foglalt állást a zászlóalj jobbszárnyán, karácsony első napján erő ellenséges támadás érte, amelynek eredményeképpen a század felbomlott, maradványai a Böszörményi úti csendőrlaktanya pincéjébe vonultak vissza. Ugyanide települt a zászlóalj-vonat is a konyhával, valamint az egységhez tartozó lábadozó sebesültek.³³ (Az épület a Böszörményi út 21. szám alatt található, napjainkban a Belügyminisztérium Nemzetközi Oktatási Központja működik falai között – S.Z.)

December utolsó napjaiban a páncélelhárítást teljesen nélkülöző csendőrök arcvonallát szovjet harcokosi-támadás vetette vissza, aminek következményeképpen először az Óra utca, majd rövidesen pedig a Fodor utca vonalában tudtak megkapaszkodni. Itt az arcvonalt hosszabb időre megmerevedett. Erre az időszakra így emlékezett vissza az egység hajdani parancsnoka, vitéz Kiss László alezredes:

„...A német parancsnokság az Orbán téren rendezkedett be, egy SS százados vette át az irányítást, végre kellett hajtani a parancsait. (Valószínűleg a 8. „Florian Geyer” SS-lovas-

hadosztály egyik tisztje –S.Z.) A külvilágtól szinte teljesen elzárt helyzetben voltunk (...) A létszámom fokozatosan csökkent sebesülés, fertőző hasmenés és a szökések miatt, ezért egyes támpontjaimhoz német géppuskásokat osztottak be...”³⁴

1945. január 27-én a szovjet csapatok elfoglalták a Kis-Sváb-hegyet, így az Orbán tér környéke tarthatatlanná vált. A magyar és német csapatok erős ellenséges tűz alatt, nagy vesztségek árán kénytelenek voltak visszavonulni. A székelyudvarhelyi zászlóalj vonalban tartózkodó részeiből mindössze kb. 30 fő érte el épségben a Böszörményi úti csendőrlaktanya pincéjét.³⁵

Kiss László ekkor így látta maga és emberei helyzetét:

„... Iszonyatos volt látni a város pusztulását, s eközben kétségbeesetten gondoltam szeretett családomra, mi van velük, (....) Én akkor már csak egy célt láttam magam előtt: amint arra lehetőség nyílik, véget vetni a további céltalan harcnak és életben maradni a rám bízott emberekkel együtt.....”³⁶

Ettől kezdve ez az egység már nem vett részt a harcokban. Február 5-én kb. a laktanyában tartózkodó kb. 250 fő szovjet fogságba esett, nagy részük sebesülten. Velük együtt adta meg magát Zalasdy Ferenc alezredes, illetve az által vezetett budapesti rendszert csoport maradványai, kb. 80 fős létszámmal.³⁷ Ezen a napon a szovjet csapatok teljesen birtokba vették a Böszörményi úti csendőrlaktanyát.³⁸

A zászlóalj többi részének tevékenységéről a kutatás jelen állása szerint nem tudunk,

³² Uo., 75.o.

³³ Uo., 77.o.

³⁴ Uo.

³⁵ Uo., 80.o.

³⁶ Uo., 78.o.

³⁷ Uo.

³⁸ Erőd...145.o.

valószínűsíthetően osztoztak a Vár kitörő védőinek sorsában.

A következőként vizsgálni kívánt zilahi csendőr zászlóalj megalakulásának körülményeiről nem állnak adatok rendelkezésre, végleges formájában valószínűsíthetően Budapesten került megszervezésre 1944. november végén, december elején. A részinformációk szerint a zászlóaljparancsnok András Gyula őrnagy, a zászlóaljsegédtiszt dr. Kacskovics Balázs százados volt.³⁹ Az emberanyag egy része a korábbi harcok során felmorzsolódott nagyváradi csendőr tanzászlóaljból került ki,⁴⁰ de rendelkezünk adatokkal arról, hogy a bánffyhunyadi csendőr század maradványai is beolvadtak az alakulatba.⁴¹ Egyik századát Mogyoróssy Elek százados vezetése alatt az erdőszentgyörgyi csendőr század alkotta, amely november 26-án egy szombathelyi kitérővel érkezett a fővárosba erdélyi helyőrségéből. A zászlóaljdecember 20-án a Vérmezőn vett részt harcászati gyakorlaton, majd december 26-án a 4. huszárezred leharcolt részeit váltották fel Csömör közelében.⁴² Ebből az erdőszentgyörgyi csendőr század kimaradt, ők a számukra szálláshelyül kijelölt Lónyai utcai református gimnázium környékén láttak el járőrszolgálatot,⁴³ közben több ízben is összetűzésbe keveredtek a környéken garázdálkodó nyilas csoportokkal. A zászlóalj zöme további védelmi harcokban vett részt Káposztásmegyer környékén, ahonnan a csupán karabélyokkal és néhány golyószóróval felszerelt, nehézfegyverek nélkül bevetésre került csendőralakulat 1945.

januárjának elején Újpestre vonult vissza. Előjáró magasabbegysége ezalatt valószínűleg mindvégig a német „Feldherrnhalle” páncéloshadosztály volt. Január első felében harcolva vonultak vissza a lakott részeken a Belváros irányába, ekkora valószínűsíthetően már nem alkottak harcászati egységet, részeik a Lehel térnél, illetve a Révész utcánál kerültek fogságba január közepén.⁴⁴ Az erdőszentgyörgyi századot német alegységekkel vegyesen a Róbert Károly körútnál vetették be 1945. január 9-én, azonban a csendőrök szétszóródtak, az életben maradt kis csoportokban visszashállingóztak a Lónyai utcai iskolaépületbe. Itt polgári ruhába öltöztek és egyénileg igyekeztek a lakosság között elvegyülni.⁴⁵

A pécsi csendőr zászlóalj harcairól rendelkezésre álló rendkívül töredékes források azt mutatják, hogy parancsnoka vitéz Gaál Lajos alezredes volt, alárendelt tisztjeként dr. Tegzes Ernő százados és Cser Sándor csendőr gazdasági hadnagy szolgált⁴⁶. Az alakulat 1944. december 23-án szerveződött meg a Böszörményi úti csendőr laktanyában, a legénységi állomány a Dél-Dunántúl csendőr őrssein szolgált korábban. Azonnal bevetették őket a budai oldal hézagos védelmének megerősítésére az óbudai téglagyár területén. A zászlóalj törzse a II. kerületi Fő utcában települt, ahonnan január közepén a Batthányi téri vásárcsarnokba költöztek át. A zászlóalj állományát január közepén a galántai csendőr zászlóalj 3. százada váltotta fel, a legénység egy részét pedig dr. Tegzes Ernő parancsnoksága alatt Dél-Budán vetették be, ahol a

39 TH V-146/090 dr. K. B. vallomása

40 TH V-145705/151

41 dr. Kacskovics Balázs szkv. százados 2006.10.09-én kelt levele a szerzőhöz.

42 Gencsy Tibor huszár százados visszaemlékezése, a szerző birtokában

43 TH V-95916/33

44 TH 146/091-151 Medve József őrmester vallomása

45 TH V-95916/33

46 Cser Sándor szkv. gazdasági hadnaggyal 2011.12.10-én készített interjú

harccsoport fokozatosan felmorzsolódott.⁴⁷ Valószínűleg ez volt az a magyar csendőr alakulat, amelyet a 8. SS-lovashadosztály alárendeltségébe helyeztek 1945 januárjának közepén Lágymányoson (a Duna és a Fehérvári út közötti szakaszon) a belvárosi hungarista harccsoporttal együtt.⁴⁸ A zászlóalj-parancsnokság a legénység egy részével továbbra is karhatalmi feladatokat látott el a front mögött.⁴⁹

A besztercei csendőr zászlóalj kb. 320 fő legénységből állt, karácsony környékén a német „Feldherrnhalle” páncélos hadosztály alárendeltségében szerepelt a Csömör környéki harcokban, műszaki csoportok munkálatait biztosították.⁵⁰ 1945. január 7-én zászlóalj még mindig szerepelt a „Feldherrnhalle” magyar egységei között, ekkor már mindössze 87 fős létszámot jelentettek.⁵¹ Alkalmazásukról nem állnak rendelkezésre adatok, valószínűleg az arcvonal mögött láttak el biztosító-szolgálatot. További sorsuk tisztázatlan, valószínűleg a budai oldalra már nem kerültek át.

A NEMZETI SZÁMONKÉRÉS BUDAPESTEN KÖRÜLZÁRT RÉSZLEGE

A hírhedtté vált „számonkérők” tevékenységének vizsgálata nem feladata ennek az összefoglalásnak, ez olyan nagyságú és je-

lentőségű feladat, aminek feldolgozása szakavatott szerző által már megtörtént.⁵² A témát említés nélkül hagyni azonban nem szabad, hiszen ez is hozzátartozik a csendőrség ostrom alatti tevékenységének bemutatásához.

Az 1944. október 15-én hatalomra került nyilas államvezetés, mivel számára az előző rezsim állambiztonsági szervei nem voltak megbízhatóak, létrehozta saját intézményét, amely a Nemzeti Számonkérés Szervezete nevet kapta. Valószínűsíthetően 1944. október 18-20 között kezdte meg működését, parancsnokául Orendy Norbert alezredest nevezték ki. A személyi állomány zömét a csendőrség állományából vezényelték, hozzávetőlegesen 25 tisztből és 250 beosztottból állt (például a karhatalmi osztag legénységéből hatvan főt a máramarosszigeti csendőrszárny legénységéből vezényeltek). A feladatok ellátására több Beszkárt-sofőrt is az NSZSZ alárendeltségébe vezényeltek, járműveikkel együtt.

Az idő rövidsége és a háborús viszonyok nem tették lehetővé, hogy a szervezet elérje teljes nagyságát. Hivatalosan 1944. november 1-jével alakult meg, székhelye a Budapesten, a Naphegy tér 2. szám alatt volt, a letartóztatottak számának gyors növekedése szükségessé tette, hogy a szervezet birtokba vegye a Margit körüti katonai börtön egy részét is. November hónap folyamán az NSZSZ politikai nyomozásokat folytatott, komolyabb sikerei között sorolhatjuk a Fürjes-Nagy csoport letartóztatását, valamint a Kiss János altábornagy által vezetett szervezkedés felszámolását.⁵³

1944. december 24-én Vajna Gábor belügyminiszter utasítást adott Orendy alezredestnek, hogy az NSZSZ települjön ki a fővárosból, visszahagyva négy tisztet és 100 fő

47 TH V-145705/203

48 Ungváry, 135.o.

49 Bús János-Szabó Péter: Béke poraikra. Varietas'93, Bp., 2001. 144.o.

50 Számvéber Norbert: Tanulmányok a Hadtörténelmi Levéltár évkönyveiből. Adalékok a budapesti hídfőben harcoló magyar alakulatok harcértékéhez az újabban hazatért levéltári források tükrében (Ad Acta 2001), 68. o.

51 Erőd.... 75. o.

52 A témáról bővebben ld. Kovács Zoltán András: A Nemzeti Számonkérés Szervezete. In.: Századok, 2002/5

53 Uo. 1139.o.

beosztottat, lehetőség szerint önként jelentkezés alapján.⁵⁴ (a várost elhagyó részek a Vas megyei Vépre helyezték át székhelyüket.)⁵⁵

Karabélyos Imre őrnagy, Csergő Endre és Balassa Bálint századosok, valamint Nagy Zsombor és Solymossy Miklós⁵⁶ főhadnagyk jelentkeztek, közülük a rangidős Karabélyos őrnagy lett a részleg parancsnoka. Rendelkezésére állt 23 fő csendőrnnyomozó, valamint egy karhatalmi szakasz és 20 gépkocsi. A visszamaradt részleg összlétszáma 80 fő körül mozgott.

December 26-án az NSZ budapesti részlege a Várba települt át és a királyi palota földszinti helyiségeiben rendezkedett be. Itteni tevékenységük során kiemelésre érdemes 1945. január 2-án Mikó Zoltán százados ellenálló csoportjának, továbbá január 7-én a XIV/2 KISKA századon belül működő „Vörös Brigád”-nak a felszámolása.

1945. január 5-én Karabélyos Imrét és Solymossy Miklóst áthelyezték az I. hadtest parancsnokságára, ahol Karabélyos a hadtest tábori rendszetének parancsnokhelyettese lett az Uri utca 20. óvóhelyén⁵⁷. Így a fővárosban tartózkodó NSZSZ tisztek száma kettőre csökkent, mert időközben Nagy Zsombort az Egyetemi Rohamzászlóalj parancsnok-helyettesévé nevezték ki. (Nagy Zsombor a kitörés során elesett.) A csoport vezetését Csergő Endre vette át, mellé a német biztonsági szolgálat összekötőjeként Dormánszky Antal SS-Obersturmführert osztották be.

Az ostrom hátralévő időszaka alatt kisebb nyomozásokat folytattak le, igyekeztek felszámolni az ellenálló csoportokat. Január 15-én a csoport leköltözött a palota kazánházába. A szovjet csapatok közeledésével az egyre

idegesebb nyomozók elhatározták, hogy likvidálják az őrizetükben lévő „Vörös Brigád-sokat”. 1945. január 20. után bírósági ítélet nélkül számos fogva tartott személyt végeztek ki. Érdekesség gyanánt megemlíthetjük, hogy a kitörést követően az itt szolgálatot teljesítő tiszthelyettesek egy csoportja nem vett részt a kitörésben, hanem a korábban fogva tartott honvédtisztek egyikének vezetésével fegyverben maradt, és a Vár területén kórházaknál, középületeknél teljesítettek szolgálatot.⁵⁸

Az említett egységeken kívül még számos további csendőralakulat részei maradtak a bekerített fővárosban. Ezek teljes körű felmérése és tevékenységük ismertetése a források teljes hiánya miatt nem lehetséges. Az alábbiakban felsorolt részlegekről rendelkezünk adatokkal:

Rendészeti csoport: A fentebb már említett Zalasy Ferenc alezredes parancsnoksága alatt szerveződött meg 1944 decemberének elején. Tiszti állománya csendőr- és rendőrtisztekből, a legénység nagyrészt rendőrökből állt. A csoport székhelye Budán, a Virágárok 3. szám alatt volt. Fő feladatuk a Budapestre vezető hét legfontosabb útvonal ellenőrzése, igazoltatások végrehajtása, katonaszökevények kiszűrése volt. Létszáma mintegy 200-220 főt tett ki.⁵⁹

Vasúti szárny: Az 1940-ben felállított vasúti csendőrszárny feladata a vasúti őr-sők tevékenységének irányítása volt. A vasúti őr-sők elsősorban a vonaton elkövetett bűncselekmények megakadályozásával és felderítésével foglalkoztak, a szárnyparancsnokság a MÁV igazgatóságának Andrassy úti épületében kapott helyet. A bekerítésben visszamaradt vasúti csendőrök a Bösörme-

54 Uo., 1143.o.

55 TH V-145975, Binder Gusztáv és társai, 42. o.

56 TH A-1114. 23

57 TH V-145705. 65

58 A témát bővebben ld. v. Szendi József: Csendőrsors – Hernádnémetitől Floridáig. MDF miskolci szervezete, Miskolc, 1990.

59 TH V-164/090-105. Kisbán László vallomása.

nyi úti laktanyában nyertek elhelyezést dr. nemes Németh László százados parancsnoksága alatt. Nem megerősített adatok szerint a svéd Raoul Wallenberg-gel és a magyar Mikó Zoltán századossal együttműködve diplomáciai képviseltek védelmét látták el az ostrom első harmadában, az ezt követő tevékenységükről nem állnak rendelkezésre megbízható információk.

A zombori csendőr tanszázad – az Alföldön vívott súlyos harcok után – a Központi Szállításvezetőség alárendeltségébe került. A század zöme elhagyta a fővárost, egyik szakaszuk – önkéntes jelentkezés alapján – visszamaradt Budapesten Domokos Sándor főhadnagy parancsnoksága alatt. A szakasz őrszolgálati feladatokat látott el, háromfős csoportokban különféle telephelyeken elhelyezett honvédségi járműveket őriztek. A szakasztrázs, amely mindössze négy főből állt, két zsákmányolt golyószóróval felszerelve, a II. kerület Kandó Kálmán utcában települt. A harcokban nem vettek részt (mindössze két esetben kerültek tűzharcba szovjet csapatokkal), leginkább a polgári lakosság védelmét és megsegítését, megszervezését végezték.⁶⁰

A Vár északnyugati részén álló Nádorlaktanya pincéjét szintén csendőrök vették birtokba. Dr. Kacs Kovics Balázs százados parancsnoksága alatt a szétvert alakulatok maradványai, valamint könnyű sebesültek alkották ezt a folyamatosan változó létszámú és harcértékű csoportot, amelynek a legfőbb funkciója az volt, hogy gyűjtőhelyként működjön.⁶¹ A német csapatok gyakran vették igénybe az itt gyűjtött csendőröket gyalogságuk létszámának kiegészítésére, járőrszolgálatra, de ők látták el a Bécsi kapu környékének védelmét is, megszállva a Várhegy lejtő-

jén álló házakban kialakított tüzelőállásokat. A zürzavaros körülmények között ide sodródott Szendi József csendőr őrmester is:

„... A támaszpontok biztosítása és a felderítő járőrszolgálat szinte minden időnket igénybe vette. 12 órai támaszponti szolgálat után csak 6 óra pihenő volt, sokszor még annyi sem. A támaszpontokon a váltás mindig este, sötétedés után és hajnalban, a világosodás előtt történt, mert az oroszok a legkisebb mozgásra is összpontosított aknavetőtüzzel válaszoltak. A mi támaszpontunk a Batthyány u. és a vele szomszédos utca (valószínűleg a Várfoke utca – S.Z.) háromszögének a sarokháza volt, amely egyenesen a Vérmezőre nyílt. (...) Ez a támaszpont rendkívül veszélyes volt, mert ez uralta a Vérmező felé eső terepet és ez volt az alapja a Bécsi kapu védelmének a Vérmező felől.....”⁶²

A Kapisztrán tér túlsó felén, a Belügyminisztérium pincéjében az ostrom elején egy másik csendőr csoport állomásozott, parancsnoka dr. Czeglédi József főhadnagy volt.⁶³ Lehetséges, hogy időközben ők költöztek át a Nádorlaktanya pincéjébe, mivel január végén az említett pincében már a magyar 12. tartalék hadosztály segélyhelye működött.⁶⁴

Ugyancsak az ostromgyűrűbe szorult a csendőrség központi rádióadója, ismeretlen létszámú kiszolgáló személyzettel. Békeidőben a csendőr híradó osztály (op. Bartos Ödön őrnagy) üzemeltette az 1 kW teljesítményű nagyadót, amely a Böszörményi úti laktanyában volt elhelyezve. Az ostrom ideje alatt ismeretlen időpontban az állomást a Várba telepítették, ahol egészen a kitörésig működött. Egyes, nem megerősített adatok szerint utolsó adását a

60 Domokos Sándor szkv. főhadnagy 2008.02.01-jén kelt levele a szerzőhöz.

61 dr. Kacs Kovics Balázs szkv. szds. 2006.10.09-én kelt levele a szerzőhöz.

62 Szendi, 50.o.

63 TH V-145705/142

64 Szendi, 59.o.

Dunántúlon állomásozó magyar csapatok 1945. február 12-én hajnalban vették, tartalma a következő volt:

„.....Csendőr bajtársak, a Királyi Vár romjai között teljesen körül vagyunk zárva. Kenyerünk, vizünk már napok óta nincs. Életünkkel leszámoltunk. Sorsunkat a Jó Istenre bíztuk. Ha nem éljük túl ezt a poklot, családunkról gondoskodjatok. Isten áldd meg a magyart, éljen Magyarország, éljen a Csendőrség!...”⁶⁵

A csendőr erőkről az ostrom utolsó időszakából is rendelkezünk adatokkal. Kovács Buna Károlynak, a m. kir. rendőrség felügyelőjének utasítására január 25-én a rendőrség kémelhárító részlege megkísérelte tisztázni a fővárosban rekedt rendőr alakulatok sorsát. Az értesítéseket egy fővárosból kiszökött nyilastól szereztek, a jelentés elkészültének időpontjában az események nyilvánvalóan túlhaladták a benne foglaltak hitelességét az azt értékelő kémelhárító részleg is megkérdőjelezte. Az információ szerint egyes csendőr, rendőr és hungarista csapatok ellenállása tapasztalható a X. kerületi MÁVAG, a XIV. kerületi északi pályaudvar területén, a vecsési kiserdőben, a Húvösvölgyben, valamint a János-hegyen⁶⁶. Nehezen képzelhető el, hogy a szovjet csapatok ilyen mélyen a vonalaik mögött álló ellenállási góccokat ne számoltak volna fel, hiszen például Vecsést már november elején birtokba vették, és a kiserdő területe legalább karácsony óta a kezükben volt. A gyengén felszerelt, utánpótlással nem rendelkező csendőr-rendőr erők nem tarthatták magukat ilyen hosszú ideig az ellenség háta mögött. Ugyanez vonatkozik a kőbányai és a zuglói ellenálló góccokra is.

Hitelesebb információk állnak rendelkezésre az ostromgyűrűben tartózkodó csendőrökről. Egy közelebről nem azonosítható csendőralakulat január 29-én ellentámadást indított a Böszörményi út irányából a Kis-Svábhegy felé, de támadásuk összeomlott.⁶⁷ Ezek valószínűleg a csendőrlaktányában állomásozó legénységből kerültek ki, de létszámukról és összetételükről konkrét adatokkal nem rendelkezünk. 1945. január 30-ára virradó éjjel a székeludvarhelyi csendőr zászlóalj német alárendeltségben harcoló 50 csendőre ment át a szovjetek oldalára. Február 5-én a szovjet csapatok birokba vették a Böszörményi úti csendőrlaktányát, ahol nagyszámú csendőr esett fogságba.

1945. február 11-én a német és magyar csapatok megindították a kitörést, a még harc képes csendőrök többsége nem csatlakozott a reménytelen vállalkozáshoz. A kitörő német-magyar csapatoknak csupán tört része érte el a saját vonalakat. Közöttük – jelenlegi ismereteink szerint – csupán egy csendőr volt, az 1944. augusztus 20-án avatott Komár Andor hadnagy. Az ostromgyűrűbe került többi csendőr nagy többsége elesett vagy fogságba került, csak keveseknek volt olyan szerencsájük, hogy polgári ruhába öltözve elkerülhessék a hadifogságot.

A Budán fogságba került csendőrtisztek nagy többsége az uzmányi tiszti hadifogolytáborba került. Egyes kivételektől eltekintve 1950-ben érkeztek újra Magyarországra, de a végleges szabadulás csak 1953-54-ben jött el számukra, mivel a fogolytáborból többnyire egyenesen kazincbarcikai vagy a tiszalöki építkezésekre kerültek.

65 Rektor, 484.o.

66 Erőd.... 174.o.

67 Uo., 149.o.

TÚLÉLNI A MINDENNAPOKAT. RECENZÍÓ HORVÁTH SÁNDOR TÚLÉLÉS CÍMŰ KÖNYVÉRŐL

Az elmúlt években Magyarország egyre több béketámogató művelletben vett részt, ami miatt jelentős számú több katona és rendőr kényszerült otthonától távol szolgálatot teljesíteni, az átlagtól eltérő, veszélyes helyeken. Ez a fajta szolgálat azonban nem csak a „fegyveresek” privilégiuma, hiszen különböző civil szerveződésű karitatív csoportok tagjai közül is több tízezer dolgoznak a világ válságövezeteiben. És ekkor még nem beszélünk azokról a vakmerő turistákról, akik az ilyen területeken kívánják éves szabadságukat eltölteni. Az eddig felsorolt személyek mindegyike kerülhet valós veszélyhelyzetbe, amely akár az életükbe is kerülhet, ezért a veszélyek felismerésére és kezelésére fel kell készülniük. Igen, felkészülni, mivel a legtöbb ember nem képes arra, amire az akciófilmekben szereplő hősök, és hát valljuk be őszintén az európai jóléti társadalmakban nem a Bear Grylls formátumú emberek vannak többségben. Már csak ez is rá kell, hogy vegye a laikusokat a különböző konfliktuskezelési lehetőségek megismerésére, elsajátítására. A Wekerle Sándor Üzleti Főiskola tanáraként konfliktuskezelést, tárgyalástechnikát oktatok „civil” hallgatók számára, ahol egyre többször vált nyilvánvalóvá a hallgatónak az általam oktatott tantárgyak fontossága, még akkor is, ha nem Afrikába utaznak, hanem csak a Józsefvárosi piacon kívánnak vásárolni. Egyszóval egyre nagyobb igény jelentkezik olyan anyagokra, amelyek a különböző veszélyek kezelésére adnak ténylegesen alkalmazható tanácsokat.

Bár az elmúlt években több katona és rendőr írta meg a személyes visszaemlékezéseit a különböző békefenntartó műveletekkel kapcsolatosan (köztük jómagam is), ezek azonban csak egy szűk, szakmai réteget céloztak meg,

vagy csak egy bizonyos aspektusból vizsgáltak egy adott témát. Ilyen könyv például az azóta már nyugállományba vonult Tóth Lóránd alezredes „Katonai Túlélés” című könyve, amely igen hasznos a felderítő katonák számára, azonban egy „átlagos civilt” könnyen az örületbe kergethetne. Mindeztidáig nem született olyan magyar nyelvű mű (itt most nem a különböző fordításokra, hanem önálló írói tevékenységre gondolok), amely a korábban említett csoportok mindegyikének igényét kielégítette volna. De csak idáig! Ugyanis a korábban rendőrként, több éles bevetésben és külföldi misszióban szolgáló Horváth Sándor gyakorlott túlélőként egy igen olvasmányos, könnyen megérthető, valamint az abban leírtakat viszonylag könnyen alkalmazható könyvet állított össze. Amikor a könyv a kezembe került egyszerre töltött el jóérzés és egyfajta méltatlankodás. Jóérzés, hiszen egy eddig nem létező (missziók biztonsága és veszélyhelyzetek bemutatása) téma került feldolgozásra, másfelől megszólalt bennem egyfajta „fegyvernemi sovinizmus”, hogy ezt a könyvet mért nem egy katona írta meg, hiszen a Magyar Honvédségben magam is több olyan embert ismerek, akik ezt a könyvet legalább ilyen jól megírták volna. De sajnos nem tették. Bár többször felmerült, hogy a Magyar Honvédség különböző segélyszervezetek munkatársai számára biztosítana egyfajta „missziós” felkészítést, ez azonban nem valósult meg. Ezért senki sem törekedett arra, hogy egy vegyes hasznosítású, civil-katonai túlélési kézikönyvet készítsen, amelyet a békefenntartókon kívül, a választási megfigyelők, a különböző segélyszervezeti munkások vagy az átlagos utazók is sikeresen használhatnának. Horváth Sándor felismerte ezt a szükségét és neves szakemberek (ezek

között már missziós tapasztalattal rendelkező katonák is található) közreműködésével elkészítette a „Túlélés” című könyvét.

Ez a könyv nemes egyszerűséggel, azzal a jó kíváncsisággal kezdődik, hogy „maradjon életben!”, amivel persze az olvasó (ahogy halad a könyvvel) csak egyetérteni tud. A szerző szó szerint a kályhától indul el, amikor a felkészüléshez ad tanácsokat, majd bemutatja a különböző válságövezeti konfliktusokat, a fegyveres összecsapások és a békeateremtés dinamikáját. Ezután a terrorizmussal kapcsolatos kérdésekben merülünk el, ahol a tűsz helyzetbe javasolt viselkedési formákkal ismerkedhetünk meg. A szerző folyamatosan hangsúlyozza a könyvében, hogy túlélésre és nem akcióhős szerepre kell készülnie az olvasónak. Megismerkedhetünk a különböző golyóálló mellényekkel, valamint egyéb védőeszközökkel, illetve biztonsági tanácsokat kaphatunk a mindennapok túléléséhez. Ezekbe tartozik a lakóhely, munkahely megválasztása, a közlekedés, utazások megszervezése, a helyiekkel történő kapcsolattartás, a kulturális sokk, alkalmazkodás, sőt még általános vezetéstechnikai tanácsok is. Az utóbbiak az egyre inkább eldurvuló budapesti közlekedésben is használhatóak. Külön fejezet foglalkozik az aknákkal és az improvizált robbanószerkezetekkel, a rádiókommunikációval, a különböző kommunikációs eszközök használatával, a tájékozódással, valamint a stresszről és annak kezeléséről. Habár a szerző főként a saját, valljuk be őszintén lenyűgöző missziós tapasztalatait (Kambodzsa, Angola, Koszovó, Szerbia és Montenegró) dolgozza fel, mégsem szégyellte a témákban járatos katonai, rendőri szakemberek segítségét kérni, akik a könyv fejezeteinek lektorálásában is részt vettek. Külön tetszett, hogy a könyvben szereplő fotók egy részén Dr. Csomai Zita katonaoorvos a szerzón mutatja be a különböző elsősegélynyújtási technikákat, köztük a klinikai halálból való újraélesztést is. De megemlíteném még rendőrség egyik leghíresebb pszichológusát és túsztárgyalóját, Dr. Végh József alezredest,

vagy a komoly missziós múlttal rendelkező katonai térképészt, Mester László őrnagyot, valamint Horváth Csaba őrnagyot, az MH 1. Honvéd Tűzszerész és Hadihajós Zászlóalj főtisztját is, akik személye további garanciát biztosít a könyv minőségére. A könyv végén található mellékletekben az olvasó még sok hasznos információt (ellenőrzőlista, nemzetközi morzekód, országhívó és körzetszámok, konvertálási táblázat, stb.) találhat, valamint a szerző által a különböző válságövezetekben készített fotókat.

A könyv pozitívumaként kiemelném a könnyű, érthető nyelvezetet, amely jelentősen megkönnyíti a szerző által évtizedek alatt felhalmozott és a könyvben visszaadni próbált tudásanyagot, valamint a megfelelő méretű, és használható ábrákat, fotókat. Rendkívüli módon tetszik, hogy a szerző nem az íróasztal mellől írt meg egy könyvet, hanem gyakorlati tudást oszt meg az olvasókkal. Mivel azonban szakmai irodalmat is felhasznált a könyv elkészítésekor, kicsit hiányolom, hogy bár a könyv megemlíti a békefenntartók által összegyűjtött tapasztalatokat, mégsem láttam ezen írásokból a felhasznált irodalomban. Véleményem szerint Boda József, Boldizsár Gábor, Isaszegi János vagy éppen Szenes Zoltán békeműveletekkel kapcsolatos írásai megkerülhetetlenek, amikor erről a témáról van szó. A felhasznált irodalomban a szerző megemlíti a Magyar Honvédség által kiadott, „Missziós Alapismeretek Kézikönyv Külszolgalatot teljesítő katonák számára” című könyvet, 2006-os kiadási dátummal, majd az egyik hivatkozásnál (valószínűleg tévedésből az 58. oldalon) 2010-es dátum jelenik meg. Ezekről eltekintve a könyv betölti azt a szerepet, amire szánták. Segít életben maradni katonáknak, rendőröknek és civileknek egyaránt.

Horváth Sándor: Túlélés – Fókuszban a biztonság, Kézikönyv békefenntartóknak, segélyszervezeteknek, utazóknak, Budapest, 2012, Humanitárius Kft, 206 oldal, 2490 Ft.

Dr. Besenyő János alezredes – MH GEOSZ

E SZÁMUNK SZERZŐI

Prof. Dr. Szternák György nyá. ezredes, egyetemi tanár, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Budapest

Koós Gábor, főelőadó, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, dékáni hivatal, Budapest

Dr. Szabó Tibor alezredes, tanszékvezető, NKE HHK Katonai Vezetőképző Intézet, műveleti támogató tanszék, Budapest

Szabó László dandártábornok, csoportfőnök, HVK Kiképzési Csoportfőnökség, Budapest

Dr. Jobbágy Zoltán alezredes, egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, katonai vezetőképző intézet, összhaderőnemi műveleti tanszék szárazföldi hadműveleti szakcsoport, Budapest

Gulyás Attila okl. mk. százados, tervező tiszt (missziók híradása), MH Összhaderőnemi Parancsnokság, híradó informatikai és információvédelmi főnökség, műveleti részleg, Székesfehérvár

Dr. Löcher Zsuzsanna o. őrnagy, főtiszt (katasztrófaorvostan szakorvos), MH Összhaderőnemi Parancsnokság, Egészségügyi főnökség

Gyóry-Barcsa Andrea, PhD hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest

Kiss Roland, okleveles biztonság és védelempolitikai szakértő

Dr. Forgács Balázs főhadnagy, egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Budapest

ifj. Molnár Erik, Namíbia Konzuli Hivatal vezetője

Dr. Besenyő János alezredes, osztályvezető, MH GEOSZ, Budapest

Fábián Éva, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest

Mayer Ádám tanársegéd, Nigériai Amerikai Egyetem, Bölcsészeti és Reáltudományi Kar, Nemzetközi és Összehasonlító Politológia Tanszék

Siposné Prof. Dr. Kecskeméthy Klára ezredes egyetemi tanár, NKE, Hadtudományi és Honvédtisztképző kar, katonai vezetőképző intézet, Budapest

Dávid Ferenc, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző kar, Nemzetbiztonsági Intézet

Dr. Horváth Csaba alezredes, tudományos intézetigazgató-helyettes, NKE HHK Katonai Vezetőképző Intézet, Budapest

Sőregi Zoltán főhadnagy

Ördögh László, PhD hallgató, Debreceni Egyetem

Cikkek, tanulmányok közlési feltételei (technikai információk a kézirat elkészítéséhez)

A szerzők a cikkek szövegét A4-es lapokra, azok egy oldalára gépeljék (30 sor, egy sorban 62 leütés), másfeles sortávolsággal. A kézirat terjedelme lehetőleg ne haladja meg a 20-22 gépelt oldalt (max. 40 ezer karakter). A cikkek alap betűtípusa a Times New Roman, mentési formátuma pedig .rtf vagy .doc legyen. Amennyiben tanulmányukat fotókkal, ábrákkal kívánják illusztrálni, azokat ne a szövegbe beágyazva, hanem mellékelve küldjék be, formátuma pedig .jpg legyen.

Kérjük, hogy a publikáció készítése során törekedjenek a helyes magyar katonai terminológia használatára, a helykímélésre, a szöveg szétesésének elkerülésére és a tipográfiai visszafogottságra.

A szerzők a beküldött cikkhez, tanulmányhoz készítsenek 10-12 soros annotációt, amely hűen tükrözi az írása tartalmát. Külön mellékelt lapon (vagy a kézirat végén a hivatkozások után) tüntessék fel teljes nevüket, katonai rendfokozatukat (amennyiben van), valamint irányító-számmal ellátott laccímüket, munkahelyi címüket, esetleg telefonszámukat.

A cikkeket, tanulmányokat, véleményeket, javaslatokat és olvasói leveleket közvetlenül a Se-reg Szemle folyóirat szerkesztőségének címére (8000, Székesfehérvár, Zámolyi út 2-6. Posta-cím: 8001 Pf.: 151.), vagy Dr. Földesi Ferenc felelős szerkesztő belső levelező (INTRANET: FF0GAVBB@hunmil.local), illetve e-mail címére (drfoldesi.ferenc@mil.hu) küldjék el.

A szerkesztőség a kéziratokról – folyóiratunk szakmai színvonalának emelése érdekében – véleményét kér egy vagy két, a témában jártas szakembertől.

A cikk elfogadása esetén a kézirat közlési ideje 3-6 hónap, tekintettel a folyóirat negyedévenkénti megjelenésére. A beérkezett írások megjelenési idejének, sorrendjének meghatározása a felelős szerkesztő illetékességi körébe tartozik.

Szerkesztőség

A Sereg Szemle 2012. évi konferencia-különszámában megjelent „**Muci István mk. ezredes: Híradás és informatika, számítógépes támadások elleni védelem**” című előadásának írásos változatából sajnálatos módon kimaradt Szentgáli Gergely biztonságpolitikai szakértő 2011. november 15-én a *Biztonságpolitika.hu* portálon megjelent „**A NATO kibervédelmi politikájának áttekintése**” című tanulmányának feltüntetése a felhasznált irodalmi felsorolásból. Az érintettől ezúton is elnézést kérünk.

Szerkesztőség

